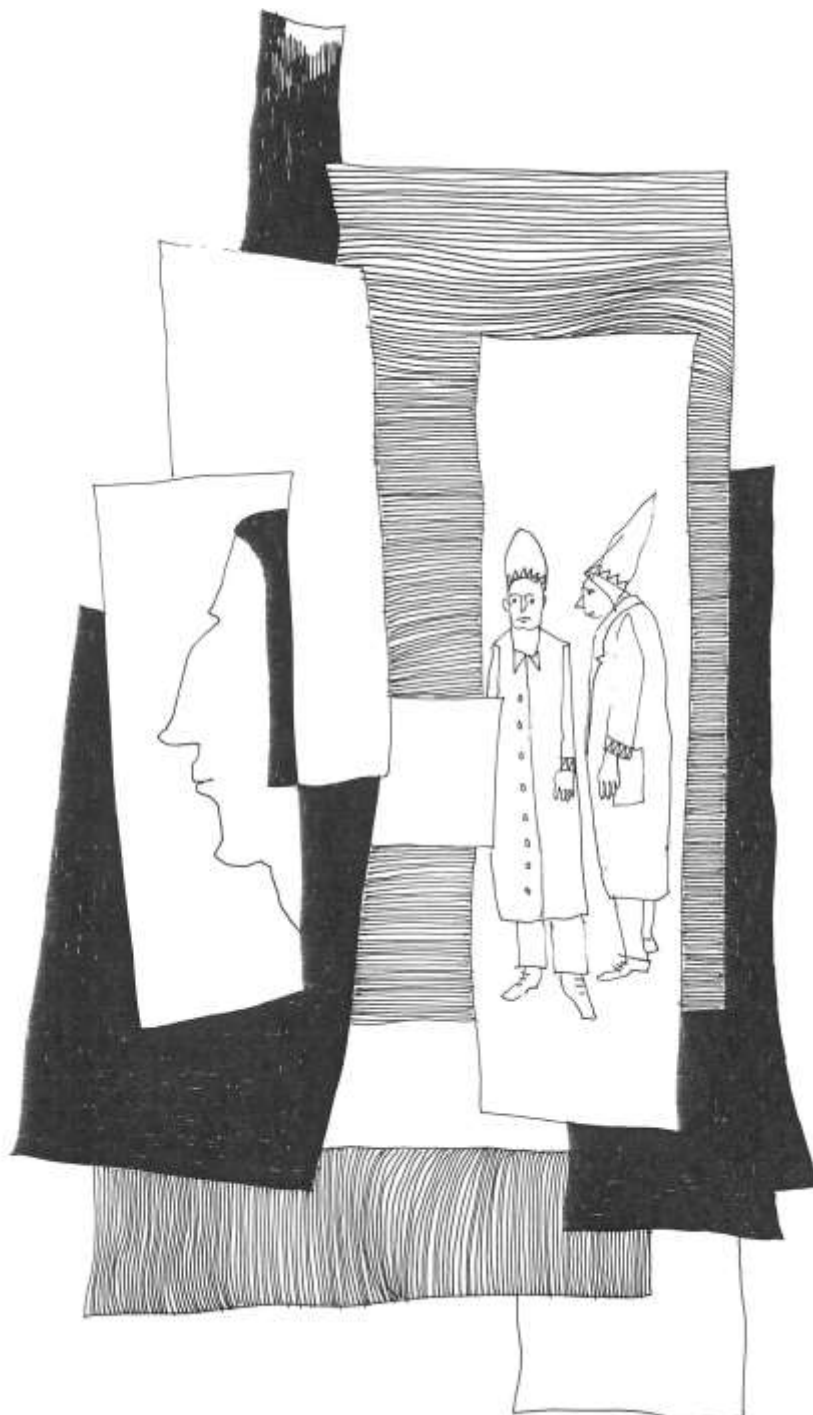

Murawski Magdolna

Csend III.

Fridél Lajos illusztrációival

2018

Murawski Magdolna

Csend III.

*Lírai filozófia – családoknak
és minden értő, gondolkodó főnek*

Copyright © 2018 Murawski Magdolna

Copyright © 2018 Fridél Lajos

A kiadványt szerkesztette: Tumbász István

ISBN 978-963-7283-31-4

A kiadvány megjelenését támogatta:

Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár

Új Hevesi Napló Kulturális Alapítvány

Phoenix Aureus Alapítvány

MIT Heves Megyei Tagozata

Felelős kiadó: Tózsér Istvánné

Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár

3300 Eger, Kossuth Lajos u. 16.

www.brody.iif.hu

ELŐSZÓ A CSEND III. – HOZ

A napló, mint regény. Ahol semmi se történik, nem loccsan-moccan semmi, de valami titka van, mert türelmetlenné tesz anélkül, hogy letétené magát, feszült figyelemmel olvasom, pedig nincs cselekmény, csak gondolatok vannak, érzelmek vannak – türelmetlen izgalommal követjük s magunkon érezzük a biztos kézzel vesztegető kezet.

Murawski Magdolna Csend – trilógiájának harmadik része (is) egy belső világ, egy alkotó lelki és szellemi életének anatómiai képe. Valljuk be, ez egy műveltségi modell alkonya is sajnálatos módon, bármennyire furcsán hangzik. A 21. századi ember már nem ennyire emocionális-kézműves, intelligens-rácsodálkozó, inkább piacszakértő és/vagy fogyasztó.

Lírai filozófiát, szubjektív politikai filozófiát, tünődések és meditációk sorozatát kapjuk, - a gondolatokkal lehet vitatkozni, érvelni mellettük-ellenük, de ez egy szuverén világ.

Egy alkotókedvű és szabadgondolkodó ember szellemi esszenciája.

A Csend III. méltó folytatása az ezerfelé figyelő író-típus szellemi kalandozásainak. Az alkotó is piacra dolgozik: egyfajta lélektani piacra, az ő piaca: az olvasói elvárások igényrendszere. Az „üzenet” vagy benne ül az olvasó fülében (szemében), vagy nem ül benne. Mi az előbbire szavazunk, s örömmel olvassuk a könyvet, hiszen írója váltig olyan gondolatokat-tünődéseket- „szellemi gomolyokat” produkál, ami nemigen ötlük az átlag olvasó eszébe.

Intellektuálisan kíváncsi alkat Murawski Magdolna, aki versekben, drámákban, publicisztikában, s esszéregényekben mondja ugyanazt a világról, „teszi a dolgát”, *személyes horizontján keresztül járhatja be az olvasót a nemzettudatlanságtól a nemzettudatig.*

Porrátörhetetlenül magyar – írtam egykoron – a későn fekvő, a teljesítményt a teljességig feszítő bölcselő-literátorról, aki azért fülével minden nyelvekre odahallgat és tekintetével nem veszíti el a világhorizontokat.

Hiszen édes-mindnyájunk egymagunk vagyunk; a multiverzum bolygó-porszemcséjén magunk is porszem.

Olvassák eme újabb csendet végtelen olvasói bölcsességgel és kegyelemmel.

Kaló Béla

I.

A második kötet megírása után úgy döntöttem, hogy nem készítek további jegyzeteket belső utamról, még mindig hátralevő életemről, sem a gondolataimról, amelyek talán nem is érdekelnek senkit. A feladat viszont, amivel ideküldtek ebbe a szépséges, mégis gyakran oly nehezen elviselhető világba, továbbra is kötelez. Ha egy olvasóm lesz majd, aki később ezt az írást a kezébe veszi és okulhat a mi tévedéseinkből, valamint felfedezéseinkből, már megérte megírni, mert a kulturális-civilizációs lánc megszakadását gátolja meg. Tanít valamire, amit majd azok használnak fel saját életminőségük javítására, akiknek erre igénye lesz. Szóval tovább gyűjtöm az emlékmorzskákat és megpróbálom tükröztetni azokon a törött tükörcserepeken, amelyek (akik) erre alkalmasak. Teremtett társaimon, akik minden bizonnyal testvéreim az alkotásban és a szeretetben, amely nélkül az előbbi se igen létezhet.

Március 15. Egyre szépülő idő, amit az előzőkben nemigen mondhattunk el, ugyanis pár napig hűvös, borult, szeles időjárás volt jellemző. Új TV indult, kissé még akadozó, szakmailag kevésbé felkészült, mint amit az eddigiekben láttunk. Az ünnepek, ahogy megszoktuk polgári kormányzás idején, nemzetiek, sok a felemelő elem, amit egy pillanatig se tudnak megzavarni az ellenzéki huhogások. Zanzásítva: az egyik fél ünnepel, a másik irigykedik és szitkozódik, rágalmaz világszerte, ahogyan csak megteheti. Neki való partnerekre bizonnyal fog akadni, ezt egy pillanatig sem vonjuk kétségbe. Hozzászoktunk. Ám amíg van elég erő a nemzetben, hogy az egyre erősödő külföldi nyomás ellenére tud szépet és jót alkotni, addig verhetetlen.

Ismét jelen voltak a lengyelek, bár nem akkora számban, mint korábban, és a kormányfő se üdvözölte őket külön, ahogy korábban tette. Bár lehet, hogy csak én nem emlékszem rá rendesen, mert túl fáradtan indult ez a hétvége. Sok volt a hétközi strapa, nem tudtam jól felkészülni az ünnepre. A helyi ünnepeken se tudtam részt venni, mert az idén először nem volt, aki elvigyen. Itthon figyeltem az eseményeket a tévén, és kíváncsi voltam az új csatornafelosztásra is, ami a huhogóknak persze nem tetszik. Nem észlelik, hogy a csatornák és az újságírók zöme az ő táborukhoz tartozik. A világ XX. századi újrafelosztásának átkos eredménye máig hat. Akik a XVIII. századtól kezdve egyre erőszakosabban nyomulnak a világ szellemi uralmának átvételére, azok egyre több sajtóorgánumot tartanak a kezükben. Ezeknek lapjain pedig ugyanazt az ideológiát erőltetik, ami sehol semmire nem vezetett még. Ám a hirdetői szentül meg vannak győződve róla, hogy csupán a személyek, akikre az ügyük bízva volt, voltak rosszul kiválasztottak erre a szerepre, maga az eszme továbbra is szent és sérthetetlen a számukra. Ekkora elvakultságot és ennyi időn keresztül még talán sehol nem látott az emberiség, ahogyan ezek a téveszmék tartják magukat.

Reggeli töprengéseim tárgya ma a földi teremtés kettőssége volt. Mindig csodálattal tölt el, ahogyan a tavasz ébredését, a táj szépülését és a természet újbóli megtestesülését szemlélhetem. Már a mi hűvösebb környékünkön is bújnak ki sorra a hagymás növények és ígérnek szebbnél szebb meglepetéseket. Egyelőre csak pár krókusz virágzik, de már követik őket a nárciszok, jácintok és a merészebb tulipánok levélkezdeményei. A múltkor a temetőbe kivitt krókuszok és nárcisz is szépen tartják magukat. Most nem fogom beásni őket a földbe, mert amúgy is jól elvannak, pláne, hogy hidegek a reggelek és egyre szebben süt a nap. Ma is erre ébredtünk, ami nemcsak lélekvidító, hanem mindig magában hordozza a szebb jövő ígérését is. Pénteken, szokásos bevásárló napunkon kivettem egy ajándékba kapott kék jácintot és vettem hozzá három szép tő árvácskát is, hogy dekorálják most már a téli koszorúk helyett ezek a szüleim és nővérem sírját. A jácintot nem sikerült

kiszednem a cserépből, annyira benőtte a gyökere, és a földje (homokja) is erősen összeállt. Mivel a virágot és hagymáit nem akartam sérteni, hát hagytam úgy, ahogy volt. Majd kiültetem később, amikor már leszáradt a virágja és szárazabb lesz a földje is. Utána ezek is könnyebben kifordulnak a cserépből.

Nos, a földi teremtésről ismét. Nem tudtam eredményre jutni annak tekintetében, hogy a Teremtő, aki a mi Földünket is tervezte, eredetileg is kétpólusúra tervezett mindent, vagy van egy opponens erő, amely mindennek az ellenkezőjét igyekszik elérni, amit az Úr teremt. Az első verzió szerint már eleve kellett a kétféle erő, a pozitív és a negatív, hogy egymás ellenhatásaként idézzenek elő jelenségeket ebben a természeti jelenségekben oly gazdag környezetben. Van erő és ellenerő. Hatás és ellenhatás. Anyag és ellenanyag, más néven antianyag. Fény és sötét energia. Szép és rút. A Vörösmarty által is felpanaszolt ókori legenda a sárkányfog-veteményről, mely annyi szórakozást okozott annak az óriásnak, aki időnként elvetette őket, majd gyönyörködött a kikelt apró harcosok egymást gyilkolásában, ahogy mi gyönyörködünk a tavaszi virágveteményünk kikelésében és kivirulásában, egyszóval tavaszi pompájában. A földi ember alapvető tévedése, azt hiszem, az, hogy vagy az egyik pólushoz akar tartozni és csak azt éltetni, élni hagyni, vagy a másikhoz. Szóval hogy egyoldalú a szemléletünk. A természeti ember, aki sokkal többet ért a világ működéséből, nem akarja kiirtani azt, ami neki nem tetszik, hanem egyensúlyra törekszik a kettő között. Nekünk is ezt kellene megtanulnunk, amíg még nem késő. S hogy az a sötét erő, ami a fényben élőknek annyira idegen, taszító, nemkívánatos, eredetileg Isten elméjéből és akaratából született meg, vagy spontán, mikor nem figyelt oda a világméretű alkotás közben, az földi fejtelenség nemigen érthető, és már nem is nagyon fontos. Lényeg, hogy van és számolni kell vele. Nem hagyható figyelmen kívül semmilyen tervünk kigondolásakor, mert akkor is ott van, ha mi nem akarunk figyelni rá.

Néha arra gondolok, hogy a világegyetem tágulása is e két erő harcának köszönhető. Hogy a zseléhez, rugalmas anyaghoz hasonló univerzális háló elemei eleve elrendelten taszítják egymást, vagy hogy a fényes és mennyei elem rugaszkodik egyre magasabbra, a sötétől és ártótól való menekülés közben, vagy a negatív erő taszítja-e el magátólakkora hévvel a szépet, tisztát és fényeset, csak hogy számára is maradjon tér, ahol kiőrjöngheti magát? A fenti jegyzetekkel annyiban függ ez össze, hogy már elég régóta úgy tűnik, a sötét elem igyekszik magához ragadni a hatalmat és kisajátítani a maga számára. Ő törekszik a szépség és a jóság elpusztítására, csak mert mindent a maga csúf képére szeretne átformálni. Rámászik mindenre, mint egy kórság, és ott árt, ahol csak tud. Ahogyan a mi kormányunk ellenzéke is. Számára minden rossz, ami nem ő, ami nem olyan erőszakos és vad. S hogy ez a pusztító erő, ami úgy csap elő, akár a forró láva a föld alól, meddig és hogyan tud érvényesülni, azt nem tudom, csak remélem, hogy a teremtés szépséges eredményei, a szép földi lények megmaradhatnak. Igaz, már annyi lényt pusztított el, s talán értelmetlenül, a falásban, pusztításban pedig egyre mohóbbá válik ez az ellenerő, mert ez számára a sikerélmény. Ugyanúgy, ahogyan a pozitív indíttatású lények számára a ható, alkotó erő és teremtésének eredményei.

Néha arra gondolok, hogy talán Isten tervezte bele az ellenpólust a világba, mert másképpen nem indult volna el a mozgása. Utána már csak egymással labdázgatnak, ahogyan visszaverik egymás látszólagos támadásait. Máskor azt, hogy földönkívüli lények használták a Földet kísérleti telepnek, ahová mindenféle lényeket terveztek, egymás ellen indították őket, és most megfigyelik, mire jutunk egymással. Szóval hogy a földi teremtés alapvetően erről a kísérletről szól. Ha nem sikerül, végül is össze lehet rontani és újragyúrni, ahogyan a játékos gyermek a gyurmát. A séma kozmikus és atomi szinten azonos. Legfeljebb Istennek fájhat, hogy annyi szeretett gyermeke életét pusztítják el. A

történet főszereplői talán egyetlen pillanat alatt esnek át egy kozmikus katasztrófán. S talán arról is szól ez a kétpólusú kísérlet, hogy az egyoldalú dolgok sose lehetnek hasznosak és értelmesek. Ahogy az azonos neműek szerelme nem vezet sehová, mert eleve terméketlen, ugyanúgy lehetett olyan teremtett bolygó, ahol az azonos természetű lények túlszaporodtak és elvették egymás életterét, mert nem irtották egymást, ahogyan a földi lények teszik, s végül emiatt haltak ki az általuk kiszipolyozott bolygóról, vagy pusztultak el vele együtt. A Földön, ha nem is minden lény irtja egymást, de megvannak az ellenségek, melyek gondoskodnak arról, hogy a másik ne szaporodjon túl. De ebbe ugyanúgy nem lehet belelátni, mint ahogyan a vulkánok mélyébe vagy a csillagok nukleáris kemencéjébe sem. Mindig kell, hogy maradjon valami titok, mert az alkotás, világteremtés tudása nem kerülhet avatatlan kezekbe. Olyanokéba, akik akár az egészet széjjelrontanák. A minap azt jegyeztem fel, hogy a negatív erők taszítják el maguktól a pozitívakat, s hogy a Világmindenség talán emiatt tágul. Ma már nem vagyok bizonyos ebben. Az is lehet, hogy a jó erők igyekeznek menekülni a pusztító, sötét erők elől. Ám ebben a harcban végül mindenki magára maradhat, mert nem az egyensúlyra törekszik, hanem a megszabadulásra a másik féltől. S talán ez az, ami Isten szándékával ellentétes. Hogyan is működhetne a Föld ellentétes mágneses sarkok nélkül? Mágneses mag nélkül, mely olykor összezap a Nap erőivel, de egyelőre még képes megvédeni önmagát és az általa nevelt élőlényeket. A Nap, a csillagok a bennük dolgozó, működő, félelmes erők és ellenerek nélkül, amelyek a természetes magfúziót eredményezik? És még hányféle példát hozhatnánk fel a pozitív – negatív ellenerekéről és azok gigászi harcáról, vagy ugyanerre a miniatúr világban?! Ezek egyikét sem ismerjük pontosan, mert nem rendelkezünk a képességgel, amely ebbe betekintést nyújthatna. De azért érdemes eltöprengeni rajta, hogy megérthessünk valamit elődeink életéből és a teremtés lényegéből, ha még jut rá időnk ebben a felgyorsult világban, ahol, valljuk meg, olyan szép életünk lehetne!

Március 15. tanulsága végül is az, hogy *bár nekünk, magyaroknak mindig a rabságot szánták embertársaink, mi mégis mindvégig szabadok maradtunk lélekben.* Ez is egy hatás – ellenhatás történet, melynek okai minden bizonnyal megtalálhatók a múltban. Részben vadabb és harciasabb őseink kalandozásaiban, melyeket nem tudott megbocsátani nekünk, kései utódoknak sem a keresztény Európa, másrészt a sikereinket kísérő és tehetségünket tőlünk irigylő szomszédainkban, akik nem fogták fel, hogy a talentumokat kizárólag Isten adhatja és vonhatja meg, arra irányuló kísérleteik, hogy tőle megfosszanak, hiábavalóak. A szolgálélek természetesen soha nem is értheti meg a szabad lelket, s talán emiatt irigylő. Szabadon szárnyalni szép lehet, gondolja ő, de nem meri vállalni a felszállással járó kísérletet, mely egyúttal a hatalmas gravitáció legyőzéséről is szól. Minden felszállni képes lény rendelkezik ezzel az erővel és képességgel, ám előbb fel kell készülnie rá. Persze a szabad lélek adománya, mely Istentől való, nem követelhető ki Tőle. Ezt valószínűleg korábbi érdemeinkre való tekintettel kapjuk. Merthogy kijártuk a korábbi lélekiskolákat. S ha ez így van, mindenki másnak is törekednie kell a tökéletesedés útja felé. Törekvés nélkül, erőfeszítések nélkül nincs eredmény. Mindössze ennyi a titok, de ennek felismeréséhez is el kell jutni, a mi irigyeinknek is.

II.

A természeti népek által sziklarajzokon megörökített „úrhajósok”, az állítólagos földönkívüliek talán magunkra hagytak, miután belátták, hogy a sárkányfog-vetemény mindig újra fogja teremni a pusztító szándékokat. Ezért a militarizálás, ez az örület. Az egyik azért fegyverkezik, mert mindent meg akar kaparintani, amit mások alkottak meg, vagy keresték meg a rávalót, míg a másik, vagyona és népe védelmére kénytelen fegyvereket vásárolni, mielőtt még lerohanná az agresszívebb másik. A magunkra hagyatottság érzése azért is tör fel rendszeres időközönként a gondolkodó főkből, mert azok a legendák, amelyek egy távoli csillagrendszer ideális bolygójáról (bolygóiról) szólnak, esetleg a múlt elemeivé lettek. Az ideális, távoli helyről ideérkezettek önként eltávozhattak innen, mert a földi ember által létrehozott társadalmi rend, vagy amit annak hívnak, túlságosan is taszító a békés természetű, máshonnan érkezettek számára. Ismerve az itteni harcias természetűeket, akik nem kevesebbre, mint a világalomra törnek, egészen bizonyosra vehető, hogy lerohannák a náluk fejlettebb civilizáció küldötteit. Meg is ölhetnék őket, vagy fogságban, túszként tarthatnák őket, hogy tőlük tudományos titkokat csaljanak ki. A megszaroltak pedig időnként átadnak ezt-azt a hozzájuk képest csak vademberi szinten leledző teremtményeknek, hogy ne kínozzák a tőlük elrabolt túszoikat. Szóval a nagy lázalmokat, melyek a marslakók támadásairól, inváziójáról szólnak, sokkal inkább fordítva lehet elképzelni, mert az a reálisabb trend, hogy a nagy fegyverkezők és fegyvergyárosok akarnák katonai fogadtatásban (támadásban) részesíteni az idegeneket.

A megszakadt kapcsolatok oka lehet az is, hogy az ET-k visszatértek saját szépséges bolygójukra, de előfordulhat, hogy szülőhelyüket katasztrófa érte. A két napról szóló legenda, mely a Helikon bolygó egét megvilágító csillagpárról szól, végződhetett úgy is, hogy az ikercsillagok összeütköztek már, széjjeltépve a környezetükben lévő más égitesteket és lehetetlenné tették az életet az Univerzumnak azon a vidékén. Esetleg mégis figyelnek bennünket, hová, mire tudunk fejlődni, de sokkal nagyobb önállóságot igyekeznek nyújtani fejlődésünknek úgymond magára hagyásával. Ahogyan minden jó szülő is teszi, mikor már látja, hogy a gondjaira bízott fiatalok elboldogulnak nélküle. Megannyi kérdés, és kétannyi lehetséges feltételezés. Talán mert a legtöbb kérdést a kétség teszi fel, majd igyekszik minél több lehetséges választ találni rájuk, ahogy én az imént.

Elgondolom, milyen lehet egyszerre két naptól kapni az áldott fényt. Vagy nem is akkora áldás? A földi élet viszonylagos kiegyensúlyozottsága, az éjszakák és nappalok szabályos rendje lehetővé teszi a megfelelő arányú aktivitást és alvást. De mi van akkor, ha nem sokkal aztán, hogy lefekszik pihenni az ember, a horizonton mindjárt, vagy legalább is hamarosan megjelenik egy másik nap, mintegy rád förmedve: na mi lesz, gyerünk talpra ugrani, csak semmi lustálkodás! Másrészt a két csillag egymásra gyakorolt gravitációja, mely akár évmilliárdokig is viszonylagos egyensúlyban tartotta őket pályájukon, utóbb megváltozik, és egyre nagyobb darabokat hasítanak ki egymás testéből, ahogyan az egymásnak rendelt, de egymással békeességben élni nem tudó házaspárok, akik folyton tépik-szaggatják egymást egy örökös *odi et amo* kapcsolatban. A szabályos intervallumokban változó vonzás-taszítás ereje folyamatosan napviharokat generál, ez pedig feltétlenül hatással van a környezetükben lévő élő bolygókra is. Elég belegondolni a saját napviharainkba, melyek valósággal felkorbácsolják az indulatokat primitívebb és önmagukon uralkodni képtelen embertársainkban. Ilyenkor megnövekszik az agresszív cselekedetek száma, a katonai inváziókról, durva és képtelen összecsapásokról már nem is beszélve. Nem tudjuk, hogyan szabályozódik be az élet ilyen körülmények között. Nyilván megfelelő periódusokban. Talán csak az aktív, majd nyugalmi időszakok rendje alakul máshogyan. Az ember végül is el tud sötétíteni és nappal is aludni, ha muszáj, de a

bezárt ablakok és spaletták mögött is hatással van ránk a kint felélénkült élet nyüzsgése, a természeti lények hangoskodása, s maga az a tény, hogy nem függetleníthetjük magunkat szülőbolygónktól, mert annak hátán élve vele együtt mozgunk, élünk és lüktetünk, vagyis életfunkcióink teljes mértékben függvényei annak. Ahogyan az anya-gyermek kapcsolat megszakíthatatlan, ugyanúgy a szülőhelyünk is mindvégig hat ránk, amíg élünk. Ezért durva beavatkozás a kivándorlás, még akkor is, ha nem kényszerít erre senki. Ilyenkor az ember magamagát szakítja ki erőszakosan az adott környezetből, mely számára rendeltetett, mintegy felülbírálván magát Istent, akivel amúgy előzetesen megegyezett leszületése minden lényeges részletéről.

Az új hazát meg lehet szokni, alkalmazkodni is lehet az ott talált környezethez, de érzelmileg láthatatlan szálak fűznek az édeshez, az egyetlenhez, még ha egyesek dacosan tagadják és valósággal feltűnősködve hangoztatják is, mennyivel jobb nekik az új hazában. Egy váratlan, előre nem látott pillanatban hirtelen tör rá a távolba szakadtakra a honvágy, melynek konkrét oka NINCSEN, mert amiről szól, az a HIÁNY. Tehát belebetegedni abba, ami nincs, mégis csak abszurd a hűvös fejjel, józanul gondolkodó emberi lény számára, pedig így van. Az érzés annál is abszurdabb, mert leginkább a legnagyobb jólét közepette tör rá a távolban élő személyre, tehát hiányérzésre valójában nincs is oka. Ami ilyenkor hiányzik, az is megfoghatatlan: egy hangulat, egy régi élmény, barátok, szülők, rokonok, egy utca íve, a felkelő vagy lenyugvó nap fénye, egy virág illata, az erdők buja zöldje és dús vegetációja, a madarak éneke. A lány esti szellő keltette rezgések, egy patak csobogása, az ég kékje, a horizont megváltozott hajlata. Számtalan apró részlet, mely a lényegen nem változtat, csak mégis valahogy MÁS. Eltér a számunkra természetestől, a rég megszokottól.

A hiány úgy teljeseedik ki, mint mikor a szülők elvesztése után, jóval a gyász letelte után ráébredünk, hogy már NINCSENEK, és többé nem tehetjük fel nekik azokat a kérdéseket, amelyeket korábban feltehetünk volna, valamiért mégse tettük. Nem érinthetjük meg őket, nem simulhatunk bele az ölelésükbe, nem mondhatjuk el nekik apró-cseprő vagy jelentős dolgainkat. Nem élhetjük át többé gyermeki életérzésünket, mert végérvényesen felnőtté váltunk. Igen, csak a szülők elvesztése után válunk igazán felnőtté. Többé nincs kihez hazafutni és kiönteni a lelkünket. Nincs kitől segítséget kérni, mikor nem bírjuk tovább. Onnantól kezdve marad a rideg valóság. Már csak a gyermekeink érezhetik ezt irántunk. Miénk minden felelősség, mely úgy nyomja le és nyomasztja az alatta rekedtet, ahogy engem nyomott az északi táj horizontja, amiről úgy éreztem, valósággal rám szakad. Terhel és szétterül egyszerre, és az ember menekülni szeretne alóla. HAZA. Az én esetemben így is lett. Sok körülménynek kellett összejárnia hozzá, míg végül egy huszárvágással megszabadultam onnan. Soha nem bántam meg, mert végérvényesen ide tartozom. Ezt húszas éveim vége felé kellett eldöntennem, és nem is tartott sokáig. Egyetlen pillanat alatt vált világossá minden, akár az olvasás vagy kottaértés nyújtotta megvilágosodás feledhetetlen élménye.

A sok tekintetben érzelmős és szentimentális „Elfújta a szél” is megfogalmaz hasonló gondolatokat. Mikor Scarlett O’Hara magára marad tomboló érzéseivel, mert hiszen soha nem is osztotta meg azokat senkivel, csupán rázúdította másokra a maga önző formájában, eszébe jutnak a szelíd Ashley szavai: neki mindig ott lesz Tara, az otthon, a maga vörös földjével és a rajta álló szülői ház fizikai valójával. Meg hát a lelki-spirituális közegével, amelyet a hebrencs hősnő nemigen fogalmaz meg a maga számára. De fizikailag felfogja, és rohan, hogy újra fellelje azt az érzést. S hogy fizikailag birtokába vegye az uradalmat, mert a hozzá hasonló földies teremtményeknek ez a legfontosabb. Ki nem tért már haza hosszabb távollét után?! Nemigen kell elmagyarázni ezt az érzést senkinek. A különbség mindössze annyi, hogy különböző szinteken éljük meg ezt az élményt. Az egyszerűbb,

fejletlenebb léleknek a fizikai szint nyújtja az elsődleges élményt, míg mások elvontabb síkon élnek ugyanazt. De végül is a hazatalálás a lényeg. Újra megtalálni azokat a kívülálló számára lényegtelen mozzanatokot, részleteket, amelyek a HIÁNYT okozták. A hazaérkezéssel pedig helyreáll a rend. A NINCS-ből VAN lesz, újra birtokba lehet venni az elveszettek hitt zugokat, ismét át lehet élni a rég át nem élt dolgokat.

Más a helyzet, ha jóval később érkezik haza a vándor, mikor már minden megváltozott. Amikor mások élnek a számunkra olyan kedves helyen, s talán bekéredzkedni se lehet többé oda. Az új tulajdonos nem értheti meg a régi nosztalgiáját. Nem érti a szándékunkat, és mi nem is akarjuk zavarni ezzel. Már nem található fel amúgy sem a régi hangulat, a régi színek, növények, fák, emberek, állatok, kedves tárgyak, a természeti vagy épített táj megannyi részlete. A lényegtelennek hitt dolgok, melyek az emlékezés által nyernek értelmet, válnak lényegessé. Az ilyen látogatások rövidek szoktak lenni. A hazalátogató gyorsan elmenekül a gyermekkori vagy más életkori élmények színhelyéről. Mert a visszatéréskor is csak a NINCSet találja. Az pedig fáj. Kínzó teherként nyomasztja a szenvedőt, ahogyan a leszakadni érzett ég nyomasztotta a távolra sodródott embert. Ezért kell sürgősen eltávolozni onnan. Rendes körülmények között a régi, nosztalgikus táj és környezet képe ismét helyreáll. Az emlékezet megszépíti, úgy gyógyítja be a hirtelen kapott sebet, ahogyan a szervezet sebgyógyító mechanizmusa is teszi a fizikai sérülésekkel. Utóbb lehet megint ugyanúgy visszagondolni a régi színhelyre, ahogyan a félresikerült kései látogatás előtt is, mindig. Megmarad édesanyánk kedves mosolya, édesapánk erős karjainak magasba emelő mozdulata, a meghitt élmények, közös utazások, szülői, nagyszülői intelmek, vacsorák illata, kacagások, kuncogások és huncutságok, gyermekkori csínyek, és mindaz, amit nehéz szavakba önteni, mert lehet, hogy csak IMPRESSZIÓK. Lehet, hogy az élmények lényege ennyire képlékeny és illó dolog? Akár a Világmindenség furcsa, lágy és rugalmas szövete, mely láthatatlanul mindent beszél?

Maradnak persze kézzelfogható dolgok is, melyek segítenek emlékezni és az emlékeket sokkal jobban emberközelbe hozni: tárgyak, ruhadarabok, fényképek, könyvek, emlékiratok, mint ez is. Egy-egy háziállat emléke. A kisgyermek megőrzött ruhácskái. Egy aprócska kötény, amelyet mi magunk varrtunk és hímeztünk ki az utánunk totyogó és magának is ugyanolyan ruhadarabot követelő apróság számára, aki részt akart venni az életünkben. Még annak unalmas részében is, amikor hámozunk, aprítunk, szeletelünk, szortírozunk, egyszerűen amit egy háziasszony a konyhában tölt el, ám ami a kicsi ember számára új és felfedezendő terület és rá váró élmény. Lehet az ilyesmit elfelejteni? S nemcsak azért, mert ott lapul a szekrény mélyében, máig őrizve egy kicsi fiú kedves lényét, aki édesanyja életének legfontosabb része volt, és most is nagyon fontos, mikor a gondos szülő a háttérbe vonult, hogy átadja a terepet az ifjúságnak. Hogy az is érvényesüljön, élje meg az önállóság élményét, annak minden pozitív és negatív elemével, mert járni is csak úgy tanul meg az ember, ha jó párszor nagyokat esik.

Vagyunk VAN és NINCS határán, annak gyakori átfedéseiben, határmezsgyéin, vagy a HIÁNYOK és IMPRESSZIÓK bűvöletében. Mindig vagyunk valahol, még a fizikai megsemmisülés után is, csak mert így rendeltetett, és mert így vállaltuk el annak idején. Nincsek és kincsek töltik ki az életünket, itt vagy a távolban, mikor nem, vagy csak kevésbé érzékeljük egymást. Voltunk és leszünk az Univerzum átláthatatlan szövevényében, láthatóan vagy láthatatlanul. Ám az életünk, ahogy eddig, eztán is kihat majd a többiekére. A világtól elzártan is, a látszólagos nem-érzékeltség homálya által fedve, valahol, valahogyan, valamiért. Mert ez az IGE, és ez a világ rendje.

III.

Kufsteinjeim. Az ember többször is megéli ezt az érzést: a világtól elzártan élni. Kénytelenül, mert erre ítélték, vagy önként, mert ezt vállaltuk. Volt úgy, hogy nem tudtam szabadulni egy életérzéstől, valakinek vagy valaminek a kötelékétől, szerencsétlen emberi kapcsolatból, életfeltételek közül. Mivel nem sértettem törvényt, senkinek nem volt alkalmam, hogy megfosszon szabadságomtól. Egyébként se szokás ma már az író fizikai létezésére törni. Sokkal rafináltabb és embertelenebb eszközök állnak azok rendelkezésére, akik mások kínzására szakosodtak és ebben örömet lelik. Az én önkéntes várfogságaim másképpen zajlottak. Mániákusan birtokolni vágyó férjem olyan helyre vitt el a megszokott és biztonságos társadalmi közegből, ahol ki voltam szolgáltatva neki. Egészen addig, amíg egy jól irányzott rohammal ki nem törtem a rabságból. Nyilván nem ismerte jól a magyarokat és a magyar történelmet. Ha hallott volna Zrínyiről, gyaníhatta volna, hogy nekünk, magyaroknak vannak egyéb tartalékaink is, mint amit rólunk feltesznek. Nos, igen, mi erről nem szoktunk beszélni. Locsogás helyett megcselekedjük, amit helyesnek tartunk, és ami nem bántó mások számára. Hogy mások mégis megsértődnek ezért? Talán mert nem tudják megbocsátani sikeres kitöréseinket. A szabadság legyőzhetetlen vágyát, mely ki tud menteni bármely környezetből. A szabadság kultuszát, mely egyszerre életérzés és menedék, örökség és tündéri álom. Olyasmi ez, amiről mi már sokszor tanítottunk meg igen fontos dolgokat a világnak, az mégse érti, és dacosan nem fogadja el egyszerű magyarázatainkat. Már ha leállunk magyarázni önmagunkat.

Várrabságnak éreztem a szocialistának mondott (hazudott) rendszer fojtott légkörében az életemet. Mikor rengeteg volt az értelmetlen elvárás, és túl kevés a társadalom által nyújtani kívánt dolgok csekélyke arzenálja. mármint pozitív értelemben. A jó szülő (jó társadalom) játszani is engedi, és szabadnak lenni is hagyja az utóbb a felnőttkor erős kötelékébe lépni kívánó ifjakat. Weöres Sándor zseniálisan jellemzi az öregeket, akik ezen hajlamaik kiélésére nem kaptak lehetőséget. Játszodozó, felelőtlen felnőttek. Szoknyavadász aggastyánok, fiatal fiúkat hajkurászó matrónák. Ugye, milyen bizarr! Aki nem hiszi, gondoljon csak bele, milyen képtelen helyzetek születnének abból, ha valaki ahelyett, hogy a munkáját végezné, leülne kisvasúttal, babával, miegyébbel játszani, vagy amőbázni, katonásdit, indiánosdit játszani! Akkor akarna fogócskát, bújócskát játszani, fára mászni, amikor recsegő ízületei már nem engednek meg számára efféle foglalatosságokat. Mi azért láttunk persze sok ilyen eltévelyedett, kortévesztő alakot életünk során. Nehogy már eltagadjuk ezek létezését! Ezek miatt vált olyan általánosan és status quójából valósággal kipiszkálhatatlanul változni nem akaróvá sok kortársunk. Ezek miatt jön az életkoronként visszatérő Kufstein-igény, amikor magunk csapjuk be magunk mögött a jó erős vasrácsot. Amikor annyira besokalltunk, hogy jó ideig nem akarjuk magunkhoz engedni ezt a morális ragályt, a szétesőben levő társadalom ragacsát. Ettől olyan jó a tiszta szoba csendes magánya. A könyvillat, mécsesillat, a halk imák finom rezgései. A belső megtisztulás élménye. A megszokott tárgyak, az ablakon túl látható természeti közeg, az évszakonként változó táj.

Jelenlegi életem is valami efféléről szól. Sok-sok évvel ezelőtt, mikor ráébredtem, hogy a szüleim által családunk számára választott hely is olyanok irányítása alatt van, akik féltékenyen őrzik a status quót, ahelyett, hogy bármit is nyújtani kívánnának embertársaiknak, pár lépést hátrébb léptem, és megtagadtam az azonosulást ezzel a felfogással. Vannak dolgok, amikhez nem lehet alkalmazkodni. Azért lehetetlen, mert morális lényünket, fölöttes énünket sértene, ami nélkül nincs további értelme az életnek. Szóval feladhatatlan. Hogyan is lehetne megtagadni az isteni szikrát, melyet gondjainkra bízta, és ami végig tisztán megvilágítja az utat, merre helyes haladnunk?! Ezt előzte a párkapcsolatok

lezárása. Amikor már értelmetlennek találtam, hogy bárkit is keressek, mert annyira gyenge volt a felhozatal. Generációmban legalább is. Túl nagy korkülönbséget felvállalni nem értelmes dolog. Túl nagy a nemzedéki különbség, másak az igények és elvárások. Mikor egyoldalú az alkalmazkodás, a kapcsolatnak hamarosan vége. Fizikailag eltarthat még akár évekig vagy élethosszig is, de olyan ez, mint mikor valaki a saját házában ássa el kedves halottait. Van benne valami gusztustalan és egészségtelen. Mikor erre rájövünk, hamarosan lépni kell. Lépni viszont mindenki csak a saját lábával tud. Erre nem lehet rábeszélni senkit, sem lebeszélni róla. Mikor olyat cselekszünk, ami a sorsunkkal harmonizál, nem lehet tévedni. Ösztöneink magabiztosan visznek a helyes út irányába.

Fiaimat felneveltem. A kisebbik hamarabb önállósította magát, mint az elsőszülött, de a nagyobbak is meg kell adni erre az esélyt. Ő egy nagyobb kitérő után döntött a hazatérés mellett. A döntést ráhagyom. Nem sürgetem, és nem késleltetem. Mint minden fontos lépésre az életben, erre is meg kell érni. Az embernek is, és a helyzetnek is. A szülőnek persze fájdalmas ez az érzés. Régen sose gondoltam arra, hogy a gyümölcsfának fájhat az általa érlelt gyümölcs elválása az ágtól. A gyermekek elengedése mégis ezt erősíti bennem. Jön az utolsó Kufstein. Mert nem kerestem mégis időben öregségemre mellettem kitartó, értelmes társat. Mert mindenkit rendre kikosaroztam. Vagy eleve szóba se álltam vele. Óvtam féltett kincseimet, zsenge és sérülékeny gyermekeimet, mert az átélt tapasztalatok miatt úgy hittem, már mindenki más is csak durva és érzéketlen lehet, máshogyan úgyse bána velük, velem. És mert nem bírtam elviselni, hogy mindig birtokolni akartak, akár egy drága szerzeményt. Mert úgy éreztem, hogy a birtoklás nem azonos a szerelemmel, sem a szeretettel. Ezért nem hagytam, hogy gondoskodjanak rólam. Ami a legfontosabb: szellemi szabadságomat nem kívántam feladni. A mai emberből hiányzik a tisztelet kultusza. Én ezt hiányoltam a legjobban. Nincs egészséges párkapcsolat kölcsönös tisztelet nélkül. A birtoklás: leigázás. A leigázott fél rabszolgává lesz, míg a másik fél rabtartóvá. Hogyan lehetne egészséges kapcsolatról beszélni akkor?

Ismét visszavonultan élek. Hetente egyszer megyek bevásárolni. Néha előcsalogatnak a várfogságból a barátok, rendezvények. Ám a társaság és a társadalom se szereti a szabad szellemű, független embert. Gyanús ez a szabadságvágy. Nem értik, hogy a felsőbb akarat révén ránk ruházott tudás nem kótyavetye tárgya. Nem lehet játszadozni vele, mint ahogy a mai, gyermeki felelőtlenségben élő emberiség elgondolja. Attól kezdve, hogy úgymond megszéledítettük egymást, felelősek vagyunk egymásért. És ez nem csupán egy, a sivatagba lezuhant, szomjúságtól elgyötört pilóta lázálma! A kis herceg tanítása éppen azért olyan fontos, mert a társadalomból való kizuhanás élménye adta meg számára a felismerést. A homokba esés egy dolog. Nem a fizikai történés a lényeg, hanem a lelki út, amit általa megtett. A kicsiben megélt univerzális élmény, amit egyetlen ép lelkű nemzedék se képes megtagadni. Dacolok az adott körülményekkel, ahogy már korábban is, annyiszor. Mert kell lenni valami megoldásnak, túl azon, hogy egy idő után majd zsákba varrnak és tengerbe dobnak, akár Edmond Dantest If várából. Most is erő és ellenerő viaskodnak egymással, bár úgy tűnik, hogy momentán semmi nem történik. Talán azért van így, mert a lényeges dolgok a felszín alatt, a mélyben játszódnak. S hogy csak egyszerű homokborzolás, melyet akármelyik hullám képes megtenni, vagy valami hatalmas vulkáni kitörés előzménye ez a mostani előjáték, amit inkább utójátéknak vél a békés szemlélő, azt még nem tudni. Talán új kontinens születik ebből az erjedési, érési folyamatból. Talán új univerzumok. Talán semmi, mert az ellenerők, akár a rosszul interferáló fényhullámok, végül kioltják egymást. Utána csend. Pár percig, pár évig, évszázadig, netán éonokig... Várja ki, Kedves Olvasó! Ön már valószínűleg az események után van, mire a kezéhez jut ez a könyv, ez a mai palackposta. Mert ez a Kufstein valami szigeten áll, körülötte a tenger végtelen messzeségével.

Viharaival és süket szélcsendjeivel. Döghullámaival és a mélyből születő, születendő szigeteivel, az izzó láva magától elriasztó szagával és félelmetes hőmennységével. A bizonytalan, süppedékeny talaj kecsegtetésével, mely legfeljebb a kíváncsi tudóst vonzhatja magához. S hogy az erő és ellenerő küzdelme kívül játszódik fizikai testünkön, vagy odabent, a lélek rejtelmes mélyein, az is eldől idővel. *Lenni kell, mert nem lenni nem lehet.* Így vagyunk teremtve. Ezért kell így maradnunk, újra és újra megélt változásaink közepett és után is. A testünket átgyúrhatják százszor is, ahogyan a szél formázza a homokdűnéket, vagy a tengervíz a parti fövenyt. A kövek, sziklák, kavicsok egymást. És mi is, emberek, egymás szemébe nézve, vagy egymástól elfordulva. Büszkén vagy szégyenkezve. Közösen vagy látszólag magányosan. Változatlanul az örökös változásban. Mert így szép és így helyes. Ez az Univerzum törvénye.

IV.

A különbség a kettészakított világrend két partja között röviden összefoglalva ennyi: mi eszmékben hiszünk, ők rögeszmékben. Ettől nem változik semmi. Miért? Mert a rögeszme elmekórtani fogalom, s mint tudjuk, az elmebetegségbe csak beleesni lehet, kigyógyulni belőle soha. Hogyan is volna vélhető normális ésszel, hogy ami évszázadokon keresztül folyton csak kudarcot vallott, abban semmi hiba nincsen, csak a végrehajtói tértek el az eredeti verziótól?! Nos, ebben hinni is rögeszme. Hogy létezik, hogy csupa balek fogott hozzá a kommunizmus felépítéséhez? Úgy, hogy sose akarták valójában megvalósítani, hanem mindig és kivétel nélkül a saját karrierjükön munkálkodtak akkora hévvel. Szóval a nagy közösségi duma egy humbug. Dehogyan akartak ők a népek jótéveői lenni! Ők maguk akartak meggazdagodni, pénzt és hatalmat szerezni, mert úgy vélték, hogy mindazok a közösségi kincsek, közösen megtermelt javak náluk majd jobb helyen lesznek. Ők jobban hasznosítják azt, amit mások elkártyáznak egy éjszaka alatt. Ebben van is valami, csupán abban hibádzik, hogy nincsen jogi alapja. Azért, mert más link, az még nem jogosít fel másokat arra, hogy ők meg gyilkosokká, rablókká, tolvajokká váljanak. Egész népeket romlásba vinni pláne nincs joguk. Mikor egy másik nép vagy etnikum telepedik rá az őt befogadó állam népére, az mindenképpen injúria. Amit ezen felül hozzátesznek a történethez, az már az utólagos megideologizálás, belemagyarázás, így az eredeti szándékokhoz és indíttatáshoz semmi köze sincsen. Mivel utólag koholják, nem más, mint közönséges hazugság.

Én mindig a minőséget kerestem. Ez egyaránt elmondható művészeti törekvéseimre, mint emberi környezetem alakítására. Tőlem lealacsonyodhatott bárki az általa még elfogadhatónak tartott szintre, én továbbléptem és mentem tovább a magam útján. Ez pedig nem emberi hitványságokkal van kikövezve. Mindig arra törekedtem, hogy a fiaimnak legyen okuk tisztelni az életemért és mindazért, amit ennek során megvalósítok. Szeretem a klasszikus értékűnek mondható irodalmat, zenét, a művészetnek minden ágát. Tisztelem a szépség kultuszát. Meggyőződésem az, hogy ha ezt hagynák uralkodni a saját életükben az emberek, akkor ők is minőségileg több fokot léphetnének előre. Voltaképpen nem teszek egyebet, mint továbbviszem és megvalósítom mindazt, amit a felmenők is értéknek tartottak, s ezért megvalósítandónak. Állítólag Atlantisz népe is ebben hitt. Mármost a minőségi fejlődés általi felemelkedés lehetőségében, akár egy negyedik dimenzióba is. Hogy mitől lett mégis süllyedéstörténet az eredetileg felemelkedésnek tervezett időutazás? Az emberi gőgtől, amellyel már-már Isten fölé helyezték magukat. Amitől az intelligensebbek elmenekültek, vagy száműzték őket. Ők vitték tovább a megszerzett tudást vagy annak magvait a távoli országokba, ahol befogadták őket.

Az ember fiatal korában egyfolytában keresi az élet értelmét. A sajátját is. A saját célunkat és rendeltetésünket magunknak kell felkutatni. Ebben nincs valódi külső segítség. Onnantól fogva, hogy felismerjük, már tiszta és egyenes az út. Az igazaké rögzös, de akinek Isten feladatot adott, annak erőt is ad hozzá, hogy elvégezhesse. Gyakran fordultak hozzám tanácsért ilyen ügyben, de ebben nem segíthettem másoknak. *A kívülről kapott instrukció nem más, mint parancs:* tedd ezt vagy azt, majd én jobban tudom nálad, mire van szükséged és ennek érdekében mit kell cselekedned. *Az életcélunkat viszont nem külső, hanem egy belső parancs hangjával és vezérlésével valósítjuk meg.* A kettőt felcserélni már eleve tévedés, tehát aki külső utasításra indul el valamerre, az még nem találta meg a saját útját, hanem valaki másén jár, olyanén, aki úgymond megtérítette őt. Én a hittérítésben soha nem hittem. Pontosan a fentiek miatt. Az előfordul, hogy egy erős kisugárzású egyéniségnek vannak követői, esetleg szép számmal is. Ám a magához vonzottak csupán majmolják őt, érzelmileg,

szellemileg attól még nem váltak azonos értékűvé vagy hasonló szintű intellektusúvá vele. Arról nem is beszélve, mennyi a hamis próféta, különösen a mai világban, mely csalásra és hazugságra épül, tehát maga is egy ingovány.

Vannak közös célok és igények, melyeket egy közösség fogalmaz meg a saját számára. Ilyen az erkölcsi rend is, melyet nem szükséges szavakba foglalni, törvénybe iktatni, mégis mindenki tisztában van vele. A nemzedékek egymásnak adják tovább évszázadokon vagy évezredekken át. A szokásrend megszilárdul, majd beleépül, már szinte a gének szintjén, az adott társadalomba. Vannak helyek, ahol nincsen szükség rendőrré, hatóságra, hogy rend legyen. Ilyen egy Karib-tengeri sziget, melynek a nevét már elfelejtettem. Ott senki nem bántja a másét. Nem zárják be az ajtókat, mert nincs szükség rá. Engedély nélkül senki nem lépi át a mások küszöbét. Ilyen „sziget” volt a nagyszüleim környezete és a falu, ahol kisgyermekkoromban éltem, az ő közelükben. Senki nem jelentette fel a másikat, baj esetén viszont összetartottak. Nemrégiben olvastam egy al-dunai faluról, ahol hasonló a helyzet. Mivel hetente háromszor szállítanak csak oda kenyeret, az ottani lakosok kiakasztják a kapura a szatyrot, benne a kenyérrelalóval, este pedig, mikor hazatérnek, beviszik a házba. Hiánytalanul. Itthon, azaz a csonka Magyarországon is vannak hasonló helységek, ahol a termelők kiteszik az eladandó portékát, mellette ott van a becsületkassza, amibe fizetni lehet. Szerencsére a tolvajlásra szakosodottak még nem figyelték ki őket, így egyelőre nem értesültünk ezeknek a kasszáknak, illetve a kitett portékáknak a kifosztásáról.

Nem is nagyon kell régre visszaátni az emlékeink között, hogy hasonló epizódokra találjunk. Általános iskolás koromban, amikor már városban éltünk, rekeszekben szállították le az iskolatejet, meg persze a boltokhoz is a tejet, kenyeret, kiflit, tejterméket. A boltok viszont később nyitottak, mint a pékségek; tejüzemek szállították a hajnali árut, ezért otthagyták a rekeszeket, hatalmas kosarakat a boltok előtt. Ha előfordult, hogy valakinek korábban volt szüksége ezen portékák valamelyikére, akkor elvette a rekeszből vagy a kosárból, és melléhelyezte az árát. A boltos ebből tudta, hogy korán kelő vendége volt, és utóbb bevitte a boltba az egészet, pénzt és portékát. Mindez gyökeresen megváltozott az emberarcúnak hazudott szocializmus idején, ami persze nem is volt szocializmus, hanem közönséges zsarnokság, amely ezzel a hazugsággal kendőzte el valódi arcát. Az 1956-ban az utcára, törött kirakatba tett becsületkasszákra mindenki emlékszik, aki akkoriban élt. Aztán az elvtársak – szovjet ideáljait utánozva – elkezdtek lopkodni. Mikor senki nem szólt rájuk (hogy is mert volna azzal az erőszakos hatalommal szemben bármit is tenni?!), vérszemet kaptak, és még többet loptak. Ma ott tartunk, hogy a nép által igényelt, de soha valójában rendesen meg nem valósított rendszerváltás ellenére se akarnak leszokni a lopkodásról, sikkasztásról, a közvagyon megcsorbításáról. Úgy hiszik, nekik mindent szabad. Ld. brókerbotrány. Átformálták a társadalmat, s vele együtt lesüllyesztették az erkölcsöket egy olyan szintre, amit józanul gondolkodó, normális ember soha nem igenelhet. Ehhez át kellett alakítaniuk a jogrendszert is, hogy az kikapukat hagyjon a számukra lebukás esetére.

És ismét a hatás – ellenhatás elvénél és jelenségénél kötünk ki. Pozitív – negatív. Rendes – nem rendes. Becsületes – becsutelen. Ezen a ponton meg is állunk. Az rendben van, hogy valaki egy más típusú társadalmat képzeli el helyesnek és megvalósítandónak, mint a már elkonzumálódott, régi. Ám ha nem talál hozzá elegendő társat, aki ugyanazokat az elveket vallja, demokratikus módon, azaz társadalmilag tisztességesen soha nem valósíthatja meg az álmait. A szembehelyezkedés pedig soha nem lehet olyan alapú, hogy a morális rendet felbolygassa és tönkregygye. Szóval, ahogy az iménti példa is mutatta, nem lett volna szabad a korábban helyesnek tartott, tisztességes viselkedési modell helyére becsempészni a lopkodást, mint utóbb, egyes társadalmi rétegek által elfogadott viselkedési

formát. Morálpótléknak pedig semmiképpen nem lehetett volna megtenni, majd mindenkitől elvárni, hogy azt ugyanúgy tisztelje és betartsa, mint a korábbi értékrendjét.

A különbség ebben áll: míg az egyik rendet teremt, abban él, és azt másokkal is betartatja, addig a másik, az ész nélkül opponáló, mindenáron le akarja rombolni az előző rendet, amiben az ő elveinek, azaz a lopkodási hajlamának semmi keresnivalója nem volt. Hivatkozik a Felvilágosodásra, annak kiemelkedő szellemi nagyságaira, valamint az 1789-es francia forradalomra, annak vívmányaira. Ám azt soha nem engedte végiggondolni a természetes módon gondolkodóknak, hogy számba vegyék e mozgalmak társadalmi kártékonyosságát is. A mérlegen márpedig mindenképpen vannak pozitív és negatív cselekedetek és elképzelések egyaránt. Aki ezt elkendőzi, az hazudik. Olyan ez, mint a csúf, ragyás arcról azt hazudni, hogy az szép és sima. És itt el is érkeztünk valami igen lényegeshez. A szépség kultuszának lerombolásával egyúttal fokozatosan bevezették a rútság kultuszát. Talán mert azok, akik ezeket a szellemi perverziókat végigvitték, maguk is rútak és torzak, s nemcsak külsejükben, hanem lelkületükben is. Mára már ott tartunk, hogy mindent, ami ocsmány, éltetni kell, a természet által tökéletesre alkotottat pedig szégyenkezve el kell takargatni, nehogy láthatóvá váljon a különbség kettejük között. Mert mi is történne, ha valaki kinyilvánítaná ezzel kapcsolatos véleményét? Kiderülne, hogy a császár meztelen. Hogy a rút az már nemcsak rút, hanem egyenesen ocsmány. Mert ezen a téren is volt ám fejlődés, méghozzá a poklok mélységes fenekét megcélozva. Ergo ki is irányította mindezt? Hát persze, hogy a ronda patás. Ezt zászlóra tűzni, követendő példának megtenni, etalonná tenni már tényleg nem más, mint a perverziók legalja.

Nagyhét. Az enyhe tél után valóságos madárünnep és virágünnep a tavaszkezdet. Egyre több madár tér vissza és adja elő változatos repertoárját a közeli ligetesben és a kissé távolabbi kempingben. Már mint ami azelőtt kemping volt, aztán beépítendő telekké változott át egy helybeli milliárdos uradalomépítő ambíciói következtében. A megvalósítás még a parcellázásig se jutott el, mert mikor válságkorszakot él át egy társadalom, a köznépnek, mely rendes körülmények között építkezni szokott, semmi fölöslegesre nem jut pénze. A több évtizedre szóló házépítés pedig egyértelműen a luxus kategóriába tartozik ilyenkor. Mindenki toldozza-foldozza a régit, vagy felújítandó régit vesz, amit lehetőségeihez mérten alakít a saját képére. Nos, a kemping, ahogyan továbbra is hívjuk, rengeteg védett madárnak ad otthont. Egyszer összeszámláltam őket, talán százötven féle lakik benne. Plusz a nem igazán védett fácánok, melyek itt húzhatják meg magukat a határban rájuk leső vadászok, valamint a róka elől. Igaz, a ravaszdi utánuk szokott jönni és felriasztja őket, mikor csemegézni akar. A kisebb madarakra meg a környékbeli macskák vadásznak. Gyönyörű látványt nyújtanak az ide betérő őzek is. A télvégi rejtő szín, a seszínű, lepusztult növényzet már nem annyira óvja őket, de a városban érvényes vadászati tilalom annál inkább. Félénkek, csoportosan érkeznek, és csak a merészebbek jönnek át a kerítésen innenre legelni. A patakpart és a kemping egykori nagymezeje, ahol valamikor a sátrak álltak, mögöttük faházakkal, éledezni kezdett az első esők hatására, valamint a fagy elmúltával. A naposabb helyeken már korábban kizöldült minden, és virágoznak a korai cserjék. Most éppen az aranyvessző szezonja van itt, de bimbós már a japánbirs is, máshol, ahol csoportosan vagy glédában ültették őket, a vérlevelű díszszilva.

Egymást kergetik a hideg és meleg frontok. Ma éppen esős, hűvös idő van, de holnapra melegebbet jósolnak a meteorológusok. Mindez megmutatja áldásos hatását. Eső után, mikor kisüt a nap, sebesen nő a fű, bontakoznak ki a rügyek, melyek addig mintha csak arra vártak volna, hogy eljőjön az ő idejük. A vadkacsákat eddig párosával láttam, az utóbbi napokban viszont csak a gácsért magában szedegetni a kissé megáradt patakban. A hegyekből lejövő esővíz zavarossá teszi a vizet, de az élelmes és igen életrevaló vadkacsák elboldogulnak még ilyenkor is. Tavaly a kiskacsákat figyeltem meg egy nagyobb árvíz idején, milyen ügyesen átsiklottak a túloldalra, ahová az anyukájuk hívogatta őket. Lehet, hogy már költik az idei első fészekaljat? Korábban elmenekültek, ha embert láttak, de engem valószínűleg besoroltak a barátaik közé, mert nem félnek, ha kimegyek az erkélyre és ott tevékenykedem. Csak a kutyák elől rebbennek fel és távoznak mélyrepülésben felfelé vagy lefelé a patak folyásirányában. Máskor csak a hangjukat hallom, mert meghúzódnak a házunktól kissé távolabbi bokros helyeken, ha veszélyt éreznek.

A fűzfánk is kivirágzott. Igaz, nem olyan látványos, mint tavaly volt, mert egy nyári vihar után túlságosan is összekaszabolták a kihívott fűrészeselek. A házbeli népség meg ott csoportosult és dirigált, hogy még itt is, meg ott is vágjanak le belőle egy darabot. Valóságos népünnepélyt rendeztek, és át se érezték, hogy ez most egy érzéstelenítés nélküli műtét a fának. Nos, az idén ritkásabbak az ágai, így kevesebb a virága is, de ami van, az gyönyörű aranysárga. Szépen rímel a szemközti füves területen álló szoliter aranyvesszőre. Azt egy szemközti házban élt szomszéd ültette, aki időközben elköltözött innen és rokkantná vált egy stroke következtében. Idős már, kerekesszéssel közlekedik. Néha látom a házuk előtt üldögélni a székében, nem messze innen. A hűvös időt se bánom, mert ennek hatására elhúzódnak a hagymás növények virágzása, ami pompázatos ebben az évszakban. A krókuszok már elvirágoztak, most vannak soron a jácintok és nárciszok.

Múlt héten, a szokásos temetőlátogatáskor döbbenetesen fedeztem fel szüleim és testvérem ledöntött síremlékét. Nem vandálok voltak, hanem trehány temetkezési munkások, akik a szomszédos sír fedlapjával üthették le a helyéből szüleim emléktábláját. A felelősséget persze senki nem vállalja, pedig a hétvégén (pénteken és szombaton) ez után nyomoztam. Megszereztem mindenki telefonszámát, beszéltem is velük, de mindenki tagad. Ez is a következmények nélküli társadalom egyik átkos mellékterméke: a felelősség-lepergetés. Kádárista hagyomány, jóllehet csak sunyi alakok gyakorolják. Feljelentést nem vagyok hajlandó tenni, sok értelme sincs, az időközben többször eleredt eső elmosott minden nyomot. A fiúk fogtak össze, mármint az én fiaim és a legkisebb unokaöcsém. Ők vállalták magukra a helyreállítás költségeit. G. szerzett egy kőművest, aki rendesen felépíti újból az emléktáblát, eltakarítja az összetörött sírvázát és a vázatartó kőkeretet. A sírásók által lepusztított hagymás virágokat az idén már nem lehet újra életre hívni, talán majd jövőre ismét kihajtanak (amit végleg ki nem tapostak és le nem gyalultak a szemközi sír betemetésekor).

Egyre sötétebb van, pedig amúgy úgy mondanánk, fényes nappal, elvégre kora délutáni órában járunk. Idén nehezen megy az átállás a tavaszi időszámításra. Tegnap is, ma is későn ébredtem, de nemcsak egy órával később, mint gondoltam volna, hanem kettővel. Tehát fejben nem jól korrigáltam szombaton, amikor az órákat át kell állítani. Igaz, szombaton nem is tettem meg, csak vasárnap délelőtt. Általában egy hétig tart az alkalmazkodás, az estig tartó világosság meg kifejezetten feldob, de meglehet, hogy idén másként lesz. Gazdasági szinten is fontos ez a korrekció, igen sok energiát lehet megtakarítani ezáltal.

Igor Janke könyvét olvasom, melyben gyakran kíméletlenül ábrázolja a magyar kormányfőt, mikor másokat, a pártból kilépetteket idéz, vagy az ellenoldalt. A történet elejét kevésbé ismerjük, mert akkor még nem voltak annyira közismertek a szereplők, legfeljebb amennyit a médiumok lehoztak róluk, és nem túl sok jóindulattal. Mindezzel együtt érdekes. Amit eddig fejlődéstörténetként kivehetünk a szerző leírásából, abból leginkább egy öntörvényű, mindenkit maga alá gyűrő ember képe bontakozik ki. A liberális ággal való szakítást én viszont úgy láttam és éltem meg, hogy a liberálisok igen sok rögeszmétől fűtve helyezkedtek egyre élesebben szembe Orbán Viktorral. Az ő fejlődéstörténete az őt túl szigorúan fogó apa és érzékeny anya kettős nevelése által lázadóvá vált ifjú históriájával indult. Városra kerülve egy kiváló gimnázium legjobbjaihoz zárkózott fel, a fővárosban pedig az értelmiségi elitet kiképző Bibó Kollégium diákjaként küzdötte fel magát, mindig szigorúan önerőből, abba a pozícióba, amelyet megérdemel. Mások, liberális indíttatásúak ezt nem helyeselték, mármint a nemzeti konzervatív irányba fejlődését. Ezt ők visszafejlődésnek, hanyatlásnak, diktátori hajlamok kialakulásának vélik, a sztori azonban nem erről szól. Pártjának fokozatos bővülése arra utal, hogy a korai szocialista és liberális hatásokat egyre nagyobb erővel dobja le magáról, mert ezek béklyót jelentenek a számára.

A fővárosi elit ifjúsági pártból egyre terebélyesebbé váló Fidesz vidéki támogatói révén igen népes párttá válik, keménymagját pedig az a baráti kör adja, amely egységes maradt, még a lemorzsolódott liberálisok távozása után is. Az igen változatos támogatói kört nem lehetett figyelmen kívül hagyni, még ha a kezdetekkor nem is annyira állt közel a párt vezetéséhez a hagyománytisztelő, és időközben alaposan elszegényedett társadalom. Eredeti céljuk megvalósításához viszont szükség volt ezekre a „talpasokra” is. Ennek megakadályozására minden követ megmozgattak a vidéki kommunisták, akik sok pártba beépültek, hogy destruktív szándékaikat megvalósíthassák. Ezek a mai napig hatnak, azaz visszahúzó erőt képeznek a párton belül, és azon kívül is persze. Az egyszerűbb szavazók, akiknek sorait egy idő után a kommunistákban csalódott munkások és falusi földművesek is gyarapították,

sokszor vették rossz néven, amikor az ellenoldalról befogadott, átállott renegátok látványos karriereket futottak be, miközben őket, a csendesebbeket úgyszólván észre se vették a párt nagyjai. Summa summarum a liberális karrierkezdet után a nép fiává változott (eredetileg is vidéki) fiatalember élére állt annak a népi mozgalomnak, amelyet az urbánusok lenéztek. A szabad demokraták égisze alatt tömörült párt a népiesek, és nem mellesleg a nép támogatása megszűntével el is tűnt. Egy ideje a szintén külföldi támogatottságú és zöld jelszavak mögé búvó LMP igyekszik betölteni az így keletkezett űrt, ám a valódi helyzetet, az ürességet nem sokáig lehet takargatni. *A zömében keresztény érzelmű magyarság nem éri be valláspótlékokkal, sem idegen jelszavakkal.* A kommunizmus ugyan komoly károkat okozott ezen a téren, de a rendszerváltás után a posztkommunisták által támogatott és minden téren előnyben részesített ál-egyházak soha nem voltak képesek a történelmi egyházak helyébe lépni, mivel jószerivel maguk se hisznek abban, amit fennen hirdetnek.

Mikor azt latolgatják, kinek is volt igaza, a fenti tények elég beszédesen bizonyítják, ki járt jó utakon. Egy önjelölt vezéri gárda, mely saját magát nevezi ki valamely mozgalom élére, soha nem lehet valódi vezetője egy népnek. Mivel felülről erőszakolja rá magát a nagyobb közösségre, nem pedig az emeli őt pajzsra, nem is lehet demokratikusnak tartani. Ezért bukott meg csúfosan az SZDSZ. A Janke-könyv arról ír, hogy Orbán Viktor jól tudja manipulálni az őt támogató tömegeket. A helyzet viszont az, hogy helyesen érez rá mások hangulatára, azonosul velük, ez pedig nem manipuláció, hanem nemzetegyesítő képesség, ami igen kevés politikusnak adatott meg. Így lett a vidéki fiúból a népmesék legkisebb fiúja, aki elindul, hogy megvívjon a sárkánnyal, majd feleségül vegye a szépséges királylányt. Az erdélyiek a visszatért Csaba királyfit tisztelik benne, és ezt nem is titkolják. A mostani mese viszont arról is szól, hogy a legkisebb fiúnak nemcsak egy sárkánnyal kell megküzdenie, hanem egy sor irigy sárkánnyal, amelyek minden alantas manipulációt elkövetnek, hogy megakadályozzák céljai elérésében. A médiumok manipulációja rátesz néhány lapáttal erre azzal, hogy szándékosan és rosszakaratúan eltorzítják a valódi portrét, csak mert a külföldi szponzorok igen sokat ígértek nekik, ha sikeresen lejáratták az általuk gyűlölt kormányfőt.

S hogy mitől tolódott annyira balra a hazai liberális ifjúság a pártszakadás után? Mert a pártállam elkényeztetettjei is voltak egyúttal. Ők nem azért lázadtak a fennálló társadalmi rend ellen, mert nem értettek vele egyet. A kommunista értelmiség és annak talpasai nagyon is nagy jólétben éltek másokhoz viszonyítva. Önmagukat zárták gettóba, s valami hamis fölénytudat birtokában hangoztatták maguk közt azokat a téveszméket, hogy a magyarok primitívek, lenézendők, lekezelendők, nem szalonképesek. Ettől persze ők még nem váltak mindennek az ellenkezőjévé, sőt. Egyre jobban felfuvalkodtak, gőgösekké váltak, ez az alapézés pedig bárkit is megfosztana józan ítélőképességétől. *Csak önmagukat képviselték.* Mikor felmerült a rendszerváltás igénye (nem bennük, hanem külföldi pénzelőikben), rá kellett ébredniük, hogy nincsen elegendő számú támogatójuk, azaz talpasai. Magukhoz vonták a népiesnek tartott társaikat, de az elitzszemléletet azok nem tették olyan formában magukévá, ahogyan a liberális ifjúság. Így tolódott a Fidesz mozgalma egyre jobbra, majd centrumpártként nyert mind több tagot és támogató szavazót. A rögeszméktől hajtottak kedvéért meg kell jegyezni azonban, hogy a fiatal demokraták nem a szabad demokratáktól szedték el a szavazóikat, hanem a liberálisok taszították el maguktól őket fennhézó magatartásukkal és a magyar hagyományokat kategorikusan megtagadó szemléletükkel. A magyargyalázásban olyan messzire mentek el, hogy az felháborította a népet és levetette válláról az addig békésen eltartott (kitartott) réteget.

Az MSZP-SZDSZ koalíció azért jöhetett létre, mert az ő apáik ugyanahhoz a közösséghez tartoztak. Ők maguk nem voltak képesek megtagadni mindazt, amit – legalább is színre – elvetettek ifjonti hévvel. Ők is a kommunizmus maradványainak felszámolására esküdtek egykor, a népiessé degradálni próbált valódi jobboldaliakkal együtt. A fair play szabályaitól viszont alaposan eltértek, fejlődéstörténetükben nem a kormányfő vétett a demokrácia szabályai ellen, hanem mindazok, akik máig úgy képzelik, ők a nép fölött álló elithez tartozva nem kötelesek magukra venni azokat a szabályokat, amiket bárki más vállal. Ezért sértettek annyiszor törvényt, és váltak közülük sokan közönséges tolvajokká, sikkasztókká. Ennek reakciójaként vált legfőbb szitokszóvá a bankár és a bróker Magyarországon. Baloldali kritikusok részéről viszont a „népies”, ami idegen szóval populáris, lett a legkeményebb vád. Ugyanezen szótóból varázsolták elő, mint a bűvész a cilindrből a nyulat, a „populista” kifejezést, melyet lépten-nyomon ráaggatnak a kormányfőre és pártjára. Valójában azonban egy plebejus – elitista szembenállás rajzolódott ki egyre erőteljesebben, és ma sincsen ez másként.

Ha még visszább tekintünk, meg kell állapítanunk, hogy a legsúlyosabb problémát nem az jelentette, hogy kommunisták, reformkommunisták vagy mások akarták meghatározni a fejlődési trendeket, s szinte mindig szigorúan külföldi mintákat majmolva. Ld. kommunizmus, globalizmus, liberalizmus, stb. *Két vesztes világháború után*, amelyekbe valósággal belerángatták a magyarságot, idegen érzelmű, hungarofób uralmi elitet ültettek a nyakunkba. Emiatt viszont *a magyar nép egyszerűen népképviselőt, azaz egészséges parlamenti képviselőt nélkül maradt*. Képviselők voltak, vannak, de azoknak felfogásából mindmáig hiányzik az őket eltartó nép tisztelete, illetve a nemzeti érzés. Ezt igyekeztek helyettesíteni azzal az egoista indíttatású, önmegvalósításnak mondott valamivel, ami súlyosan eltorzította a korábban még legalább valamelyest működőképes társadalmi szerkezetet. *Ebből kialakult és megcsontosodott valami formálisan legális, ámde valójában illegitim formáció, amit senki nem igenel, és senki nem tisztel*. Még azok sem, akik létrehozták, mert a liberális szemlélet eleve kizárja bárkinek és bárminek a tiszteletét, hiszen ő akar mindenki fölül helyezkedni. De, amint az előzőekben felvázoltuk, a fölülről ráerőszakolt „rend” soha nem működőképes. Egy idő után maga alá temette a benne feltétel nélkül hívőket, és most itt dörömbölnek az ajtón, éjjel-nappal ordítózva. Pedig ha igazuk volna, nem lenne szükség a felemelt hangra. Az igazság olyan ritka portéka, amit a leghalványabb hangocska is erőteljesen mond ki, ettől pedig tisztán hallható. Nos, igen, hiszen Isten-jellegű, azaz tekintélyt parancsol és rendet teremt. Tisztán cseng, tehát soha nem téveszthető össze a vadul rikácsolók torokprésével.

Úgy vélem, ez az, amit a legerősebbé vált párt szakadárjai nem értenek meg. Hivatkoznak 90-es évek eleji statisztikákra, közvélemény-kutató intézetek által állítólagosan mért eredményekre. Ám időközben kiderült, hogy ezeket tetszés szerint hamisítják a megrendelő óhaja szerint. Még Igor Janke is téved abban, amikor kész tényként kezeli azt a manipulált adatot, miszerint Fodor Gábor jóval népszerűbb politikus volt Orbán Viktornál. Ez már csak azért se lehetséges, mert hiányzik belőle az a karizmatikus egyéniség, ami a kormányfőt bárki mástól megkülönbözteti. Enélkül nincs népszerűség. Ezt irigylik benne és tőle mindazok, akik a fölülről teremtett „demokráciát” hirdetik valódikiént. A szocialisták által többször is megmanipulált választási eredményeket se lehet valódiaknak tekinteni. A kép onnantól kezdve világosodott ki, hogy a fiatal demokraták is elkezdtek kialakítani a maguk szavazat-kontrolláló bázisát. Legerőteljesebben akkor alakult ki ez a gépezet, amikor ismét ellenzékbe szorultak és a polgári körök körül szerveződött újra szinte minden. Mármint a népképviselő és a demokratikus, alulról felfelé építkező jelleg. A kormányfő pedig érett emberré vált eközben a kevesebb tapasztalattal rendelkező ifjúhoz képest. Visszatérését mindenképpen meg akarta

akadályozni az a külföldi liberális réteg, azaz idegen oligarchák, akik kétes körülmények között szerzett nagy vagyonukból szántak valamit a honi politikai struktúra átalakítására. Méghozzá oly módon, hogy az csakis és kizárólag az ő érdekeiket képviselje. Mivel ez szembe mentelt a népakarattal, törvényszerűen ütköztek meg egymással. A nagy tömegmozgalmakkal szemben csak kisebb, fizetett bajkeverői csoportokat tudtak felmutatni, ez pedig nem meggyőző, az általuk álmodott „végső győzelemhez” meg édeskevés.

A manipulált választási eredményekkel szemben megjelentek a valósan számlált adatok. Volt ugyan párszor, hogy a figyelmeztetések ellenére se vették komolyan fideszes részről, mekkora bűn oda nem figyelni a választási bizottságok tevékenységére. Pedig a kommunisták, nevezzék is magukat bárminek, mindig csalással jutottak hatalomra. Kezdve 1919-ben, amikor megvezették a fél értelmiséget, a legjobb művészeket is, majd a hírhedt kékcédulás szavazásokkal, folytatva minden rendszerben a többszörös kaméleon-mutatványaikkal. Van valami, amin nem lehet változtatni: az egymás iránt érzett szereteten vagy ellenszenvén. Ez az ösztönök szintjén működik, ezért külső hatásra nem változik. A nép hiába fogadja el jóhiszeműen az emberarcúnak hazudott alakokat, mikor azok viszonzásképpen gyűlölik őt. Az egyoldalú dolgok se működnek, bárhogy manipulálják is őket. Ez a kettősség feszegeti régóta a magyar társadalmat. Még a visszhang is lopott (mármint hogy lopták), írtam a kilencvenes években. A szocivá, majd mi mindenné nem változott kommunisták pedig alapból szeretnek lopni, hazudozni. A valóságot úgymond profi módon megváltoztatni, ami szerintük társadalomjavító szándékból fakad. S hogy valójában mi is, arról a legbeszédeesebben az eredményeik szólnak: torzítás, ferdítés, hatalmi arrogancia. Ezekre nem lehet szilárd építményt felrakni.

Nincsen nemzet nemzeti érzések nélkül. Aki ezeket szégyelli, elítéli, netán irtani akarja, az egyszerűen szembehelyezkedik a nép túlélési lehetőségével. Ha az nem tudja önmagát definiálni, azaz saját tulajdonságait meghatározni, melyek mindenki mástól megkülönböztetik, akkor marad egy egyenmassza, amely bárhol a világon kigyúrható s újra gyurmázható. Akár a modern építészet, a felhőkarcolók rengetege, a mindig divatos, ámde konzekvensen arctalan tömegek, amelyek semmiben nem különböznek más tájak, népek, kultúrák képviselőitől. A globalizmus mellékterméke ez, mely eredetileg gazdasági indíttatással jött létre: ledönteni a túlságosan is meggazdagodott alakok előtt a még meglévő korlátokat, vagyis a vámokat, valamint a határokat, amelyeket ezek védenek. A kapitalizmus fejlettebb korszakában még ki tudták védeni az egyes országok, hogy mások fölélük kerekedjenek. Ha kellett, védővámokat vezettek be, hogy ne tudjanak ártani nekik külső, manipulatív szándékokkal.

Az az elit, amely kártékonynak tart mindent, ami nemzeti jelleget visel magán, nem akarhat jót annak a népnek, amely testvérként fogadta be, majd biztosította számára a haladási, fejlődési lehetőséget. A nemzeti érzések, melyek a XIX. században fogalmazódtak meg erőteljesen, elsősorban az öntudatra ébredés jelei, nem pedig a sovinizmuséi, ahogyan utólag rájuk akarják erőltetni félművelt elemzők. Legelőször is nem tévesztendő össze a nemzeti szocializmussal, mert az egy letűnt korszak káros mellékterméke, ma pedig már legfeljebb szélsőjobbos körök merészelik a jelszavaik között hangoztatni annak vélt vívmányait. Történelmi tapasztalatainkat összegezve: *nemzeti jellegünk ismerete, azaz a nemzeti önismeret véd meg bennünket a beolvasztási kísérletektől és azok manipulálótól.* Ezen a ponton különült el az Ős-Fidesz két ága egymástól. Féltékeny, és saját szerepének valós súlyát fel nem ismerő személynek inkább Fodor Gábort lehet nevezni, nem pedig utóbb riválisává vált szobatársát, volt barátját, aki konzekvensen halad tovább egyéni fejlődése és a

vele tartók társadalmi mozgalmának az útján. Talán a liberálisok fejlődési trendje is következetes volt, azaz ragaszkodtak eredeti célkitűzéseikhez. A politikai gyakorlat azonban bebizonyította, hogy ez szöges ellentétben áll a magyarság akaratával. Mai tévedésüket azzal fejelik meg, hogy egyre hangosabban kiáltozzák: a nép téved, ők pedig jobban tudják. De hát hogyan lehet jobban tudni egy népnél, hogy melyik irányba szeretne haladni?! Ugyanezen tévedést ismételték az amerikaiak, akik a mai liberális mozgalmak mögött állnak teljes hatalmi gépezetükkel és összerabolt kincseikkel, mikor belebonyolódtak a koreai, majd a totális veszteséggel járó vietnami háborúba, s vívják tovább értelmetlen közel-keleti, afrikai, latin-amerikai, ázsiai és egyéb háborúikat. Mivel mindezzel szemben egyre hangsúlyosabban fogalmazódnak meg a nemzeti mozgalmak, ismét bele van kódolva a vereség már a kezdetektől fogva. Ha egy nép most éli civilizációs fejlődésének középkorát, a másoknak nincsen joga beleavatkozni ebbe a folyamatba, merthogy kívülálló, és ezen státuszában nem ismerheti a mozgatórugót, azaz az okokat. *A nemzeti önrendelkezés joga minden népet megillet, akár középkori, akár a civilizáció kezdetén álló társadalmat szeret magáénak vallani, akár hipermodernet, amelyből lassan már magát az embert is kilúgozzák rögeszméktől hajtott és minden realitástól elrugaszkodott alakok.*

Mikor a magyar nép tömegei bekapcsolódtak a Fidesz által meghirdetett antikommunista mozgalomba, akkor kezdett megfogalmazódnivalami, amit leginkább egy új-reformkornak lehetne nevezni, mivel kiemelkedő képviselői is a XIX. századi kis- és középnemesi, utóbb polgárviv szélesedett mozgalom nagyjainak reinkarnációi gyanánt robbantak be a köztudatba. Reformálták, amit lehetett, majd szükségszerűvé vált a forradalom, hogy ami létrejön, az valóban újításnak legyen tekinthető. Egyszóval kellett a minőségi változás. A reformkommunistákkal ezért nem volt lehetséges az együttműködés. Ezek a pártállamiak csupán egy bizonyos fokig voltak képesek követni az ifjúi hévvel fellépő újítókat. Aztán elérték azt a plafonértéket, amelyen túl nem láttak kiutat, és fejlődni se voltak képesek annál tovább. Pedig volt kiút, csak nem nekik, akiknek gondolkodását erősen korlátozta (olykor korlátozta) tette kommunista neveltetésük vagy pártiskolai átnevelésük. Beléjük sulykolták, hogy a kommunizmus, majd a szocializmus eszméi és azok „vívmányai” megkérdőjelezhetetlenek; a megszállás baráti segítség; a proletárdiktatúra népbaráti rendszer, s hogy a hatalomból ugyancsak kiszorult prolik, akikre mégis annyit hivatkoztak, szerintük nem dönthetnek a saját sorsukról, mert van az Egpárt, amelynek legfőbb funkcionáriusai megmondják, kinek mit kell gondolnia a világról. Természetesen Marx, Engels és Lenin műveire és eszméire alapozva, mert ezektől eltérni tilos. De nem is érdemes tovább merülni ezen tévtanok mélyére, mert hiszen eleve tudható bármely értelmes ember számára, hogy ez zsákutca. Angolul: the way of no return.

Az önmagát antikommunista pártként meghatározó Fidesz természetesen nem azonosulhatott ezekkel az eszmékkal, hiszen elsődleges céljaként fogalmazta meg a kommunizmus felszámolását. A vallási tanok később megismerése, majd az azokkal való azonosulás nem születési hibának tekinthető, ahogyan a liberálisok vélték, hanem az otthon elmaradt vallásos nevelés hiánya. Azt nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy több vezető fideszes került ki pártfunkcionárius szülők szárnyai alól. A liberalizmus nem adhatott megfelelő lelki, mentális és spirituális támaszt az útjukat lázasan kereső ifjaknak. Mint tudjuk, a vallás viszont épp ellenkezőleg: megnyugtat, felemel és biztonságot nyújt, még akkor is, ha ezt szabad keretek között gyakoroljuk, nem pedig egyházakhoz vagy szektákhoz kötődve. Addiktológusok mesélhetnének róla sokat, mennyi segítséget nyújtanak a vallási közösségek a sikeres leszokáshoz az eltévelyedetteknek. Vagyis hogy a legsikeresebbek ezen a téren az egyházi nevelőintézetek. *A pártszakadást előidéző liberálisokkal ellentétben állíthatjuk, hogy a*

nemzeti ág nem hasonlott meg önmagával, hanem megvilágosodott. Nevelési hiányosságait pótolva jutott el, felnőttkorában önmagát nevelve, a szellemi érésnek egy magasabb fokára.

Eltévelyedettek, renegátok, farizeusok persze mindenütt vannak. Mint ahogy vannak a nemzeti eszméért lelkesedők, meg a megélhetési politizálók. Ez a két ág soha nem lehet azonos egymással, sem célkitűzéseiben, sem eredményeiben. A megélhetésiek ugyanis folyton visszahúznak másokat. Az ő kitett lábuk ott található minden haladni kívánó személy és mozgalom útjában. Az önmagának jót akaró, életképes közösség azonban előbb-utóbb kiveti őket magából.

VI.

Húsvét után. Elmúlt az ünnep, de maradt egy utánérzés egyrészt az emelkedettebb hangulatból, másrészt a család meghitt ünnepéből. Szép együtt lenni ismét, és jó, hogy van kire főzni, rendezkedni, hogy az együtt töltendő napok minél szebbek legyenek. Igaz, anyagilag nem állunk jól, és mindig meg kell gondolni, mi a beszerezhető és a lehúzendó a listáról. Persze a kihagyott szükségletek utóbb még hangsúlyosabban jelentkeznek, és néha mintha összecsapnának a fejünk fölött a hullámok. De a Jóisten nem hagy magunkra bennünket, és valahonnan mindig érkezik segítség. Fő a szeretetet, amivel egymást körül vesszük, és a sikerélmény, hogy ismét megoldottunk valamit közösen.

A természet egyre szeszélyesebb kilengésekkel jelzi, hogy nem való, amit az emberiség ellene elkövet. A tél egyre később kezdődik, és egyre később múlik el. Idén bejött a fekete karácsony – fehér húsvét népi igazsága. Karácsony hava igen meleg volt, húsvét hava viszont olyan, mint a váltófürdő: egyszer jeges, másszor forró. Ünnepekre épp a hidegebb változat borzongatta a gerinceket, pár napon belül azonban ide fog érni a tikkasztó meleg, az időjósok legalább is ezt mondják. Jó lenne tüdőfűvirágot gyűjteni, hogy legyen belőle méz télire, de nemigen fognak ráérni a fiúk, hogy kivigyenek a hegyekbe gyűjteni. Mivel már régen nem járok fűvészkedni, nem is igazán vagyok tisztában vele, hogy most melyik helyen lehetne még kifogni virágos példányokat, mert elvileg március-áprilisban virágzik a pulmonaria. Délelőtt találtam egy maradék üveggel, ami jól jön, mert G. fiam megfázott nagypénteken, és a gyömbérteaához, amit fogyaszt, épp illik a sűrű „méz”, amit évekkal ezelőtt főztem és voltaképpen nem más, mint cukorszirup gyógynövénykivonattal, nagyon finomra karamellizálódott változatban.

Húsvét keddre emlékezem. Valaha ilyenkor volt szokás visszaadni a fiúknak a hétfői locsolkodást, mármint vízzel. A lányok lesben álltak a kerítés fedezékében, és mikor valamelyik legény óvatlanul arra járt, nyakon zúdították egy vödör hideg kútvízzel. Mindez ma már a múlté, mert egyrészt igen kevesen locsolkodnak kútvízzel, legfeljebb falun, kedden pedig már nincs ünnep, az emberek mennek dolgozni, tanulni. Az időjárás se kedvez hozzá, mert akit ilyen hidegben leöntenek hideg vízzel, az nagy valószínűséggel megfázik. Gyermekkorom idején Göncön még szokásban volt a húsvét keddi öntözködés is, mára a falu elnyerte városi rangját, előregedett, az alvég inkább nyomorgó alakok menhelye, szóval az egykori huszita központ, majd a reformáció fellegvára minőségéből valami egészen mássá változott. A fiatalok zöme elvándorolt, munkalehetőség híján kiszorult eredeti közegeiből. A kádárizmus, kommunizmus vétkei között ritkábban emlegetik a falurombolást, ami nem sokkal maradt el Ceaucescu hasonló kártékonykodása mögött, pedig a mára erősen megváltozott szociális összetétel és az elvándoroltak gyakori hontalansága városon máig kihat a társadalom alakulására. A városon elprolisodott, gyakran munkanélkülivé vált emberek a szülőfalujukhoz már nem tartoznak, a városhoz pedig még nem. Talán mert érzelmileg nem kötődnek hozzá, s talán mert a lakótelepi életformának szinte semmiféle közösségformáló ereje nincsen. Az emberek inkább bezárkóznak és gyanakodva elkerülik egymást, minthogy összebarátkozzanak. Szóval amit ez a jelenség előidéz, az inkább emberhalmazt eredményez, mint valódi közösséget. Igaz, a kapitalizmus mellékterméke a bérkaszánya, ami a lakótelepek elődje, tehát a gyárosok igénye szerint alakult úgy, ahogy, utóbb pedig a kommunisták elképzelése szerint vált ilyenné, értelmes ember számára hosszú távon elviselhetlenné.

Gyakori jelenség, hogy ha akad is pár lelkes kertészkedő a házban, a másik ember rajta éli ki kicsinyes bosszúszomját, amit életkörülményei miatt, vagy másért érez. Hosszú éveken keresztül investáltam

pénzt, energiát, szeretetet a házunk környékének rendbetételébe, de végül feladtam, épp a kitartóan kártékonykodó szomszédok szívós irtóhadjáratai miatt, amiket dédelgetett növényeim ellen intéztek. Nem magam miatt, mert nem a saját befektetett energiámat és pénzemet sajnáltam, hanem azon makacsoltam meg magam, hogy nem akartam több növényt kitenni ennek a bűncselekménynek nem minősülő, mégis élet elleni tevékenységnek, a permanens károkozásnak. A legdrágább helyeken vásárolt fáimat, cserjéimet pusztította ki ez a szívós és kitartó, köznapi szadizmus. Én a növényeket gyöngéd, finom lényeknek tartom, és rossz néven veszem, ha valaki árt nekik. Mikor az első tömeges fairtást felfedeztem az egyik kedvenc kirándulóhelyemen, toll nem lévén nálam, egy, a táskámban levő rúzzsal írtam fel egy szelet papírra: ERDŐGYILKOSOK! A cédulát aztán kitűztem a frissen vágott és aprított farakásra. Az elkövetők kiérdemesültek erre a titulusra, mert módszeresen haladtak az ösvénytaposással a hatalmas erdei katedrális irányába, melyet annyiszor megcsodáltunk. Óriási tölgyek, alattuk hatalmas páfrányok, és az erdei aljnövényzet változatos egyedei, akárha visszamentünk volna az időben. Nekem egyúttal egy korai versem „És akkor felrobbant a Hold” c. világa jutott eszembe erről a vidékről. Óriási veszteségként éltük meg, mikor pár évnyi kihagyás után ismét visszatértünk oda, és tarra vágott hegyoldalakat találtunk az idilli táj helyett. Személyes csapásként éltem meg, máig feldolgozhatatlanul, jóllehet az eszemmel tudom, hogy az emberiség legfőképpen a barbárságra kapható igazán. A fejemmel azt is tudom, hogy van olyan elvadult emberszabású, aki direkt élvezzi ezt az „eredményt”, ami másokat elkeserít vagy feldühít.

Óriási viták folytak róla, mit is kell mai liberalizmuson érteni. Merthogy azt már mindenki tudja vagy sejti, hogy a mai elképzelések erőteljesen eltérnek a XIX. századiaktól. Ennek oka nemcsak abban rejlik, hogy míg a korai liberalizmus elsősorban a feudális rend maradványait akarta eltüntetni a maga útjából, addig a mai liberalizmus többször is átfestette a saját arcát, valamint a zászlót, ami alá odaállt. A legnagyobb különbség persze abban mutatkozik, hogy míg eredeti változata elsősorban eszmei kvalitású volt, a mai teljességgel pragmatikus és mentes szinte minden érzelemtől. Kivéve azoktól a heves indulatoktól, amelyeket – gyakran elvetendő módszerekkel – felkorbácsol követői vagy ellenzői lelkében. Azokban a lelkekben, amelyekben mellesleg nem is hisz. Szóval *a szabadelvűség, amit a mi legnagyobb hazafiaink is magukénak vallottak, mára szabadossággá, mindent tagadássá süllyedt. Önmagához képest pervertálódott, azaz úgy másnak, mint saját magának árt azzal, amit követendőnek hirdet. Lesüllyedt, már nem akarja a közjót, csak ész nélkül hirdeti, anélkül, hogy ehhez bármiféle eszmei tartalom is kötődne.* Mikor elhangzott Tusványoson az a bizonyos „illiberális” kifejezés, mindenki felkapta a fejét. A szolgasajtó azonnal antiliberálisnak, azaz liberális-ellenesnek fordította le, vagyis eltorzította a beszélő szándékával ellentétben, holott az új fogalom alternatívát kínált a mára megcsontosodott XX. századi fogalommal szemben. Magyarul: nem liberális, nem a félresiklott trend után kullogó, hanem vele szemben valami más. Mint ahogy lehet úgy is más véleményen lenni, hogy közben egymás véleményét tiszteletben tartjuk, legfeljebb a mai, leszállított színvonalú „vitakultúra” képviselői felejtették el régen, amihez korábban nekik is tartani kellett magukat. Nem külső kényszerből, hanem belső indíttatásból. És legfőképpen nem támadó szándékkal. Ez az, amit a permanens bosszúszomjtól hajtott kommunisták soha nem tudnak felfogni. Mert azt se feledjük, hogy *a kommunista nem javul meg, legfeljebb érdekből másnak adja ki magát.* Marad, ami volt: öklét rázó, handabandázó, folyton mások javára hivatkozó, de ugyanakkor a háttérben csakis és kizárólag a saját érdekeit hajhászó, érdekvezérelt alak.

Nem lehet úgy uralkodni egy népen, hogy kapcsolatuk kölcsönös gyűlöleten, megvetésen és csupa negatív indulaton alapszik. Az ilyen nexus törvényszerűen szül összecsapásokat, forradalmakat, felkeléseket és sok-sok konfliktust. Aki úgy akar betörni egy népet, mint a vadember a lovat, az

semmit nem ért a dolgok lényegéből. Nem érzi át a másik fél fájdalmát, megalázottságát, nem érti indulatait, csupán követel magának. Nem kevesebbet, mint ész nélküli tiszteletet, engedelmességet, alávetettséget, behódolást, holott ő maga méltatlan a vezetői szerepre. *Az igazi vezető szolgálja a népét és segít neki abban, hogy a legmagasabb rendű közösséggé fejlődhessen: nemzeté.* Ellentétek mindig voltak, lesznek, de a közös, szép jövőre irányuló szándék soha nem hiányozhat. Manapság fontos megfogalmazni azt is, hogy nem elég egymás cselekedeteit tekintetbe venni, mikor tisztán akarunk látni kérdéses helyzetekben. Ahogyan Isten a szívünket és annak szándékát is tekinti, ugyanúgy kellene nekünk is, mindnyájunknak mérlegelni a tetteket motiváló szándékokat.

Különös emlékek jutnak eszembe. Mikor a 70-es évek vége felé eltávoztam Magyarországról, majd nagyjából öt évvel később visszatértem, rendszeresen kellett efféle kijelentéseket hallgatnom: aki itthon maradt, az bezzeg milyen húséges volt a szülőföldjéhez, míg a disszidensek, akik a pár éves peregrinációhoz nem kértek hivatalos engedélyt, ennek az ellenkezői, azaz hűtlenek. Természetesen sértett ez a lekezelés, de elfogadtam, hogy másoknak lehet különvéleménye. Az enyém az volt, hogy akik soha semmibe nem mertek belevágni, azaz nem vállalták fel azt a bizonytalanságot, ami a disszidálással járt, esetleg csak gyávák voltak. Ez később is megmutatkozott, amikor megfogalmazták a nyugdíjazással kapcsolatos diszkriminációról szóló rendeletet. Sajnálom, hogy ezt kell leírnom, de máig úgy érzem, hogy diszkriminálnak azokkal szemben, akik semmire nem vállalkoztak, csak ragaszkodtak foggal-körömmel az elért kis pozíciójukhoz, majd benne maradtak, morogva, elégedetlenkedve, de minden tetterejüktől megfosztotta őket az a társadalom, amelynek engedelmes, lázadni képtelen tagjaivá váltak. Ugyanahhoz a nemzedékhez tartozunk, fejlődésünk iránya és szándékaink mégis homlokegyenest ellenkezővé váltak.

Az ominózus rendelet arról szólt, hogy a külföldi munkavállalás nem számít bele a nyugdíjba, tehát nem tekinthető szolgálati időnek. Emiatt nem vonulhattam ugyanakkor nyugdíjba, amikor más kortársaim, hanem ki kellett várnom az öregségi korhatár betöltését, amikor már módosították ezt a diszkriminatív törvényt. Ez persze formális volt, mert a nagy multi cégek tízévente megsemmisítik az adatbázisaikat, tehát ha nem rendelkezünk ifjúkori munkavállalásainkról papírokkal, akkor azok egyszerűen nem léteznek, az ott szerzett szolgálati éveink köddé foszlanak. Ezért alakulhatott úgy, hogy immáron harmadik éve tologatják a papírjaimat a nemzetközi nyugdíjhivatalnál, amelyet joggal nemecekernősítettem ilyen kisbetűsre, hiszen elvárják, hogy a létminimum alatti előleg összegéből tengődjem éveken át, személyem csupán adat a számukra, nem pedig emberi lény, akinek joga van a megérdemelt pihenésre annyi dolgozó év után. Először „csak” öt évet loptak el nyugdíjas éveimből és a ledolgozott összeg jelentős részéből, majd ráfejeltek még újabb két és fél évet, amit senkinek nem kívánok. Autonóm, ifjúkoromtól önállóan gondoskodni képes felnőttből valami öregasszonnyá degradáltak, aki örüljön, ha annyit is kap, mint a soha életében nem dolgozott alakok, akik nálam persze sokkal jobban járnak. Sorsot ugyan nem cserélnék velük, a tényeket viszont hú krónikásként kötelességem feljegyezni.

Külföldi éveimet természetesen nem hazaárulással, azaz minősített hűtlenséggel töltöttem. Akik ismerték munkastílusomat, munkaszeretetemet, azon magyarok közé soroltak be, akiknek szép jövőt jósoltak hazájuktól távol is. Szóval igyekeztem hazám hírnevét öregbíteni. Az utam mégis visszafelé vezetett, de erről korábban már írtam. Mindez csak arról jut eszembe, hogy annyi vita folyt róla, vajon nagyok merjünk lenni Széchenyi módjára, vagy inkább kicsik, Kovács László intelmei szerint... Meg hogy valódi húségesnek tekinthető-e a vélemény nélküli behódoltság, vele szemben pedig hűtlenségnek a merész elszánás, mellyel későbbi életemet is alakítottam, úgy, hogy ettől a családom

esélyei se csorbultak, fiaimat felneveltem, s közben nem szorultam rá mások segítségére. Természetesen nem állítom, hogy nem voltak olyanok, akik valóban azért maradtak, mert hűségesen ragaszkodtak a szülőföldhöz. Hogyan is állíthatnám, hiszen a szüleim is ezek közé tartoztak?! Egymás különvéleményét ettől függetlenül tiszteletben tartottuk, elvégre ebben a szellemben neveltek bennünket. A fenti jelenséget csupán azért írtam le, mert aki nem élt abban a hazug, hipokrita rendszerben, mely születésünktől fogva rangsorolt bennünket jó vagy rossz káderekké, az fel se foghatja, milyen sors várt egy olyan fiatalra, akit soha nem akartak kiengedni ebből a társadalmi ketrecből. A régi rendszerben születési előjogok voltak, a kommunizmusban ugyanezeket vették át, csak ellenkező előjellel: a kommunisták gyermekei kerültek kivételezett helyzetbe, és máig ehhez ragaszkodnának foggal-körömmel. Emiatt nincs kiegyezés a valódi reformerek és a múlt rendszer szibaritái között. Bár csúnyán hangzik a szó: a háború után bennünket gettósítottak, és azóta se engednek ki belőle. Évtizedek távolán át érvényesül a káderlapok tartalma, és ez ellen azért nem lehet tenni semmit, mert ennek fennmaradását és érvényben tartását váltig tagadják azok, akik gondoskodnak róla, hogy mindez így legyen. Ha lehet, az idők végezetéig.

Ahhoz, hogy valaki képes legyen mások életére törni, egzisztenciálisan ellehetetleníteni őket, valószínűleg ki kell iktatni a fölöttes énjét, ami nélkül utóbb már csak emberi roncs, szörnyeteg lesz. Akinek soha nem tiltanak meg semmit, az gátlástalanná válik. Nem lesz normális értékrendje, mert úgy véli, hogy akár a világ ura is lehet. Konkurál magával a Mindenhatóval is, mások nézeteit, vallását, származását, etnikumát, hovatarozását lekezeleli, semmibe veszi. Elszabadult hajóágyúnak mondják az ilyen emberi roncsot. Tevékenysége viszont nem éppen nevetséges, hiszen maga körül folyamatosan rombol. Képzeljük el, mi történik, ha ez az állapot állandósul, és az égisze alatt kialakult társadalmat előbb-utóbb normálisnak mondják, tárgyalnak, egyezkednek vele, nem vesznek tudomást arról, hogy ami fölött korlátlanul rendelkezik, az nem társadalmi konszenzuson alapul, hanem nyílt erőszakon! Valami ehhez hasonló történt a magyarsággal, miután odavetették a kommunisták kényére-kedvére, ők pedig elhitették a művelt nyugattal, hogy egyenrangú partnerek, velük lehet tárgyalni, egyezségeket kötni. Elsajátítottak egy politikai, diplomáciai zsargont, amelynek gátlástalan használatával úgymond szalonképessé váltak. Vagy legalább is eltúrték őket. Mindez nemzetközi egyezmények következménye volt, ne mentsük fel olyan nagyvonalúan a szabad országokban maradtakat se vétkeik alól! Mikor manapság lenézik, lekezeleli, balkanizálják azokat az országokat, amelyeknek sorsa fölött a nagyhatalmak és azok csatlósai döntöttek és rendelkeztek, de egyetlen szó se esik azok árulásáról, gyávaságáról és önérdékből befogott szájáról, akik egyszerűen átléptek fölöttünk, csakhogy mentsék a saját putyerkájukat. *A kelet szegénysége a nyugat önzésének következménye*, ne legyenek illúzióink! Mikor mégis vonakodva, lenézőleg, lekezelően fogadtak be bennünket nagy nehezen a nyugati közösségbe, az általuk csak elit klubnak titulált gittegyetbe, szinte teljesíthetetlen feltételeket szabtak a felzárkózásunkhoz, melyet nekünk önérdékből kellett megvalósítani, nem pedig mások lerablása árán, ahogyan a két háború győztese tették.

A háború máig a legnagyobb és legjövödelmezőbb befektetésnek számít azok köreiből, akik ezen a téren már jelentős tapasztalatokra tettek szert. Mindezt leírni persze szentségtörésnek számít, mert az efféle nézeteket valló alakok mindennapi közszerepléseit a határtalan hipokrizis máza fedi. Amit hirdetnek, az homlokegyenest az ellenkezője ennek. Ehhez szükségesek a „hűségeselek”, akik nem mások, mint behódolt hűbéreselek. Ők ennek fejében viszonylagos jólétben élhetnek. Aki viszont fel meri emelni a szavát ellene, az életfogytig kijáró jogfosztottságra és számkivetésre ítéli magát. *Mégsincs más, mint az igazmondás, mert a hazugság birodalma csak ettől dől meg.* Idejét nem tudjuk, de nem is az a tisztünk, hogy ezt megjósoljuk. Majd mikor a világ megéri rá, és a benne élő

emberek kellőképpen fejlettek lesznek ahhoz, hogy köznapi kis árulásait ne nevezzék hűségnek, az értük küzdőket pedig ne igyekezzenek lerángatni magukhoz az ártó hatalmak által számukra fenntartott, kényelmes dagonyákba.

A rend nélküli társadalmat fenntartók módszere a hitványak felmagasztalása és a legjobbak páriává tétele. A csúf és a szép összemosása, a mindent relativizálás. Mikor piti alakok kapaszkodnak a náluk különbek lábára és annál fogva igyekeznek lerángatni őket a maguk szintjére. Lehet elhallgatni is ezek jelenlétét, de azzal csak az ő hazugságaik tömegét gyarapítanánk. A változtatás első lépcsője a szembenézés a problémákkal. Enélkül nincs haladás.

VII.

Haladunk egyre előbbre, a szépséges tavaszba. Itt van május, a szépen zöldellő. Előkerültek a zöld ruhadarabok a szekrényből, fő-fő kedvenceim. Most az élet színe, a pompás zöld dominál. Igaz, mindenfelé virágoznak a fák és cserjék, de az üde lombzöld és fűzöld mindent túlvilágít. Gyűjtöm és tárolom az emlékéket, akkorra, amikor már nem láthatom, mert talán a homogén fehér uralkodik akkori környezetemen. A hirtelen kizöldüléssel együtt jár persze a beindult fűnyírési szezon is. Ma reggel már kaszálták a fűvet a környéken. Elkel, mert hatalmasra nőtt a sok napsütéstől, és a megkésve, de elég rendes mennyiségben megérkezett esőzéstől is. A temetőbe anyák napjára margarétafejú krizantémokat vittünk. Ültettem mézfűvet és porcsinrózsát is, a fagyok múltával pedig viszek ki egy tő piros muskátlit. A hagymás növények már mind elvirágoztak, a gyöngyvirágról, édesanyám kedvenc virágjáról is eltűntek az épp csak megjelent virágfejecskék. Talán az utilitárius szemlélet megszállottjai csenték el, akik akár a temetőből, a holtak birodalmából is képesek lopni. Mindenesetre igen hirtelen tűntek el a szépséges virágok, és én a piacról vittem friss csokrot, hogy mégis legyen. Valaha ez elképzelhetetlen lett volna. Vagy csak én éltem üvegbúra alatt, ahogyan a szüleim neveltek. Nem könnyű egy letűnt világ utolsó képviselői között lenni. Nem értjük egymást a korszakkal, és ezen nem segít semmi. Külön világokból származunk, csak formálisan beszéljük ugyanazt a nyelvet, valójában mégis más alapú az ABC-nk és a fogalomrendszerünk. Akit alapvetően becsületesnek neveltek, az nem értheti meg a becstelenség „filozófiáját”, ezt a negatív életszemléletet. Elbeszélünk egymás mellett, és ez talán már mindig így lesz.

Tegnap hazakerültek „elcsángált” növényeim az erkélyre. Téli pihenőből tértek meg, idén szokatlanul későn, mert féltetni kellett őket a fagyveszélytől, ami az idén többször is belemart a túl korán bizakodó növényekbe. Most elég verzetten jöttek meg az ősszel még pompás lila muskátlik, lesz mit feljavítani rajtuk. Csak a kövirózsa érezte jól magát a télen jéghideg lakásban. Úgy elszaporodott, hogy tele lett vele egy kisebb erkélyláda. Mellette az áloék csak sunnyognak. Kivéve egyet, ami külön cserépben él. Az szépen megerősödött.

Nagyobb fordításanyagot adtam le a múlt héten. Utána napokig rá se bírtam nézni a számítógépre. Akár régen drámaírás után. Miután végeztem vele, legépeltem, legalább egy hónapnak kellett eltelnie, hogy újból kézbe tudjam venni a nóvumokat. Igaz, előtte meg egy hónapig csak azzal foglalkoztam. Általában egy hónapot szántam rá. Három hétig írtam, fűzetbe, utána egy hétig gépeltem, tisztáztam, véglegesítettem. Talán a mechanikus gépelés tette, vagy az intenzív munka, hogy így alakult. Először meglepődtem, hogy ez történt, de később már természetessé vált, és számítottam rá előre, hogy bekövetkezik az alkotói nullpont. Most csak készülődöm rá, de mintha minden összeesküdött volna ellenem, de annyira nem is bánom. Tudom, hogy semmi nem történik véletlenül a világban. Nyilván tovább kell érlelnem a témát, és jól is van ez így. Ha eljön az ideje, vissza se tudom tartani majd.

Az egészségemmel is kell törődnöm. Miután végigcsináltam a nagyböjtöt, sőt még rá is fejeltem pár hetet, kiderült, hogy túlságosan kiszipolyoztam a szervezetemet. Vashiányos lettem. Most vaskapszulákat rendelt a házi orvos, és magamnak is rendesebben kell főznom, amit a fordítási időszak alatt nagyon elhanyagoltam. Prózái feladatok várnak rám. Törődni kell a lakásfelújítással, ami továbbra is aktuális, de csak lépcsőzetesen oldható meg. Kicsi a lakás, nincs hová eltenni a holmikat, mikor szétrámolunk. De itt a jó idő, s vele az effélékre szánható időszak. Sietni kell. Mások talán lassabban reagálnak nálunk, lekörözhetjük őket. Az idén sok volt a pályázati kiírás

fűtéskorszerűsítésre. Bizonyára sokan élnek vele, ám előbb meg kell várniuk az eredményeket. A mi házukban az újjazdagok elszűrték az esélyeinket. Ők maguk fizették a költségeiket, és csak az ő részüket szigetelték le. Fél házra, vagy negyedre meg nyilván nem lehet pályázni. Nekünk is saját költségen kell megoldanunk, ami hosszadalmasabb lesz. Mégis kell foglalkozni a témával, mert a fűtésszámla rettenetes, egyszerűen nem lehet elviselni. A fűtőműveknek évtizedekig nem volt konkurenciája, így annyit számláztak ki, amennyit nem szégyelltek. Most ott tartunk, hogy annyi a havi fűtésszámla, mint az én nyomorúságos nyugdíjam. Hogy ezt ki és hogyan tervelte ki, nem tudni. Csupán annyi sejtethető, hogy szociálisan igen érzéketlen alak lehetett.

Néha felötlik bennem a kérdés: vajon a háborúban az ember és lövedék kölcsönösen keresik egymást? Az ember sejti a végzetét, és aztán már csak túl akar esni rajta? Mielőbb átkelni a végzetes vizeken, melyekről pontos képe nincsen, legfeljebb valami homályos sejtése. Ha műveltebb, hallott már a Styxről, Léthe vizéről, Kháron ladikjáról, de elképzelni se tudja, milyen maga az átkelés. Ha tanulatlan, még ennyi tudása sincs a témáról. Nem csoda, hiszen ennek a számítógépnek a helyesírási-programja se ismeri ezeket a neveket. Már is aláhúzta pirossal, mintha melléütöttem volna☺))))

A végzetes találkozások valamilyen formában mindig ünnepélyesek. Talán még egy csata véres forgatagában is. Mert megszabadulni a végül már kínossá vált, terhes kötelékektől, valahogy fennkölt élmény lehet. Azt se tudni, hogy a küzdelemben nekivadult harcosok félnek-e az adott pillanatban, vagy csak dühösek az ellenségre. Ennyi bizonyára kell ahhoz, hogy valaki fegyvert tudjon emelni ismeretlen embertársaira. Ezt persze a férfiak tudják igazán. Mi, nők életet adunk, és a ránk bízott életet gondosan ápoljuk, neveljük. Minden, ami ez ellen irányul, felfoghatatlan női fejjel. Más a helyzet, mikor bennünket támadnak meg ellenséges hadak, és a férfiak foggal-körömmel védik a családot, a hazát, mindent, amit megszereztek, megvalósítottak életükben. Az se lehet könnyű. Ám idegen országokba elmenni, hazug jelszavakat elhinni, majd gépiesen ismételtetni őket, míg végül már hinni kezdenek bennük, az megint más. Azt semmi nem indokolja. Mikor azt olvasom Wass Albertnél, hogy a Koreába, Vietnamba küldött amerikai magyarok voltaképpen az óhazát és a fél világot megnyomorító kommunizmus ellen harcoltak, és ebben a hitben estek el, akkor összeszorul a szívem. Mennyire megvezették őket! A háborúcsinálók már akkor se hittek ebben a maszlagban. Ők csak új fegyvereket akartak kipróbálni, máskor régi vacakságokat elhasználni, és ugyanakkor persze nagyokat kaszálni a fegyvereladásokon. Mert ugye a háború lényege ez, nemde, a nagy biznissz?! Minél tovább élünk a földön, annál jobban kilóg a lóláb. Annál kevésbé vesszük be a léthazugságokat, ezeket a nagyon is szimpla maszlagokat. A két oldal egymás ellen acsargása sem volt több két kesztyűs báb egymással szembefordított játékánál. Akik mindezt művelték az emberiséggel, cinikusak és aljasak voltak. Mindkét rendszert ők találták ki, ők is működtették, számukra egyetlen pillanatig nem volt kétséges, hogy a saját vérükből egy szemernyit sem adnak ezért a humbugért, csak a másokét ontják dézsaszámra, ész nélkül. Illetve nagyon is tudatosan. Azt ne feledjük, hogy a tudatlanság ugyan nem ment fel, de a tudatos cinizmus, szadizmus nagyobb súllyal esnek latba, mikor mindnyájunk végelszámolása elkövetkezik. Abból nem lesz kimagyarázkodás. Senkit nem ment fel az ateizmus, ami nem más, mint eszeveszett menekülés önmaga és isteni küldetése elől. Hazudozás a saját arcába is, meg akárkiébe, hogy mindez jól van így, s hogy másképpen nem is lehet.

Az imént feltett kérdésre mégse tudom a választ. Talán eleve elrendelt dolgokról van szó, amelyeket felismerve megadja magát az ember. Talán mit se tudva rohan a harcos a csata hevében, és a végzetes találkozás a puska- vagy ágyúgolyóval, repeszdarabbal, bombával, bajonettel egyetlen pillanat műve, a történések pedig ösztönösek, mindenféle tudatos részvétel nélkül. Igaz, az utolsó

pillanatban mindenkinek lejátszódik az életfilmje, széleseben, visszafelé, és ebben a momentumban lényegtelen, hogy ez gyakorlatilag mennyi idő alatt történik meg: húsz másodperc vagy másfél óra. S talán van, aki voltaképpen menekül, és rossz érzéssel épp abba az irányba véli megtalálni a kiutat, ahol a végzet mégis le fog sújtani rá. Annyi mindenesetre bizonyos, hogy akinek még nem jött el az ideje, az akkor se fog elesni a csatában, ha nekikeseredetten keresi a halált valami miatt. Személyes okokból, vélt hazafias érdekeket keresve, vagy nekivadultan, ahogyan a férfiak tudnak egymásnak esni, és „vagy ő, vagy én” alapon akarják eldönteni a kérdést. Mint mikor mindketten ugyanazt a nőt akarják. Mindegy, hogy ettől semmi nem dől el, ők mégis szentül meg vannak győződve róla, hogy ezen áll vagy bukik minden. Pár év vagy évtized múltán, mikor elül a csatazaj, elhallgatnak a fegyverek, mindenki élvezi az újra beköszöntött békét, a világ felejteni akar, már senki nem tud, vagy nem akar visszaemlékezni a valódi okokra. Akkor már tulajdonképpen mindegy is. Lényeg, hogy a nagy összecsapások megtörténtek, az egymás iránti harag vagy elül, vagy megmarad. Ám a szörnyű harag idejét ugyanúgy nem akarják tudni a résztvevők, mint ahogyan a Dies irae-t sem, a könyörtelen végítéletét.

A kislembert gyakran nem tud különbséget tenni a fosztogatás és az államrezon között, ezért tudják olyan könnyen megvezetni az erre szakosodott kóklerek. Ha csak egy kicsit is értenének a gazdasági ügyekhez, már nem volna lehetséges a szemrebbenés nélküli, arcátlan lopkodás-hadjárat. Hogy ki és mikor fog okulni ebből, azt nem tudom, de különösen a XX. századi történelem, meg az ún. rendszerváltás utáni korszak nyújtott lehetetlen példákat erre. Miből lettek a milliárdos vagyonok? S hogy kik is ezek a magukat úriembernek képzelő alakok, arról legbeszédesebben vall, ahogyan a kultúra kérdéséhez hozzáállnak. Az egykori urak még adtak magukra e tekintetben. Ma már a kívülről nem látható dolgok mit se számítanak. Ott tartanak a lopott vagyonok tetején csücsülő „urak”, ahol az öreg Karamazov: csak abban hisznek, amit megesznek, megisznak és a kezükkel megtáperolhatnak. „Gödörben vagyunk, mélyebben a béka ülepénél...”, szólítja meg őket ma is, változatlanul, a XX. század költő-zsenije, Weöres Sándor. S mit lehet ehhez hozzáfűzni?...

Talán annyit, hogy ennél még az ókor nagy fosztogatói is többet adtak magukra. Minden zsarnok, aki véres háborúk árán jutott hatalomra, kénytelen volt megengesztelni az általa „pacifikálandó” népet. Épített nekik színházat, közfürdőt, arénát, vagyis a köznép számára hasznos és kellemes intézményeket. Volt miből, hiszen előzőleg kifosztotta őket. A rablott vagyonokból, háborús sarcokból aztán visszajuttatott valamit azoknak, akik megtermelték, előállították a rávalót. Mosolyogtató a párhuzam: mi is valami hasonlót kapunk az EU-tól, csak előbb pályázni is kell rá. Magyarul szólva koldulni, lejmolni kell azért, ami normális körülmények között mindeninek jár, aki becsületesen él és munkájával értéket teremt. Vagyis ma nem az agresszor keresi azok kegyeit, akiket durván megbántott, hanem az elnyomottak gazsulálnak a hozzájuk kegyesen leereszkedni próbáló nagyarcúaknak. Ehhez a világhoz én már nem fogok hozzászólni. S talán a világ se várja el tőlem. Mintha kölcsönösen fumigálnánk egymást... Esetleg annyi várható, hogy azok, akik nem tudják megbocsátani a létezésem, kiosztanak még számomra pár oldalrúgást, pofont vagy efféléket. S ha elveszíteném a türelmemet, pár viszonzást kaphatnak ezért pamfletek, satirikus jegyzetek formájában. Csak azt nem tudom, érdemes-e még, vagy jobb bölcsen hallgatni és elvonulni a világ zajától. De hová? Vannak még zajmentes övezetek?

VIII.

Néha látom a testet nem öltött lényeket fizikai, jobban mondva szellemi valójukban, amint rám figyelnek. Éjszaka felébredek, és egy göndör fehér körszakállas, ugyanilyen dús hajzatú, zömök férfi áll kissé távolabb tőlem, majd ahogy belenézek a lámpafénybe, hirtelen eltűnik. A látványa legalább is. Amit sugall, az velem marad, mint ahogy az impresszió is: egy jóságos, távoli lényé, akit leginkább antik görögnek vélnék, talán egykori tanítómesterem. Reggel, mikor megébredek, a földtörténeti korszakok járnak az eszemben. Felidézem a gimnáziumi földrajzórakon tanultakat, de keresgélem a korszakok neveit. Előveszem a lexikont és átismétlem az egykor tanultakat. Ettől megnyugszom. Hogy mire kell majd mindez, még nem tudom, de jó tudni, hogy kevés ismétléssel helyreállítható a passzívvá vált tudás. Földrajztanárom arca is előttem van, a magyarázatai, melyekkel valósággal belénk szuggerálta a megtanulandó anyagot. Arca nyugodt, mosolya valami palócos huncutságot rejt. Általában sok mindent őrzött meg fényképszerűen az emlékezetem. Még az írott szövegeket is. Szótanuláshoz tanácsoltam régen a tanítványaimnak, hogy mikor megnézik a szóképet, jelképesen fotózzák le saját részükre, akkor könnyebben beugrik, mikor szükségük lesz rá. Sok tanárom arca néz vissza rám az évek távolából, némelyik fénykép formájában, mások mozgóképként, ahogy tanítanak. Első zongoratanáromé is ilyen. Már kiskoromban is sok elismerést kaptam tőlük, és ez serkentett, inspirált, további munkára, tanulásra ösztönzött. Meg hogy mutassak fel eredményeket.

Aztán később, jóval később arra a következtetésre jutottam, hogy *érdemeink nem kitüntetés kérdése*. A medáliákat nem szabad hajhászni, mert tévútra visznek. Valahogy nem szeretném, ha a legcsekélyebb mértékben is függenék tőlük, vagy befolyással lehetnének az életemre. Hatvány Lajos jegyzetei szerint a korszak elismerésével egyúttal beindul a hanyatlási folyamat. Talán ezért se vágyom rá. Még fejlődni akarok. A korszak és a kortársak pedig gyakran próbáltak visszatartani. Túlzottan találták a tempót. Én viszont úgy éreztem, nincs időm arra, hogy magyarázkodjam, másokra várni, mikorra kullognak utánam, hogy megemészthessék mindazt, amit írok, tanítok. Tőlem ráérnek utánam is, mikor már nem leszek. Talán nem megfelelő felfogás, de nem tehetek róla, ez már valószínűleg így marad. Az elismerést ugyan mindenki szereti, mert ki az a perverz alak, aki élvez, mikor szidják? Ám nem szabad, hogy ez motiváljon bennünket, mikor megvalósítjuk életünk küldetését, mai, rossz kifejezéssel életprogramunkat, amiért ide érkeztünk.

Nekem sokáig sikerült rejtekezni a kíváncsi szemek elől. Írásaim jó részét is épp elég sokáig érleltem íróasztalfiókban. Nemrégiben hallottam egy közismert kékharisnya lekicsinylő megjegyzését ezzel kapcsolatosan. Még csak meg se érint, mikor leszólnak ezzel az antik szokásommal. Mindnyájan hordozunk magunkon olyan jegyeket, amelyek alapján a jószemű szemlélő fel tudja idézni, azaz asszociálni képes a bennünket leginkább jellemző korszak stílusjegyeire. Olykor visszatérünk. Elidőzünk egy darabig, s ha szabad, akkor alkotunk ezt-azt. Ismét hagyunk magunk után pár művet, ahogyan a nagy földtörténeti korszakok is meghagyták a maguk fosszilis műalkotásait. *Kőben és lélekben*. Milyen érdekes a párhuzam! Pedig így van. Az egyik korszak megalkotta a túlevelűeket, a másik a hatalmas páfrányokat, melyekre emlékezni véltem, mikor a mára már elpusztított tölgyerdőben jártunk a gyerekekkel, és rácsodálkoztunk annak őskorszaki katedrálisára. El se tudom képzelni, hogyan volt képes bárki is kezét emelni rájuk, hiszen ezek valóságos isteni műalkotások voltak!

Ma is vannak lelőhelyek, melyek ősi létformákra utalnak. A teremtett lények jelentős része ugyan kipusztult, de mások megmenekültek azzal, hogy visszahúzódtak a tengerek mélyére vagy egyéb

elszigetelt helyekre. Távoli szigetekre, melyek tovább haladtak velük valami úszó szigetként a Földnek egy újabb pontjára, ahol megőrizhették primordiális lények különös jellegét és szokásait. Egy részük fennmaradt, mások elsüllyedtek az óceánok mélyére. Nem is tudom, miért foglalkoztat mindez, miközben a fejünk fölött kering önmaga tengelye körül szélesebben forogva egy űrrakéta, a fenti űrállomásnak szánt rakományával. Irányíthatatlan. Semmilyen földi vezérlésre nem reagál. Úgy pörög saját tengelye körül, ahogyan a planéták által befogott holdak, vagy a mi bolygóink a Nap körül. A mozgás analóg. Mi is körbe-körbe forgunk, planétástul, teljes berendezésünkkel, élővilágunkkal, és ellene nem tehetünk semmit. Mert kell ez valamire. A túl magasra fellőtt rakéta is ettől vált öntörvényűvé. Majd leesik, ha akar, vagy ha kell. Azt senki nem tudja, hová, csak a mélységes hallgatás övezi a tudósok által is kiszámíthatatlan pályáját és missziója végét. Az előrejelzések szerint nagy valószínűséggel valamelyik tengerbe fog hullani, mivel a Föld felszínének óriási hányadát tengerek borítják. Szárazföld talán 5%-nyi, amivel szembesülni azért mellbevágó, mert az ember, a szárazföldlakó, mindig a saját jelentőségét hangsúlyozza, ezért úgy tűnik, mintha a tengerrel szemben mégis a szárazföld dominálna.

Milyen érdekes volna, ha ez a rakéta valóban holdként viselkedne és megmaradna földkörüli pályán! Ennek valószínűsége kicsiny, de a gondolattal el lehet játszani. Végül is nem rendelkezik az égitestek adottságaival. Nincs mágneses vagy folyékony belső magja, ami mágneses mezőt gerjeszthetne maga körül. Légköre sincs, bár ez nem feltétlenül szükséges egy égitestnek sem. Hát akkor miye van? Tehetetlen tömege, melyet a gyakran Istent játszó ember juttatott épp oda, ahol van. Jóllehet más volt az irányító szándék, a végeredmény, ez a kozmikus balett mégis ezt eredményezte. Egy végtelen űrbeli piruettet, mintha egy korcsolyázó nem tudná abbahagyni a megkezdett mutatványt a jégen, és csak pörögne, pörögne, hogy a végén már a nézők is beleszédüljenek a szemlélésébe. De ne menjünk túl messzire, várjuk ki, mire jut önmagával és immáron megsemmisülés előtt álló rakományával!

Vajon hány embert lehetne táplálni egy ilyen rakomány árán? Bizonyára jó sokat. Ennek a misszióknak viszont van értelme és haszna, de inkább a hadianyagok árát kellene feláldozni, ha az emberiség jót akarna magának. És mindazt a rossz energiát, amit embertársaink arra fordítanak, hogy másoknak árthassanak vele. Természetesen nem azokra a bányászó ábrákra gondolok, amelyeket a jehovista hittérítők osztogatnak saját világuk és vallásuk reklámja gyanánt, ahol az oroszlan és a bárány boldog egyetértésben együtt legel.

Egy másik földi jelenségre gondolok: a megbolondult űrrakéta módjára forgolódik a világ is önnön szlogenjei és a világ valódi jelenségei körül. A meteorológusok, akik talán nem is igazi, szakképzett időjósok, jó nagyokat fognak mellé, milyen idő is várható valójában. A korábban kiszámítható légköri mozgások mára alaposan megrétfálják az erre szakosodottakat. Vagy eltrafálják, vagy nem. A közönség meg vagy jókat mosolyog rajtuk, vagy morgolódik, mert nem szóltak neki időben, hogy ne menjen pecázni, kirándulni vagy egyebüvé, ahol mégis utoléri egy vihar. Talán azért van ez így, mert inkább a mutatós külsőt, a fiatalos megjelenést részesítik előnyben a TV-csatornák szereposztói. De az is meglehet, hogy maguk a légköri jelenségeket irányító nagy frontrendszer nem hagyják magukat kiszámítani, mert ők is egy tehetetlen vonzóerő által diktált mozgás mentén haladnak – ki tudja, milyen rendeltetésük felé.

Ugyanilyen megbolondult rakéta a szajkóként harsogó és önmagát ismételtető demokrácia-frázis. Minden fegyvernem önmagát dicséri, ahogyan Weöres Sándor örökölte meg számunkra a nagy jóslatában. Mindenki azt képzei, hogy csak ő tudja igazán, milyen is a demokrácia, míg a többiek

ostobák és tudatlanok, s erről egyedül neki van joga felvilágosítani másokat. Gyakorlati politikájukban ugyanakkor súlyos elmaradottságok mutatkoznak. Aki valóban népbarát és hagyatkozik embertársai véleményére, támaszkodik segítségükre, az nem kénytelen ezt hangoztatni magáról, úgyis látja rajta, akinek van szeme. Nos, persze, a tisztán nem látók rassa... ez se létezne, ha a népbútító médiumok nem tették volna őket ilyen ostobává, megvezethetővé. De ne pörögjünk mi is körbe-körbe saját, gyakran ismételt mondókáink körül, mert nevetségessé tesszük magunkat.

S hogy a fel-felbukkanó lények sugallni érkeznek vagy konzultálni akarnak velünk, most nem tudni. Fő, hogy értelmes, okos gondolatokat és asszociációkat hagynak maguk után. Nagyképűség volna azt feltételezni, hogy én is mondhatnék nekik olyasmit, amit ők nem tudnak? Talán igen, de az nem tudható, éltek-e már földi közegben, lehetnek-e ugyanolyan tapasztalataik, mint nekünk, akik most megéljük ezt a globális felmelegedési időszakot, valamint a Föld körül keringő, majd ide visszazuhanó rakéta élményét, s mindazt, amit a csodálatos tavasz és egyéb évszakok változásai hoznak. Talán a sugallt földtörténeti korszakokkal összefüggésben állnak a mostani jelenségek. Talán. Majd lejegyezzük, ha már végiggondoltuk és előzőleg végigéltük. Ha valami igazságos lövedékként érkezne, bizonyára telibe találná a háborúcsinálókat és gazdasági válsággerjesztőket, súgja valami nagy kaján szellem, akinek bizonyára igaza is van. De most még csak állunk a változás küszöbén és találgatunk. Már aki tudatában van az egésznek és törődik egyáltalán vele.

Ami biztosan tudható, hogy odakint egyelőre kánikula köszöntött be pár napra vagy pár órára. Az erkélyen közel 30 °C van, ami bizonyára jól tesz a nemrégiben felhozott maradék muskátliknak és kövirózsáknak, áloéknak. Meg a fűszernövénykének és egynyári palántáknak.

A szokatlan űrbalett tegnap éjjel véget ért. A Föld légkörébe belépve kigyulladt és mindenestül elégett az orosz rakéta. Gondolom, a rajta szállított nagy mennyiségű oxigén is segített neki ebben, meg az erős súrlódás, amivel lefelé ereszkedni kezdett. Általa tehát nem történt semmiféle igazságtétel, ahogy korábban ezt is feltételeztük. Gondos őrszellemei vannak a Földnek. Már így is túl sok a katasztrófa a mi világunkban, nem hiányzott hozzá egy égi bombázás is, jóllehet nem arra szánták, hanem békés célokra, a fent dolgozó űrállomás-lakók ellátmányozására. Majd küldenek fel helyette újabb rakományt. A jelenség mégis furcsa volt, mert az orosz rakétarendszerek fejlettsége állítólag már meghaladta az amerikaiakét, tehát ezt is helyesen kellett volna irányítaniuk úticélja és rendeltetése felé. Az élet viszont gyakran más, mint azt feltételezik róla. Egy eltévesztett koordináta mindent a feje tetejére állíthat. Bár az se kizárt, hogy a most ismét hidegháborúba merült felek egymással szemben állva adázul fenekednek és megpróbálják zavarni egymás köreit, megszegve a „Noli me tangere” ősi törvényét. És van még valami, amit nem sokat emlegetnek a saját teljesítményükre és eredményeikre oly büszke tudós körök: az emberi mulasztás. Ahogyan az amerikai űrmisszió égő fáklyaként zuhant vissza űrrepülőstül, személyzetestül, mindenestül annak idején, mert a hőszigetelő pajzsának elemeit nem megfelelően rögzítették a helyükre, ugyanúgy előfordulhat egyéb hiba is más űrmissziók alkalmával. A mostani csekélyebb veszteséggel járt, mert nem vitt magával magasan képzett személyzetet, tehát embervesztés nem történt. Igaz, az anyagelvű alakok épp ezt tekintik a legnagyobb kárnak, mármint az anyagi károkat. Ők materialisták mindkét oldalon, szinte semmiben nem különböznek egymástól. Az emberi trehánytság viszont annál felháborítóbb, mivel a mások precizitására, alapos munkavégzésére hagyatkozó űrszemélyzet teljesen ki van szolgáltatva nekik, baleset esetén semmit nem tehet önmaga védelmére. Még csak nem is katapultálhat, mint a vészhelyzetbe jutott pilóták. A porrá égett űrjármű után nem maradnak vizsgálható elemek, ami alapján meg lehetne állapítani, ki volt a felelős a mulasztásokért, így a valódi

felelősök megúszhatják a dolgot, és legközelebb ugyanúgy kitehetik a náluk jóval magasabban képzett úrhajósokat egy újabb katasztrófának. Igaz, a végső számadáskor meglakolnak a korábban megúszott felelőtlenségükért. De addig még sokan meghalhatnak miattuk.

IX.

Mindenkinek vannak rossz szokásai, hibái, fogyatékoságai, ám ennek nincsen mindenki tudatában. Vagy talán csak a kétféle ember, az extrovertált és az introvertált vezeti le különbözőképpen a benne emiatt felgyülemlett feszültségeket. A pattanásos arcú, ragyás és egyéb bőrhibás ember kifelé igyekszik leadni ezt a fölös rossz energiát, amit valójában szégyell, míg az introvertált ember elrejtí befelé. Ebben is vannak fokozatok. Van, aki a szívére veszi, másoknak elszorol a torka, megint mások lenyelik az idegességet, tönkretéve ezzel a gyomrukat, emésztőrendszerüket. Aki a legmélyebbre ássa el a bánatát, azok a makacs bélbetegek. Ennek legvégső szintje a végbélrák, ahonnan már nincs tovább, nem lehet annál mélyebbre eltüntetni a megoldandó bajokat.

Mind ez csak okoskodás. Lehet, hogy valóban vannak olyanok, akik nem is érzékelik a saját fogyatékoságaikat, és abban a boldog tudatban (tudatlanságban) élnek, hogy velük minden rendben van. Gyakran látni lottyadt hasú, öreg, előnytelen külsejű férfiakat, akiknek csorog a nyála a fiatal nők után. Nem szereli le őket az önkritikájuk, ami nincs, és bele se gondolnak abba, ők miféle esztétikai „élményt” nyújtanának a nőnek, aki után sóvárognak. Nincs visszatartó erő, mert körülöttünk is erről szól a korszak: pénzen még a fiatalság is megvásárolható. Mindent beszennyez ez a szemlélet, és nem hagyja érvényesülni a hagyományt, sem az általa képviselt értékeket. Vannak üdítő ellenpéldák is persze. José Cura lépett fel pár napja egy fiatal magyar énekesnővel, Mahó Andreával, aki nagy rajongója lehet. Éppen a West Side Story szerelmi kettősét készülődtek előadni, amikor az öregedő argentin tenor megszólalt (angolul): „De hiszen a lányom lehetnél!” És láthatóan úgy is bánt vele, apáskodva, ugyanakkor emelkedett művészi szinten előadva minden dalt.

Érdekes kísérlet, amikor egy klasszikus operán nevelkedett énekes átmerészkedik a könnyűzene világába. Teljesen más énektechnikát igényel, sőt a könnyűzenészek gyakran szándékosan el is torzítják a hangjukat, csak mert a hatvanas évek óta divat a rekedtes hangszín. Megerőltető lehet, és nem is helyes. Betegséget okozhat. Másokat senki nem tanított meg a helyes hangképzésre, ösztönösen énekelnek, ahogy tudnak. Emiatt van a sokféle zenei barbárság, amivel kapcsolatban már sokat morgolódtam. A le- s fel csúszkáló, nagyjából becélzott hangmagasság, amit aztán lehet korrigálni egy újabb csúszással, ami zenei műveletlenségre vall, mégis divatban van. A Kodály-módszeren nevelkedett fülnek ugyanez maga a borzalom. Népdalénekeseknél hallani a torokból szorított, erőszakosan kipréselt hangképzést is, amit nekünk tiltottak. Gégebetegséget okozhat, mégis egyes tájakon ez a bevett szokás. Szláv asszonykórusokra is ez jellemző. Pszichikailag ez a visszafojtott agresszió jele. De nem kívánok túlzottan belemélyedni egy zeneesztétikai elemzésbe, mert nem valószínű, hogy ez sokakat érdekel a zenészeken kívül. Végezetül csak annyit, hogy az operaénekesek kiruccanásai a könnyűzenei világba nem szoktak sikeresek lenni. Nekik nem áll jól, ha a hozzájuk képest képzetlenektől akarják eltanulni a rossz hangképzési technikákat. Az ő hangjukat mesterségesen képezték olyanná, amilyennek őket megismertük, tőlük szokatlan a más hangszín, és nem is ezt várjuk el, hanem hogy elkápráztassanak bennünket bravúros énektechnikájukkal. José Cura mindenestre ezt a feladatot is ragyogóan oldotta meg, nem hazudtolta meg önmagát.

Egy másik zenei élmény. Kedd esténként szokott lenni egy késő esti előadás, amelyben Hollerung Gábor tart oktató koncertet, azaz sokrétűen elmagyarázza a közönségnek és a zenészeknek is az előadandó mű sok vonatkozását, melyre még az értő hallgató se gondolna mindig. A legtöbb részt már láttam, ismétlések csupán, mégis jó meghallgatni olyan műveket újra, mint a Carmina Burana, Ravel Bolerója, vagy Kodály Páva-variációi. A karmester színes egyéniség, gyakran szó az előadásba

humoros, önironikus elemeket, amik nemcsak a hangulatot teszik oldottá, hanem sokat elárulnak a tapasztalt zenész felfogásáról, életszemléletéről. A Carmina Burana elemzését már többször is hallottam, de még soha nem figyeltem fel korábban egy elemre, ami a karmester figyelmét is elkerülte. A tenor, aki egy nyárson süttötött hattyú szenvedéseiről énekel rettentő magas hangon, mindig eleget tesz Orff előírásainak és méltóképpen ecseteli a madár szenvedéseit. Ám itt jön a csavar. Mivel az egész művet átszövik a szimbolikus elemek, és az egykori kolostorlakók se írhattak meg mindent nyíltan, ezt a részt is lehet jelképesnek venni. Miért? Mert ha egy madarat meg akarnak sütni, azt előbb levágják, tehát nem szenved a nyárson. Másrészt nem is szokás hattyút enni, hiszen a királyi parkok elit lakója volt a középkori mű (az eredeti) keletkezésekor. Angliában kizárólag a királyi család tarthatott hattyúkat, Dániában Andersen óta a legszebb jelképek közé tartozik ez a pompás madár. Az Orff-mű már nyíltabban vall a szexuális utalásokról, utal a perverz barátokra is. A legenyhébb célzás a réten cicázás a lányokkal, valamint a koloratúr énekesnő eksztatikus sikkantgatásai. A középkorban viszont nemcsak tiltották, hanem nagyon szigorúan büntették is a kicsapongásokat. Ennek ellenére voltak. Akit rajtakaptak, pl. a homoszexuális aktuson, arra halálbüntetés várt, méghozzá a legcsúnyább kínhalál. Nos, ezeket az alakokat húzták nyársra, karóba, ezért a még tenor szerepekhez képest is túl magas frekvenciák, amit népiesen buzihangnak hívnak. Mindezt kíséri a társak, vagyis a barátkórus többször ismételt „miser”, azaz „nyomorult” mormogása, ami lehet együttérzés az eltévelyedett társ iránt, lehet bűnbánat, mert hasonló hajlamúak köztük is voltak szép számmal, mint minden egészségtelenül összezárt egynemű közösségben, ahol a szex volt a legfőbb tabu. Lehet szájalom, lehet búcsú. S hogy miért éppen a hattyú képében kellett megjelenie és valósággal elvonítania ezeket a kínokat? A szépiúak, akiket erre a szerepre szántak és elcsábítottak a feltehetően öregebb és csúnyább magas rangú paptársak, netán uralkodók, valóban nagy karriert futhattak be, ahogyan a mai, elitnek mondott világban is. Ám egy idő után ők is kiöregedhetnek, kieshetnek a királyi ágyas szerepéből, s még a bosszú is lesújthat rájuk. Az eltévelyedettek tudnak a legkegyetlenebbek lenni ezen a téren. Egy féltékeny rivális, megszegyenített feleség, vagy maga a régi kitartó, aki rájuk unt, hóhérekre adhatta őket. Nekem a tegnapi esti előadásról ezek az asszociációim támadtak. A legrejtettebb szimbólum feltárult egy fárasztó munkasorozat után a zene felé teljesen megnyíló lélek számára. Aki vitatni akarja, csak gondoljon bele: el tud képzelni egy tollastul, mindenestül nyársra húzott madarat, amiben akkor a belének is benne kell lennie, hogy azt bárki is emberi fogyasztásra alkalmasnak találná? S hogy ez a madár még énekel is, mikor köztudott róla, hogy néma? A rejtett középkori szimbólumok ekként szólalnak meg, és mondják, csak mondják, és már mióta, míg egyszer értő fülekre találhatnak... Nem mellesleg Csajkovszkij is hattyú képébe öltöztette vágyai tárgyát, akik vele egynemű volt, méghozzá igen magas rangú. Korabeli pletykák szerint maga a cárevics.

Egyszer láttam csak olyasmit, hogy emberek megtisztítatlan állatot süttöttek meg nyárson. „A világ szégyene” c. olasz filmben, melyet egyetemista koromban láttam Szegeden. A film alkotói bejárták a világot és dokumentáltak sokféle társadalmi igazságtalanságot. Ezek között szerepelt az ausztrál őslakosokról felvett anyag, melyben az ősemberi körülmények között élő ausztrál néger család elfogott egy gyíkot, nem is túl nagyot, majd megsüttötték tűz fölött, aztán szétosztották. A legtöbbet, a legjobb falatokat a családfő kapta, mert neki, az egyes számú vadásznak, jó erőben kell lennie. A rangsor végén a kiöregedett nagypapa állt, aki már nem vadászik, ezért ő csak a farkát kapta, ami nem lehet túl tápláló (és tartalmazza a végbelet, a benne levő tartalommal, szóval erősen leminősíti azt, aki kapja). Ez az életmód és ezek az elosztási viszonyok nagy felháborodást váltottak ki a film készítőiből és nővérem, sógorom társaságából is, akikkel együtt végignéztem a sok országot bejárt

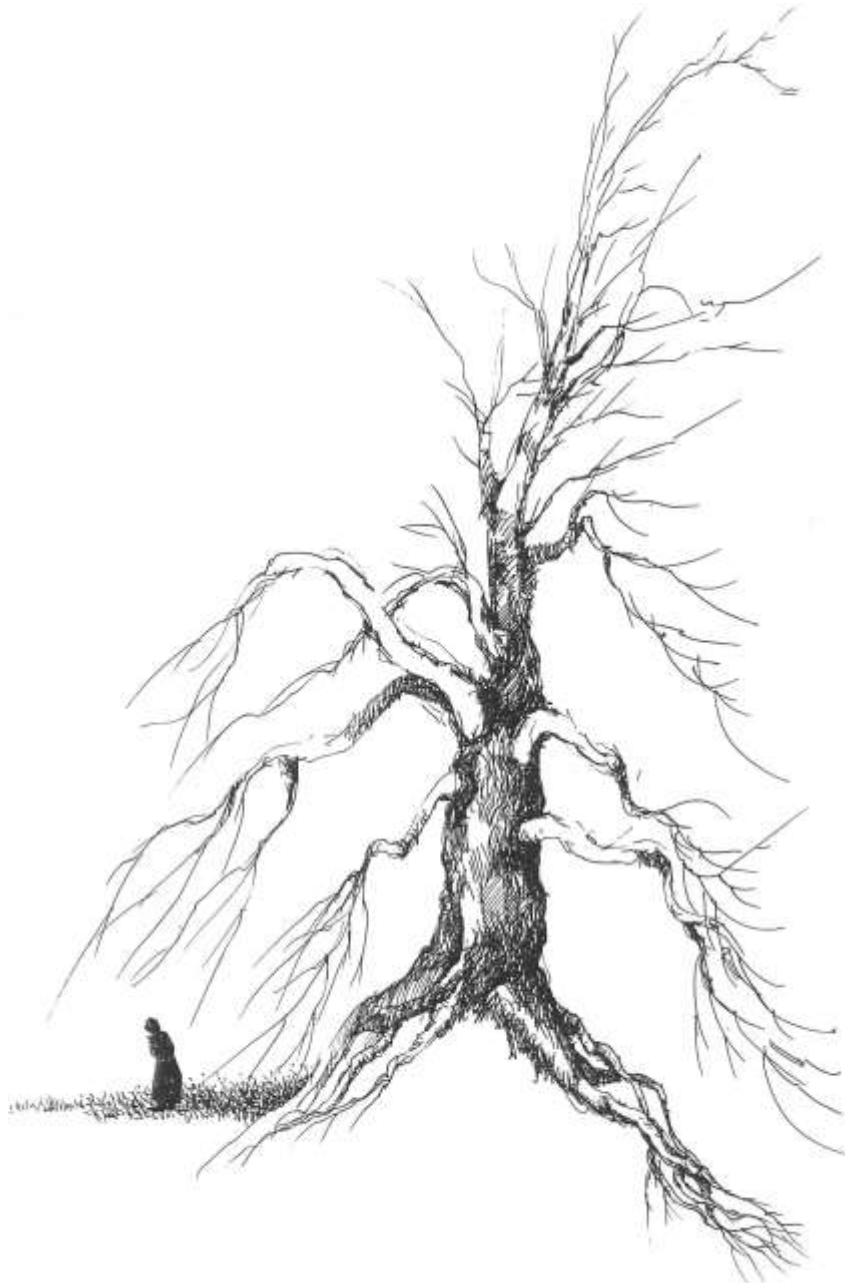
stáb élményeit. Kommunista korszak volt, akkoriban szokás volt ujjal mutogatni más, nyugati országokra, miközben persze az itthoni elmaradott viszonyokról mélyen hallgatni illett. Az igazság viszont igazság, tehát amit dokumentálva láttunk, az ma is megállná a helyét a társadalomkritikák sorában. Más kérdés, hogy ma hová mennének el, kezdve a művelt nyugat által otthonaikból kiüldözöttek menekülttáborokba zártságától a mesterséges bankcsődök áldozataiig, akik a legkülönbélebb országokban, mégis hasonlóan élik meg az emberi nyomort, melyet nem más, mint az emberi önzés okoz.

Negyedszázad nem akkora idő, ha az ismert emberi történelem nagy korszakaihoz hasonlítjuk. Ám ez alatt az időszak alatt már a második háború folyik Európában, holott korábban elképzelhetetlennek tartottuk, hogy civilizált nép valaha is belemenne effélébe a mi vidékeinken. A nagy háborúcsinálók mégis kivitték valahogyan, hogy beleugrasszák az embereket, mármint azokat, akikben van elég agresszív hajlam, gyűlölség, harag, irigység, és efféle negatív érzelmek. A nagy terv bejött, az amerikaiak előbb szétlőttek mindenkit, katonáik időnként még erőszakoskodtak is a nőekkel, ahogy minden háborúban szokás, majd elnökük a feleségével szerelmespárként kéz a kézben bevonult a szétbombázott, nukleáris töltetű lövedékekkel elfertőzött területekre, ahol hirtelen megnövekedett a leukémiás, rákos betegek száma, aztán kikövetelte a részét az újjáépítési munkák megrendeléséből. Így kell ezt csinálni, gondolhatták magukban, amivel mi nem értettünk egyet, mert háborút sehogyan se kellene csinálnia annak, aki igényt tart arra, hogy civilizált lénynek tartsák.

A most ránk irányított újkori népvándorlásról hasonlóképpen megvan a véleményünk, csak kevés hozzá a fórum, hogy el is mondhassuk. Ugyanúgy megvoltak hozzá a tervek a titkosszolgálatok irodáiban, elnöki palotákban, csak ezeknek meglétéről ismét nem illik beszélni. Szóval most, hogy mégis megteszem, tudom, hogy ugyanolyan nevetlennek fognak tartani érte, mint ahogyan a Carmina Burana szerzőit tartották volna, ha mondandójukat azonnal nyíltan a világ elé tárják. *Az igazság mégis olyasmi, amit nem szabad elhallgatni. Általa Isten nyilvánul meg, neki pedig földi ember nem tilthat meg semmit.* A mindenkori exodusok mindig erről szóltak. Valakik nagyon vágytak a mások vagyonára, földjeire, jószágára, ahogy a Biblia is tanítja. Ezért szerveztek mindig háborúkat, egymás ellen hergelve más népeket, melyek elég esendők voltak hozzá, hogy beleugorjanak a nemtelen szerepbe, s majd csak jóval később bánják meg ezt a meggondolatlanságot.

Nagyobb munkát adtam le nemrégiben, fordításokat. Jól jött, mint ujjgyakorlat, etűdök a műveltség előszobájában. Mert azt azért tudnia kell, Kedves Olvasó, hogy ezek az általam többnyire csak a pénzkereset miatt vállalt munkák nem igazán kötnek le szellemileg. Nem műfordításokról van szó, amikért Kálnoky László morgolódozott, mondván, hogy a saját mondandóira ezek miatt nem jut ideje. Szakfordítások, amiket korábban jól fizettek. Ma már ez se mondható el, mert aki kiöregszik valamely szakmából, attól elvárják a szerénységet, holott azért rendelik meg, mert mások nem beszélnek azon a szinten azokat a nyelveket, amiket én, etűdöknek nyilvánítva az egyébként gyakorta érdekes szövegeket is. Mert nem az emelkedett irodalom, művészet területe, hanem valamely tudomány erre szakosodott részlege. De ennyi már túl sok is volt róla. Mondandóm lényege, hogy kifáradtam a pár hét óta sorozatok formájában átpasszolt anyagoktól, és némi pihenésre vágyom. Most viszont meg kell fellebbeznem a nyugdíjintézet határozatát, melyben kemény 54 ezer forintot ítélték meg számomra, figyelmen kívül hagyva sok korábbi keresetemet, épp a jól fizető tolmácsolást és fordítást legelső helyen. Ezek emelhetnék volna az összeget, és már csak abban bízhatom, hogy a bíróság tekintetbe veszi, amit a kommunista idők óta becsontosodott hivatalok és hivatalnokok nem akarnak semmiképpen.

A napokban temettek egy öngyilkos újságírót, aki évtizedek óta elzüllött, alkoholista lett, és valami kamu állásban tartották évek óta, ahol nem csinált semmit. Kirúgták az utolsó munkahelyéről, ahol egy hivatali ellenőrzés során nem tudták igazolni, mivel is foglalkozik valójában. Ezek után öngyilkos lett. Két éve lett volna hátra a nyugdíjig, és már nem tudott mit kezdeni magával. Most többen azon érzelegnek, miért nem tudták ott tartani még két évig. Természetesen sajnálom, ha valaki ilyen sorsra jut, de korábbi besúgói tevékenysége és az általa elfoglalt, mindig jól fizető pozíciók nem indokolják, hogy az efféle lehűtő életmódot még díjazzák is. Összehasonlítva a saját sorsommal (bár nem is illene efféle alantas összevetést tenni) csak arra gondolok, hogy vajon az én megélhetésemre ki gondolt és gondol valaha is ebben a városban, amelynek hírnevét mindig öregbíteni igyekeztem? Nekem ki szánna, akár csak gondolatban is, egy kétéves ingyen munkalehetőséget? Mármint ahol nem kell csinálni semmit a fizetésért. Nem mintha meg tudnám tenni, hogy semmi hasznos munkát ne végezzek, bárhol tartózkodjam is. Ilyen az emberi hipokrizis. Mindig ott lép porondra, ahol semmi keresnivalója nincs. Ahol viszont kifejezhetné együttérzését, netán megbecsülését, ott mélyen hallgat. Csak mert ilyen a természete.

Napok óta töprengek rajta, hogyan lehetne beláttatni a nyugati világgal, mit tettek két háború során, azt megelőzőleg és utána évtizedekig az általuk letámadott, majd primitívnek leminősített országokkal. Egyelőre nem sokra jutottam, mert az nyilvánvaló, hogy egy német, se pedig a német társadalom vagy politikai elit nem látná be, hogy Magyarországot egyszerűen belerángatták két világháborúba, majd a két legdestruktívabb rendszer és ideológiai balfogás csapdájába kényszerítették. Éppen ezért fölösleges is volna felvetni azt a kérdést, hogy ők és a „szövetségesek” kárpótolják Magyarországot az elszenvedett sérelmekért. *Hogy nyújtsanak anyagi segítséget a II. világháborús bombák eltávolításához, amik sorra-rendre kerülnek elő a főváros felújításakor, de máshol is, országszerte.* Amíg ilyesmiről nem lehet beszélni, addig normális párbeszéd nincs, mert részükről normálisan működő lelkiismeret és felelősségérzet sincs. Valamikor meg kell tanulnia az emberiségnek, hogy tetteinek következményei vannak, és azokat vállalniuk kell az elkövetőknek. Mivel ilyen felvetések nem voltak, perek pláne nem, melyek során elítélték és megbüntették volna a felelősöket, azóta is vég nélkül folynak ugyanolyan típusú lerohanásos technikával végrehajtott lokális háborúk, melyek nem egyebet majmolnak, mint Hitler Blitzkrieg-jét. Mindez annál morbidabb, mert épp azok művelik, akik a nagy nyilvánosság előtt naponta legalább huszonnégyszer elítélik a Führert (joggal), de önmagukra nézve nem ismernek olyan korlátokat, amelyeknek a XX. század egyik nagy örültjére is vonatkoztak persze. Ám Hitler, örült lévén, nem ismerte fel saját korlátait, és folytatta, ameddig folytathatta viselt dolgait, aljasságait. De mi a helyzet az általa megdelejezett tömegekkel? Ők nem voltak örültek, őket miért nem korlátozták erkölcsi törvények? Egyetlen választ adott eddig a tudomány: tömegpszichózis. Ez is mintha félig-meddig felmentésként hangzana. Mert minden narkotikus állapotból fel kell ébredni egyszer. Aki pedig felébredt, annak törvényszerű a szembenézés önmagával és viselt dolgaival. Vagy ez is olyan, mint a valódi narkózis, mely tudatkihagyást okoz, s a felébredt személy még csak nem is emlékszik rá, miket művelt?

A felnőtt, érett embert és ugyanilyen társadalmat az jellemzi, hogy felelős személyként/társadalomként viselkedik. Egyáltalán... tud különbséget tenni jó és rossz, helyes és helytelen között. Az éretlenség legegységelműbb jele a felelőtlen viselkedés és léha szemléletmód. Eddig mindig úgy magyarázták ezt is, hogy *bizonyos társadalmak, többnyire a zsarnokiak, kiskorúsítják a felnőtt egyedek tömegeit is. Valódi jogokat nem adnak nekik, sőt a korábban kivívottakat is megvonják tőlük. Az ilyen társadalmak terméke a kiskorúan viselkedő állampolgár.* Ez nemcsak nem tudja, mit helyes tennie (majd megmondja a mindenkor aktuális főnök), hanem tudni se akarja. Viszonylagos jólétet kap cserébe, ha engedelmes, és szadista kínzásokat, ha ellenszegül. *Felelőtlenység és tudatlanság kéz a kézben járnak, végtermékük pedig a következmények-nélküliség.* Nyilván ezzel magyarázható, miért nem tehetjük fel a fenti kérdést a győztesnek nyilvánított országoknak, és miért nem kérhetünk anyagi jóvátételt, ahogyan normális körülmények között ez járna minden lerohanó országnak.

A mai társadalmi krízisek egyértelmű következményei a két világháború (és minden megelőző, torz szemlélet) népbútító tendenciáinak. Mái hülyének néznek minden keletre szorult (kényszerített) embert is. Az igazság azonban az, hogy pl. tőlünk, magyaroktól szinte mindent elvehettek, de szellemi értékeinket és hagyományainkat nem szüntethették meg. Persze, hiszen azok Istentől valók, azokat ember nem érintheti. Tömegekre, tömegemberekre tudtak hatni, ennek eszköze a sajtó és a tömegközlelési eszközök, melyek segítségével ma az ifjúság széles tömegeit butítják (kütyük, sorozatok). Egyedül azokkal nem bírnak, akik szellemileg függetlenek és nem hagyják befolyásolni magukat a torzító tendenciáktól. Ennek titkát csak azért nem jegyzem le, mert nem kívánok tippeket

adni nekik. Van nekik úgyis elég, jóllehet azok nagy része is szemétre való. Alantas, mint ők, akik ezt ellenünk kitervelték és szívós következetességgel végrehajtják.

Mikor lenézik a „keletinek” titulált embert, tudniuk kellene, hogy ők a háború végeztével saját külön alkukat kötöttek a szövetségesekkel. A Marshall-terv is ennek az alkunak a része volt. Ausztria, bár a leggerinctelenebbül behódolt Hitlernek, 1955-ben mégis ki tudott slisszolni az orosz fennhatóság alól, ám Magyarország már nem. Tehát nem volt elég, hogy több mint kétszáz éves osztrák gyarmati lét és teljes kiszipolyozottság után a háborúkért felelős Habsburgok még ránk tolják a felelősséget is, majd felemelt fővel távozhattak az önálló állami lét felé, bennünket pedig benne hagytak a slamasztikában. A gyarmattartó népek nagy része máig nem ébredt rá elődei bűnösségére, ezért szándéka sincs, hogy bárkit is kompenzáljon, s vele egyidejűleg megkövesse az általa tönkretetteket. Ausztria 1914-ben hadba parancsolta a magyar hadsereget. Megtehetette, mert hivatalosan és rendtartásilag a fennhatósága alá tartozott. Ha lett volna, aki megtagadja a parancsot, azt nyilvánosan kivégeztették volna, sőt nagy valószínűséggel a családján is bosszút állnak. A II. világháború alatt Hitler parancsolta hadba a magyar hadsereget, gondosan ügyelve arra is, hogy mikor szorul a hurok, mindenütt a magyarokat (megbecsült szövetségeseit, ahogy formálisan megdicsérte őket) hagyja hátra, hagyja ellátatlanul, megfelelő téli ruha és felszerelés, élelmezés nélkül. Az csak egy dolog, hogy politikusaink soha nem tudták okosan megválogatni szövetségeseinket, máskülönben nem támadtak volna hátba bennünket annyiszor. De erről se illik nyilvánosan szólni. Pedig *nem az a bűnös, aki igazat beszél, hanem aki az igazságot elhallgatja.*

A kommunizmust is ezeknek az áldatlan szövetségeknek köszönhetjük. A vétkesek elmenekültek a süllyedő hajóról, majd jöttek a kollaboránsok, még hozzá ezúttal a szovjet oldal felé bizonygatva lojalitásukat. Busásan megfizették őket, ahogy minden renegátot a történelem során. Jobban mondván velünk fizettették meg az el- és kitartásukat, majd ezek létszáma egyre jobban gyarapodott. Egy cinikus társadalomkritikus így összegezte a kommunizmus csődjét: „A felső tízezer bármely társadalomban eltartható, de nekünk már felső százezrünk van, és ez nem megy.” Bár a magyar családtípus szinte egyeduralkodó formája a kétgyermekes család lett, az elvtársak mégis túlságosan elszaporodtak, anélkül, hogy ezt a modellt megváltoztatták volna. Jött a pereputty. Utána jöttek a kismacák, a mindenhol bennfentes sofőr- és titkárnő társadalom. Ez az uralkodóvá avanszált réteg, mely szemléletében megmaradt sült prolinak, egyre több költséget rázott le magáról. Mindenhol ingyen evett-ivott, dúskált, mint az általa sokat kritizált arisztokrácia, a lakására (házába) szállítottak mindennemű iparcikket, ezeket is ingyen kapta. A szeretőit és a velük járó költségeket rászámolta az államra (a népre, miránk), és erről a mai napig nem akar lemondani. Privilegiumnak tekinti, melyet 1945-ben megszerzett, és könnyen meglehet, hogy csak a francia forradalom népbiztosai tudnák hathatósan lebeszélni róla. Egy nyisszantással.

Nagyon lényeges társadalmi deficit, hogy ez a közel fél évszázadig tartó rendszer nem hozott semmiféle szellemiséget az általa „ledózerolt” kulturális örökség és a sok mindenben átsegítő vallás helyébe. Most szándékosan nem egyházat írtam, mert az egyház berkeiben is igen durva rombolást vitt véghez. Beépített ügynökei úgy roncsolták szét a még egészségesen megmaradt sejteket, ahogyan a rák pusztítja el az általa megtámadott emberi szervezetet. Akit, amit addig tiszteltek, azzal szemben ők kikövetelték a tiszteletlenséget. Miközben tele szájjal szidtak mindent, ami a régi rendhez tartozó volt, ők maguk nem alkottak semmi maradandót. Ha megtették volna, látni lehetne, legalább nyomokban, annak morzsáit. Kitermeltek egy vérszívó hivatalnokréteget, amelynek talán csak kisebbik bűne az, hogy alapvetően terméketlen, sehová nem vivő „irányzat”. Második nagy

bűne, ami már főbenjáró, hogy szinte egy az egyben átmentette magát és elősdi rendszerét a rendszerváltozás utáni létbe, sőt egyre magasabbra furakodik az EU-vízfej segítségével. A bürokrácia mindenütt ilyen, mondják rezignáltan a sokat látott és mindenbe könnyen beletörődő személyek. Ám ezen változtatni kellene végre, ha jót akarunk magunknak.

Az európai közösségbe való belépésünk előtt sokat gúnyolódtak rajtunk, különösen a német és osztrák sajtó. Mi viszont egyszer se kértük számon rajtuk, hogyan engedhetik meg maguknak évtizedekkel Hitler halála után, hogy hangoztatott (hipokrita) szólamaikban ugyan nem, de gyakorlati politikájukban és az ehhez alkalmazkodó átlagpolgár habitusában mindmáig megmaradtak fajgyűlölőnek. Éppen azokkal szemben, akik kitarítottak mellettük, bár ez soha nem volt érdemes. A kihasználtakal és mindig konzekvensen szolgasorba süllyesztettekkel szemben. A gond épp ebben van: bár formálisan fejlődnek a nyugati társadalmak, de lényegüket tekintve máig megmaradtak rabszolgatartónak, gyarmatosítónak. Ezzel is szembe kell már nézni egyszer felnőtt ember módjára.

Sokszor szemünkre hányták, mennyi csetlés-botlás jellemzi európai közszereplésünket. De csak jobboldali kormányok idején. Senki nem riposztzott nekik eddig: aki kitett lábak között igyekszik haladni, az természetes, hogy megbotlik ezekben. A jó szándékú kormányokat mindig elgáncsolták. A levitézlett kommunistákat (a mindenkori renegátokat) viszont befogadták, sőt futtatják. Ezzel egyértelművé vált számunkra, miféle szándékokkal állunk szemközt. Egy darabig még csak tűrhető, mondván, hogy majdcsak megismernek bennünket. A helyzet viszont azért nem változik, mert nem rajtunk és a szemléletünkön kell változtatni, hanem azokén, akik nagyon nem modern módon előítéletesek, beismerni viszont nem hajlandók tévedéseiket, hanem úgy akarnak betörni bennünket, akár a vadlovakat: korbáccsal, büntetésekkel, szankciókkal, egyszóval germán nevelési módszerekkel. Hát ez az, ami a magyarokkal szemben soha nem működik. Évszázadokon, évezredekken át senki nem járt sikerrel, ha ezzel próbálkozott. Hemingwayt nagyra becsülték, díjazták, de az öreg halász mondandóját máig nem értik, vagy legalább ránk nézve nem tartják észlelendőnek. A magyarságnak is csak a fizikai valóját tudták irtani, ritkítani, de a szellemiségét, emberségét soha.

Miközben ezeket a nevelési módszereket megtapasztaltuk, nem hagyhatjuk szó nélkül, hogy ugyanazok, akik ezeket gyakorolják, egyébiránt nap mint nap hangoztatják, mennyire modern felfogásúak, liberálisak, toleránsak, demokratikusak, egyszóval csupa olyasmivel ruházzák fel magukat, amivel soha nem rendelkeztek, illetve kizárólag bizonyos, erre a célra kiválasztott csoportokra nézve tartanak érvényesnek. Érdekes módon a normális ember ez alól mindig kivétel. Szerintük. Természetesen nem gondoljuk azt, hogy ezt a kényszerzubbonyt csak ránk akarnák szuszakolni. Sok más, általuk lenézett nép és népcsoport részesült ebben a „kegyben”. Az afrikai, közel-keleti menekültáradat is ennek a következménye. A volt (?) gyarmattartók sorra letámadták az észak-afrikai védvonalat, a civilizáltabb országokat, és ezek felforgatásával, teljes káoszba juttatásával szabaddá tették az utat a menekültáradat előtt. Természetesen nem a saját hazájuk irányába, mert azokat egyre drágóbb szigorral védelmezik, hanem az irigyelt és megsemmisíteni kívánt Európa felé. Mint mikor egy hülyegyerekre bízzák egy atomreaktor kezelését, úgy ülnek a világ tetején az összeharácsolt vagynon, és most elvárnák, hogy a megtámadottak és lenézettek behódoljanak nekik. Bízunk az ütődött médiájukban, hazug rendszereikben, melyek visszafelé fordított fegyverként fognak ellenük elsülni. Az emberiség normális maradéka nem követheti őket ebben az értelmetlen, önmegsemmisítő pótcselekvés-sorozatban. Ennek útja a nemzetállamok újraszerveződése. Önerőből, kitarva saját nézeteink mellett, és messze magunk mögött hagyva ezt a szemforgató rendszert. Minden ország saját maga jogosult meghatározni, milyen államformában kíván élni. Ha ezzel másokat

nem zavar, akkor másoknak semmi beleszólnivalójuk nincsen, mi folyik az adott ország határain belül. Lesz, akinek középkor fog megfelelni, másoknak atomkor, megint másoknak reneszánsz típusú uralkodói rendszer. Ám ezek a rögeszmés alakok vissza kell hogy húzódjanak az általuk felépített és toronymagasra húzott védelmi rendszerrel ellátott elit gettóikba. Ott megszabhatják, hogy csakis ebben a formában élhet az ott élni szándékozó állampolgár. De csak akkor, ha azt a saját népük demokratikus választások folyamán önként megszavazza. Egyébiránt mehetnek onnan is, lehetőleg minél messzebb, hogy még egyszer ne tudjanak zavarni másokat felforgató tevékenységükkel, destruktív irányzataikkal és minden tőlük eltérő felfogású embert támadó, esztelen agressziójukkal. Már ha lesz, aki őket ezek után befogadja, valami öngyilkos hajlamú nép vagy embercsoport.

Ismét gyönyörű tavasz van. Elvonult fölöttünk egy újabb hidegfront, ragyogó napsütés gyönyörködteti a szemet és vidítja a madarakat. Minden normális élőlényt. A táj szépséges üde zöldre váltott. Virágozni készülnek az akácok, és sokfelé látni bimbós hársfákat is. Talán mindez az egymást váltó hideg és meleg áramlatok hatására. Olykor túl nagy a kilengés. Most is erre készülünk. A jövő héten állítólag már kánikula lesz. A természet igyekszik visszabillenteni elrontott egyensúlyát. Adja Isten, hogy sikerüljön neki! Egyre több a fecske. Molnárfecskék és sarlósfecskék, a repülés művészei. A patakon ismét látni a vadkacsákat, és tegnap felfedeztem az első sötétkék szitakötőt is, amint éppen fürdött a patakban. Időnként lemerült, majd újból felszállt. A gyalogbodzák is bimbósak. Minden csupa öröm és szépség körülöttünk. Mégis van, aki ilyenkor érzi boldogtalannak magát. Én beleolvadok a természet csodás rendjébe, és elmerülök benne. Hatalmas fűtenger lobog a patakparton, eddig még nem tarolták le. Kiváló rejtkehely a kiskacsáknak, ha ugyan már kikeltek. Néha őzbak böffentget a kempingben, és fácán kakatol. Az emberi (zavaró) tényező ezzel szemben ott is megjelenik: egy gyerekcsoport kipécézte magának az ott lévő, romosodó épületeket. Minden hétvégén odajárnak, törnek-zúznak, elviselhetetlen zajt csapva. Talán be is narkóznak, annyira agresszívek. Megint Karinthy jut az eszembe, amikor vírusnak nevezte az embert a Föld testén. Minek is lehetne nevezni, mikor egy ilyen idilli környezetben csak ennyi telik ki tőle?...

A zene a lélek mámore. Jó esetben a költészet is az. A zene hangjai viszont, melyeket nem kell lefordítania senkinek, mindenki számára érthetőek, semmivel össze nem hasonlítható élményt nyújtanak. Az Univerzum dicséretét zengik magas fokon, ami csak a legemelkedettebb lelkeknek adatik meg. Mintha a Földre leszületett gyermek nem felejtette volna el azt az univerzális nyelvet, amelyet ide érkezése előtt is beszélt, és visszatérése után is beszélni, érteni fog. Egy tökéletes nyelvet, amit csak a legmagasabb rendű lelkek értenek és művelnek, ám a zene révén továbbadhatnak belőle valamit a kevésbé fejlett vagy emelkedett lelkületű társaknak. Az így kapott zenei ajándék segíti a lelkek fejlődését, hogy általa ők is sokkal magasabb szintre juthassanak el. A sikeres kompozíciók ezért nyújtanak mámorító élményt. Olyan magasba jutunk általuk, amely nem mindig, és nem mindenkinek közelíthető meg.

Mikor arról hallok, hogy vannak szerencsétlen emberek, akik pszichedelikus élmények révén kívánnak eltávolodni a földi lét számukra talán elviselhetetlen vagy nehezen elviselhető közegétől, elborzadok. A narkózis olyasmis lehet, mint a pénzen vett szerelem. Valaminek az utánzata, mégis tökéletlen, az ébredés utáni reggelen pedig jön az undor, a kiábrándulás, a könnyörtelen felismerés. Ők ezen a szinten keresték a mámort, de mivel anyagi formában keresték (anyagoztak), valami egészen más helyre és közegbe jutottak, a szintetikus szerek világába, ami nem természetes. Azt hiszem, ez nem más, mint a mennyországgal opponáló alvilág. Az emelkedéssel szemben a süllyedést kínálja fel az ő „utcájába” betévedt szerencsétleneknek. Végül is akár felfelé törünk, akár lefelé süllyedünk, egy örvényszerű erő mozgat bennünket spirális alakban. Az Univerzumban is megvannak a spirális erők és világok, de amit mesterségesen képeznek le, az olyan, mint a klón vagy a művirág: mindig hiányzik belőle a lényeg, ezért hiányérzetet nyújt a teljesség élménye helyett. Konkrét élményekkel nem tudom alátámasztani, mert mindig taszított a kábulat világa, jómagam nem próbáltam ki efféle szereket. A lényegét viszont mégis értem, lesüllyedni pedig semmiképpen nem vágyom.

A zenének is megvan a maga ABC-je. Kisgyermekkorban érdemes elkezdni ismerkedni vele, amikor még szinte mindenre nyitott a fiatal lélek. A finom rezgések világa átítatja valami megmagyarázhatatlannal a lelket, ami lehet érzés, lehet impresszió, lehet egy-egy szépen kimondott szó a gyermek által még csak tökéletlenül kiejtett szavak helyett. Lehet távoli élmény, melyre a muzsika segítségével emlékezik vissza a lélek, lehet vágyódás, mint Chopin zenéje a teljesség felé, mégis legfontosabb eleme a megfoghatatlan és szavakkal kimondhatatlan. Ám ez nem a némaság jelnyelve, hanem mindig afölött álló élményvilág. Teljesebb, tökéletesebb annál. Isten-lényegű, mert különös módon Istennel közvetlenül kommunikál. Épp a zene révén.

Nem tudni, mikor veszett ki, de legalább is elhalványult a mai emberben a művészet iránti napi igény. Mikor régi adások ismétléseit nézem, rácsodálkozom, pedig magam is átéltem sokukat: hogyan lehetett egy sokak által csak lesajnált és leszólt korszakban, mint amilyen a Kádár-korszak is volt, annyi neves művész sikeres találkozása, közös munkája, és annak hatására a nézőközönség sikeres nevelése? Nyilván nem a kultúrpolitika határozta meg teljes egészében a tevékenységüket, legfeljebb csak körvonalazta és tudatta határaikat. Vagy a résztvevők öncenzúrája ráértett erre, és a szigorúbb korlátokat nem lépték át. De még inkább úgy érzem, hogy akkor még túl kicsi volt a távolság a megelőző korszak kulturális hagyományaihoz képest, a sötétben tapogatózó szocreál útkeresése pedig még gyerekcipőben járt. Utóbb aztán kiderült, hogy a mindent ledönteni kívánó eszmerendszer és az általa követelt művészetinek hazudott tevékenység leginkább csak olyasmiket hordott össze,

amit ideiglenesen kineveztek kultúrának, művészetnek, de utáncat lévén, ihlet híján nem alkothatott jelentőset, sem értékeset. Másrészt akkor még nem volt teljes az a kontraszelekció, melyet mára már az alkotás imitátorai utóbb kierőszakoltak. Ki lehet lúgozni persze mindent, még a műalkotások lényegét is, csak nincsen értelme.

Kicsit jobban belegondolva rá kell jönnöm, hogy a korszak érdemeit felülírandó, egy népesebb művészcsapatot küldtek előre, hogy ők alapozzák meg a sikeresebb jövődőt. Nehéz ezt elmagyarázni, de annyi talán érthető, hogy először minden eszmei síkon születik meg, s csak aztán anyagiasul, azaz ölt testet. Realizálódik, mai, sivárabb nyelven szólva. Lényeg a lényeg, a szellemileg emelkedettebb társaság kicselezte a nála együgyűbb materialista csapatot, és megszületett valami, amit talán senki nem is remélt. Kivéve a Teremtőt, aki mindezt előre gondosan eltervezte.

Zeffirelli Rómeó és Júliája, immáron többedszer. Üdítő élmény egy olyan műsorrendben, ahol a „fő fogásokat” a krimik, horror, akciófilmek, valamint a thrillerek képezik nap mint nap. Shakespeare remeke sem megnyugtató történet, de korántsem az öncélú gyilkolászásról (és perverz alakok ebben való kéjelgéséről) szól. Zeffirelli jól érzett rá a lényegre, sikeresen porolta le a művet, mely a rárakódott rétegeket nem a szerzőnek vagy a mondanivaló elavultságának köszönhetette, hanem a korábbi rendezői hagyományoknak. A 60-as évek vége óta majdnem fél évszázad telt el, a Zeffirelli-adaptáció mégis üde és hamvas a maga nemében. A szereplők velünk öregedtek, de a filmvászon megőrzi őket fiatalos valójukban. A mozi varázsa ez, és a bármikor elővehető klasszikusoké. Mondhatni, két klasszikus alkotó találkozott ebben a remekművű műalkotásban. Számtalanszor láttam már, mégis az újdonság varázsával hat rám ennyi idő után, mikor az ifjúság, de még a diadalmas felnőttkor is távoli emlék. Kisebbik fiammal nézem együtt, akinek el kell magyaráznom, mennyire más volt az emberek habitusa Shakespeare korában vagy a történet idején, sőt még a kevésbé távoli XIX. században is, Magyarországon. Nekem is el kell töprengenem rajta, s végül arra a következtetésre jutok, hogy a fegyverviselés túlságosan magabiztossá tette a férfiakat, minden apró elejtett szóért is azonnal kardot rántottak, párbajoztak, mert akkor ez volt a hagyomány. Aki nem tartotta hozzá magát, azt gyávának tartották, társadalmi szinten leírta magát. Rómeó rokoni gesztusa Tybalddal szemben gyengeségnek minősült, helyette Mercutio barátja vív meg és esik áldozatul az értelmetlenül és hetykén kakaskodó ifjanc kardjától és barátja értelmetlen békítő közbeavatkozása miatt. Mai szemmel nézve, egy rendkívül békés szándékú családban felnőve persze furcsán hat fiaim számára. Elmagyarázom, hogy még Gárdonyi Géza is párbajozott, s hogy a két világháború közti filmek témái között rendszeresen szerepel a párbaj mint természetes társadalmi szokás, főként hevesvérű fiatalemberek között. Hová is jutottunk? A legrágárabb kifejezések, kötőszóként használt szitokszavak, anyázás se éri el az ifjoncok ingerküszöbét, ha egyszer lakótelepen nevelkedtek és ezen szocializálódtak. Nos, emiatt is szükségesnek tartanám, hogy alapos szövegértelmezést nyújtsanak az irodalomtanárok, mikor klasszikusokat tanítanak. Ha belegondolok, még az Ida regényét is értelmezni szükséges, annyit változtak az erkölcsök, s főleg a primitív (ököljogú) amerikai filmtermés hatására már egészen leszállítottott a kommunikációs szint ember és ember között.

Nos, vissza a klasszikusokhoz. Gyönyörű kosztümök, díszletek, vérbő komédiázás, amíg lehet. A dajka alakja telitalálat, ugyanúgy Lőrinc baráté vagy Mercutioé, a főszereplők mellett, természetesen. Szépséges reneszánsz zene a zseniális Nino Rota mester tolla alól. A vonuló táncok, melyek máig továbbélnek a mediterrán kultúrákban. Kasztanyetták mindenki szórakoztatására, vidám körtánc, melynek nézése közben elkomolyodom. Madame Capulet és a dajka remekül szórakoznak rajta, nekem viszont eszembe jutnak zenei tanulmányaim és a körtánc valódi jelentése. Ez a középkori

haláltánc megfelelője, melyben maga a vén kaszás vagy a fekete angyal, a halál angyala invitálja táncba az erre kiszemeltek. A vidáman kacagó szerelmesek, akik épp csak találkoztak, mit sem sejtve ropják a körtáncot, mely után nem is olyan sokkal valóban magával ragadja őket a halál. Igaz, mindezt saját heveskedésüknek is köszönhetik, meg a vak véletlennek, mely a lassan poroszkáló számárra bízva a legfontosabb üzenetet, a rémhír viszont gyors lovon vágtazik.

Nagy kérdés, mennyit okultak az érintettek Shakespeare mester tragikus meséjéből, vagy az olaszok, a legfőbb érintettek a történetben? Az igaz, hogy kardozás, párbajozás már nincs az angol utcákon, de mennyi hódító háborút vívtak ugyanekkor, még a XX. század kései időszakában is az argentinokkal (Islas Malvinas avagy Falkland-szigetek körüli huzavona). Olaszországban továbbéltek a középkori hagyományok a maffia viselt dolgaiban. Ott még akadnak utcai harcok, bandaháborúk epizódjai gyanánt. A megsértett családok fiai kötelesek bosszút állni meggyilkolt családtagjaikért, és a történet egyelőre folytatódik da capo... A befejezés végül is olyan, mint egy hollywoodi történet, melyben mindenki rém illedelmesen viselkedik, azaz magára vállalja a mások vétkeit is, megbocsát ellenfeleinek, úgy beszél, olyan gesztusokat tesz, amilyeneket az életben soha. Értjük persze, hogy az amerikai filmipar ebben a formában folytatja a népszerűsítést, szoktatja a nagy „melting pot” keverék népét magasabb erkölcsi normákra (vagy sikeresebb társadalmi hipokrizisre), mármint a marha- és lólopkodás egykor bevett szokásától, a westernekből ismert gyakori bank- és vonatrablásoktól valami civilizáltabb gondolkodásmód felé próbálja terelgetni. Más kérdés, hogy a legmagasabb szinten, azaz a társadalmat irányító erők erkölcsiségét tekintve még távolabb tartanak mindentől, mint valaha: hódító háborúk, politikai bandákba tömörülés, távoli országok kíméletlen leigázása és kifosztása, az eredmény mégis százalmas: csak a leggazdagabb réteg tollasodik meg, az állam, azaz az adófizetők pedig egyre jobban lesüllyednek. A legszegényebbek pedig immáron a pusztá megélhetésükért küzdenek.

Capulet és Montague még kezét fogták, és el is hittük nekik, hogy megértették, mennyire értelmetlen volt a két család hagyományos háborúskodása, egymással való folyamatos vetélkedése, melyben az ifjakat sem korlátozták. Hacsak azt nem vesszük egy sikertelen nevelési kísérletnek, amikor a Capulet családfő rendre utasítja Tybaldot a házában rendezett estélyen. Másnap az utcán ugyanúgy folytatódik a huzavona, míg kétszeres gyilkosságba nem torkollik minden. Ahogyan ma is, Szicília utcáin, ahogyan „A keresztapa” sztorijából megfilmesítve is ismerjük. És ma már nem is az egyéni ügyesség, bajvívó készség dönti el, ki marad életben, hanem simán hátba támadják egymást, nem egyszer valóságos tömeggyilkosságot rendezve az utcákon. Szóval akkor kinek az erkölcsisége is érvényesül? Shakespeare remekében addig folytatódik a vetélkedés, amíg a két rivális család kihalásra nem ítélik a veronai szerelmesek halálával. És ma? Lesz-e még valaki, aki megálljt parancsol az elvadult bandáknak, melyek talán már nem is az elvesztett családtagokért marakodnak, hanem a birtokolható területekért, drogterjesztési jogokért, kuplerájok felügyeletéért és csupa efféle alantas ügy miatt. Mondhatnánk, az ő ügyük, de maguk körül valósággal elfertőznek mindent a fenti „üzletágak” életben tartásával.

Eszembe jut, hogy mikor először láttuk Zeffirelli filmjét az akkor még működő Bródy moziban december 5. volt, és a moziból kijövet csodálatos hóesés fogadott bennünket, abban az évben az első hó. Az élmény felemelő volt, a bent átélt katarzist követte a természetben is bekövetkezett megtisztulás, mely hatalmas, hófehér pelyhekben fejeződött ki. Mintegy iskolapéldája lehetne annak az ősi tanításnak, hogy az időjárást mi magunk is alakítjuk. Mint közösség, mint együtt gondolkodó társadalom vagy csak egy régió, melynek közös akarata vagy értelmetlen összecsapásai (egy viharban

vagy egy földrengésben) fizikai síkra terelik az előbb mentálisan létrejött konklúziót. S hogy rajtam kívül ki emlékszik már arra a napra, mikor Egerben bemutatták Zeffirelli mester remekművét, ki tudhatja? Nővérem, akivel együtt néztük meg a filmet, nem, hiszen huszonhat éve nem él. Nem is várom, hogy más is emlékezzen a szépséges hóésésre, hiszen annyi hatalmas pelyhekben hulló havazást láttunk már azóta, és abban se vagyok biztos, hogy másokra is ilyen költői hatással van egy, akár közönségesnek is mondható természeti jelenség.

XII.

Nyárelő. Kánikula. Ki is emlékszik már a májusvégi hidegekre, melyek az utolsó fagyosszent után is fenyegették a zsenge vetéseket? A modern médiumokon ugyancsak megrövidül az emberi emlékezet! Vajon ki tudná megmondani, hány napja vagy hete tart a rekkenő hőség? Gyakran magam is jegyzeteimből keresgetem vissza az eseményeket, ha nem vagyok biztos valamiben. Akkor mi játszódhat le a rövidebb figyelmű és sekélyesebb emlékezetű embertársak fejében, mikor választ kellene adniuk a legegyszerűbb kérdésre is: milyen idő volt a múlt héten, netán tegnap? Sokan azt mondják, hogy a reklámok teszik ezt, melyek a folyamatos ismételtetés révén ellustítják az elmét. Az ember nem kénytelen visszaemlékezni rájuk, mert úgymint folyamatosan sulykolják a fejébe. Amerikai módszer. Eredetileg nem túl értelmes emberek számára találták ki ezt a vásári kikiáltó stílusára emlékeztető műfajt, a hangos reklámot. Az eredménye mégsem az, hogy mindenki kívülről fújja, még a legostobábbak is, hanem épp ellenkezőleg: ha nem emlékeztetik folyton, hamarosan elfelejti az ember. Csak akkor ugrik be (esetleg) a teljes szöveg, ha valaki bemondja a kezdő mondatot vagy szót.

Teljesen ellentétes ez a magyar hagyományokkal és szellemi örökséggel. Mi mindig az értelemre kívánunk hatni, pedagógiánk is ezen alapul. Most viszont nincs egy Klebelsbergünk, aki nadrágba rázná a liberálisok által lezüllesztett közoktatást. Voltak, vannak jó szándékú kísérletek, de ezeket gyakran azok a kollégák támadják a leghevesebben, akik nem szeretnék feladni elért pozícióikat és jóval kényelmesebb módszertanukat. Hát persze! Mennyivel könnyebb és momentán népszerűbb mindent ráhagyni a nebulókra, mint következetesnek lenni és sokat követelni! A következmények hosszú távon mutatkoznak meg erőteljesebben. S közben mérföldes sebességgel húz el mellettünk a finn, az izlandi és a kínai iskolamodell, máris olyan tehetségeket ontva magából, amelyekkel már most kellene konkurálni, ha később nem szeretnénk leigázott utódokat magunk után hagyni. A tét márpedig ennyi.

Mikor pár évvel ezelőtt felvettem az ötletet, hogy a fiatalok ne a mindenkit ellustító és szerkezetét tekintve primitívnek mondható angol nyelvvel kezdjék a nyelvtanulást, hanem a klasszikus nyelvekkel, elsősorban a latinnal, mely minden európai nyelven mély nyomokat hagyott, az angol szakos kollégák akkora hangzavart rendeztek, akár a tyúkudvar zajongó, kotkodácsoló szereplői. Ezt egészen addig folytatták, amíg az ötlettel hivatalosan előállott Hoffmann Rózsa is vissza nem vonta a javaslatot. S közben mit is vesztett az ifjúság, nem mellékesen az „egynyelvű” kollégák? Műveltséget. Bizony érdemes volt tiltakozni ellene... Az okokat talán a korábbi kontraszelekcióban kell keresni. A Kádár-korszak egyik legnemtelenebb mellékterméke volt, hogy a tehetségesebb, gyakran több nyelvet is beszélő kollégák pályaelhagyók lettek. Gyakran nem jószántukból, hanem mert a náluk gyengébbek folyton fúrták őket, féltvén saját, gyengécske pozíciójukat. Ha az erősebb „felhozatal” győzött volna, nem a protekciós réteg, akinek csak a fehér köpenyes állás kellett, akkor nem eshetne meg a mai csúfság sem. A művelt embert soha nem zavarja, ha más még műveltebb nála, hanem igyekszik tanulni tőle. Ez afféle bunkó tempó, mellyel neveltségessé teheti magát bárki, aki nem szégyell élni vele. A pályaelhagyók, amiknek még gúnyolták is őket, elhelyezkedtek az iparban, külkereskedelemben, filmiparban, szinkronosként, stb. Akkor a keresetünket irigyelték, most mégis az a helyzet állt elő, hogy akiket kvázi elüldöztek a pályáról, ezért különféle formákban vállalkozni kezdtek, mégis rosszabbul járhatnak a nyugdíjak megítélésekor. Mintha most is a nagy „fúrógépek” protektorai, rokonsága, barátai ülnének a hivatalokban és hirdetnék teli szájjal, hogy ők mennyivel különbek nálunk. Ugyanúgy, ahogy akkor is, mikor ezzel a kotkodácsolással elérték, hogy inkább vegyük a kalapunkat és más állások után nézzünk. Ez a jegyzet nem panasz, hanem figyelemfelhívás

egy kártékony jelenségre, mely a letűnt rendszer után sikeresen továbbél. Vigyázat! A túlélők nem feltétlenül tehetségesebbek, hanem szívósabbak és arcátlanabbak másoknál. Tehetség híján vagy csekélyebb tehetséggel, agresszióval próbálnak felülmúlni másokat.

Az intelligencia halk. Ez egyik legfőbb ismérve. Tessék mindig gyanakodni, ha ennek ellenkezőjét tapasztalják! A pótlékok soha nem azonosak a valódi értékekkel és érdemekkel. Ahogyan a tehetség könnyűszerrel felismerhető és semmivel össze nem téveszthető, ugyanúgy a harsányan nyomakodó félműveltség és tehetségtelenség is. A vásári kikiáltó stílusnak nincs keresnivalója a művészetben, sem a műkritikában. A tanulatlan háziasszonyok számára kitalált reklámok utóbb rátelepedtek a filmiparra, ami Európában sokáig megmaradt filmművészetnek, majd benyomakodott a televíziózás világába, és ma ott tartunk, ahol... Ugyanez a tendencia mutatkozik meg a közoktatásban és a kultúrában is. Ki tudna ma már markáns választóvonalat húzni a kettő közé? Nem sokan. Csak az alapos műveltséggel rendelkezők és az erkölcsileg romlatlanok, úgy hiszem.

Wass Albert intelmeit is érdemes megszívlelni. Az ő tapasztalatai ugyanilyenek voltak, mint amilyeneket a fentiekben leírtam, csak ő ezt a külhoni (amerikai) magyarság köreiben élte meg. Túl azon, hogy mindig vannak hangoskodók, akik élre szeretnének törni ezzel a taktikájukkal, s gyakran sikeresen, a másik fél is elkövet hibákat. W.A. szerint azzal, hogy megsértődnek és úgymond félrevonulnak, sebeiket nyalogatják, önként átadva helyüket ezáltal a náluk jóval tehetségteleőbb, de agresszívebb társaknak. A feladatainkat senki miatt nem szabad feladnunk, elhanyagolnunk, csak mert a kényelmesebb sérelmi politikát folytatjuk. A kisgyermek hogyan tanul járni? Hogy jó sokszor fenékre esik, orra bukik, mégis folytatja, ösztönösen a jó irányba törekedve, fejlődését soha fel nem adva. Ők még közelebb vannak az univerzális bölcsességhez, melyből születésük révén egy időre kiestek, mint a társadalmi elvárásoktól degenerálttá tett felnőttek.

Esti olvasmányaim között szerepel ismét Dsida Jenő. Örömmel fedezem fel az egyik költeményében, hogy az általa nagyra becsült kortárs szerzők között szerepel Wass Albert is. Alkalmas fricska azok orrán, akik még mindig a kommunista propagandánál tartanak, írói érdemeit pedig le akarják húzni – a saját színvonalukra... versenyt hörögve a sovén román „irodalmárokkal”, akik soha nem a művészi kvalitásokat nézik, hanem a politikai hovatartozást.

Olvasom, hogy a mostani szíriai háború alig titkolható célkitűzése az asszír és sumér emlékek, leletek megsemmisítése. Hát már itt tartunk? A legősibb gyökereket is támadja az az alantas formáció, amely senkit és semmit nem kímél, csak hogy saját magát tehesse meg legősibb civilizációnak a Földön. Halk üzenet, amit nem biztos, hogy meghallanak, vagy ha igen, nem valószínű, hogy hallgatnak rá: az univerzális vagy kollektív memóriából, azaz az Isten által teremtett világ memóriabankjából úgyse törölhetnek ki semmit, ha megszakadnak is az igyekezettől. A sumér kultúrában gyökerező magyar kultúra se fog megsemmisülni, bármennyit tesznek is ezért az ügyeletes féltékenyek. Vannak könyvtárak, amelyekhez ők soha nem férhetnek hozzá. S nemcsak azért, mert régebbiek az övékéinél, hanem mert romlatlanabb (és anyagi, földi halandó által el nem rontható) „anyagba” vésték őket.

Nemzedékem jelentős mennyiségű badarságot volt kénytelen végighallgatni, olykor be is biflázni földi érvényesülése érdekében! Előbb a kommunista ideológia, vagy amit annak neveznek, melynek lényege zanzásítva ennyi: minden, amit az általuk támadott polgári műveltség felhalmozott és állít, nem igaz, mert az polgári kultúra. A szocializmusban minden másként lesz, mert az szocializmus. Nagyon csodálkozni nem lehet ezen a szellemi teljesítményen, mert hiszen a legműveletlenebb és legprimitívebb alakok fejében született meg, hirdetői se voltak sokkal okosabbak náluk. Ők voltak

azok, akik alapjaiban támadták az előtük elért szellemiséget, csak mert az akkora magaslatot jelentett számukra, amelyet ők soha nem érthettek volna el. Na ja, az egyik műveltséget csak a másik műveltség múlhatja felül. A műveletlenség csak a másik ember műveletlenségével kelhet versenyre – lefelé, pokol iránt. Most, hogy az ún. rendszerváltások utáni korszakot éljük, folyton azt kell hallgatnunk, hogy az amerikai kultúra (és nyelv), valamint az ott fennálló kapitalista rendszer jóval fejlettebb és magasabb rendű a miénknél (csak mert ők képesek letiporni bennünket tankkal, ágyúval, vadászgépekkel és űrtechnikával). Tehát egy választásunk marad: a behódolás. Ugyanez a „szellemi” irányzat hirdeti a globalizmus felsőbbrendűségét, és mindazokét, akik ezt a – szerintünk inkább gazdasági és katonai – rendszert képviselik. A jelek szerint nemcsak azért vannak egyre jobban megvadulva, mert fizikai erőfölényük tudata elvakítja őket, hanem mert érzik, hogy veszítésre állnak. Hol áll már mindez a Függetlenségi Nyilatkozattól, az emberi jogok hangzatos és humánus kinyilatkoztatásától?! A honi behódolók között pedig rendre ott találjuk ugyanazokat a figurákat, akik korábban tele szájjal hirdették a kommunizmus/szocializmus fölénységét az általuk lenézett és megvetett polgári kultúrával és kapitalista rendszerrel szemben. Ezért a sok skizofrén megnyilvánulásuk. Hát persze, hiszen nem meggyőződésből hangoskodnak most az imént szidott fél oldalán, hanem piszkos anyagi érdekből. Mert a renegátokat most is jól fizetik.

A mi meggyőződésünk viszont az, hogy *a globalizmust csupán arra találták fel, hogy az egyre gátlástalanabb kereskedők előtt lebontsanak minden akadályt, melyet korábban a jól védett országhatárok és a védővámok biztosítottak a megtámadni kívánt országok részére.* Ha mindezek nincsenek, már csak a jó szándék gátolhatná meg őket abban, hogy mindenféle leselejtezett élelmiszert, melyet jószerivel csak szemétnak, hulladéknak lehetne tekinteni, egy másik célországban piacra ne dobjanak mint egzotikus érdekességet és olcsóságot. Ha ezt a felfogást magunk fölött állónak ismernénk el, meggyaláznánk felmenőink emlékét, mi magunk pedig ugyanarra a szintre süllyednénk le, mint ahol a tan atyjai és hirdetői vannak.

Egy hét múlva vége a tanításnak. Már most is sokfelé látni kiránduló gyerekcsoportokat, mert az utolsó hét csupán „gyerekmegőrzés” az iskolákban. Kevesen felelnek ilyenkor, a jegyek rég lezárva, a szamarakon, lustákon ez a kis idő már nem segít. A csoportos foglalkozások fontosak is az ifjúság számára, mert sok az egyke, aki unatkozna magában, a szülei pedig nem szeretnék, ha távollétükben számukra ismeretlen társakat vinne haza. A számítógépes, tévés időtöltés helyett persze sokkal jobb a kerékpártúra. Megfelelő felügyelettel. Még ez is a poszt-szocialista időszak maradványa: a magukra maradt gyermekek, mert az a lehetőség fel se merül, hogy az édesanya várja őket otthon és maga foglalkozzék velük. Nemzedékemnek még természetes volt a biztos családi háttér, akármilyen destruktív rendszerben éltünk is. De vajon megteremthető-e könnyűszerrel az ismét alpműveltséget nyújtó család, mely nem csupán az aktuális trendek alapján igazodik el a világban, ha ugyan eligazodik, hanem a saját műveltsége által? Még nem tudni, hogy a magány törvényszerűen társul-e az önzéssel, vagy biztos alap teremődik az újabb reneszánsz korszakhoz. Úgy érzem, ezt a kérdést már nem én és nemzedékem fogjuk megoldani, mert bár nem kívántunk kirekesztettekké válni, mégis azokká lettünk. Előbb a pályamódosításkor, amikor kvázi kifúrtak bennünket a nyilvános iskolákból (nehogy önálló gondolatainkkal ártsunk az ifjúságnak), másodszer pedig öregségünk alatt, amikor már pihentebb és amerikanizáltabb nemzedékek törnek (törtetnek) céljaik felé. Nekik is elmondjuk azért, hogy a kultúra rétegezett formájú jelenség: az alap az ősök, felmenők által felhalmozott tudás. Ennek tetejére épült rá az újabb generációk által gyűjtött szellemi örökség, mely nem tévesztendő össze a sokak által hangoztatott ökörségekkel (tudás és műveltség híján). A felfelé haladás lehetősége azok számára adott, akik nem akarják szétrombolni az alapokat, sem a rájuk épülő közös

szerzeményeket, hanem lépésről-lépésre haladnak felfelé a tudás útján. Megbecsülik elődeiket, akiket csak az néz le, aki nem ismeri őket. Most hadd ne kelljen felsorolni mindazon „szerzeményeket”, amelyeket a magyarság révén ismert meg a középkori sötétségben tapogatózó Európa (ruházkodás, kézművesség, társadalomszervezés, vallási türelem, stb.). Egy dolgot azért meg kell említeni azok kedvéért, akik szeretik túlmagyarázni a kereszténység felvételét, ami voltaképpen a nyugati kereszténység felvétele volt a keletivel szemben. Miközben javában dúlt az inkvizíciónak nevezett vallási őrület, emberek tízezreit küldték máglyára, kínozták halálra, gyakran vagyonukat, feleségüket irigyelve, amit már a Tízparancsolat is tiltott, nekünk volt egy rendkívüli műveltségű királyunk, aki nemcsak nyilvánosan kijelentette, hogy boszorkányok márpedig nincsenek, hanem ezeket a képtelen üldözéseket rendeletileg be is tiltotta. Ha ezt utólag úgy értékeli Európa, hogy mindez az elmaradottságunk bizonyítéka, hát vizsgálta ki magát alaposan jól képzett szakemberekkel!

A magyarság mindig is többnemzetiségű állammal bírt, mert több olyan törzset vagy nemzetséget a barátjává, szövetségesévé tett, amellyel korábban hadban állott, illetve házassági kötelékek fűzték hozzá. Szabó Magda elemezte rendkívüli finomsággal, mennyire érzékeny, sérülékeny és borulékony volt ez a szövetség Gertrudis fia, IV. Béla alatt, mert talán ő maga is jó adag bizonytalanságot hordozott magában az ellentétes szülőpártól nyert kontrasztok által. Utóbb azonban erős birodalmat hozott létre, okulva saját tévedéseiből és nemzete végveszélybe sodratásából. A bajt akkor is a hatalomvágyó, gyűlölködő papság okozta, mert fel nem foghatta a magyar és a kun király, Kötöny szövetségének lényegét. A vadnak és fékezhetetlennek mutatkozott kunok aztán később szervültek a magyarságba. Mivel a krónikák és a későbbi történetírás ekképpen ábrázolta őket, ma már nem tudhatjuk, mennyi volt az igazság jellemzésükben. Amit később a székelyek biztosítottak évszázadokon át, a keleti határok védelmét, akkor még a kunok látták el, ennyi bizonyos. S hogy mi lett volna, ha királyaink, nemességünk hamarabb felismerik a keleti szövetség fontosságát, azt végképp nem tudhatjuk. Mai tanulságként csak annyit, hogy az okos diplomácia, kiegyensúlyozott politika sokkal előbbre visz, mint az okatlan hadakozás, méltatlan szövetségesek, aktuális trendek követése megfelelő mérlegelés híján. S hogy a kunok többszöri bevándorlásai és kivándorlásai mit okoztak, anyagilag is mennyibe kerültek a magyarságnak, azon töprengjenek a közgazdászok, akiknek most is éssen kell lenniük, amikor a tömeges bevándoroltatás réme fenyegeti épphogy talpra állni készülődő nemzetünket. A megoldást természetesen most se a gyűlölséget mesterségesen szítók fogják nekünk megadni, hanem a saját józan eszünk, ha még marad annyi, s nem Weöres Sándor „Fénylő tajték után fut a magyar...” fordulatával viszonyul a mai világhoz.

XIII.

Emlékeink egyfajta képlátások. A gyermek mintegy lefényképezi a maga számára a látottakat, magnóra veszi a hallottakat, és ezekből később is lehívhat adatokat. Az ilyen fénykép-memóriájú gyermekek lesznek később az ún. két lábon járó lexikonok. Az ő emlékezetükre szinte bárki hagyatkozhat, annyira megbízhatóak. Mások kiszínezik az élményeiket, kiegészítik fantáziaelemekkel, vagyis megváltoztatják őket a saját ízlésük és elvárásaik szerint. S vannak aztán a hazudozók, akik mindent átfirkálnak egyfajta gondolati ceruzával, így nem csoda, hogy a végén az egész egy irkafirka, ákombákom lesz, egy összegabalyított cérnagombolyag. Ezen persze senki nem tud eligazodni, sem kívülről, sem maga a „szerző”. Ezért van az, hogy a hazug ember voltaképpen egy alkalmi hazudozó, aki folyton aszerint változtatja emlékképeit, adatbankját, hogy mikor éppen mi felel meg az érdekeinek és elvárásainak. A legrosszabb változat az, amikor az ilyen érzelmileg sérült egyed még saját magának is bebeszéli, hogy amit összehordott, az igaz, vagyis elkezd hinni a saját hazug világában, ebben a gondolati dzsungelben.

Vannak emlékek, amelyek fotográfiákként élnek bennem. Mások filmszerűen, tehát mozgóképekben jelennek meg, mikor rájuk gondolok. Olyan ez, mint amikor ránézünk egy régi fényképre, s aztán megelevenedik maga az egész történet, amely hozzá kötődik. Kislánykori duzzogásom emléke ugrik be mindig, amikor egy csoportképre nézek. A Papa készítette, és engem is oda akart vezényelni a szokásos, katonás modorában a többiek közé. Nagymama bátyjánál, Zsiga bácsiéknál voltunk egy vasárnapi viziten. A felnőttek szépen felsorakoztak egymás mellé, előttük álltak a gyerekek. Én valamiért megmakacsoltam magamat, és semmiképpen nem voltam hajlandó beállni a sorba. Elbújtam a tornác egyik oszlopa mögé, ott kelleltlenkedtem tovább. Papa végül látszólag rám hagyta, csakhogy kicselezett. A fényképezőgépet úgy állította be, hogy kissé távolabb lépett, és a fotón mégis csak rajta voltam. Sötétkék rakott szoknyában, mint a nővérem, hozzá fehér blúzzal, a kor divatja szerint, ami egyszerre elment iskolai egyenruhának és ünneplő viseletnek. Hátat fordítottam a többieknek, de a Papához képest oldalvást álltam, szóval a duzzogó arckifejezésemet is megörökítette. Sok ilyen mozgókép él az emlékezetemben: bibliaolvasás Manyi néninél, nagymama hűgánál, a kellemesen hűvös lakásban nyáron, a gyönyörűen illusztrált, hatalmas Bibliából. Átkelés a Kutason, engem valamelyik unokatestvérem vagy a nővérem vezet, mert még kicsi vagyok. Lépéseink után széles körkörös hullámok indulnak el és terjednek széjjel a vízen, a végtelenség illúzióját keltve a gyermek fantáziájában. Belefulladás nem lehet persze, legfeljebb elcsúszni a sűrű iszapon, ami a víz aljára lerakódott, de élnek a nagyszülői intelmek, melyek mindentől óvnának, még ettől a hétköznapi szórakozástól is, ami változatosságot jelent a fullasztó nyári melegben a kert, az udvar, a szénapadlás vagy a hűvös szoba világához képest. Zongoraleckék. Várakozás J. bácsira, aki előbb befejezi valami szórakoztató olvasmányát, majd a zongorához invitál. Mindig kedvesen és barátságosan mosolyogva, ahogy a felesége, B. néni is, mert mindketten rajonganak a gyermekekért. Egy olyan korban, amely még tiszta és romlatlan (mármint a környezetünkben élő felnőttek felfogását tekintve), így nem csoda, ha benne mi magunk is azok maradtunk. A piszkos dolgokat aztán az ún. társadalmi beilleszkedés, alkalmazkodás hozta. De minek is azok közé elegyíteni, amiknek még az emléke is üde, jóságos. Vele együtt idéződnek fel a tiszta szobák illatai, mindenkinél más. Ezeket is úgy őrzöm emlékezetemben, akár egy kiskutya a saját szimatbankját.

S aztán a magány. Néha nem is csodálom, hogy fiaim jó darabig hallani se akartak róla, mikor felhívtam figyelmüket, készüljenek fel lélekben az utánam következő időszakra. Pedig gondolni kell rá, miután jó pár súlyos betegségen átestem már. Most, hogy ezeket jegyzem, eszmélek rá, hogy ők

se akarják elegyíteni a mostani, még épnek mondható állapotot, a család egységét, a rájuk váró, esetleg hirtelen rájuk szakadó, mélységes csenddel, magányos időszakokkal, amikről egyelőre tudni se akarnak. Elszomorodnak, mikor azt mondom, én többet nem akarok leszületni a Földre. Aztán elmagyarázom, hogy a sok piszkálódás, diszkrimináció (már mindjárt születési jogon), hálátlanság, anyagi meg nem becsültség mint újabb esély, taszít, és ezt megértik. Megígérem, hogy odaátrol is gondom lesz rájuk, számíthatnak rám, mert mindent megteszek, ugyanúgy, ahogy a Papa is gyakran érezhető a háttérből, mikor nehezebb időszakaink vannak. Csekély vigasznak tűnik ez azok számára, akik a hangtalan, szavak nélküli kommunikációban, a telepátiában nem jártasak. Ezt vagy megtanulják utóbb, vagy nem, most még nem tudható.

A magánynak is vannak különféle szintjei. Egészen a világból való számkivetettség érzéséig, mely József Attila csendes, rezignált, már csak nem is jajongó, halk soraiból csendül fel: „A semmi ágán ül szívem...”, Dsida Jenő: Drótok között c. költeményének refrénszerűen minden strófa végén elhangzó döbbenetéig, mely a vers végéig egyre fokozódik a halálos csendig: „nem veszik észre.” Ez már a végtelen közöny ideje, rosszabb és mélységesebb, mint az, ami József Attilát körülveszi. Az ő költői képében legalább még ott vannak a kedves és együttérző csillagok, míg Dsida Jenő költeményében bármit követnek is el, történjék bármi a szenvedésre ítélt költővel, senki nem figyel rá, senki nem veszi észre végtelen magányát és halálra sebeztségét. S ahogyan haladunk előre az időben, ez a magányos számkivetettség egyre mélyül, egyre rosszabbodik. Szegény Szép Ernő egyik szerkesztőségéből a másikba járt az ötvenes években, amikor mindenütt a szocreál volt az egységes elvárás, az ő polgári világa, melyet ráadásul szép, halvány vonásokkal ábrázolt, sehová nem illett be. Ez már valósággal tombol az én Művészsors c. drámámban, valamint a Hősök c. oratóriumomban.

A hatvanas évektől, sőt talán már a háború utáni korszaktól kezdve is egyre fokozódik egy filozófiai áramlat hatása, mely lehangosabban a vérig sértett zsidóság értelmiségi iskolájává vált. Ők egyszerűen kijelentik, hogy Isten meghalt, holott az egésznek már a koncepciója is badarság. *Hogyan halhatna meg Isten, aki halhatatlan?!* A zsidó érvelés ezzel kezdődik: Isten hogyan engedhette meg azt, hogy ez megtörténjen velük? Majd a következő lépés: Ha létezne, akkor nem is engedte volna meg. Ilyen könnyű tévutakra lépni, majd egyre messzebbre tévelyegni a járt utaktól: önmagát és a saját fájdalmát helyezi a világ közepébe, és mindent ennek függvényeként értelmez, fogad el vagy vet el, miközben a mások bajáról tudomást se vesz. Többen fogalmazták már meg, hogy Isten azért hagyta el az embereket, mert azok megtagadták őt. Ez se helytálló. Az emberek nem számúzhetik Istent a saját házából. Ő most csendben van és figyel, de ott van. Ugyanúgy, ahogy én, mintegy tesztelve az embereket, vajon meddig mehetnek még el érzéketlenségben és közönyösségben, a költő valóságos keresztre feszítésében? Nem mindenki hal meg, aki hallgat, ezt akárki is tudhatná. Ahogy a fent leírt emlékbem említtem, én is elvonultam a társaságtól, mert valami más egyébhez lett volna kedvem, nem hangulatom ellenére bárgyún belevigyorogni a kamerába, ahogyan az amerikaiak szokták, szinte vezényszóra. Isten talán a háttérből figyel hálátlan kreatúráinak viselkedését és spirituális hanyatlását – abban a korszakban, mely az ő tagadásáról szól. Igaz, nem mindenkinek, mert szép számmal vannak gyakorló hívők is, akik minden korszakban, minden üldöztetés ellenére is vállalták a hitüket. S akik rendületlenül hisznek abban, hogy Isten mindenütt jelenvaló, tehát földi ember által nem számúzhető sehonnan. Ilyesmit csak az emberi gőg és ostobaság mondathat és írathat le, értelmes ember mindig tovább gondolja ennek értelmezését és következményeit is.

Wass Albert keményen bírál egy kiadványt, mely szigorú kritikával illeti az amerikai emigrációs magyarságot. Különböző korszakokat ír le, a kivándorlásnak különböző motivációját és értelmét, amit

azért érdemes végiggondolni. Van, ami sérti a hiúságunkat, mégis el kell gondolkodni rajta, mert az őszinte kritika mindig előbbre visz. A mű szerzője G. A. Toldi, a tanulmány lényeges momentuma az Amerikába kivándorolt magyarok jóval jelentéktelenebb hatékonysága anyanemzetük mellett kifejtett tevékenységükben. Az ok a szokásos: egymásra irigykedő, gáncsoskodó honfitársak, akik sokkal többet tesznek egymás ellen, mint egymás megsegítésére. Ez úgy itthon, mint külföldön máig meglévő jelenség. Toldi szerint négyszázból mindössze egy magyar akad, aki megőrzi töretlenül magyarságát nyelvében és gondolatvilágában. Más nemzetiségekkel naivul és meggondolatlanul bizalmasak, míg saját fajtájukkal ösztönösen gyanakvóak és gáncsoskodók.

Az emigrációs magyarság érdekes módon rétegződött. Más-más korszakokban, eltérő motivációval érkeztek az újhazába. **Az első világháború előtt** a földnélküli parasztok vándoroltak ki, ezek lelki gondozására papokat küldtek ki az egyházak. A magyarságot aztán a papok szervezték meg olyan értelmiségiek bevonásával, akik különféle okokból kényszerültek nyugatra. A szervezetek később biztosító társaságok formájában egyesültek, kihasználva azt az előnyt, hogy a hozzájuk forduló kétkezi munkások nem tudtak rendesen angolul. Így a biztosítók hamar vezető szerepet kaparintottak meg az amerikai magyarság fölött, majd ennek a vezető szerepnek a biztosítására és képviseletére „egyesületszerű szövetséget” alkottak. Jelentős különbség volt a korábbi egyesületi formációkhoz képest, hogy a biztosító társasági konszernek dolgaiba a magyar tömegeknek már nem volt beleszólása. Jellegetes felfogás: csak a pénzt beszélni másoktól, akik megbíznak a számukra idegen, de praktikus szervezeti formákban és azok képviselőiben, ám a pénz befizetése után jogokat már nem biztosítani azoknak, akikből élnek...

A két világháború között érkeznek meg Amerikába a Horthy-kormány által nemkívánatosnak tartott baloldali értelmiségiek, valamint az anyaországtól elszakított területekről mindazok, akik az utódállamokban üldöztetést szenvedtek. Ezek nagy része tanult ember volt, tehát könnyebben is boldogultak, mint a kétkezi munkások (farmerek, bányászok), egyszóval a tanulatlan tömegek, akiket eredetileg is olcsó munkaerőként szippantott fel az amerikai gazdaság. A vezető szerepet úgy egyesületi, mint egyházi vonalon hamar megszerezték, tehát könnyebben boldogultak, mint az első kivándorló hullám egyszerű magyarjai. Az óhazával viszont éppolyan kevésbé éreztek közösséget, mint az első kivándorlók, az egyszerű munkások parasztok, akiket odahaza üldöztek, sanyargattak. A két világháború közötti amerikai magyarságról tehát azt állítja Toldi és Wass Albert is, hogy nem képviselték semmilyen formában az itthon maradtak érdekeit. Ha jól értelmezem, sérelmi politikát folytattak és közömbösen nézték végig a trianoni országgyalázást, az amerikai közvéleményt semmilyen formában nem igyekeztek mellénk állítani. Ugyanezzel egyidejűleg a csehek, románok, s más utódállami emigránsok jelentős propagandát fejtettek ki a maguk célkitűzései elérése érdekében.

A második világháború után megérkeztek az úri osztály menekültjei a tengeren túlra. Ők kellőképpen iskolázottak voltak, hozzászórtak a vezető szerephez, a kinti magyarság fölött könnyűszerrel átvehették volna a vezető szerepet, ám túlságosan lekötötték őket saját ambícióik, ezért saját vezető szerepük biztosítása érdekében számtalan kisebb egyesületet és mozgalmat alapítottak, energiájuk legnagyobb részét pedig lekötötte az egymás elleni izgatás. A honi magyarság érdekeit tehát ők se képviselték, részükről is maradt a sérelmi politizálás. A népköztársaságot nem tekintették hazájuknak, az itthon maradtakkal szemben volt némi lenézés és sértettség, amiért nem álltak ki mellettük.

Az ötvenhatos menekülthullámot úgy jellemzi Toldi, hogy annak tagjai már oly mértékben megcsömöröltek a politikától, hogy belevetették magukat a gazdasági életbe, egyetlen szempontot szem előtt tartva: a gyors meggazdagodást. Hozzátevé azt, hogy vannak makacs idealisták az amerikai körökben is, akik időt és pénzt áldoznak arra, hogy a múlt hibáit orvosolják, de ezeket sem a biztosító társaságok, sem a meggazdagodott magyarok nem támogatják. Feltehetőleg ide sorolta be Wass Albertet is, akit felháborít ez a túl sötétre sikeredett kép a saját fajtánkról. Kellő történelmi távlatuk se volt ennek megítéléséhez, hiszen a tanulmány 1969-ben készült, valamivel több mint egy évtizeddel az 1956-os forradalom és az azt követő kivándorlási hullám után. Saját tapasztalataim szerint kétpólusú volt az ötvenhatos magyarság is. Nemcsak szabadságharcosok menekültek el, hanem a Rákosi- és Kádár-érától megcsömörölt tömegek is, valamint olyanok, akik félték a megtorlásoktól, a proletárdiktatúra fékevesztett tombolásától, mely valóban be is következett a forradalom leverése után. Beépültek aztán közéjük a sebtiben elmenekült ávósok, valamint az utánuk kiküldött ügynökök, akik – talán a Toldi által is megemlített baloldali értelmiségi menekültek háttértámogatásával – zöld utat kaptak a gyors meggazdagodáshoz, gazdasági kapcsolataik révén. Ezek a mai napig aktívak, és a két szerző által felrótt magyar passzivitással szemben nagyon is elkövettek mindent – negatív értelemben – saját bosszúvágyuk kielégítésére, és a magyarság lejáratására. Akárcsak itthon tevékenykedő társaik, az örök gyűlölködők.

A szerzőt, aki ilyen sötét képet fest az emigrációs magyarságról, talán nem valamiféle ellenszenv vezette, mikor ezeket a sorokat leírta, hanem igyekezett elfogulatlan lenni, ami igen nehéz. Ugyanúgy, ahogy Wass Albertet is, aki nem érezte magát feljogosítva, hogy a nála korábban kivándoroltakat bírálja, vagy bármit is számon kérjen rajtuk. Mint pl. az első világháború előtti kivándorlókat. Róluk még a két világháború közti magyar filmművészet is megemlékezik. Közönyösnek semmiképpen nem nevezhetők, hiszen a legtöbbjüket az a szándék vezette, hogy az ottani keresetüket összegyűjtve, félretéve majd itthon földet vásárolnak, új életet kezdenek, és bizonyára többen meg is tették. Ám a nagy gazdasági világválság ebbe is beleszólt. Mai ismereteink birtokában elmondhatjuk, hogy talán már akkor is előre gondosan kitervelten, a legkevésbé jónak mondható szándékokkal, s nemcsak balfácánságból. Megkockáztatnám azt a kijelentést is, hogy az volt az első nagy kísérlet a világgazdaság irányításának átvételére (a sokat tagadott világkormány).

Az ötvenhatos emigrációt én magam se tudtam megítélni, de még csak átlátni sem, akkora ellenérzések, ádáz csatározások folytak a különböző ágazatok között. Mindegyik saját magát látta és akarta elfogadtatni igazi szabadságharcosnak, még akkor is, ha a voltaképpen elsősorban Budapestre koncentrálódott szabadságharchoz semmi köze nem volt, mondjuk vidéki lévén. Emlékeim szerint vidéken jószerivel csak a forradalmi felvonulásokig, utcai tüntetésekig jutottak el, mert mire az egész kibontakozhatott volna, már be is jöttek az oroszok, és az egészet vérbe fojtották. A sortüzek ávós akciók voltak, bosszúból, megfélemlítési céllal. Országos harcokról november 4. után nem tudunk, bár vannak, akik azt állítják, hogy még utána is voltak, 1957 elején. A történészek feladata volna mindezt reális ábrázolásban bemutatni, a történelemtanároknak pedig úgy megtanítani az ifjú nemzedékeknek, hogy ők is tisztán láthassanak, mi miatt tisztelnek bennünket, magyarokat annyira világszerte 1956-ért.

Az 1969-es kettős tanulmány természetesen nem említheti a **későbbi elvándorlásokat**, mert azok elsősorban a **70-es években** kulmináltak. Egészen pontosan a Charta '77 aláírása és a helsinki egyezmény hatályba lépése után. Nemzedékem, melyet igyekeztek partvonalra szorítani az elvtársak, nem látott, nem érzett semmiféle életteret a maga számára. A vezető pozíciókat kihalásos alapon

lehetett megörökölni, és azokat is csak kiváló pártajánlásokkal, szocialista összeköttetéssel, ahogy akkoriban nevezték. A valósággal beltenyészetté vált országvezetés olyan penetráns búzt árasztott magából, a fiatalság pedig folyamatosan kereste a kitörési lehetőséget, egyre nőtt a feszültség, és részben külföldi nyomásra, részben saját helyzetük megkönnyítésére úgy döntöttek pártvonalon, hogy engednek a szorításból és a lehangosabban tiltakozókat hagyják lelépni. Lehet, hogy nem volt így egységesen, párthatározatra mindenhol, de efféle lehetett érzékelni akkortájt. Hatalmas értelmiségi exodus volt, és mindennek lehetett nevezni, csak gazdasági kivándorlásnak nem. Elsősorban értelmiségi fiatalok mentek el külföldre, sokan Amerikába is. Azt senkinek nem kötötték az orrára, hogy leginkább kétkezi munkára tartanak igényt a befogadó államok, de akkoriban még volt fejlődési lehetőség. Nem tartottak ott, mint a 90-es, 2000-es években, hogy kifejezetten olcsó fizikai munkásokra számítanak. Ekkor vándorolt be sok filippin, indiai és pakisztáni a kettős kontinens északi részére.

Az erős túlzás, hogy az amerikai magyarság ne érezze közösséget az óhazával. Hasonlóan az ausztrál vagy venezuelai, kanadai magyarsághoz, igen erős kötelék él az elszármazottak és az itthon maradtak között. Hogy ennek vérségi, kulturális, spirituális vagy egyéb oka van, nem tudni, lényeg az erős kapcsolat. Természetesen mindig voltak, vannak olyanok, akik saját magukat valósággal kitépik ebből a közösségből, de ez nem a többség, hanem egy hangoskodó, agresszív kisebbség, mely még az utódállamok magyarellenes kurzusain is túltesz sovinizmusában. Ez a kurzus igen destruktív. Valósággal tumbol a haragtól és gyűlölettől. Úgy hiszem, ezek és felmenőik lehettek azok a fanatikusok, akik egyből behódoltak a kommunizmusnak is, és segítettek előbb fellazítani, majd csaknem teljesen felbomlasztani azt a közösséget, mely az egységes magyarságot jelentette. Bűneik szinte leírhatatlanok. Talán az inkvizíció és az inkvizítorok tevékenységével lehetne egybevetni őket. Elsősorban azért, mert kollektív büntudatot igyekeztek beleplántálni az egészséges és romlatlan lelkekbe. **Minden, ami a lélek ellen irányul, halálos vétek.** Ha már most, rögtön nekilátnának, hogy penitenciát gyakoroljanak és jóvátegyék mindazt, amit a magyarság ellen elkövettek, akkor is legalább egy évszázad kellene hozzá, hogy a dolgaink rendbe jöjjenek. Mindez gyermekes feltevés, mert ezek az önmagukat a közösségből kiszakító valakik abban a legmegátalkodottabbak, ami nekik maguknak is a legtöbbet árt. Ez pedig a bűneikhez való makacs ragaszkodás. Persze mit is lehet csodálkozni rajta, mikor ebből még ideológiát is kovácsoltak a maguk számára?! Ebből éltek egy évszázadig. És még ma is jobb dolguk van, mint azoknak, akiket sikeresen kicsináltak.

Az író dolga a krónikaírás, még akkor is, ha a korszak, amelyben él, mindennek, csak alkalmasnak nem mondható erre. Az olvasó pedig majd megtalálja az utat a könyvespolchoz, ha ez a tudatlanságra és verbális analfabetizmusra nevelő korszak egykor majd lecseng. Ezekről a lapokról megtudhatja, hogyan is éltünk valójában. Olyan korban, amikor milliárdos csalások voltak napirenden, kilógott a lóláb, a bűnösöket mégse büntette meg senki sem. Mi az előkészítő csapat vagyunk, akik még észnél vagyunk. Az utóhad utánunk jön, ha nem hagyja magát tévutakra vezetni. Ennyi a mai krónika.

XIV.

Minden korszaknak megvan a maga küldetése, s benne az egyes generációknak. Az, hogy másfajta célokra rendelték bennünket úgymond földi szolgálatra, nem jelenti azt, hogy egymás ellen kellene fellépünk és hatnunk. Egy zenekar muzikusai se zenélhetnek egymás ellen, nagy összevisszaságban, hangzavarban, mert akkor elviselhetetlenné válna maga a produkció. Egy szimfónia concertante soha nem azonos a kakofóniával, a macskazenével, melyet eredetileg arra találtak ki, hogy valakinek az éjszakai nyugalma megzavarják vele. Bosszúból valamiért, haragtól hajtva, magukból kikelve, egyszóval embertelenül. Mert az ember mindig valami magasabb rendűt, emelkedettebbet, értékesebbet kell hogy képviseljen, akármilyen lesüllyedt környezetbe vetette is a sorsa. A kakofónia is haragos szembefordulás a saját természetes világával, ahol harmóniának kellene uralkodnia, ám a lázongó, dacoló, kekeckedő ifjanc, aki legalább lélekben éretlen, dafke valami másat keres, ami nincs, vagy szépszerivel nem is hozható létre, így hát le- s fel csapong a természetes hangok között, míg mindent végletesen össze nem gabalyít. Ez a csúf hangzás, a fenekestül felfordított világ hangzavara.

Álmodtam tündérvilágot. Nem úgy, mint Gulácsy, aki a maga festette világba egy idő után bele is lépett és virtuálisan benne élt, hanem úgy, ahogyan a normális teremtmény, alkotó folyamat lehetővé teszi. Álmaink spirituális kivetítődések, az alkotás első fázisai, melyekben úgy formálódik a művészi világ, ahogyan a kozmikus erők alakítják a szanaszét terjengő és kavargó anyagot, az Univerzum nyersanyagát, mely még csupán a kezdet, így törvényszerűen folytatásra vár. Most nem kívánok a szellemi abortumokról értekezni, melyek akkor is jelen vannak a környezetünkben, ha nem akarjuk. Mert mások, velünk ellentétben épp erre törekszenek, az értékes való megsemmisítésére.

Bennem nem keveredik a kétfajta világ. Nem képzelem azt, hogy a képzelte valóság már most is létezik. Nem élek másutt is, párhuzamosan, ahogyan a gólyakalifa, mármint Babits hőse, aki egyre jobban kimerült a kettős élettől, a mindenütt kiszípolozottságtól. Néha úgy gondolom, hogy a sok furcsa alkotás, mely irreális vagy szürreális elemeket tartalmaz, azért és úgy jöhetett létre, mert szerzőjük valamilyen vegyszer hatása alatt állt. Ivott, dohányzott, drogozott, vagy egyéb, számomra ismeretlen módon kábította magát. Úgy vélem, hogy a XX. század nagy bűnei közé tartozik a vegyipar ilyenfajta kisajátítása és eltorzítása, mely sokféle betegséget és aberrációt okozott a máskülönb egészséges életre született embereknek. Legelső lépés az, hogy kivonjuk magunkat hatása alól, azaz meg se kóstoljuk az általa kínált szereket. Tudjuk persze, hogy ezekről nagy hangon harsogják, hogy mindent azonnal megoldanak, minden fájdalmat megszüntetnek, mindenkit megszépítenek, csinossá tesznek, csak vegyük és fogyasszuk minél nagyobb mennyiségben és gyakorisággal. Hát hogyne. Akinek nincs több esze, minthogy valódi munka és törekvés nélkül igyekezzen elérni a vágyott magaslatokat. Talán el is éri őket, pillanatnyilag, majd annál nagyobbat zuhan lefelé, hogy végül már a pokol mélységét közelíti. Nagy kiugrás, nagy zuhanás. És végül a nihil.

Tombol a kánikula. Sok fizikai munka van mögöttünk, családtagok mögött. Az idei nyárra tervezett felújítási munkálatok egy része elkészült. Kicszerelték az erkélyajtót és ablakot, és még egy ablakot G. szobájában. Késéssel, de felkerültek a szúnyoghálók is, az én szobám pedig szinte teljesen készen van, csak egy nagyobb könyvszekrény beszerzése van hátra, valamint ennek függvényében a képek felhelyezése a falra. Először ehhez is látnom kell, hogyan és milyen formában takarja majd a falat a szekrény. Jelenkorunk furcsasága, vagy önmagából kifordultsága, hogy amikor könyvszekrényt keresek, folyton nyitott könyvespolcokat mutatnak, és nem értik, hogy én teljesen zárt szekrényt akarok, amiben nem lepi a por féltett kincseimet. A felújítás sok porral, piszokkal jár együtt. Volt mit

takarítani utána. A könyvek porszívózása, leporolása volt az egyik legfárasztóbb feladat. Ugyanez fog ránk várni, miután a nappaliban is visszakerülnek a helyükre a dolgok. Ha ugyan visszakerülnek. Sok évtizedes tapasztalat szerint jóval nehezebb visszarakni ugyanazokat a dolgokat korábbi helyükre, mint onnan kimozdítani. Egy darabig semmi nem akar visszatalálni a helyére, s végül úgy tűnik, mintha lenne egy fennmaradó fölösleg, ami úgy kerül ki onnan, ahogyan talán az ún. ürtörmelék, mely a Kuyper-övben kering, valahol a Naprendszer peremén. Valamikor később majd felhasználják őket valamire, egyelőre azonban céltalanul keringenek, szervezetlenül, rendetlenül, mint valami limlom. Pedig a távoli holdak, melyek szerves élet jeleit mutatják, egyfajta rezervoárként léteznek későbbi felhasználásukra várva. Talán akkorra, amikor a Nap már elkezd felfalni saját közelebbi gyermekeit, a kőbolygókat, az élet pedig egyre kijebb szorul, valahová a mostani perifériára. Lehet, hogy akkor ismét mozgalmasabb időszak következik be mostani világunkban, mely egészen kiegyensúlyozottnak tűnik a korábbi korokhoz képest. Majd akkor beindulhatnak a kőtörmelékek, hogy megbombázzanak egy másik égitestet és ellássák a bennük rejtőzködő élet maradványaival. Egyfajta kozmikus megtermékenyítés ez, melynek során a korábban élettelen helyeken kedvező élettérre lelnek a szunnyadó csírák, az isteni alkotás pedig újabb műveket teremt.

A könyveknek is hasonló hatása lehet az emberi elmére. Pihennek, félretéve valamelyik polcon vagy szekrény mélyén, míg rájuk talál egy értő lélek, aki felismeri bennük a kincseket, vagy legalább is értékeket, hogy aztán új korszak nyitányaként lépjenek fel és kezdjenek el úgy hatni, ahogyan azelőtt nem tudtak, mert nem volt meg hozzá a megfelelő közeg. A kozmikus analógia így kezd el hatni, majd érvényre juttatni mindazokat, akiket méltatlanul perifériára szorítottak.

Egy-egy nagyobb munka lecsengésével beköszönt egyfajta üres csend. Test és lélek egyaránt igényli a pihenést, az újabb energiatartalékok begyűjtésének lehetőségét. Üresség támad, mert előtte túlságosan zsúfolt volt valami. Bennünk vagy körülöttünk. Testben és lélekben. Kell a tespedés, hogy aztán a helyzeti energia átalakuljon mozgási energiává és beköszöntsön az újabb aktív szezon. Nem mondhatnám persze, hogy ezekben a napokban, amikor kínozza az élővilágot a forróság, ne csinálnék semmit. Most is igyekszem gyarapítani ezeknek a feljegyzéseknek a sorát, megörökíteni valamit ebből az átmeneti korból, amikor valami véglegesen átalakul és mássá válni készül. Gyakran nem is tudjuk, mi az, ami változóban van, csak érezzük a másfajta hangulatot, a távolból érkező üzeneteket, a megváltozott frekvenciákat, mely mindannyiunkat áthangol az újabb létformára. Köröttünk menekültáradat, melyet valakik, valahonnan ideirányítottak. Valaki nagyon elbolondította őket az ígért földjének meséjével. Valószínűleg sok ügynök kell ahhoz, hogy ennyi embert nekiindítsanak a teljes bizonytalanság felé. Feltételezem, hogy azt se tudják, miféle országok azok, ahová megérkeznek. Az embercsempészek kidobják őket a szállítójárművekből, majd sorsukra hagyják őket. A sajnálat, az együttérzés számukra ismeretlen, azt majd a célországok népei lesznek kénytelenek mutatni a szerencsétlen elbolondítottak, bepalizottak iránt. Tőlünk viszont akkor is elvárják, ha éppen nagymértékű hipokrizis árán sajtolnánk ki magunkból. Mert nekünk is első a saját megélhetés, a családról való gondoskodás. Ez a mai világban nem könnyű. A kommunizmus, majd a rákövetkező időszak olyannyira lenyomorította a kelet-európai és közép-európai népeket, hogy csak lassan kezdjük összeszedni magunkat a test- és léleknyomorító időszak után. Miután beindult valamelyes fejlődés a régióban, erőszakosan vissza akarják szorítani a modern rabszolgatartók, mert nemcsak az újkori népvándorlást tervezték meg, hanem az annak hozadékaként fellépő megtizedelést és az újkori rabszolgaságot is. Ennek előfeltétele pedig az általános szegénység. Most akkor mit is gondoljunk róluk, ha ők meg efféléket szánnak nekünk, anélkül, hogy megkérdeznének egyetlen kérdésben is? Úgy tűnik, hogy ezt a századot az érzéketlen, érzelmek nélküli vagy érzelmileg erősen alultáplált

robotember korszakává akarják tenni. Akár az embereket kísérleti állatokként használó, rajtuk kísérletezgető ufonauták, akik értelmileg ugyan igen magasan fejlettek, de érzelmileg fel se tudják fogni, mennyire fontos mindkét féltekénk, mindkét énünk érvényesítése. Hasznosítása, ha úgy tetszik. Egyáltalán, hogy fejlett érzelmi világgal rendelkezünk. Át tudjuk élni a mások bajait, szeretünk másokat. Hogy a hazánkat is úgy szeretjük, mint a családtagjainkat. Az életben nem valami pusztán praktikum vezérel bennünket, hanem a pozitív érzések és a jó felé törekvés. Mindig szántam azokat, akik ezt nem foghatták fel.

Vitakultúránk. Régi filmfelvételeken azon vitakoznak fiatalok és kevésbé fiatalok, vajon kell-e a beat zene vagy sem. Egyrészt döbbenetes, hogy ez a kérdés felmerült, másrészt önkéntelenül párhuzamot vonok a 60-as évek vitakultúrája és a mostani között. Még a 90-es évek elején is tartották magukat valamiféle általános vagy közelváráshoz a közszereplők. Ezek az elvárások mintha mára elfelejtődtek volna. A vitákban résztvevők le akarják győzni egymást, ahelyett, hogy eszmét cserélnének és igyekeznének tanulni egymás különbözőségéből, másfajta felfogásából. *A vita normális körülmények között nem más, mint az erőviszonyok felmérése.* Két fél között, akik lehetnek személyek, csoportok, etnikumok, népek, de akár eszmerendszerek is. Csak a primitív ember fogja fel úgy a dolgot, hogy neki mindenáron győznie kell a szópárbajjá fajult csörtében. Ez a fajta embertípus teszi harcmezővé a futballpályákat is világszerte, mikor az övéi csatároznak más válogatottakkal. Az egyértelmű, hogy a futball is egyfajta stratégiai játék, s hogy a nézők ezzel azonosulva mindenáron aktív részesei akarnak lenni a küzdelemnek. Minden népnek az volna a legfontosabb, hogy az övéi vigyék diadalra az ügyüket. Ám a modernkori játékokban a részvétel a fontos, nem a mindenáron való győzelem, pláne nem erőszak árán, ahogy egyesek elképzelik.

A vita végződhet úgy, hogy a felek közös megegyezésre jutnak. Az egyik fél sikeresen meggyőzte a másikat a saját igazáról, majd azt követően konszenzusos alapon működtetik tovább az életüket. Mindketten tanultak az eszmecseréből, ezáltal az életük értelmesebbé, gazdagabbá vált, mert nem erőszakolják rá senkire a saját nézeteiket, viszont igyekeznek elsajátítani valamit, amit jóval értékesebbnek, jobbnak tartanak. Általa a saját életüket is sikeresebbnek, fejlettebbnek érzik. Máskor egymás nézeteinek tiszteletben tartásával mennek tovább a dolgok. Ugyanúgy, ahogy azelőtt, tehát külön utakon. Mindenkinek joga van saját nézetekhez, önálló, külön világhoz. Attól, hogy különböző módon és körülmények között élnek, még nem dől össze a világ. A bádoggárosok lakóit nem lehet bekényszeríteni a legelegánsabb palotákba, különben bekövetkezik a kultúrsokk, azt pedig atrocitások, heves összecsapások követhetik. Az meg kinek kell? Az őserdei indián természetes közege a dzsungel. Őt nem szabad kiemelni onnan, hagyni kell a saját fejlődési trendje mentén haladni. Ugyanúgy az ausztrál négereket. Ki mondhatná azt, hogy az angol társadalom azért fejlettebb, mert baseballt és krikettet játszik, vagy mert évszázadok óta teniszeznek, futballoznak? S ha összehasonlítjuk a két nép érzelmi kultúráját, megdöbbenünk, mennyire reakcióképtelen az angol, s hogy zavarba jön, ha idegenekkel kell beszélgetnie, kutyasétáltatás közben viszont egyfolytában locsog. Ugyanakkor az ún. primitív népek érzelmileg jóval gazdagabbak. A kicsiket mindenki tanítgatja, nyugodtan, szeretettel bánnak velük, nem ismerik a stresszt, az agressziót, a depressziót, az érzelmi ürességet, mely valósággal rákfenéje a modern társadalmaknak. Most akkor mondja meg valaki, mitől magasabb rendű az a társadalom, mely eltűri önmagán belül a kiskorúak elleni erőszakot, a perverziót, a kicsinyek megrontását? Rendelkezhet bármilyen kutyü-arsenállal, ha ennyit sem tud, hogy ez egészségtelen és tilos.

Nem mindenki érti a régi kultúrák iránti vonzalmamat, de attól még az megvan, sőt köszöni, jól van, és békésen megfér a modern irányzatok iránti érdeklődéssel. Van viszont egy komoly követelményem: az újnak is jelentős értékekkel kell rendelkeznie. Ha nincs esztétikum, nincs művészet. Onnantól fogva elfordul a művészetbarát, és semmiféle csinnadrattával nem fogják tudni visszacsalogatni a korábbi színtérre, ahol nem talált számára érdekes nézelődnivalót. Mindig örömmel fogadom a régi esték színházi közvetítéseinek felvételeit a most retro-mozinak helyet adó M3-on. A komoly igénnyel megrendezett és előadott színdarabok újbóli megnézése vagy első élményként való látása ismét megadja azt a katarzist, ami a mai színházból gyakorta hiányzik. Konfliktus helyett üvöltözés, cselekmény helyett pótcselekvések és erőszakos elemek, mondanivaló helyett szájbarágás, rátelepedési kísérletek az ember tudatára, katarzis helyett nulla. Már a hatvanas években divatba jött a befejezetlen történet, mely a nézőre bízta a folytatást. Teljességgel megfélemlítve arról, hogy nem mindenki kreatív, az előadás után pedig a legtöbben elhúzzák a csíkot haza, s még csak véletlenül se vitatják meg a látottakat. Diákok között tapasztaltam, hogy soha nem kérdezik meg őket otthon, csak frontális közlés van szülő és gyermek között, ami után minden vita kizárt. Az eredmény: a fiatal nem tudja helyesen kifejezni magát, szóbeli feleletei, ha egyáltalán vannak ilyenek, szálnalmasak. „Keresem a szót, keresem a hangot...”, de ahhoz rutinszerűen kell használnom, hogy rutinosan rá is találjak, mikor szükségem van rá.

Nos, a végtelenített történetek gyakran inkább sokkolták, mint felszabadították a nézők öntudatát, kreatív énjét. A meghökkenés vége az volt, hogy a moziból való hazatérés közben elnémultak a nézők, és csak ritkán bontakozott ki értelmes vita a látottakon. A befejezés és a katarzis elmaradása ugyanis nem zárta le a filmélményt, hanem hiányérzetet hagyott maga után. Az író vagy a rendező talán lusta volt egy jó befejezést kitalálni. A megdöbbent néző viszont érzelmi sokkot kapott katarzis helyett, és az amúgy is sok elfojtással terhes társadalmi közeg tovább nyomorgatta a tudatát. A megoldás? Mikor régi korokban egy-egy művészeti stílus kiüresedett, rendszerint porondra lépett a nagypapák-unokák szellemi egymásra találásának szüleménye: az új stílus. A szülő – gyermek konfliktus szülte hadakozás egy időre visszavetette az egyre jobban megcsontosodó stílust. Az „újat”, érdekesebbet az ifjú nemzedék a felmenők második generációjának ízlésvilágában lelte fel. Számára az volt az új, illetve a megújítandó, érdekes, míg a szülőké elavult, túlhajtott, érdektelen. A fejlődési trendek Sinus-hullámai így kapcsolódnak egybe, mindig a pozitív – negatív tartományok között ívelve és hullámozva. Békésen, bár látszólag sok konfliktussal terhesen. Különösen a legújabb korokban, amikor a távközlés és a virtuális társadalom kiszorított minden lényegeset az emberi tudatból. Már akiéből persze, elvégre sokan zárják ki ellenállásból, szembeszegülésből az életükből a TV-t. S persze azok is védettek, akik nemet tudnak mondani az olcsónak, felszínesnek, értéktelennek. Rólunk leperog a sok értéktelen pót-mondanivaló. A fiatal nemzedékek pedig olyan stílust teremtenek a maguk számára, amelyet ők kedvelnek. Ellenállásból, kreativitásból vagy annak hiányából, mindegy. Lényeg a folyamatos változás, mely tükrözi az Univerzum rendjének egy-egy tükörcserepét, rejtett zugát, láthatatlan szegletét, melyet mégis kutat az értő szem és a klasszikus igény. Mert ez is az Ige.

A háború, s gyakran talán a békeidő is, az egyik emberből pondrót csinál, míg a másiból hőst. Ezért természetesen nem a háború a felelős, mármint az egyes ember fejlődéstörténetéért, hanem maga az ember. Csak az jöhet ki, ami bennünk lakik, ami nincsen ott, az elő se kerülhet a lélek mélyéről. De vajon hol van a határ a kettő között? Mitől billen ki annyira az egyensúly, hogy az egyik felmagasztosul, míg a másik csak vonítani, üvölni, vérengzeni tud, egyszóval másokban kárt okozni? A nagy fordulópontok az életünkben azért olyan jelentősek, mert választást elé állítják az embert: fejlődni akarsz vagy süllyedni? Mindkettőnek ára van, nem is kevés. Az emelkedésért fel kell áldozni anyagi biztonságunkat, sok felszínes emberi kapcsolatot, melyekről a végső elszámoláskor derül ki igazán, mi volt a valós értékük. Holott, ha képesek volnánk tárgyilagosak lenni, akkor hirtelenjében is könnyű lenne a döntés. Minden, ami a lelket értékesebbé teszi, felemel. Ami efölé helyezi a fizikai valót, a pénzt, vagyont, hivatali érvényesülést, az visszahúz, lesüllyeszt, olykor le is zülleszt. Ha az ember a fizikai gyarapodást, a karrier során való érvényesülést teszi első helyre, meg is kaphatja, de legalább is azt hajszolhatja akár egy életen át. Ne feledjük: a nagy tévedések élethosszig tarthatnak. Könnyű bekerülni egy zsákutcába, kimenekülni belőle azonban nem. A tévhitet olykor erősebbek a valódi hitnél. Jobban mondvá erősebben kötik, sőt láncolják le a tévelygő vándort.

Mikor a lövészárkokban vagy a csataterén a katonák szembesülnek a közelgő halállal, esetleg a kivégző osztag előtt könyörög az életéért a kisgyermekké visszavedlett férfi, az eredmény, a végkifejlet ugyanaz: nincs kegyelem. Ám a spártai jellem nem mindenkinek adatott meg. Nem érdemes féregként fetrengve csúnya emléket hagyni magukról, mégis sokan megteszik. Jóval kevesebb az igazi hős, aki bátran szembenéz a puskacsővel és küld egy végső üzenetet az otthon maradottaknak vagy a szemtanú társaknak. S talán nem ugyanez a helyzet az életben, az életet nyújtó fordulatokban? A karrier, az érvényesülés kedvéért sokan odadobják a mások életét, de nem a sajátjukat. Beleegyeznek, hogy jelentsenek másokról, hogy pletykával, intrikával gáncsokosodva meggátolják a mások érvényesülését. Akár egy életen át is. Féregként lapítva a háttérben, de soha fel nem fogva, hogy többé már nem említhetők egy lapon azokkal, akiknek szándékosan ártanak. Nemcsak azért, mert azok karrierje lefelé ível, míg az övéké – földi mértékkel mérve legalább – egyre magasabbra, hanem mert az ő lelki fejlődésük épp ennek az ellenkezőjét mutatja, jóllehet ők ezt nem is érzékelik. Ezért isszák el sokan az eszüket, mert félnek a szembesüléstől. Ha az ember is látná azt, amit a lélek a leglesüllyedtebb állapotban is tisztán lát, az ember belevakulna a látványba. Megtébolyodna, esztét vesztve menekülne, ahogyan a nagy görög sorsdrámák hősei a végkifejlet előtt. Így csak tesped, rothad és terjeszti maga körül a széthullás penetráns bűzét. De a változás elől menekül. Önmagára nem merné kimondani a szentenciát. Az emberi életnek ez a paradoxona meghatározó, döntő körülmény.

Hiányérzeteim. Magányomat önként választottam, döntésemet sose bíráltam felül. Mindig is egyértelmű volt számomra, hogy bizonyos dolgokban nincs megalkuvás. Nekem nincs. Az a fentiekben leírtakat jellemezheti, de nem engem. Ugyanakkor nap mint nap szembesülök a ténnyel, hogy nincs kivel megbeszélni számomra fontos témákat. Körülöttem az emberek hordják-viszik az anyagot, gyűjtögetnek vagy költekeznek, de a lényeggel ők se foglalkoznak. Mikor Marton Éva jubileumi koncertjét néztem a tévén, meglepődve figyeltem fel, hogyan értelmezi félre Tosca imájának szövegét. A „Vissi d’arte, vissi d’amore...” kezdetű sort ő arra használta fel, hogy saját (nagy, sőt hatalmas) művészetének adjon értelmezést általa. Ám ő úgy értette, mintha Tosca ezt énekelte volna: „Vissi all’arte, vissi all’amore...” Ez rá, mármint Marton Évára nézve igaz is, mert ő valóban a

művészetnek szentelte az életét. Tosca imája viszont bűnbánó ima, gyónás, melyben kora ifjúságára utal. A színésznők, énekesnők akkoriban a társadalom kitzasztottjai közé tartoztak, akár a perditák. Tosca művészetből és szerelemből élt a saját elmondása szerint. Bőkezű támogatók mindig is akadtak a kezdő színpadi szereplők körül. Fiatal nőket, férfiakat rendszeresen támogattak öregurak, ki-ki gusztusa szerint. Tosca erről énekel. Marton Éva viszont nem volt rászorulva erre, mögötte mindig ott állt hűséges társa, aki még arra is hajlandó volt, hogy a saját hivatását feladja a kedvéért. Az összehasonlítás az ő esetében sértő, mármint Marton Évára nézve, aki királynői alkat, nem kis kezdő, megtévedt színésznőcske. Toscat a heves vérmérséklete és féltékenysége viszi a romlásba. Féltékenységből fordul a vérengző és kéjsóvár Scarpiahoz, aki ragadozó állatként csap le az adódó prédára, míg végül őt is utol nem éri a végzete. Mindennek háttérében az olasz szabadságért való hősies küzdelem áll, melynek Cavaradossi és barátja is lelkes támogatói, ahogy minden becsületos olasz hazafi. A nagyszerű történet annak iskolapéldája, hogy a nagy szerelmek mögött gyakran csak háttér a történelem, a nagy szerelmesek emelkednek ki belőle, holott soha nem az egyén a fontos, hanem az ügy, a társadalom, mely a sok láthatatlan egyén tömegéből és a fejlettebb lelkek vezető szerepéből adja össze az aktuális változás „anyagát”. Az emberi massa így teremt értéket. Tosca története viszont ellenirányba tendál: úgy a hősök, mint a készülő társadalmi változás halálra van ítélve, mert hiszen még a barátság és a szerelem háttérében is ott lappang jól körvonalazhatóan az árulás. Scarpia ítélete még halálában is túléli a nagy zsarnokot. A gonosz tud hatni és diadalmaskodni a jók fölött, mert ő egyazon dologra koncentrálja az erejét, ami számára fontos. A jók érvényesülésének meggátolására. A pozitív hősök gyakran csak fejvesztve futkosnak, lelkeznek, ahelyett, hogy megfontoltan cselekednének. Szétforgácsolják magukat és erőiket. Néha azt se tudják, mit is akarnak valójában: életet vagy életszerűséget? Minőséget vagy mennyiséget? A kettő hogy is volna mindegy, ők mégis összehabarják tudatlanságból vagy kétségbeesésből. Az eredmény: KUDARC. Ugye, mekkora paradoxon ez is?! Eredmény az, ami sikertelen?! Márpedig a világirodalom és operairodalom nagy alkotásai semmiképpen nem lehetnek kudarcok, legfeljebb azok művészi ábrázolásai – mások okulására. Hátha tanulnak belőle. De vajon tényleg okulnak? Mai világunk se erről szól, sokkal inkább a rengeteg félreértésről, tévedésről, szereptévesztésről, magán-kudarcról, mely azért a társadalom egészére is kihat.

Szerencsétlenkedő énekes produkciókat nézve (rövid ideig, mert sokáig úgyse bírnám ki) a TV-ben, a minap ez a gondolatom támadt: régen az énekesek előbb megtanultak énekelni, utána igyekeztek rivaldafénybe kerülni. Ma épp megfordítva. Előbb egymást letaposva tülekednek, hogy mielőbb közszerepljenek, majd utána akarnak megtanulni énekelni. Esetleg egy jókedvű (és főleg pénzes) öreg szponzor támogatásával. Az eredmény, minden befektetett pénz és energia ellenére megint csak KUDARC. Pénzen nem lehet tehetséget venni, és a hirtelen támadt fellelkesedés se tart örökké, mert ott nyomulnak a mostani közszereplők nyomában az újabb tehetségtelen kezdők, akik mindent elkövetnek, hogy a tehetségesek elé nyomulhassanak. Skrupulusok nincsenek, minnek is lennének? Aki tehetséges, az előbb-utóbb úgyis érvényesülni fog. Vagy mégse? Ugyan ki veszi számba a szellemi abortumokat, a félrelökdösött tehetségeket, a megfúrtakat, mikor még mindig a sikeres tehetségtelenek dominálnak?

A lélek mindenképpen érlelődik általa, ez nem kétséges. S hogy a lélek valódi szándéka az érvényesülés, az érlelődés, a fejlődés volt, vagy valami más, azt ki tudná megállapítani utólag? Igaz, a mérlegelés utóbb történik, a tanulságokat pedig nem biztos, hogy velünk osztják meg, itt maradottakkal. A mienk viszont már egy másik mérlegelés lesz, s talán mi se akarjuk megosztani másokkal a tanulságainkat, mert azok személyre szólóak, ránk nézve érvényesek, mások nemigen

tudnák hasznát venni. A túl sok anyag széjjelfeszítené a szűkre szabott ruhát. A szellemi lény szubtilis valója nem azonos dimenziójú a harácsolóéval. Még az összehasonlítás is sértő.

A pozitív hősök téblábolásának, szerencsétlenkedésének annyi példája van, mások mégse erre figyelnek elsősorban. Hamlet tétovázása, mielőtt rászánná magát, hogy megbosszulja atyja halálát. Bánk bán tételődése, mikor hazatérése után értesül, hogy felesége nevét szájára vette a világ. Csak áll megdöbbenően, s ahelyett, hogy megakadályozná a tragédiát, a háttérbe vonul, hogy onnan figyelhesse meg az eseményeket, majd otthonába térés helyett az elégedetlenkedő nagyurakhoz társul, hogy kitudja szándékukat. Nagy felelősség nyugszik a vállán, hiszen a király távollétében ő az ország első embere. Neki kell döntenie mások sorsa fölött. Ám ez nem menti fel saját családja elhanyagolásának vádját alól. Felesége és kisgyermekének halálát okozza ez a végzetes tétovázás. Tamino nyafogása, parttalan epekedése, a vaksors vádolása mind-mind időpocsékolás, voltaképpen férfiatlan nyavalygás. A varázsfuvolát úgy kell rátukmálni, kezébe nyomni, hogy észrevegye: sorsa a saját kezében nyugszik. Mennyivel előbb, szórakoztatóbb Biberach vagy Papaghenó szerepe! Előbbit cinizmusa, élettapasztalata és emberismerete emeli ki az unalmas, sematikus alakok közül, míg a tollruhás madarászt naiv komikumra, mely végső soron primitív alakot takar, aki minden, csak nem unalmas. Sarkadi magzatgyilkos hőse, aki előbb hazamenekül, az otthon védeltségébe, mielőtt képessé válna, hogy szembesüljön önmagával és tettével. A nagyvárosi romlottság és a vidéki tisztaság ütközik meg benne, hogy végül gyökerei és az újra fellelt romlatlanság hozassák meg vele élete nagy döntését. Orpheusz is sír, jajong, kétségbeesve bolyong Euridiké után, s végül mégis csak elszúrja a nagy lehetőséget. Megint mi a különbség jó és gonosz között? A nyafogás és a dekoncentráltóság. Nem a célra összpontosít, hanem a pillanatnyilag mellékes érzelmekre. Egyszóval azt a fontos dolgot szeretném megtanítani embertársaimnak, mielőtt még végképp letezem a lantot, hogy koncentráljanak a valódi célokra, ahelyett, hogy kinagyítanak a lényegtelenre, és arról képzelnek, mennyire fontos! Már ha valóban célba is szeretnének jutni, nemcsak őrlődve, kínlódva érlelődni, hogy végül valami szellemi-lelki darálék legyen belőlük – valódi hősök és sikeres emberek helyett.

A lélek tisztelete, ami egyben önbecsülésünk alapja is, azért fontos, mert eredetünket, azaz a Mindenhatótól kapott kis léleklángot tiszteljük meg általa. Aki ezzel nincs tisztában, arról sincs tudomása, hogy a lélek azért ítélkezik időnként önmaga fölött, mert a földi én már túlságosan lesüllyedt, s ez a minden körülményben tisztán maradó lélek számára elviselhetetlen. Nem tudja kívánni az isteni ítélet napját, hanem a szigorú „közbenső ítélettel” megakadályozza a megtestestült lélek, azaz az ember további lesüllyedését. Az „Eddig és ne tovább!” szentencia gátat vet az újabb és újabb infámis tetteknek. A halál egy újabb, magasabb rendű lét esélyét adja meg, és bár a maga után hagyott család, szeretett lények számára gyászt és veszteséget okoz, a túlélő lélek nem árthat többet magának. Mert hiszen az önpusztító élet, a gonoszság, embertelen életvitel is csak kárt okoz mindenkinek. Önmagának és másoknak is. Az emberélet ugyanis nem individuális „élés”, egzisztencia, vegetálás vagy fennkölt lét, hanem teljességgel közösségi megvalósulás, kooperáció, kölcsönös egymásra hatás egy életen át.

A süllyedő lélek története nem más, mint a kezdő lélek dackorszaka. Az ÉN üvöltözése, mert még nem tudja, mi a feladata, hogyan alkalmazkodjon másokhoz és a saját szerepéhez. Egyszóval pont olyan, mint a fenekét a földhöz verő, hisztériázó kisgyermeké, akit sem a szülő nem tud helyesen kezelni, sem ő nem rendelkezik még kellő önkontrollal önmaga fölött. Sokan nem értik, hogyan lehet az, hogy a testi való, az egyéniség alávaló, fejletlen, semmirekellő, miközben a lélek megőrizheti tisztaságát, úgyhogy utóbb képes lesz helyes ítéletet mondani önmaga fölött. A dackorszak én-

központúsága elvakítja az egyént, mely egyébként se földre szállt angyalként szokott viselkedni, ritka kivétellel, hanem tökéletlenkedő, az életet még csak tanulgató, fejletlen gyermek tanulására jellemző, húbelebalázs módjára, ide-oda kapkodva. Tanulatlan lényként, ami viszont azt is jelenti egyúttal, hogy a saját tudatlanságával nincsen tisztában, mert az ÉN kiáltozó, ripacskodó szerepköre mindent túlharsog és elvakít. Ezért tűnik úgy sokszor, hogy az alulfejlett ember a sok hangoskodással, mások túlordításával mégis milyen sikeres lehet. A mai kor különösen erről szól. A XX. század egyszer már megvalósította a kisember, a tömegember hatalomátvételét és az értelmesekek fölött gyakorolt diktatúráját, azaz parancsuralmi rendszerét. A XXI. század elején, ami egy szépséges megújulásnak tűnt először, ismét támadásba lendült ugyanaz a földalatti csoport, mely még ennél is tovább akar menni. Most már a prolit is félreállítja, mert az csupán eszköz volt a kezében alantas terve megvalósításához. Mindent és mindenkit fel- és kihasznál, majd annak szerepe lejártával félredobja, mint bármely 'disposable' kategóriába tartozó holmit. Az egykori Dacia-reklám, azaz népi humor szarkasztikus gúnyolódásával kimondott kritika: „Romániában kapható, szakadékba dobható...”

A lélek viaskodása a testi való és egy életre szóló lehetőség jobbra fordításáért nem más, de nem is kevesebb, mint egyfajta lélekmentés. S hogy a magasabb rendű lélek önmagáért küzd akkora hévvel, vagy az inkarnációs lény megmentéséért, azt csak a Teremtő tudná megmondani. Bizonyára mindkettőért. Talán úgy, ahogy az őrangyalok is küzdenek értünk, mikor földi utunk során tévelygünk és nem látjuk a helyes utat. Ők is felelősek értünk, nemcsak mi a saját tetteinkért. Mentik a menthetőt, vélhetjük, ám a bennük és köztük dúló harcot csak ők ismerik teljes valóságában. Nagy csaták ezek, s nemcsak afféle ön-letolások, mikor azt mondjuk magunkban: „De hülye vagy!”, máskor „Na, te nagy okos...” A fent vázoltakból és a lélek önmaga fölötti ítélkezéséről Javert felügyelő története ad igazi képet. Ott egy életen át követett rögeszméért, rágalmazásért és a lélek egyik legnagyobb adományának elsikkasztásáért, azaz a megbocsátás keresztényi kötelességének elmulasztásáért mondta ki a hírhed párizsi kopó azt az ítéletet önmaga fölött.

A kettősség mindannyiunkban ott rejlik. Az engedetlen test olyan, mint a szófogadatlan kisgyermek. Csak azért se teszi meg, amire a szülő vagy a tanítók rá akarják venni, mert úgy véli, hogy ő MÁR mindent jobban tud. Ez nem csak a kamaszos lázadások idejére vonatkozik. Éppúgy igaz a korai gyermekkorra is, ha igen erős egyéniségről van szó, aki *mindenáron ki akarja vívni a saját verzió jogát*. Ő máshogy akarja. Most vagy egyébként is, mindig. Egy másfajta világrendből érkezett, vagy odafelé tendál. A lázadó tizenéves hajlamos vén hülyéknek tartani a nála valamivel idősebbeket. Tinédzser korunkban mi is öregnek tartottunk magunkhoz képest egy 27 éves fiatalembert, aki mindenáron a társaságunkhoz akart tartozni. A történet bonyolult, családi kapcsolatok szövevénye takarja, ezért nem kívánom felfedni, mert mások magánéletének titkait tenném közzé általa. Indiszkreció volna, ezért nem teszem. Lényeg a viszonyítási alap: a nálunk tíz-egynéhány évvel idősebb felnőtt nekünk akkor öregnek számított. Nemrégiben viszont az egyik unokatestvérem megsértődött, amikor azt mondtam, mi már öregasszonyok vagyunk. Kikérte magának, holott, három évvel idősebb nálam, és közelebb jár a hetvenhez, mint a hatvanhoz. Nos, az akkori huszonhét éves „öreg” mit szólt volna, ha tudja, minek tartottuk őt fiatalokorában? Ugyanaz, aki ezt a szentenciát kimondta fölötte, még közel a hetvenhez is örökifjúnak képzei magát, és nem akarja hagyni, hogy annak nevezzék, ami, pedig az ő korában ez jogos, míg évtizedekkel ezelőtt egy nőtlen fiatalemberre nézve ez komoly sértés volt.

A fentiekből is kitűnik, hogy a dolgok nemcsak önmagukban léteznek, hanem egymáshoz viszonyítva, másként is. Alaki érték – helyi érték, mondhatnánk rá gyorsan egy matematikai fogalommal érvelve.

A kérdés mégis bonyolultabb ennél. Van, aki bizonyos helyzetekben hajlandó egymáshoz viszonyítani a dolgokat és személyeket, máskor pedig nem, mert az az ő személyes érzéseit sértené. A tárgyi világ tehát szubjektív is egyben. Nincs teljes és valódi tárgyilagosság, legfeljebb Isten ítéletében. Hozzá mi nem érhetünk fel, mert nem ismerhetünk minden aspektust, amit Ő figyelembe vesz. Talán még az utolsó érv után is akad egy másik, amely megdöntheti az előtte szóló teljes érvrendszerét, akár Pirandello Hat szerepében. Nála mindenkinek igaza van, de csak addig, amíg ő beszél. Utána a következő sorolja el az érveit, tehát amikor rá figyelnek, akkor meg csak neki van igaza. Mindez persze abszurd, és Pirandello esetében nem is lehet csodálkozni rajta, hiszen ő egy komplett őrült asszony mellett élt, ettől az ő világa is teljesen abszurdá változott. A házon belül más törvények érvényesültek, mint azon kívül. Ami a kinti világban őrületesnek számított, az a falakon belül köznapi és természetes kellett, hogy legyen, máskülönben nem viselhette volna el ép elmével az író sem. A személyzetről már nem is beszélve. Éltek egy szűkebb közösségen belül, melyet Giovanni Verga világából is ismerhetünk. Mindenki pletykál, árgus szemekkel figyeli a többieket, nem szegik-e meg a törvényt, azaz a belterjes közösség íratlan szabályait. Folytonos kritikával illetnek mindent és mindenkit, csak mert ráérnek. Az még egy ráérős világ volt, ami az első komoly ökolcsapást a veristáktól kapta ezzel a kíméletlen ábrázolással, majd valósággal széjjelporlasztotta őket két világháború. A második még jobban, mint az első. Hogyan viselték? Mint egykori rabszolgatartók, igen nehezen, mert volt az alsó szintnél is még alsóbb: a rabszolga. A háború utáni tengődés évtizedei után esetleg ezért jöhetett ismét divatba a színes cseléd. Az afrikai emberáradat, melyet egyértelműen egy alantas politikai szándék irányít most Európa ellen, talán ebből is táplálkozik. A félvér bambinók rokonai most igyekeznek egyfajta családgyesítési szándékkal rátalálni távoli vértestvéreikre, akikből esetleg futballsztár vagy médiasztár is lehet a számukra igen gazdagnak tűnő Európában. De ez már egy másik, igen komplikált sztori.

Július közepe. Kedvenc lila muskátlijaim még csak most kezdenek virágozni. Télen sínylődték, egyébiránt eléggé ki is öregedtek már, mivel nem fordítottam elegendő figyelmet a folyamatos szaporításukra, dugványozásukra. A kései hajtások, amelyeket az őszi betelepítésekkel mentettem meg róluk, nem mindig találtak megfelelő telelő helyre idebent, és gyakran elpusztultak. Máskor túlságosan felnyurgultak, ahogy most is, az idei télen. Ha derékba töröm őket, mert a magasságuk már az ablak magasságát is majdhogynem eléri, azért megsértődnek, és nem hoznak időben virágokat. Az idén az oldalhajtásokat fogom gyűjteni, hátha azok életképesebbek lesznek. A néni is, akitől az utánpótlásokat beszereztem, mindig ezt javasolta. Itt viszont hamar kinövik a helyet, ha annyit szaporítok róluk, szóval mindig akad valami kifogás. Vagy mentség. Az előző években a hangyák is sok kárt okoztak bennük az örökös lárvatelepítési akcióikkal, amikért nagyon megharagudtam rájuk. Az első pár tőre még a 80-as évek közepe táján bukkantam rá az akkori Népkert bejáratánál lévő virágboltban. Különlegesen szép példányok voltak, és a szaporítottakból gyakran adtam másoknak is. Hogy ezek túléltek-e a „kitelepitést”? Nem tudhatom. Azt viszont igen, ha most én kérnék ugyanazoktól a személyektől szaporítóanyagot, gőgösen visszautasítanának. Nem tudom, miért, csak ismerem az emberi természetet. De erről nem szívesen jegyzetek. Sokakat érzékenyen érint. Engem is. Minek bolygatni az emberi kapcsolatok ennyire szövevényes rendszerét?

Mindannyiunknak vannak univerzális emlékképei, melyek álmokképek formájában fogalmazódnak újra. A művészekben az ihlet folyamata is felélesztheti ezeket az emlékeket, és az élmény intenzitásától függően jelenítik meg őket szépen vagy kevésbé sikeres formában. Egy mű plaszticitása természetesen attól függ, mennyire tudjuk átadni magunkat az élménynek, s hogy hagyjuk vezetni magunkat általa. Gondolom, nem szükséges különösebben ecsetelni ezeket a különbségeket, csupán azt tartom elgondolkodtatónak, hogy a régi korok mesterei (reneszánsz, antikvitás) miért elsősorban a szépet, esztétikusot hozták felszínre magukból, túlvilági emlékeikből, a maiak viszont mintha kimondottan a csúfság, visszataszító megjelenítés kultuszát akarnák végleg meghonosítani ehelyett? Korábban úgy véltem, hogy mindez a csúf küllem elfogadtatására való pusztán törekvés, majd azt, hogy a gonosz, elfajzott belvilág igyekszik reprodukálni magát ebben a rút formában. A kérdés bizonyára sokkal bonyolultabb ennél, és alaposabb elemzést igényelne. Ám az a tény, hogy a világ urai egykor törekedtek a világ szebbé-jobbá tételére ebben a közvetett formában, amit a gyönyörű műalkotások megvásárlása vagy megrendelése és a műpártolás jelentett, elgondolkodtató. Mint ahogy az is, hogy a világ mai urai a saját ocsmány belvilágukat akarják rátukmálni másokra, mit se törődve azzal, hogy a társak számára ez visszataszító, elfogadhatatlan, vagy csak undorkeltő. Olyan ez, mintha az erőszaktevő vadember meg akarná követelni a megerőszkolt nőtől, hogy élvezze azt, amit ellene elkövet. Már az alapgondolata is perverz.

Az univerzális emlékek jelennek meg az olyan egyszerűnek és alulfejlettnak vélt lények udvarlási rítusaiban, mint a halakéi. Ők az evolúciós láncnak egészen alsó fokán állnak, így a tudósok. Ám ha végignézzük, hogyan építi meg szerelmi fészket az apró halacska, ahová szerencsés esetben be tudja csalogatni a társnőjét, akkor elámulunk. A tengerfenékre lerakódott homokba álmodja bele ezt az ideiglenes építményt, melyhez se eszköze, se szerszáma, csupán az orrocskája, meg az uszonyai ritmikus mozgása segítik hozzá. A végeredmény mégis egy szabályos MANDALA. Azok, akik ezt képesek megalkotni, egészen konkrét ismeretekkel rendelkeznek az Univerzumról és annak szabályos rendjéről. Nos, aki ezek után primitívnek, alacsonyrendűnek tartja az apró tengeri lényt, az maga primitív és alsórendű. Különös gondolat, megrendítő érzés, hogyan tud mégis kommunikálni a tenger fenekén élő halacska a távolinak tetsző nagyvilággal, melyet földi szemeivel nem láthat? Nyilván úgy, hogy részének érzi magát, s abból soha ki nem szakadt. Bárhová szülessen is le, az ezüstfonál mindvégig összeköti az anyatermészettel, és ennek tudatában is van. Ugyanez működhet benne, amikor hatalmas rajokba verődve, különös, hullámozó, kollektív mozgással igyekszik lerázni a rá és társaira támadó ragadozókat. Miközben a támadó orra előtt van az egész terített asztal, mégis megzavarodik a hirtelen mozgásoktól, melyek nemcsak szabályosak és jól elrendezettek, hanem valósággal előre kiterelvek is. Vagy csak ösztönösen alakulnak így? Nem tudhatjuk.

Ugyanez mutatkozik meg, mármint a művészeink kialakított, mandalaszzerű rajzolatok jelensége az egészen kezdetlegesnek tudott lények „műalkotásaiban”, mint a sztromatolitok vagy egyéb egysejtű lények telepei. A mandalák ismerete talán a Nagy Egységből kiszakadt lény nosztalgiajaként nyilvánul meg, de megint csak meglehet, hogy ez is ösztönösen, azaz nem tudati szinten mutatkozik meg. De vajon ki állapíthatná meg, hogy a költői műalkotás nem ösztönösen szakadt-e fel a földi létben senyvedő lélek mélyéből, vagy egészen tudatos alkotásként? Szóval akkor miért, milyen jogon is tartjuk magunkat fejlettebbnek, különbnek, s nézzük le az evolúciós lánc alattunk lévő lényeit? A kérdés már csak azért is joggal merül fel, mert az önmagát a teremtés csúcsának tartó ember mint társadalmi lény, gyakran sokkal primitívebben viselkedik, mint az általa alábecsült lények. A művészi

alkotásokat nemcsak hogy meg se érti, hanem arra is képtelen, hogy azokat tisztos távolból szemlélve megbecsülje, vagy hogy törekedjen azok tanulmányozására, megértésére. Pedig adva van számára a kommunikáció legfejlettebbnek tartott módja, az emberi beszéd, az értelmes szó, melynek segítségével a legösszetettebb kérdéseket is feltehetné. Ehelyett nagyképűen leszólja azt, amit nem ért, félrelökődési az útból a nála tanultabbakat, akik vele ellentétben magukban hordozzák azt az univerzális ismeretet, ami a tudatlanok fölé emeli őket.

És itt merül fel az újabb gondolat: milyen alapon képzele magáról a felfuvalkodott emberi csökevény, hogy amit ő nem ért, az nincs is, vagy ha van, szemétre dobandó, értéktelen kacat? Milyen alapon hiszi azt, hogy mások fölött úgymond esztétikai vérbíróként ítélkezhet, azaz kidobathatja a neki nem tetszőket a képtárakból, könyvtárakból, zenetárakból, stb.? A mai kor értelmetlenségbe fordulása ezen alapulhat. A tömegember, akit nem kvalitásai, csupán agresszivitása emeltek mások fölé, művész és közönség közé tülekedik és már több mint egy évszázada közöttük tehenkedik, megakadályozva a két fél közötti természetes kommunikációt. Senki másnak nem engedi meg, hogy kritizáljon, így a művészek nem is értesülhetnek róla, miféle fogadtatásban lehetne részük, holott egy próbát mindenképpen megérne a dolog. A fejlődési trendek azáltal is megmutatkoznak, hogy az alkotók és a közönség között egyfajta interakció indul be, melynek során kölcsönösen fejlesztik egymást. Az egész olyan, mint egy hullámmozgás, a különböző vízáramlatok találkozása a nagy világoceánban. Egymást mosva, tisztítva haladnak valamerre, majd mindnyájan eltűnnek egy nagy közös hullámban. Olyan ez, mint a visszatérés, életünk dolgainak végeztével. Ez tehát az élet rendje. Visszatérni oda, ahonnan vétettünk. Egyesülni a Nagy Egésszel, melynek kis időre Piciny Részei lehettünk. Névvel ellátva, egyedien, mintegy felcímkézve, hogy utóbb is emlékezhessenek arra, amit ezen mivoltunkban létrehoztunk. Ez a kis címke az, amiért minden művész küzd egy életen át. Mára viszont már a tömegember is kiköveteli magának a külön címkét, érdemek híján, csak mert úgy véli, hogy ez mindenkinek kijár. Ezért pusztítja akkora hévvel a tömeges létből kiemelkedő embereket és alkotásokat. Nehogy az értő szem észrevegye a különbséget, és ő akkor hátrébb szoruljon a sorban!

Az apró lényeket, a Mikrokozmosz teremtményeit szemlélve eltöprengek rajta, hogy vajon nem ők alakítják igazán a Föld történetét? A beképzelt ember ezenközben olyan, mint a vakondhalom tetején hőzöngő hőscincér. Még annál is rosszabb, mert a mesehős csak vélt hatalmával dicsekszik, miközben az ember ráadásul még mindent el is ront maga körül. A Föld élő közössége, melyről tudomást se vesz, ezenközben minden erejével azon van, hogy helyrehozza, amit beképzelt behemót társa elpuskázott. A túlzott széndioxid-kibocsátást igyekeznek elnyelni a tengeri algák, s talán a reaktivált sztromatolitik közössége. Melyik embernek van hatalma efölött? Az emberi közösségek egymás ellen hatnak és törekszenek egyeduralomra, ami nonszensz. Olyan ez, mintha valaki egy társasházban csak a szomszédja lakását akarná felgyújtani, tudomást se véve arról, hogy azzal önmaga alá is begyújthat. A családi közösségen belüli ellenségeskedés is hasonló „eredményekkel” jár: KUDARC, és megint csak KUDARC. A tökfaj emberiség mégse tanul belőle, ahogy a reneszánszát élő magyarság belső ellenségei sem értik, miért céltalan és meddő mindaz, amit ellenünk elkövetnek. Ehhez képest az apró lényeknek több esze van, jóllehet ezt nem mindenki veszi észre.

Az állatvilágban és az emberi társadalmakban is érvényes volt az alapvető természeti törvény, hogy a nőket kellett megnyerni a házasság, illetve az aktus számára. Az emberi világban a XX. század változtatta meg, azaz forgatta fel ezt a rendet is. A két világháború olyan mértékben megtizedelte a férfiakat, hogy felborult a nemek egyensúlya, s ez a mai napig nem állt helyre. Angol tanulmányok szerint a női egyenjogúság, melyért hiába küzdöttek évszázadokon át, ekkor bukkant fel és vált

elfogadottá. Még a hadsereg és a hadiipar is alkalmazott nőket pl. személyi sofőrnek vagy hadigyárakban, szalagmunkára. Korábban a nők szerepe szinte csak az ápolónői munkára korlátozódott háború idején. A nemek szerepe szigorúan elkülönült egymástól. A mai, falsul értelmezett egyenjogúság aztán létrehozta a katonanő fogalmát és kikövetelt szerepét is. A hagyományos felfogás szerint természetellenes az, ha egy nő agresszív, pláne, ha ilyen formában akarja kiélni vad hajlamait, hogy másokat szükségszerűségeiből vagy kéjelegve gyilkolásson. Most nem a köteles honvédelemre gondolunk, hanem a külföldre zsoldért elszegődött katonanőkre, akik a férfikkal versengve válnak egyre durvábbá, netán el is állatiasodnak a háború vad poklában.

Nos, ebben a felborult világrendben az „agresszorka” mellett megjelenik az effeminált férfi figurája is. Ennek okait kutatni egészen szerteágazó tudományágak feladata volna. Legelőször is *biológiailag*, mert fizikai okai is lehetnek. A tisztítatlan vagy felületesen tisztított vizek, melyeknek fogamzásgátló-maradványai, azaz a mesterséges női hormonok máig bekerülhetnek az ivóvízbe. A *család* megváltozott szerepe révén, mert az árvákat és a válási árvákat egyedül nevelő asszonyok, már ha normálisan fogják fel nemi szerepüket, nem tudnak férfiként viselkedni és megfelelő apamoddellal szolgálni az ifjabb nemzedék számára. A férfiak gyakran visszaélnak ezzel a visszás szereppel, mármint hogy a nők versengenek értük, nem megfordítva, ahogy egykor, és ahogyan az élővilágban minden más lényre nézve ez természetes. *Pedagógiailag*, mert az iskolákban az alulfizetett tanári státuszokat főként nők töltik be. *Szociológiailag*, mert megjelenik és általánossá válik a poligám szerepét nyíltan hangoztató, partnereket és házastársakat váltogató férfitípus. A 60-as évek nagy szexuális forradalma, mely előbb csak a nemi kicsapongásokat, gyakori partnercseréket teszi meg etalonná, majd hamarosan hirdetni kezdi az azonos neműek szexuális kapcsolatát, manapság pedig már házasságát is követelik. Ez már *orvosi* szempontokat is felvet: az utcán hangoskodva követelőzés, magamutogatás pszichiátriai kategória: exhibicionizmus. A szerepcserével együtt jár a másik nem önmagából való kivetkőzése is. Sok nő elveti magától az anyaszerepet, arra való hivatkozással, hogy a karrierje előbbrevaló. Az eredmény: egész generációk nőnek fel nevetlenül, úgy, hogy fogalmuk sincs a helyes viselkedésről, a törekvésről a műveltség megszerzésére, illetve mindennek a fontosságáról. Ez újfent szociológiai problémákat vet fel. Megjelenik az önérzetes, talpraesett nőtípus, majd a menedzser típusú nő, aki férfiasan öltözködik, viselkedik, kvázi versenyt durváskodik másokkal, törtet, a családi élet pedig másodlagos számára, már ha ezt a fokozatot is elérheti értékrendjében. A gyermekkel oda-vissza labdázik család és iskola, mert az otthonról „rosszul eleresztett” gyermek nehezen fog beilleszkedni a társadalomba, a magukat modernnek valló szülőknek meg eszük ágában sincs visszavállalni eredeti szerepüket. Az apukák társadalmában pedig megjelenik a strici típus, akinek szándékában sem áll, hogy tisztességesen gondoskodjék utódairól. A gyermekek hányódnak az ideiglenes, kísérleti családok között, melyek közül csak ritkán válik be valamelyik. A felelősséget magáról lesöprő apuka ráadásul eljátssza a mártír szerepet, amit hagyományosan a nem túl okos nők vittek. Értelmes tárgyalások és kompromisszumok helyett úgy a család, mint a társadalmi közeg (benne az iskola is) csatatérre változik. A gyermek pedig gyakorta agresszió, sőt perverzió áldozatává. Mert ezt se hagyjuk ki a sorból! Nagyon is mindennapos jelenség.

Fentiekről természetesen van fogalma a modern kori embernek, ez a jegyzet is csak gondolatébresztő lehet ebben a mai zűrzavarban. Ha visszatekintünk az egyszerű, tenger mélyén élő lények csodás világára, el kell szégyelljünk magunkat, mennyivel magasabb rendű az a viselkedéskultúra, melyet a fentebbi szinten élő ember lenéz és megvet. Ugyanakkor még egy szót se ejtettünk a kőzetekbe, kristályokba rejtett tudásról, mely feltáratlan, mégis megvan. Hozzánk talán nem szól, vagy ha szól is, kevesen értik a nyelvét és az általa közvetített üzeneteket. S talán jobb is, hogy az önmagát

civilizáltak, fejlettebbnek, különbnek tartó ember nem férközhet hozzá minden ősi és lényeges tudáshoz. Miért? Mert ahogyan visszaél egészen primitívnek mondható, ösztönszerű szerepével, akkor hogyan élne vissza azzal a tudással, mellyel az Univerzum rendjének titkaihoz is hozzáférkőzhetne?! Mert a saját világában is úgy viselkedik, mint elefánt a porcelánboltban, szóval hiányoljuk a jó szándékot, melynek az Univerzum rendje szerint mindnyájunkat vezérelni kellene. Romboló szándékot viszont annál többet érzékelünk, bár nem esik jól átélni ezt az élményt.

A különféle vallású embereket egymás ellen uszító, háttérben lappangó, sötét alakok ennek jegyében cselekszenek és gondolkodnak. Jelenkorunk legfőbb tendenciája ebben mutatkozik meg: kiirtani minden ősi vallást, helyet csinálva az amúgy is taroló ateizmusnak, mely úgy tudományos szinten, mint szellemtörténeti irányzatok formájában rég kikezdte már a hagyományos világrendet. Azt természetesen senki nem szeretné normális fejjel, hogy ne legyen fejlődés, változás, de az értelmes változások alapja a korábbi ismeretekre támaszkodás és a felmenők tisztelete. Ennek tagadása minden-tagadás, vagyis a nem túl értelmes, de annál hisztérikusabb dackorszak, melybe épkezláb ember nem szeretne visszasüllyedni. Az elvadult tombolás-rombolás soha nem lehet ésszerű. Az csak az indulatoskodásról szól, nem értelmes cselekedetéről, netán tervszerű, értelmes programokról. A vallásháborúk egyébként se hoztak soha semmi jót az emberiségnek. Egymás pusztítása valami nagy, jelentősnek hitt eszmerendszer jegyében nem más, mint elvakultság. A fanatizmus soha nem értelmes dolog, hanem épp annak az ellenkezője. Csak a buta embert lehet fanatizálni. Az okosoknak mindig vannak érvei és ellenérvei. Ezeket szükséges megütköztetni, mielőtt egy döntést meghoznánk. Az érvelés, értelmes vitatkozás művészetét egykor tanították a híres iskolákban. A tibeti lámák ma is művelik ezt a pedagógiát. Akkor miért véli úgy a modern ember a civilizáció vélt csúcán, hogy a pusztá ökle és kellemetlen hangereje elegendő érv mások meggyőzésére?

Ha most visszagondolunk a halacska által épített mandalára, melyet bármely tengeri áramlat leronthat egy pillanat alatt, arról se szabad megfeledkeznünk, hogy a saját porszemnyi életünk se sokkal több, legfeljebb nincs mindenki ennek tudatában, és a dimenziók is különbözőek. Cseppben a tenger, mandalában az Univerzum... Miért éppen a kishaltól kell megtanulnunk? Tanulhatunk a vékonyka fűszáltól is, a fűcsomó erejétől, a minden szárazságot túlélő, majd egyetlen esőzéstől Phoenixként feltámadó zöld szimfóniától. A vízcseppektől, melyek magukban rejtik a megtisztulás erejét és mechanizmusát. Mi is történik a vízzel? Akár a föld alatt, a karsztok titokzatos mélyén, akár az óceánok hatalmas hullámaiban: a cseppek egymáshoz súrlódnak, ezáltal letaszítják magukról a szennyező elemeket. Egymást is mossák, de ők maguk is mosakodnak. Amit letisztítanak magukról, az lesüllyed, majd élőlények táplálkoznak velük, beépítik magukba annak szerves vagy szervetlen anyagait. A víz pedig tiszta illatúan, fenséges hömpölygéssel halad tovább, körbemosva a Földet. Az emberi gonoszság és tudatlanság persze ezzel is dacosan szembeszáll. Minden létező szennyet beleönt az élet alapjait jelentő vízbe. Van-e egy csöpp esze? Ugyanez lakótelepi viszonylatban: aki fentebb lakik, az rászemetel az alatta levők fejére, tárgyaira. Maga alá köpdösi a szilvamagot, almahéjat, rágógumit, miegyebet, rápöcköli a szépséges fákra a cigarettacsikket, kihajigálja a söröskupakot. Mit ér el vele? Hogy másokat bosszant, felháborít, a fát, ami nem tud visszaszólni, jajgatni, segítséget kérni, tönkreteszi, holott a fa termel számára oxigént, nyújt árnyat kánikulában, gyönyörködteti a szemet pompázó szépségével. Az emberi gög mégis inkább a saját fölényét fitogtatja. Szembeszállva a Világmindenség harmóniájával, a saját zűrzavaros nézeteit és rendetlenségét mutatja fel. Pedig senki nem kérdezte. Mandala helyett szemétkupacokat termel. A tömegember felülkerekedését, mely csak átmeneti lett volna, talán meg se lehet szüntetni, mert utódait is gögösnek neveli. A pöffeszkedés ugyan nem tudomány, de tanítható. Az egymás ellen

feszülő, kétpólusú, mégis azonos eredetű gőg pedig nem alkot, hanem egyre képtelenebbé válik az értelmes életre. Ki és hogyan állítja meg? Ez még a jövő nagy kérdése. Talán épp a legapróbb lények, melyeknek valódi szerepéről mit se tud a Weöres Sándor által csak „nagyképű kísértet”-nek nevezett férfi, azaz a homo sapiens mai mutánsa. Lehet, hogy nem is mi irányítjuk a Földet, hanem a bakteriális lények, a minden világhatalomát túlélő egysejtűek? Ha igen, akkor még van remény bolygónk megmentésére. Ők még harmóniában élnek a Nagy Egésszel. Ők még emlékeznek a mandalákra, azok sokszínűségére és az általuk megteremthető harmóniára. Vajon az emberiség megtanulja tőlük valaha is ennek a rendjét és a rendteremtés módozatait?...

Vallás és klérus. Az istenhit Istenhez kötődik, míg a vallási törvények a klérushoz. A különféle népek egyházi főemberei mindig is azt tartották magukról, hogy ők Istennel közvetlenül tudják tartani a kapcsolatot. Közvetítenek ég és föld, Isten és ember között, tehát egyfajta híd szerepet töltenek be. Az igazság azonban az, hogy igen kevés pap képes erre, mert ő maga se tartja be a vallási törvényeket, az isteniekről már nem is beszélve. Miért különbözik egymástól a kettő? Mert az egyik isteni eredetű, míg a másik emberi, az ember pedig sokat tökéletlenkedik, tehát mindig belekerül némi tudatlan, eleve kudarcra ítélt elem.

A papok természetesen azt állítják magukról, hogy ők mindezek fölött állnak, de mindjárt kiderül az ellenkezője, ha megnézzük az egyházi hierarchia rendszerét bármelyik vallásban. Mindenütt a tekintélyelv uralkodik, tehát az egyházfő minden kritika fölött áll. Az egyházfőt emberek választják, hol diktatórikusan, hol viszonylag demokratikusan, közembernek azonban ebbe beleszólása nincsen. Hogyan és mivel tudná bizonyítani azt, hogy valóban képes közvetíteni a két világ között a pap? Ha legalább olykor tudatna másokkal megfejtésre szoruló, azaz enigmatikus üzeneteket, melyekről első látásra is tudható, hogy nem földi ember fogalmazta meg őket. Ehelyett még az angyali üdvözlét vagy isteni sugallatot kapott laikusokat is üldözi, mondván, hogy azok semmihez sem értenek, nem képztettek a dogmákban, vallási ismeretekben. Lényegében azonban féltékenyek rájuk, mert egy kis libapásztorlány vagy tanulatlan gyermek is könnyebben megérti azt, amit ők képtelenek felfogni. Isten mindig a tiszta lelkűeket választja ki a legfontosabb szerepre. Aki viszont beállt az emberi hierarchia rendjébe és onnan törekszik úgymond felfelé, az elveszti tisztánlátó képességét, a mennyei hangok megértéséhez való affinitását, tehát égi mértékkel mérve nem emelkedik, hanem süllyed.

A keleti vallások igen szigorú szabályokat állítottak fel a hívők számára. Gyakran ironizálnak rajta, hogy ha egy hithű zsidó vagy muzulmán mind betartaná a neki előírtakat, bizonyára aszkéta lenne, vagy éppenséggel belehalna. Ennek történelmi okai lehetnek. A déli népek heves vérmérsékletűek, tehát jócskán korlátozni kell őket, nehogy kiélhessék vad hajlamaikat. Mit tesz ez? Előbb ütnek, szúrnak, csapnak le ökölrel, mint gondolkoznak. Ez természetesen megengedhetetlen bármely társadalomban. Ezt szabályozni, korlátozni, nyesegetni kell. Erre kellettek a szigorú egyházi előírások. De a déli temperamentum nyilván igyekezett kijátszani ezt. Az eredetileg isteni sugallatra kapott és továbbadott törvények módosultak. Papok, uralkodók vagy a máig megregulázhatatlan köznép hatására. A sémita vallások ma már azt tanítják híveiknek, hogy ők magasabb rendűek, azaz minden más vallású nép alacsonyabb rendű náluk, tehát nem szükséges tiszteletben tartani azok emberi jogait. Ezek papi tanítások, melyeket a klérus maga fogalmazott meg, vagy hallgatólagosan beleegyeznek ezek gyakorlásába és hirdetésébe. Az azonban egyértelmű, hogy efféle sugallatok nem érkezhettek Istentől, aki előtt mindannyian egyenlőek vagyunk.

Szintén a déli népek sajátja a vérbosszú gyakorlata, annak kötelező volta. Ez csak úgy lehetséges, ha a „Ne ölj!” parancsát, mely minden erkölcsi és törvénykezési rend alapeleme, figyelmen kívül hagyják. Erre szolgálnak a „gój”, a „hitetlen”, „gyaur”, „kutyahitű” fogalmak, melyek lenézést, megvetést sugallnak. Szóval nagyjából a jogokkal nem rendelkező páriát jelentik, akivel bármi megtehető. Ugyanez a felfogás iktatja ki az embertársak iránt köteles szeretet és segítőkészség fogalmát és gyakorlatát a mindennapokból. A szeretetet felváltja a gyűlölet, méghozzá annak is legelvakultabb formája. Ahol ez eluralkodik, ott mindennapos az ököljog gyakorlata a méltó törvényes rend helyett. Ám azok, akik ezeket a tévhiteket beleplántálják a mások lelkébe, még nagyobb bűnököt követnek el,

mint azok, akik rájuk hallgatva ezek mentén cselekszenek. A vétkekért ők is felelősek, sőt elsőrendűen őket terheli a felelősség súlya, mert megrontották a másik ember (gyakran embertömegek) lelkét és tiszta gondolatait azzal, hogy ostobaságokat tanítottak nekik.

Szent István intelmei és törvényei már fejlettebb lelkületű emberekhez szólnak. A soknemzetiségű népet ugyan soha nem lehetett könnyű összetartani, nemesebb célok felé irányítani, és mindig voltak kevésbé civilizáltak, akiket előbb meg kellett tanítani és a komolyabb rend felé terelgetni, mint egykor a kunokat, besenyőket, úzokat, egyéb, utóbb hozzánk csatlakozott néptörzseket. Nos, első királyunk törvényei morális lényeket céloznak meg és feltételeznek. Mások tiszteletben tartása, az idegenek iránti köteles udvariasság ma már természetes. Igaz, annyit máig hiányolunk szent királyunk törvényeiből, hogy az idegeneknek nem írta elő a vendégjoggal soha vissza nem élés kötelességét. Ha ebben egyenlő mértékkel mér, nem estek volna meg rendre azok a gyalázatos tettek, amik történelmi régmúltunk fényét homályosítják, őseink dicsőségét pedig minden korban sorra-rendre megnyirbálni igyekeztek.

Vannak kedélyesebb, emberközpontúbb, barátságosabb vallások is persze. A panteista szemlélet, mely minden teremtett lényben, a világ minden zugában istenségekként látja a Teremtő alkotásait, nem fenyegető, és elsősorban nem regulázó szándékú, hanem sok tekintetben megengedő. A természet tiszteletét még a muzulmán vallás is törvényei közé iktatta, a buddhista, hinduista, animista és egyéb természeti vallások mind komolyan megbecsülik az Isten által teremtett világot. Más kérdés, hogyan lehet mégis, hogy utóbb ezek a vallások is alaposan eltértek legfontosabb tanításaiktól, és mai formájukban már megengedik az erőszakot és az emberélet kioltását – bizonyos feltételekkel? Egy kézenfekvő magyarázat máris adódik: a klérus vagy a világi hatalmak, melyek ész nélküli tiszteletet követeltek meg maguknak, az ő esetükben is visszaéltek a hatalmukkal, és saját érdekeik érvényesítése érdekében, vagy pusztán uralmi vágyból másként rendelkeztek, mert a saját fanatizmusuk, gyűlöletük egyszerűen elvakította a látásukat. Túlságosan eltávolodtak az eredeti tanításoktól, és már ők maguk se tudnak azokról túl sokat, vélhetjük.

Miről ismerhető fel a valódi felkent pap, aki nem embertől, hanem Istentől kapta a tudását? A tisztánlátás képességéről. Ez az adottság teszi lehetővé egyedül, hogy valódi közvetítő szerepet tudjon vinni élete során, mely komoly áldozatokkal jár. A mai egyházakban viszont mit is látunk, ami szembeötlő és eltér mindettől? Világi pompa, gazdagság. A szerény életvitel hiánya, mely a szent életű embert mindig jellemzi. Megújulásról, a klérus megtéréséről csak akkor beszélhetnénk, ha ebben komoly önkritikát gyakorolna, és eddigi gyakorlatán változtatna. Máskülönben marad az elvilágiasodott, az eredeti tanoktól eltért, gyakran elfajzott egyházi közössége, mely a mundér becsületét fölébe helyezi a valódi becsületbeli kérdéseknek és elvárásoknak.

És vannak, voltak vérengző vallások, vagy legalább is ilyen vallásgyakorlás, amiről elég sokat tudunk korai leírásokból. A mayákat, aztékokat elárulják a saját istenség-ábrázolásaik, melybe természetesen a saját elfajzott énjüket vetítették ki. Az emberáldozatokat bemutató fanatikusok, akik valóban hittek abban, hogy van olyan istenség, amely efféle borzalmakat követel meg a hívektől, már minden emberi mértéktől elrugaskodtak. Hittek abban, hogy majd akkor kapnak esőt, ha másokat kegyetlenül legyilkolnak. Végül törvényszerűen pusztultak el, mert kiderült, hogy mindannak az ellenkezője igaz, mint amit tanítottak a tudatlan (gyakran szándékosan tudatlanságban tartott) népnek.

A legdurvább agresszió, amit az emberiség ellen valaha is elkövettek, az volt, hogy meggátolták az egyszerű ember tanulását, taníttatását. Máskor szándékosan tudománytalan, fals dolgokat, tévhiteket plántáltak beléjük, hogy a saját céljaikra felhasználhassák őket. Lényeg, hogy akadályozták mások fejlődését. A természetben viszont minden folyamatosan változik és fejlődik, tehát ez a tendencia életellenes. Mikor egy ember kétségbeesetten küzd az ellen, hogy társai érvényesülni tudjanak, azzal máris felfedte saját gyengeségét és alsóbbrendű szándékait. A tanult, a művelt ember nem hogy nem sajnálja mástól a tudást, hanem egész élete során mindig tanítani igyekszik másokat. Ez alapvető kötelességünk is. Tengeri testvéreink, a delfinek ezt ösztönösen vagy tudatosan, de kiválóan csinálják. Az emberi történelem sok korszaka viszont erről a szándékos visszafejlesztésről, azaz a gáncsoskodásról szól. Hozzánk a XX. század áll legközelebb időben, ezért róla tudunk a legtöbbet, mármint konkrét adathalmazok alapján, jól dokumentálva. Ezért véljük úgy, hogy ez volt a leggyilkosabb korszak, amit valaha ismertünk. A háborúk már nemcsak lokálisak, hanem szándékosan célozzák meg az emberiség egészét. A népirtásokat előre gondosan megtervezik jól szeparált irodákban, magasan képzett szakemberek közreműködésével. Még tudósok is akadnak, akiket korrumpálással, fenyegetéssel, lefizetéssel, egyéb alantas eszközökkel rá tudnak venni, hogy átadják tudásukat az emberiség söpredékének, ennek az ördögfajzatnak, mely mindnyájunk ellen tör.

De ez még semmi. Legfőbb vétké az, hogy egyenesen Istent célozza meg alantas nyilaival, és beképzeli magának, hogy ő is tud annyit, sőt hogy neki is joga van másfajta világokat létrehozni, a saját alantas szándékai és érdekei szerint. Ezen a ponton kell megfordulnia a történetnek. Bizonyos ponton túl senki nem mehet. A gátlástalanságnak is találkoznia kell a gátakkal. Ezeket azonban már nem ő építi mások romlására, hanem mindnyájunk védelmére emelkednek. Erkölcsi gátaknak hívják őket, és jó esetben minden normális embernek alapos ismeretei vannak róluk. Wass Albert homokszem-parabolája sokat elmond erről, valamint a művészet születéséről. A kettő ugyanis azonos tőről fakad. *Vérbeli művésznak lenni azt is jelenti, hogy emelkedett gondolkodású, erkölcsileg magasrendű embernek kell lennie.* Sok mindent elkövethetnek ellene, de isteni lényét soha nem sérthetik. A csalódott Salieri úgy fogalmazta meg istentagadása kudarcát, hogy – az ő interpretációjában – Isten inkább elpusztította Mozartot, hogy másnak ne jusson az ő tehetsége dicsfényéből semmi. Abból a dicsfényből, amit ő egész életében irigyelt és mohón vágyakozott utána. A valódi magyarázat azonban az, hogy Isten kimentette a földi megaláztatásokból és az önpusztító életből az ő felkent tanítványát, mert már épp eleget szenvedett. Sok művész vállal fel rá nézve sértő életkörülményeket, mérhetetlen szenvedéseket, melyek viszont érlelik a lelkét, és egyre szebb művek megalkotására sarkallják. A szenvedések sorozata, azok átélése ugyan hatalmas megpróbáltatást jelentenek, ugyanúgy, ahogyan Jézusnak a hatalomvágyó papok és az aljanép agressziója és alantas támadásai, Júdás árulása és a kereszthalál. Ami ebből leszűrődik a művész tiszta lelkének szűrőjén át, az viszont a legmagasabb rendű művészet, a Teremtés kvintesszenciája. Ezért van az, hogy Isten különösen szereti kiválasztott gyermekeit, a művészeket, s hogy ezért leckézteti meg a Salieri-féle epigonokat, akik maximum abban élhetik ki magukat, hogy árthatnak az irigyelt társak, a valódi nagyok porhüvelyének. De csak annak. A lelküket egész angyalsereg fogadja vissza, földi sebeiket hamar begyógyítják.

Ki tudja megmondani, lehet-e, szabad-e ismét zenélnünk, verselnünk, ha visszatérünk a Mindenható seregébe? Egyrészt komoly pazarlás lenne, ha küldetésünk végeztével elnémulnánk, másrészt azt se tudhatjuk, hogy amikor legszebb hangunkon megszólalunk, általunk nem Isten hangja rezegteti-e a húrokat? Hogy mi csak hangszer, eszköz vagyunk az Ő kezében, és úgy játszik rajtunk, ahogy kedve tartja? Hogy egész életművünk csak egy szóló szám lesz a Nagy Opus sok-sok tétele között.

Intermezzo, közjáték, pillanatnyi szünetet kitöltő, kiegészítő darab, amit hallgathatnak áhítattal is, de lehet, hogy a köznép eközben peracet, chipset rágszál, vedeli a sört, és csak mellesleg figyel arra, amit mi sok-sok önkínzás által szenvedünk ki magunkból, akár a gyöngykagyló a szépséges természeti műalkotást, az igazgyöngyöt. Ezen a ponton ismét vissza kell utalnunk a félműveltek, botcsinálta tehetségek karriervágyára, pályafutásának történetére. Nemcsak arra, ahogyan ezek a szerencsétlen alakok félrelökődnek mindenkit az útjukból, hanem arról is, hogy a hozzájuk hasonlóan botfűlű jelenkor rendre csak a középszerűt érti, éljenzi és tünteti ki figyelmével, ajándékaival, egyszóval az anyagi érvényesülés könnyű habon hánykódó látszat-életével, a földi gazdagsággal. Isten mégis elvárja, sőt megköveteli, hogy az ő kiválasztottjait is megbecsüljék. Ezért cserdít oda időnként jó nagyokat azok nyaka közé, akik ezt a szándékát nem tartják tiszteletben.

Van úgy, hogy az utókorra nemesült jelenkor hirtelen vált. A művész halála fordulópontot jelent. Ám mégis előfordul, hogy az egyik pompás sírhelyet kap, zarándokhelyet a kései hódolók számára, míg a másik tömegsírhoz kerül, csontjai elkeverednek a járványban elhaltak csontjaival, s utóbb már arra se fog emlékezni senki, hol is nyugszik valójában a Legnagyobb – Isten kiválasztottjai közül. Persze a lényeg nem a hamvakban rejlik, ám az se kizárt, hogy szeretteinknek még a haló porát is szerethetjük. Van valami szükségszerűség a temetőkultuszban. Hogy utóbb is meg kell adnunk a módját, le kell rónunk tiszteletünket, szeretetünk virágait el kell vigyünk, mikor egy-egy látogatást teszünk a Holtak Birodalmába.

Isten nem a stréberséget jutalmazza, s nyilván nem is igényli, legfeljebb eltűri egy darab ideig. Salieri imái azért voltak céltalanok és parttalanok, mert olyasmiről könyörgött, kunyerált egész életében, amit nem utólag, hanem előzetesen lehet megkapni – ha elegendő érdemünk és tapasztalatunk van hozzá. Egy analfabétára hiába bíznák rá az atomreaktor kezelését, komoly károkat, sőt katasztrófát okozna vele. Ugyanúgy a művészi tehetség se adható bárkinek, mert a vele való visszaélés is katasztrófális dolgokat produkálna. Épp elég példát látunk rá a mostani korszakban, amikor antitalentumok akarnak a tehetség szerepében tetszelegni, holott olyanok ők a művészet világában, mint úrinő mellett a szajha. Az értő szem azonnal kiszűri, kipécézi és kipenderíti a bitorolt helyről az oda nem valót. Ez a személy a műértő kritikus. A zenéről változatlanul vallom, hogy Istennel való közvetlen kapcsolat születik általa. A zeneszerző részéről mindenképpen, de az ő segítségével az értő közönség is felemelkedik egy olyan szintre, ahol a lelke megtisztul, nemesebbé válik, egyszóval megéli a zenei katarzist. Hasonló a jó színház, a szépen előadott költemény, melyhez viszont azonos nyelvi közeg szükségeltetik, nem mindenki számára közérthető, ha hiányzik a közös nyelv.

Hatvany Lajos írja, hogy Ady temetésekor különféle gátló körülmények adódtak. A temetkezési vállalkozónak legfőbb gondja a spiritusz volt, ami a háború alatt hiánycikk, tehát nehezen beszerezhető. Másik gondja-baja-kifogása, hogy a Hatvany által kinézett sírhelyet már másnak ígérték oda. Végül az a groteszk helyzet adódik elő, hogy Ady síremléke egy kocsmáros nem túl ízléses mauzóleuma mellé kerül. Az utókor, mármint a széles társadalom erről persze nyilván nem értesült. Hatvany mindenképpen méltó helyet és búcsúztatást akart tisztelt barátja számára, akit szenvedélybetegsége miatt utolsó éveiben nem tudott már elviselni. Nem lehet felróni neki, mert minden szenvedélybeteg elviselhetetlen a környezete számára. A cukorbáró viszont utóbb is szemrehányásokat tesz magának, amiért nem volt hozzá anyagi türelme és nem volt képes eltűrni azt, amit alkoholisták esetében így tanítunk az ifjabb nemzedéknek: nem kell mellre szívni, az alkohol beszél belőle. A drogból a drog, egyéb függő betegségben szenvedőből függősége tárgya. Szóval ez a varázsige segíthet a beteg által annyit kínzott társnak, rokonnak, hogy ne forduljon ellene, hanem

megértsen valamit a súlyos betegség mibenlétéről. Hatvanynek arra is volt gondja, hogy Adyt a nemzet halottjává nyilvánítsa. Búcsúztató beszédet rengetegen akartak mondani, még Hatvany számára ismeretlenek is. Hát persze, a hírnév közelségében úgy mártóznak meg a tehetségtelenek és a tehetség ellen egész életében fenekedők, mint a nagy potrohos darázs a virágporban! Ami pillanatnyilag rájuk ragad, az persze hamar lepereg róluk. A mások dicsőségében fürdés egyenlő az idegen tollakkal ékeskedéssel. Szempont az ÉN – és az elhunyt. Saját magát ilyenkor mindig helyzetbe próbálja hozni a kicsinyke kisember. Sok szót nem is érdemel az egész.

Az örök kettősségben hányódó barátság Ady és Hatvany között mégis sokat elárul mindkét félről. Nem lehetett könnyű elfogadni egy idegen ember támogatását az olyan büszke léleknek, mint amilyen Ady volt. Zseni-volta teljes tudatában, ami Hatvany előtt is hamar világossá vált. Kettejük világa teljességgel idegen és távoli, mégis találkozniuk kellett, ahogyan bizonyos égitestek törvényszerűen találkoznak égi pályafutásuk során. A kettejük között fellépő gravitációról egyikük se tehet. VAN, mert meg volt írva a sors könyvében, és mert a természeti törvények akkor is hatnak ránk, ha nem akarjuk, vagy ha dőre fejjel tiltakozunk ellenük. Olyan lehetett ez, mint Fecske Csaba hattyú-képe: a fenséges madarat úgy látja a szenvedélybeteg költő, mintha az elfogadott kenyeret az kunyerálná, nem pedig az ember kínálná fel neki. Szóval a hattyú-szimbolikát valóssá fordítva tudnunk és látnunk kell, hogy Ady semmit se változott a neki juttatott adományok hatására. Pompás hattyú-lényével felcsipegette a felkínált morzsákat, melyeknél jóval többet érdemelt volna, de különösebb jelentőséget nem tulajdonított az adományozóknak. Talán mert megérezte, mikor le akarták kenyerezni (ismét hattyú és kenyér!), de ő volt, aki leereszkedett a másik félhez, akinek ugyanezt a gesztust nem engedte meg. Az már ellenkezett volna pompás lényével, szóval bárki, aki ennek lényegét felismeri, azonnal tudja, mekkora lehetetlenségről beszélünk. Ady úr volt, és nemcsak a cifra szolgának leminősített verssel szemben, hanem mindennel és mindenkivel szemben.

A zseni sorsa a sziklaszirtként magában állás kárhozata. Egy időre, persze. A földi pályafutás lélegzetvételnél idejére, ha már óriás-idővel mérjük magunkat a Nagy Egészhez képest. Erről senki nem tehet. A kortárs, aki tüdeje szakadtán igyekszik a nagy kortárs nyomdokaiban, mégse érheti utol, legfeljebb távolról csodálhatja, akár a magasba meredő, hófödte sziklacsúcsot, vagy örökös lemaradása tudatában szenved, olykor szenved, míg mások rátámadnak, hogy amit képvisel, az nincs is, vagy ha van, akkor értelmetlen és értéktelen. Ez az elvakult kritika, mely szűnyogcsípésként éri a nagy embert, s ideig-óráig bosszanthatja. A Nagy Magányos ezenközben szenved a magánytól, holott ő maga választotta ezt a létformát, mielőtt leszületett volna földi életre, megtöretésre. Hatvany szerint Adynak adósa maradt szeretet dolgában az egész világ, beleértve őt magát is. A költő szeretetre vágyott, és H.L. úgy látta, hogy az Idesen, Csinszán és Boncza nagymamán kívül senki nem szerette igazán. Ők viszont nemcsak szerették, hanem el is viselték a mások számára elviselhetetlen szenvedélybetegségében, emberi roncsként, haldokló, nagy madárként is. A mai világ sokkal többet tud ezeknek a betegségeknek a rejtett oldalairól. A beteg ember, miközben önmagával és saját démonjaival viaskodik, szenved és szenvedést okoz mindazoknak, akiket szeret. Meg persze azoknak is, akiket nem állhat. A kettő valahogy összekeveredik, és végül már azok is úgy érzik, hogy nem szereti őket, akik a legközelebb vannak hozzá. A roncsolt idegrendszer akkora hévvel támad rá másokra, hogy azt csak nagyon kevesen tudják elviselni és krisztusi módon megbocsátani. Hatvany, akit ezek a keresztény vallási törvények nem köteleztek, mégis el tudott nézni Adynak sok mindent. Ha szellemtörténetileg nézzük a kérdést, *kettőjük alakjában és életművében már előzetesen hatalmas lehetőséget kapott a magyarság, hogy a két, ellentétes felfogású vallás az ő barátságukban kapjon tanulási és feloldozási lehetőséget.* A folytatás viszont a teljes katasztrófába torkollott, és

hosszú időre megmérgezte a magyarság és zsidóság kapcsolattartásának méltó lehetőségét. Az okok taglalása igen mélyre és messzire nyúlna vissza, külön tanulmányt érdemel. Mint ahogy az is, miért nem nyilatkozik meg, az egy Karinthy Márton kivételével, a viszonzott gesztus és a feloldásra törekvés, ahelyett, hogy tovább mérgesítenék a helyzetet mindkét részből. A gesztus mindig annak a részből várható el, aki hatalmi pozícióban van. A magyarságot viszont olyannyira megtaposták és megkínózták Trianonban és mindabban, ami az után következett, a két világháborúban, a kommunizmus mindnyájunkra nézve oly méltatlan történetében, valamint a posztkommunizmus még trágárabb és még alantasabb szakaszában, hogy ezt a gesztust mindenképpen elvárná a másik féltől. A két utóbbi korszak zanzásítva is csak úgy volna összefoglalható, hogy a minden korlátozás és emberi megfontolás nélküli, tömény agresszió és erőszak története, mely a megsemmisítésünkre irányul. Azok viszont, akik a szálakat mozzgatják, saját elvakultságuk miatt nem foghatják fel, hogy Magyarország mára oly kicsinyre zsugorodott össze, hogy a két etnikum helyzete benne, akár Andersen falatnyi sziklaszirtje a tengeren. A vadhattyúk, akik kishúgukat menekítik, ismét emberré változva ott pihennek meg, körbeállnak, átölelik egymást, miközben vad tengeri vihar tombol körülöttük. Nos, mi is így állunk összefogódzkodva, ki a fivérek szerepében, ki az átváltozni nem tudó kishúgében. Ha valaki kiesik a szerepből és megtántorodik, magával ránthatja a dühöngő tengerbe a testvéreit. Mindnyájan odavesznének. Bennünket most az aljasul előre megtervezett háborúk tengere vesz körül, az egyetlen sziklányi hely pedig egyre szűkösebbnek bizonyul. A hullámok emelkednek, és nekünk az a feladatunk, hogy erősen tartsuk egymást. A megtartás sokkal erősebb a gyűlöletnél, a mások fölött hatalmaskodóknak meg kellene tanulniuk végre a leckét. Tiszteljük magunkban azt az akkor még jóval nagyobb hazát, melynek lelkisége épp „akkora”, mint egykor, és ne feledjük, itt volt az első vallási türelmi törvény egész Európában! A gyűlölet mindig zsákutca. Sötét és beláthatatlan.

1919 a zsidóság nagy tévedése volt, de ezt mindmáig nem hajlandó belátni. Onnantól fogva egymást rángatta és húzta lefelé a magyarság és az évszázadokon át nagy lehetőségekhez juttatott zsidóság. Akár Andersen sziklaszirtjén. És ez nemcsak a fennálló úri rend és a hatalmi pozíciókra törekvő etnikum harca és nagy tévedése volt. Magukkal rángatták azokat is, akikre annyit hivatkoztak, a szegény prolikat, akiknek végül a rendszerváltás kiteljesítésével semmi nem jutott. Így maradt hitevesztett és saját lakókörnyezetéből kirángatott osztálynak a munkásosztály, s vele együtt a parasztság is, a minden társadalmi rend alatt sokat szenvedett, mégis az ország kenyéréért a legtöbbet dolgozott x-dik rend, melyet minden uralkodó osztály csak büntetni és sanyargatni akart.

Az okokat itt is hosszasan kellene taglálni, mert a kérdés nem olyan egyszerű. *Ahogy a művész önállóságát és megingathatatlanságát nem tudják elviselni a beamterek és a pöffeszkedő úri, vagy uraskodó osztály prominensei, ugyanúgy a saját portáján úrként viselkedő parasztot sem.* Ha megnézzük a matyó parasztfiúból az egyik legnagyobb színészünkké lett Koncz Gábort, az ő tartásából sokat meg lehet tanulni az egész társadalmi osztályról, amelyből kiemelkedett. Öröm ránézni a mai napig. Emberi értékeiben nem tört meg és nem változott meg, sőt egyre magasabbra emelkedett. Ha valamit, ezt mindenképpen tanítani kellene, Ady alakja mellett. K.G. ráadásul sportember, vele kapcsolatban a szenvedélybetegség feltételezése fel se merül. A magyar népi hagyomány a hozzá hasonló, szép tartású és egyszerű gyökereiben is nemes értékrendet képviselő szimbolikus alakokra épül. És ez ugyanolyan fontos, mint Mátyás király alakja, Hunyadi Jánosé, Nagy Lajosé, Zrínyi Miklósé, az erdélyi nagyasszonyoké, Kanizsai Dorottyáé vagy Zrínyi Ilonáé. Más kérdés, hogy az önmagukat népiesnek minősített irodalmárok, alkalmi művészek és politikusok kiket és miket igyekeztek piederstálra állítani, amikor rajtuk volt a sor és hozzászólhattak ehhez az évszázados

vitához. Mint ahogy az is külön elemzést érdemelne, hogyan őrizte meg a kommunisták által megvetett és lenézett kispolgárság a polgári hagyományok megtartásra érdemes elemeit fejvesztés terhe mellett, de legalább is a rossz káderré leminősítés Damoklész-kardjával a feje fölött a kommunizmus éveiben, míg ugyanakkor az egyik közismert szocialista politikus mondta ki, amit egy nagyon tisztulú kispolgár se tett volna: „Merjünk kicsik lenni!” Hogy ez hogyan fért meg a fejében Marx, Engels, Lenin, Zsdánov, Castro és mások tanaival együtt, akiket lelkesen követett, tanított és hirdetett jó káder korában, az legyen az ő titka. Ez már nem érdemel további elemzést, beérjük a dokumentálással.

XVIII.

Igen hosszú idő telt el, amíg egyetlen sort se jegyeztem le ennek a krónikának a részére. Nyáron lakásfelújítás volt, ami sok-sok töredelemmel járt mindnyájunk számára. Most meg már késő ősz van, és még mindig nem sikerült mindennek a végére járni. Hiányzik a bejárati ajtó cseréje, és ennek függvényében az előszobafestés, amit a fölöttünk lakó alkoholista hónapokkal ezelőtt tönkretett hanyagságával és az ismétlődő beázásokkal. A mázolás természetesen a jövő évre lett elhalasztva, mert mire nagyjából helyükre kerültek a dolgok, már be kellett zárni ajtót-ablakot, és örülhettünk a vissza-visszatérő melegnek, ami ez alól gyakran felmentést adott. A nap jóval alacsonyabban jár, így nem is melegíti fel a földet. Ma reggel csupa dér volt a környék: a kemping, a patakpart, az autók teteje pedig jeges volt. Igaz, ezt most előre jelezte a meteorológia, de akkor is sokkolóan hat, mikor egy-egy vadabb, hirtelen változás beáll.

Reggelre fagyos idő, minden csupa dér. Odakint $-4\text{ }^{\circ}\text{C}$. Mikor reggel 9-kor megnézem az erkélyt, ott viszont $+1\text{ }^{\circ}\text{C}$. Ragyogó napsütés, de marad a hideg, ami már az este sejthető volt, amikor sütött a hold, tehát nem volt védőréteg, mármint felhőzet formájában a föld fölött. Ismét feltámad a szél, ahogy tegnap is ilyentájt. Talán a nap melege idézi elő, ahogy felmelegíti a levegőt, és az bemozdul a felmelegedett részecskék mozgásának hatására. Hőtanból így tanultuk valaha: a felmelegedett részecskék egymásnak ütköznek, majd továbbadják egymásnak az energiájukat, és ez így gerjed egyre tovább. Már dél elmúlt, lehet kezdeni a szellőztetést, mert reggel csak igen kis időre nyitottam ajtót-ablakot, olyan kellemetlen volt a becsapódó hideg. A szobám ablakából az előbb távolítottam el egy levelet. Érdekes jelenség volt: a szél idesodort egy apró nyírfalevelet, aminek a vékonyka nyele belefúródott a szúnyogháló lyukai közé. Előbb csak megpróbáltam elpöccinteni a körmeimmel, de nem ment. Vissza kellett tolni a szúnyogháló réseit között, hogy aztán el tudjon szállni a szélben. Így jó neki, vissza tudja adni kicsinyke testét az anyaföldnek, ahol újrahasznosul, jótékony része marad a természetnek. Mindjárt egy óra, az erkélyen pedig $7\text{ }^{\circ}\text{C}$. Már nem is olyan rossz. Nem megyek el a mai irodalmi rendezvényre, csak a holnapira. Nem akarom terhelni G.-t vele, hogy folyton engem szállítson. S ki tudja, egyáltalán kinek hiányzom még ezekről az összejövetelekről. Plebsznek nem vagyok alkalmas a habitusomnál fogva, és nem is törekszem erre. Arra megvannak mindig a beszervezett ex-elvtársak, elvtársnők.

Az erkélyen még kibírták a fűszernövények a ma éjszakai „kegyetlen hold” jelenséget. Én neveztem el így, amikor gyönyörűen süt, de a lenti növényzet előbb csak fázik, majd érzékenységüktől függően egymás után pusztulnak el tőle. Jó lenne, ha inkább a kártevők múltának már ki odakint, mert semmit nem tudok élvezni az erkély megújult formájából miattuk. Üldögelni odakint még jó időben se lehet, mert a nyakunkba ugrálhatnak, megcsíphetnek. Pedig régen milyen jókat ücsörögtem a kedvenc növényeim közt reggelente. Igaz, akkor még bejártak a madarak is, így köszönve meg a téli etetést. Vagy csak mert éhesek voltak, és nálunk is találtak ennivalót maguknak. Én mégis inkább az előzőre teszek, mert nagyon jólelkűnek ismertem meg őket.

A táj már teljesen átlátható. A nyírfalevelet, amit nemrég bocsátottam útjára, a kempingből hozhatta ide a szél. Ezek szerint már onnan is szabadon száguldhat felénk, a csupasz fák nem akadályozzák semmiben a mozgását. Egy pillanatra a lap aljára esett a tekintetem: a rendszer számlálja a szavakat, amiket leírok. Az előbb 71.174 volt abban a fájlban, amiben az időjárásról szóló jegyzeteimet készítem. Aztán már 71.197. Az idő múlása ezen is lemérhető. A többit azért inkább nem jegyzem le. Tágul az olvasók, barátok, családtagok számára lejegyzett szövegmennyiség, akár az Univerzum. Érdekes,

hogy sok mindenre tippeltek már ezzel kapcsolatban, csak arra az egyre nem, hogy a Mindenható egyre újabb és tökéletesebb galaxisokat hoz létre, miközben velünk kísérletezik. Ehhez újabb térre van szüksége, mert hát az új galaxisokban is sok az ütközés, a helyezkedés, hogy minél tökéletesebbre sikerüljön az újabb teremtés. Mindenféle elképzelés születik, a legtöbbjük ki akarja iktatni Istent magából az egész rendszerből is, ami nonszensz. Olyan ez, mintha valaki betolakodna egy másik személy házába, majd egy idő után olyan otthonosan kezdené érezni magát, hogy szemtelenül keresztülnézne a házigazdán, aki a valódi tulajdonos. Utána kijelentené, hogy a ház nem is az övé, sosem volt az, csak ő az egyedüli fontos személy az egész birtokon. Nekünk, magyaroknak elég sok tapasztalatunk van már ezen a téren... Hányan akartak kitúrni bennünket az egyre kisebbre zsugorított kis hazából... Aztán mégis maradtunk, mert a Jóistennek más volt a szándéka velünk. Meg a betolakodókkal is.

Valami erősen változik körülöttünk. Mióta nem jegyzeteltem, kitört a migránsválság, ami teljességgel felforgatta Európát, és bennünket is nagyon megterhelt egy időre. Az EU hatalmasai, vagy akiket annak tartanak, további terheket akarnak róni ránk. A számukra nemkívánatos „maradékot” vissza akarják juttatni nekünk, mintha jól járnánk velük. Fel se fogják, hogy az emberek nem malacok, akiket összevissza lehet küldözgetni, csereberélni, adni-venni egymás közt. Jóllehet ezt a mostani bizniszt afféle rabszolgavásárnak tekintik, de ezt „elfelejtik” közölni az érintettekkel: a rabszolgának szánt embertömegekkel, valamint a rabszolgotartónak egyáltalán nem kívánczó nemzetekkel. Mindkét felet megalázzák ezzel, mert olyan ez, mintha kényszerházasságra akarnák rábírní a két felet, tekintet nélkül azok érzelmeire, kívánságaira, országokról lévén szó: szuverenitásukra. A senki által meg nem választott vízfejek, akik úgymond „mindenkinél jobban tudnak mindent”. Hát jelenleg itt tartunk. Kényszerszövetségben egy államszövetséggel, plusz egy olyan katonai szövetséggel, amely csak arra használ bennünket, hogy agresszív akcióit katonailag is támogassuk (anyagilag, naná!), és ugyanabba a viszolyogtató jelenségbe hurcol bele mindannyiunkat, amitől már a csehszlovák megszállás idején is rosszul lettünk: a kollektív bűnösségbe, mert belemegyünk olyan országok elleni agresszióba, amikről az átlagembernek fogalma sincs. Földrajzi elhelyezkedéséről talán még igen, de hogy ott milyenné változott a klíma vagy a társadalmi viszonyok, arról már csak a híradások alaposan szelektált anyaga tudósít. Rémhíradókkal, vagy gyakori elhallgatásokkal, mert ebből élnek: a Nemzetközi Újságíró Szövetség alapszabályzatának naponta történő megsértéséből. Híreket adnak-vesznek, illetve hallgatnak el, mert momentán azért kapnak busás jutalmakat. Ott se mindenki, mert ennek az iparágnak is megvannak a zombijai, sameszei. Aki úgymond „nem az ő kutyájuk kölyke”, akár jómagam, az kiszorul minden létező területről, mert a háta mögött olyanokat terjesztenek róla, amitől mindenki húsz lépést hátrál, elzárkózik, elhatárolódik, szóval a kiközösítésnek minden létező formájában részesíti derék kollégáját. A végelszámolásakor, amikor már vissza szeretne vonulni az ember, kiderül, hogy a körön kívülinek még azt se számítják be a nyugdíjába, amit bárki másnak. Neki csak mínuszai lesznek. Nyugdíjban, kifizetetlen számlákban, emberi kapcsolatokban.

De ezek a jegyzetek nem valami morgolódásról szólnak, öreges zsörtölődésekről, hanem az átmentendő értékekről. Már az első kötetet azzal a bevezetéssel kezdtem, hogy akkor már nem akartam tőlük semmit. Nyilván nem az egész emberiségtől, hanem csupán azoktól, akik arra a szintre süllyedtek, amit a fentiekben lejegyeztem róluk, az élet nagy potyalesőiről. Az őstehetségtelenekről, a legnagyobb jóindulattal is legfeljebb életművészeknek csúfoltakról. Azokról, akiről egyetlen szót se kellene, illene ejteni, mert túl alantasak ahhoz, hogy témául szolgáljanak akár egy fércműhöz is.

Még csak két óra van, de a nap máris lefelé bukik a horizont felé. Hamarosan tél-elő, fogy a fény, az áldott, de csak fizikai értelemben. Isten fénye mindig velünk van, éltet bennünket, minden egyes fotonjából, jobban mondva részecskéjéből szeretet sugárzik. A temetőben biztosan megfagyott az előre kivitt virág. Holnap Katalin-nap, nővérem névnapja. Erre készültem már jó előre, de elhibáztam. Kedvenc virágai, a piros gerberák az éjjel megfagyhattak. Délután 3-kor odakint 13 °C, de mikor eltűnik a dombok mögött a nap, hirtelen zuhanni kezd a hőmérséklet.

Ennek a fájlnak is jegyzi a szószámát a gép: 37.316. Vajon sok ez vagy kevés egy regényhez vagy egy memoárhoz? Locsogás vagy bölcselet? Kinek-kinek felfogása szerint. A kritikával érintettek nyilván az előző pártjára állanak majd. Akik szeretnek és tanulni igyekeztek tőlem, azok a másodikéra. Az élet már csak ilyen kétpólusú. Soha nem lehet teljesen igazságot tenni a szembenálló felek között. Akik látták a múlt heti norvég meccsünket, azok együtt lelkesednek a fiatal válogatott csapattal. Az ellendrukkerek meg szidják a miniszterelnököt az új stadionok miatt. Azt képzelik, hogy ez csak afféle egyéni ambíció, személyes önérdek, holott sok évvel ezelőtt én hívtam fel a figyelmet, mennyire fontos, stratégiai jelentőségű ez a sportág. Engem már csak nem lehet azzal vádolni, hogy magam akarnám végigfocizni az összes új stadion minden gyepét. Micsoda bizarr ötlet! Máris adtam egy jó tippet az engem nem szeretőknek. Évekkel ezelőtt egy féltékeny, öreg, irigy kolléga azzal vádolt, hogy elloptam az ötletét, amikor nekiláttam egy borász különszám szerkesztésének. Az akkori polgármester, R. Gy., aki ennek a számnak a szerkesztésére felkért, ezzel védett meg: „Ugyan már. Magdolnának van épp elég jó ötlete, nem szorul rá a másokéra.” Legalább is így mesélte nekem utóbb, mikor találkoztunk egy rendezvényen. A féltékeny kolléga ambícióiról sejtelmem se volt, ő egyébként is könyvben gondolkodott (én egy folyóirat különszámában), amit később meg is valósított, mikor én félreálltam az útjából, mondván: van nekem elég dolgom, nem unatkozom, csak csinálja nyugodtan. Ő viszont úgy megsértődött, hogy évekig nem köszönt nekem. Tanulatlan ember esetében valahogyan csak megérti az ember, mondván, hogy nem tud viselkedni. Tanult kollégára úgy mondjuk, hogy viselkedészavaros, akár egy kamasz, miközben persze nem esik jól, amit a hátunk mögött ránk lapátolnak, alkalmunk pedig nincs, hogy megvédjük magunkat. Ám az élet megy tovább, én még sok jó számot szerkesztettem a folyóiratom és az olvasóközönség számára azt követően is, hogy le lettem tolvajozva. Az én lelkiismeretem tiszta. Valóban soha nem akartam kiszorítani senkit a magáénak tartott mikrokozmoszból, se akkor, se később. Életművem áll, stílusom egyedi, ötleteim a saját fejemből pattannak ki, és kizárólag ihletett pillanatokban írok. Soha nem szorultam arra, hogy plagizáljak. Kisvárosban élve amúgy is öngyilkos tendencia volna. Úgy vélem, hogy akinek nincs ötlete, az ne írjon. Ha nem jön az ihlet, annak oka van. Időnként kell egy kis pihenőt tartani. Még a gép is fellázad, ha agyonhajszolják, nemhogy az emberi szervezet. Nekem most rengeteg pihenőidő jutott, ha úgy vesszük, nyár óta. Több mint egy évszak. Azt nem mondom, hogy nem hiányzott az írás, mert hiszen életemem, ahogy a hálnak a víz. De én jóval szívósabb és tapasztaltabb vagyok. Sokkal inkább a sivatagi növényekre hasonlítok, amelyek akár tíz évig is kibírják megfelelő adottságok híján. Csak akkor bontanak virágot, amikor ehhez a szükséges körülmények megvannak. Nos, ha úgy vesszük, most mintha efelé kezdene alakulni az életem ismét. Nyáron kidolgoztam magamat fizikailag, plusz lefordítottam egy hatalmas anyagot orvosi szövegekből, abban is helytálltam, most már talán megérdemlek egy kis művészkedésre hasznosítható időt is. Függetlenül attól, hogy találko-e hozzá a közeljövőben kiadót, vagy nem. Az egy másik gond, a Hatvany Lajos-féle irodalompolitikai kötelesség. A mai napom viszont nem erről szól, mert valósággal ujjongok, hogy megint a magam ura vagyok, azaz írhatok, jegyzetelgethetek a magam szórakoztatására, s talán utóbb az olvasókéra is.

A sajtó felelősségéről ismét. Miután rengeteg a manipulált hír ismét, eltöprengek rajta, a kiváltó okokon. Kora ifjúságom óta olvasok napilapokat, a bennük található napihírek egykor történelmi eseményekké avanszálásán már akkor elgondolkodtam. Eredetileg azért, mert folyton azzal takaróztak a közelmúlt eseményeinek kihagyása miatt az akkori történelemkönyv-írók, hogy nincs meg hozzá a kellő történelmi távlat. Mármint ezek megítéléséhez. Aztán persze még újabb évtizedekig halogatták, hogy megszólaljanak ezzel kapcsolatban. Legfeljebb a „szerencsétlen történelmi események” emlegetéséig jutottak el. Maga az „esemény” szó indított minden mellébeszélést. Éppen ezért nemzedékem minden értelmes tagja beleborzad, ha ezt a szót hallja. Ennek legpontosabb jelentése ugyanis az, hogy az illető hazudik, nem akarja vagy nem meri kommentálni a történeteket, melyek időközben történelemmé váltak rég, vagy szimplán csak gyáva.

Elgondolom, hány történelmi figurát áztatott már el sikeresen az újkori sajtó. Hány embert kellett velük együtt gyűlölnie az olvasóközönségnek, csupán mert mindig volt egy megvásárolható, lefizethető, zsebre vágható újságírói réteg, mely még csak nem is a krémjét képezte a szakmának, hanem a legalantasabb szubkultúrát bármely társadalomban. Ők viszont elérték a megfelelő manipulatív eszközök felhasználásával, hogy az általuk kipécézettek a feketénél is feketébb színben szerepeljenek az általuk teleírt lapok hasábjain. Azt természetesen nem állítom, hogy a diktátorok ártatlan első áldozók lettek volna, azt viszont igen, hogy nem mindenki diktátor, akiről ők azt állítják, hogy igen. Példa a saját miniszterelnökünk, akiről soha egy jó szót le nem írnának. Még csak a saját érdekeiket se mérlegelik ilyenkor, mikor a migránshelyzettel kapcsolatban hazudnak – rendelésre. Egyáltalán olyan mértékben elcsépeltek minden negatív jelzőt, de gyakran pozitívakat is, hogy akit egyszer már sikeresen bepaliztak, az simán hátat fordít nekik, és onnantól fogva beszélhetnek akármit is, senki nem hisz nekik. Közös vonásuk mindenhol a világon, hogy folytonosan gyűlöletet akarnak kelteni az emberekben. Céljuk mások kiközösítése, perifériára juttatása, kiszorítása az élet minden területéről, majd a tőlük való elhatárolódás deklarációja, és ugyanennek a megkövetelése minden civilizált lénytől. Ám azt, hogy ki civilizált, azt ők mondják meg. Aki ellent mer mondani nekik, azt előbb verbálisan fosztják meg minden emberi értékétől, majd egzisztenciálisan tönkreteszik, elszegényítik, szóval az emberi létezés minden szintjén páriává teszik. Értelmes ember persze átlátja minden manipulációjukat, és szellemi honvédelembe kezd. Jó, ha ehhez társakat is talál, mert a sajtó által degenerálttá tett társadalmak a legesendőbbek és legsérülékenyebbek. A már sikeresen kiközösített személlyel nem szívesen kezd kommunikációt a még körön belül maradtak közössége. Ezen a meggyengült rendszeren kell sürgősen változtatni, mielőtt teljesen korrodálja az anyagelvűek szociális agyréme. A tét ugyanis ennyi: ha ellenállsz, te is szélsébesen kishetsz a pikszisből, és ugyanolyan pária leszel, mint amilyenné a manipulátorok akarnak tenni.

Utólag fel lehet tenni a kérdést: mi volt igaz mindabból, ami a világsajtóban valaha is megjelent a közszereplőkről, híres emberekről vagy csak a sajtóhadserg által kipécézettekről? Mikor távoli országokról van szó, rengeteg hiányossággal szembesülünk. Mit is tudhatunk arról, hogy mi folyik manapság Afrikában, a Közel-Keleten vagy Indonéziában? Nem utazunk oda, így sejtelmünk sincs róla, miféle társadalmi berendezkedés uralkodik a távoli tájakon. Éppen ezért fontos volna, hogy a fent emlegetett elfogultságoktól és mások erőszakos befolyásolási szándékától mentes sajtó és sajtótermékek is létezzenek. Annyit tudunk, hogy Idi Amin és sok afrikai társa erős kézzel tartották meg hatalmukat. Az ex-bunyós feje sok ütést kaphatott, ha valóban igaz, hogy egykor kihívta bokszmérkőzésre az akkori izraeli miniszterelnök asszonyt, Golda Meyr-t. De hogy mi volt az igazság

Salvador Allendével kapcsolatban, akit annyit gyaláztak az akkori nyugati sajtóban, valamint a szadista Pinochet elnökkel, aki véres bosszút állt mindazokon, akik szocialista rendszert akartak Chilében, azt csak sejteni lehet. Mindazok, akik nem amerikai érdekeket képviselnek, azok eliminálandók – az ottani szolgasajtó szerint. Az opponens Allende sorsa ezért pecsételődött meg. A jelenkori diktátorok, vagy akiket annak neveznek, kemény kézzel uralkodnak a saját birodalmukban, ám amint megdöntik őket, azonnal káosz és anarchia lesz úrrá az adott területen. Ennek hatásaként menekültek tíz-, sőt százezrei indulnak világgá, hogy a vágyott békés élet számukra is adott legyen. Napjainkban viszont olyan civilizációs különbségek csapnak össze, akkora érdeellentétek, hogy abból semmi jó nem sülni ki. A nagy manipulátor most háborút szeretne gerjeszteni, csak hogy Európa népei tanultak két világháborúból, melyeket látszólag az ő érdekeiből és az ő hibájukból vívtak. Az igazság azonban az, hogy se nem a mi érdekeinkről, se nem a mi hibáinkról volt szó, hanem a mesterséges háborúcsinálók mesterkedéseiről. Ezeket kell leszerelnie a világnak.

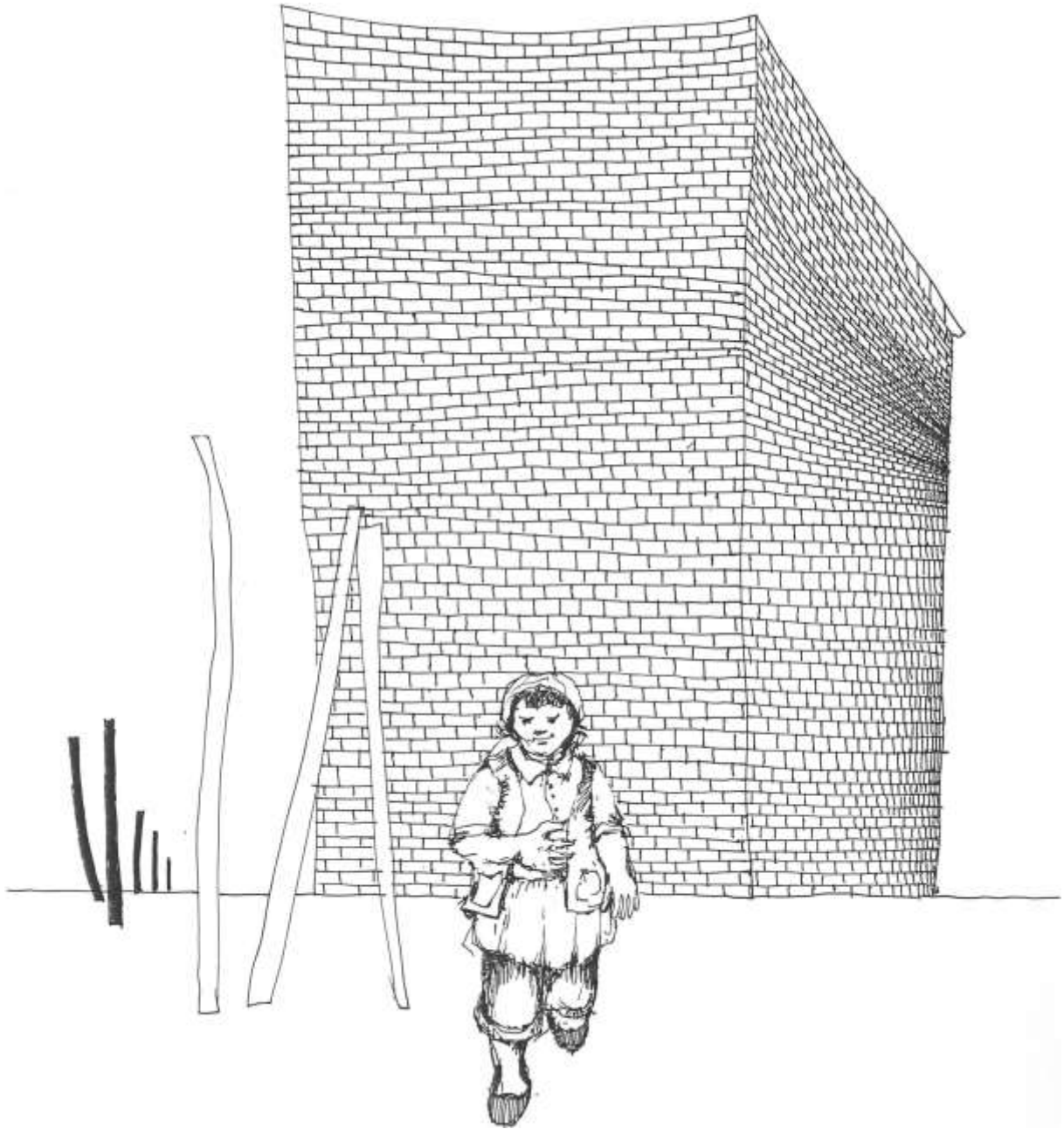
Akit a gyűlölet vezet, az mindig vakon rohan a végzete felé. A józanul gondolkodó főknek kell nagyobb szerephez jutniuk mihamarabb. A háborúcsinálók, bajkeverők nagy valószínűség szerint mindig ugyanazok voltak. Mindig ők uszították egymás ellen az etnikumokat, hazudtak vagy gyártottak jó előre, provokatív szándékokkal ún. casus belli-t. A mára már technikai eszközökkel is olyan okossá tett embereknek kell ellenállniuk az őket csak bábnak, játékszernek, irányítható zombinak tartott alakok mesterkedéseinek. Ez jelenkori feladat, nem halogatható későbbre.

Az elmagányosodás (és szenvedélybetegség) velejárója a párbeszéd-képtelenség. Ha ilyen betegek keresik vagy hívják fel az embert, szinte semmi mozgásteret nem hagynak nekünk. Csupán könnyíteni akarnak magukon, választ nem várnak az általuk felvetett gondolatokra, hallgasd meg őket, ennyi az óhajuk. Ha mégis megpróbálsz reagálni, gyakran durván vagy udvariatlanul félbeszakítanak, nem kérnek belőle. Nem igazán tudom, hogy ez inkább a magány hatása, vagy sokkal inkább a már kifejlődött betegségé. Mi mást tehetünk, mint hogy meghallgatjuk őket, jóllehet olyan érzés, mintha leöntöttek volna valami szennyes lével?! A sok negatív indulattal, értékítélettel megspékelt mondanó olyan érzést kelt a hallgatóban, mintha valami szennyes áradat útjába került volna – véletlenül és véletlenül. A beteg, magányos ember könnyít magán, olyan, mintha egyfajta szellemi hányás szem- és fültanúi lennénk. Ugye, hogy viszolyogtató? Pszichiáternek való munka, ha már erre vállalkozott élethivatás gyanánt. A szerencsétlen megkínzott ember voltaképpen a saját megalázottság-élményét adja tovább, s nem fogja fel, hogy másokat is meg akar alázni ezzel. Talán a szakemberek se tudják pontosan, hogyan alakulnak ki a lelki betegségek, ők leginkább a tüneteiket kezelik. Az elhivatottak persze az okokat is, de ezek feltárása a legnehezebb feladatok egyike. A betegek ugyanis szívós erővel állnak ellen mindenféle gyökeres kezelésnek. Az okokat ők titkolják a legjobban, még azoknál is jobban, akik valódi felelősei, bűnösei ennek a folyamatnak. Az erőszakot elszenvedett ember szégyelli a történeteket, még az elkövetőnél is jobban takargatja úgy az eseményt, mint az okokat. Eközben persze összejátszik a bűnösökkel, akik megfosztották személyes önvédelmi képességétől. Nos, a lélekbúvárnak ezzel az összefonódással kell megbirkóznia, ha rendet akar rakni a teljességgel felkavart lelki üledék közepett.

Szentenciák. Az emberek gyakran mondanak ki egymásról velős értékítéleteket. Ezek egy része jelentős igazságtartalommal bír, míg más része, s talán zöme előítéletek halmaza. Ha csupán igazodási pontokként használjuk őket, akkor van esélyünk az eligazodásra, ám ha túltengenek az előítéletek, akkor könnyen megtévelyedhetünk. Egymás vallását, etnikumát egy kalap alá venni, alapból elítélni félrevezető, és nem is intelligens dolog. Ugyanakkor szükségünk van bizonyos

támpontokra, hogy a számunkra ismeretlen helyről származó emberek szokásait, rituáléit megérthessük. A migránsokat kritikátlanul, számolatlanul befogadó országok politikusai egymás előtt is nagy színjátékokat játszanak. Előadhatják egymásnak – mindig szigorúan egymásnak szánva, a nagyközönséget semmibe véve – a jóságról, toleranciáról, demokráciáról szóló üres frázisaikat, melyek mára teljességgel kiürültek. Gyakran éppen az ellenkezőjét jelentik gyakorlati politikájuk tekintetében, mint amit eredetileg jelentettek és tiszteletreméltó hagyományaink részét képezik. A nép viszont nap mint nap szembesül azokkal a hatalmas kulturális különbségekkel, amelyek két kontinens között fennállnak. Akik idejönnek, magától értetődően használhatják a saját előítéleteiket, mert rájuk szólni nem illik, tehát nem veszik emberszámba a nőket, s közben nem vesznek tudomást arról, hogy ők jöttek ide látogatóba, tehát illenék tiszteletben tartaniuk a házigazda jogait. Még akkor is, ha az illető nő. Hatalmas táblákkal kellene hirdetni a határainkon a következőt: ***Ez itt egy keresztény ország, ahol férfiak és nők egyenlőek. Aki ide akar jönni, az köteles tiszteletben tartani mások emberi jogait, az ország alkotmányát, annak szokásrendjét. Ha nem tudod elfogadni ezt, akkor fordulj vissza, és menj Isten hírével! Otthon, ahonnan jöttél, nyilván ki tudod élni ennek az ellenkezőjét, de itt nem.*** Minden letelepedni kívánóval, már ahol befogadják őket, alá kellene írni egy nyilatkozatot, melyben vállalja, hogy a beléptető országban nem követ el bűncselekményt, nem folytat felforgató tevékenységet. Amennyiben megszegné ezt a megállapodást, azonnal lefogható és kitoloncolható az országból, minden rokonával és hozzátartozójával együtt.

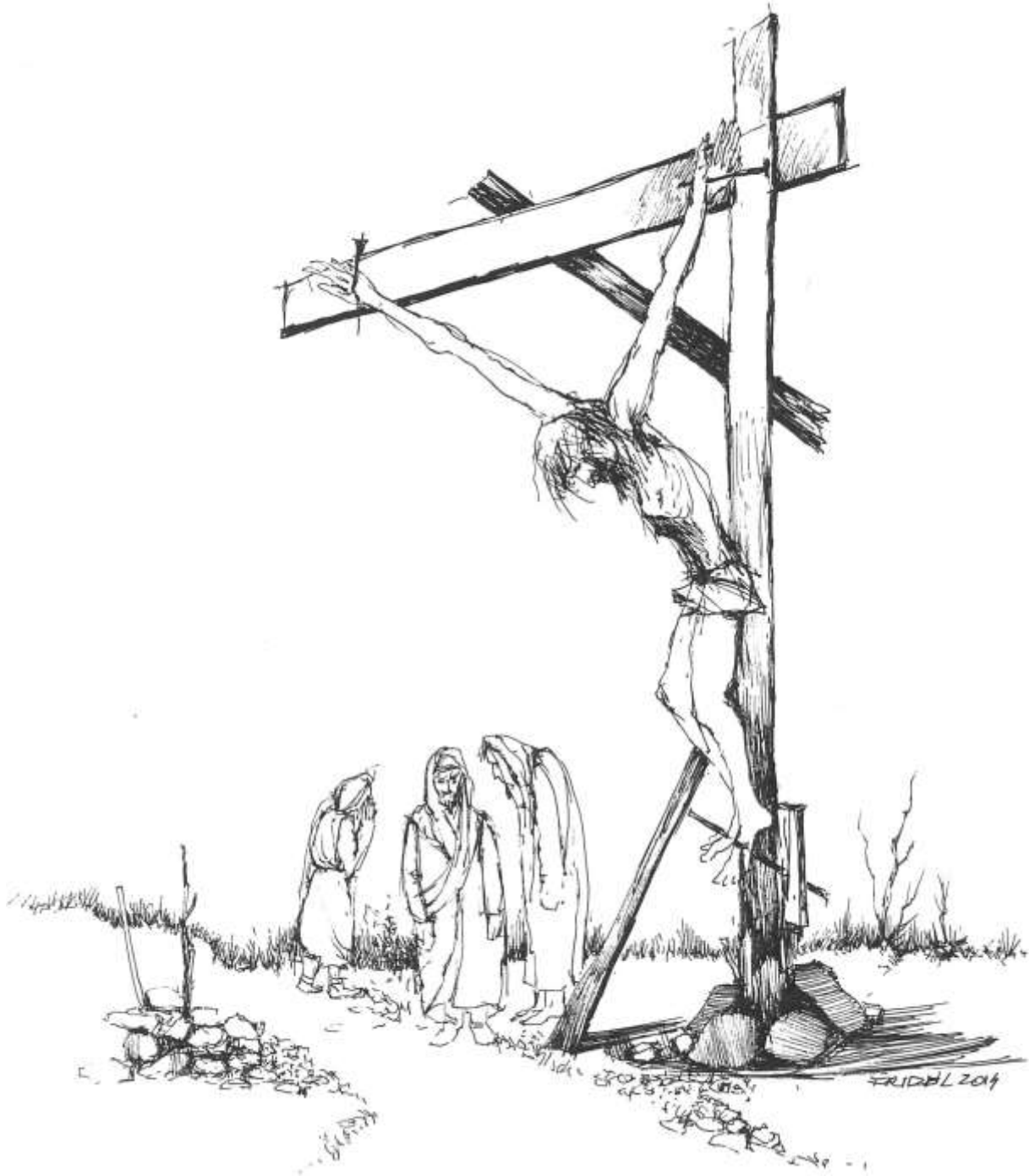
A politikusok és a politikai élet persze mindig kasztként különült el az átlagember, a kisember világtól. Azt elvárni, hogy mindenben egyetértsenek, elég meddő vállalkozás. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a nép által megválasztott politikusoknak ne kellene közeledniük azokhoz, akik végső soron eltartják őket, családjukat, kasztjukat. Hogyan képviselhet másokat az, aki támogatóinak még csak az igényeit, gondolatait, emberi világát sem ismeri?! A kívülállónak viszont tudnia kell, hogy a politikai elit által kinyilvánított gondolatok nem feltétlenül tükrözik annak a társadalomnak a mentalitását, amelyből származnak. Az átlag amerikai, akit máig a Függetlenségi Nyilatkozat jegyében nevelnek (kábitanak), soha nem azonos az amerikai politikai elittel, mely bármely országot hajlandó lerohanni és kifosztani, ha úgy véli, hogy ez az ország érdeke. Már frazeológiájában is jócskán elrugaszzkodott a korábbi terminusoktól. Soha nem használják a „hazám”, „hazánk”, „hazafiság”, „hazafias kötelesség”, „hazaárulás” kifejezéseket. Nekik csak országuk van, holott ezt korábban csak az uralkodókkal és Istennel kapcsolatban mondhatták. Ergo ők máris uralkodóknak képzelik magukat. A népet és a hazát nem szolgálják, hanem leigázzák és kifosztják. Ezért nem beszélhetünk közös nyelvet. Velük hasonló transzparensen lehetne közölni a nép, a többségi közösség akarátát, mint ahogy a migránsokkal kapcsolatban leírtam. Nincs más megoldás, a szabályokat ismét tisztázni kell, a háborúcsinálóknak, bajkeverőknek végleg távozniuk kell.

Az emberek a legkegyetlenebbül mindig a vélt sérelmeikért szoktak bosszút állni. Voltaképpen nem indok, hanem ürügy kell hozzá. Aesopus farkasának acsargását a fiatal bárány ellen nyilván emberi viselkedésformák ihlették. Az ókor óta pedig nem sokat fejlődött az emberiség. A technika, talán külső segítséggel, jelentőset, de érzelmi kultúrájában mintha ezzel fordított arányban csúszna egyre lejjebb egy önbedaráló rendszer legalja felé. Vannak persze a tiszta emberi érzésektől fűtött kevesek, akiket semmilyen korszak semmilyen rohadt rendszere nem tud megfertőzni. Úgy látom, mintha a humánus faj fejlődése valami különutas módon zajlana. Burokban él, a maga szigetein, határait pedig nem ő maga őrzi, hanem a szigorú erkölcsi normák, melyek szerint az élete folyását ő maga határozza meg. Vagy egy felsőbb akarat? Mindenesetre jól szabályozott, átlátható, tiszta életforma ez, mely néha úgy takarja be védelmezően az alatta elterülő világot, akár a most felszálló, tiszta, fehér felhőpára néma sokasága. Aki lépett már be felhőbe gyalogosan, az érti, miről beszélek. Régi kirándulások emléke köszön vissza ebben a képben. Egyedül a hegyen, amikor senki nem akart elkísérni szokásos hétvégi kiruccanásaimra Felsőtárkány környékére. Májusi eső után langyos párában úszott a hegyoldal, párállott az aszfalt, mikor kiszálltam a kocsiból. Aztán az egész összeállt egy fehér páratömeggé, de egyelőre nem szállt fel, csak gyűjtötte a felhőhöz szükséges imbolygó vízcseppeket. Csip-csup, a híres vízcseppecske megint utazott, és társaival gyülekezve készült felemelkedni, ám a földközelség még kötötte őket magához. Én lassan haladtam feljűk, aztán már benne is voltam a felhőben. Egy perccel korábban még láttam a völgyet az út alatti völgyben, legmélyén a kicsinyke patakot, amelynek hangja mindig betöltötte az erdei csendet. Fölötte már ott lebegett egy másik felhő (vagy csak a miénknek a kezdeménye), de ahogy beléptem a sűrű párába, megszűnt a láthatár, azaz igen rövidre korlátozódott. Pár lépés volt mindössze, és én nem túl sokáig tartózkodtam benne, mert a kocsin senki nem látott volna meg időben, ha éppen ő is arrafelé kocsikázik, ahogy előtte én. Kedvenc ösvényemet teljesen belepte a felhő, és bár tudtam, hogy kevéske idő kérdése, amíg kitisztul a kép, mégis hirtelen meggondoltam magamat. Hazavágytam, a családi otthon meghitt miliójébe, ahonnan nem vághat ki hirtelen egy autó, hogy valami bajt okozzon. És ahol vártak rám a hirtelen elhatározástól kissé meghökkent fiaim, mármint azon lepődtek meg, hogy egyedül is elmegyek levegőzni egyet, ha ők nem tartanak velem, majd ismét, hogy ilyen hamar visszajöttem a máskor egész délutánon át tartó kirándulásból.

Talán ugyanez a baj a társadalom egésze fölött lebegő tisztákkal is. Nem élnek benne igazán a lenti, jóval piszkosabb világban, hanem attól elkülönülve élik magányos életüket. De vajon mi szüksége volna a másik valóságnak őrájuk? Minden addig tartana, amíg sikeresen be nem piszkítanák a rájuk jellemző vadsággal és nekik kellemes szennyáradattal. Persze a páracseppekre mi sem jellemző jobban, minthogy maguk alatt hagyják a sarat. Csak azok híján párologhatnak el, máskülönben visszahúzná őket annak tömege és sűrűsége. Egyszóval a rá jellemző fajsúlyossága. Elkülönülnek egymástól, ahogyan a művelt ember világa különözik a műveletlen tömegektől. Hogy mennyire tudnak hatni egymásra, azt mi sem mutatja jobban, mint hogy a társadalom és a civilizáció mégis csak fejlődik általuk. És a nehezkesebb világnak is szüksége van az éteriekre, máskülönben soha nem elegyedhetnének egymással. Ha viszont túl korán érkezik az égi hírnök a fejlődést jelző előhírral, gyakran durva fogadtatásban van része. Ilyenkor jönnek a bosszúhadjáratok, amelyek csúnyán megtépázzák a tiszták nimbuszát. Aztán valami mégis csak kisül a csetepatéból, valamilyen anyagot azok is hagynak maguk után, akik egyébiránt folyamatosan felfelé törekedve élik le az életüket.

Árnyalatok vannak, eltérő típusok is, különböző korszakok eltérő szokásokkal, szokásjoggal pláne, az összekülönbözés azonban mégis a tiszták számára veszélyesebb, mert az alsó világ mindig az ököljog bevett gyakorlatával támad rá a szerinte jogosulatlan betolakodóra. A nála tisztább lény lerángatása a sárba egyfajta önigazolás a számára. Igaz, semmire nem jut vele, mert a fizikailag megrontott vagy megsemmisített lény soha nem fog vele azonosulni. Csak a teste fölött rendelkezhet, a lelkét nem érintheti. Az ugyanúgy odafent lebeg, ő meg tehetetlen dühvel szemlélheti, hogyan távolodik tőle egyre fentebb emelkedve.

A tömeg-ember máig nem érti, hogyan történhetett meg Jézus fizikai testének megsemmisítése. Pedig a válasz egyszerű: ő adta oda nekik, hogy megláthassák, az csak az anyag, amelybe földi életre leszületett. Amit ők megkaparintottak, az csupán a porhüvely, mely mindnyájunk után veszendőbe megy. Lelkünket visszaadjuk az Úrnak, testünket pedig a földnek, amelynek anyagából vétettünk. A lélek, amely által Jézus kortársai nemesedhetek volna, nem tudott hatni a nála alantasabbakra, vagy legalább is nem úgy, mint az meg is történhetett volna. És a bűnében megátalkodott ember máig ugyanazt akarja bizonygatni, aminek akkor se volt értelme, és ma sincs. Isten megengedte Jézusnak, hogy feláldozza magát mindnyájunkért, mert ez az ő döntése volt, egyszülött fiáé. A mai világ is erről szól: az emberek egymást letiporva küzdenek az anyagért, amit mindnyájan magunk után hagyunk. Vagyon, szépség, vonzó fizikai test – értékes belső tartalom híján. Miközben ezért küzdenek, a mindenkori anyagért, egyre mélyebbre süllyednek, mert folyamatosan tapossák le egymást az anyag birtoklásáért. A Jézus-példázattal pedig nem élnek, hanem visszaélnék. „Hogyan engedhette meg Isten?” – károgják, mert semmit nem értenek a szükségszerű fejlődéstörténet lényegéből. Ha egyszer kaptunk egy lehetőséget a fejlődésre, felemelkedésre, akkor nem az a dolgunk, hogy egymást visszarángassuk, hanem hogy magunk is elinduljunk felfelé a meredeknek mutatkozó, mégis egyedül járható úton. Minden más a mély felé vezet. Még talán ki is van kövezve, mívesen kiépítve, mert azért a tudást ne vitassuk el a legfőbb Gonosztól se! Ő azt példázta, hogyan lehet a megszerzett tudást gonoszságra fordítani, és ahelyett, hogy használna vele, mindenkinek csak árt. Elsősorban önmagának, mert a másoknak okozott szenvedés, ártalom az ő lelkét terheli a legjobban. Felelős mindazokért, akiket magával, magához a mélybe rántott. Minél többen vannak, annál több bűnt halmozott fel és annál több büntetést várhat a saját fejére. A példázat ennyire egyszerű. Jézus gyilkosai pedig semmi mást nem nyertek, mint a pillanatnyi diadalt: no, lám, az, aki Isten fiának vallja magát, az is leverhető. Ám ugyanabban a pillanatban övéké lett mindaz a szégyen is, amely az őket követők lelkét elárasztotta hirtelen. A kollektív érzés egyetlen földindulássá lett, fenyegető égi jelenségben manifesztálódott. Éjszakai sötétség támadt, vulkánok törtek ki, megindult a föld, rengett, villámok sújtottak le a bűnös földre, amely ennyi jószág láttán se volt képes átélni a megváltás pillanatát. Ezért van az, hogy akik máig ugyanazt a vétket hirdetik a megbocsátó jószág helyett, ugyanabban a bűnben tobzódnak, ugyanazt ismétlik ész nélkül, mint a bukott szamarak. Holott annyit ők is tudhatnának, hogy a kapott lehetőséggel élni kell, a fejletlen lény pedig hiába támad a nála magasabb rendűekre, mert soha, egyetlen ujjal sem érintheti azok magasztos lelkét.

Illúziók. Keresztfiam látogatása sok régi élményt hoz felszínre. Otthonunkat, ahol régen ők is éltek, a béke szigeteként emlegeti. Elgondolkodom. Szülei házassága meglehetősen viharos volt, ami az ő életüket is fel-felkavarta az ellentétes jellemű szülőpár által felindított zavaros hullámveréseivel. Nevelési elveik a jobbra-balra kiosztott pofonokat és a túláradó szeretet közötti hányódást egyaránt magukban foglalták. Volt úgy, hogy hosszabb ideig voltak kénytelenek apátlanul élni, nővérem pedig a kétségbeesés minden kínját átélte, amikor egyedül maradt a három gyerekekkel. Ugyanakkor zajos társasági életet éltek. Sok volt az érdekből hozzájuk csapódott alak, akik csupán részesülni akartak az

általuk nyújtott protekció morzsáiból. Bulik, ivászatok, zenész barátok, incifinci nőcskék, lebzselő alakok, mindenféle népség, felszínes kapcsolatok. Nem is tudom, hogyan lehet mindezt a béke szigetének nevezni. Talán úgy, hogy a megszépítő távolság megdolgozza az anyagot... Kihullik mindaz, ami zavaró, maradnak a szép illúziók. Szerencsések, mondhatnánk, mint aki szenilissé lett. A demens ember sincs tudatában annak, hogy amire ő nem emlékszik, az azért még létezik. Tetteink akár a bespájkolt ételek, gyülekeznek valami kollektív memória tárházában. *Be lehet csukni az ajtót, akár el is lehet barikádolni a bejáratot, de amit oda gyűjtöttünk, attól még ott van.* Hiszen még a szavaink is, melyek látszólag elúsznak és semmivé foszlanak a levegőben, egykor visszatérnek és visszhangként beszélnek vissza, azaz visszatükrözik ránk mindazokat az érzéseket, amelyeket mások iránt tápláltunk. Az ember adománya a szó, mely teremteni képes, de erősen rombolni is. Gondoljunk csak az átkokra, melyek rendre azok fejére szállnak vissza, akik másoknak próbálnak ártani általuk! Ezért kell megfontolni a szavainkat. EZÉRT IS.

Wilhelm Hauff remekműű meséje, az Üvegszív a gyermekek számára is érthetővé fordítja le az emberi süllyedéstörténetet. Nem tudom, hányan olvassák manapság ezt a csodás történetet, csupán abban vagyok biztos, hogy azok, akik a világot (vagyis csak a Földet) irányítják, azok nem. Pedig hányan cserélik el ma is valódi, szépséges, érző szívüket egy törékeny üvegszívra?! A vadon óriása, a vén varázsló meg mindnyájukat számon tartja. Foglyul ejti, ahogyan Mefisztó is az általa felvásárolt olcsó lelkeket, és a sarkukban van, nehogy a haláluk pillanatában mégis vissza tudjanak térni oda, ahonnan származnak, az Égi Jóság Birodalmába. Ez meg az ő illúziója, hiszen vannak, mindig is voltak olyan lelkek, amelyek folyton a magasságot áhítozták. Alantas környezetben is csak felfelé vágnak, s végül megtalálják a kitörési útvonalat. Akkor az öreg patás úgymond pofára esik. Ahogy Mefisztó a Faust-történetben. Kell ennél kecsgetetőbb remény a földi ember számára? Hogy végül csak üldözhetik, de soha nem érhetik el, ha már bizonyos magasságba emelkedett.

Jegyzeteim, ezek a palackposták se működnek már olyan formában, mint azelőtt. Korábban volt kivel megosztani a gondolatokat, de ahogyan a Marton Évával és a Tosca imájával kapcsolatos véleményem se talált értő fülekre, ugyanúgy ezeket a ma reggeli – kora délutáni gondolatokat sincs kivel megosztani. Diaszpórákban élünk, eszme-felhőfoszlányok páracseppjei gyanánt szétszóródva valami átláthatatlan égi jelenségben. Emelkedünk, ezt érezzük, míg az alattunk elterülő táj távolodik. Végül is végig kell élni az élet-fogalmazás mindhárom fő elemét: a bekezdés és tárgyalás után a befejezést is, mely kinek magasztos, kinek alantas, de oda kell biggyeszteni a végére valamit. Egyre jobban úgy érzem, nincs kinek írni, mert az emberek leszoktak az olvasásról. Interneteznek, csetelnek, telefonon locsognak válogatott marhaságokat vég nélkül, és minél több szóval mondják, annál kevesebb értelme van. Ahogy az elitnek mondott gimnáziumban volt tanítványaim legalja. Utóbb belegondoltam párszor, vajon mire vitték az életben, a sok elkényeztetett egyke? Az egyetemen már nem vihették tovább ezt a léha felfogást, mert az első zéhákon, kollokviumokon kivágják őket, ha csak locsognak és mellébeszélnek, időt húznak. Ilyen hozzáállással maximum vásárolhatnak maguknak valami gagyi diplomát. Büfé-szakon, ahogy a fiaim nevezik. Páran esetleg nagy protekcióval jó állásokba kerültek a szülők révén, netán beleültek a szülők által teremtett vállalkozások valamelyikébe. Hogy aztán nagy szerencséivel továbbvigyék, egy már jól bejáratott személyzet munkájára alapozva, a saját bújtatott tevékenységüket, vagy gyorsan leamortizálva még azt is, amit a szülők, nagyszülők összegyűjtöttek, netán összeharácsoltak – az ő boldogulásuk érdekében. De mit is töprengek én az ő sorsukon, melyen már régóta nem osztozunk? Onnantól kezdve, hogy sikeresen eltávolítottak, ahelyett, hogy hagyták volna érvényesíteni a saját tanítási és nevelési módszereimet, már nem szükséges törődnöm a folytatással. A többivel, az

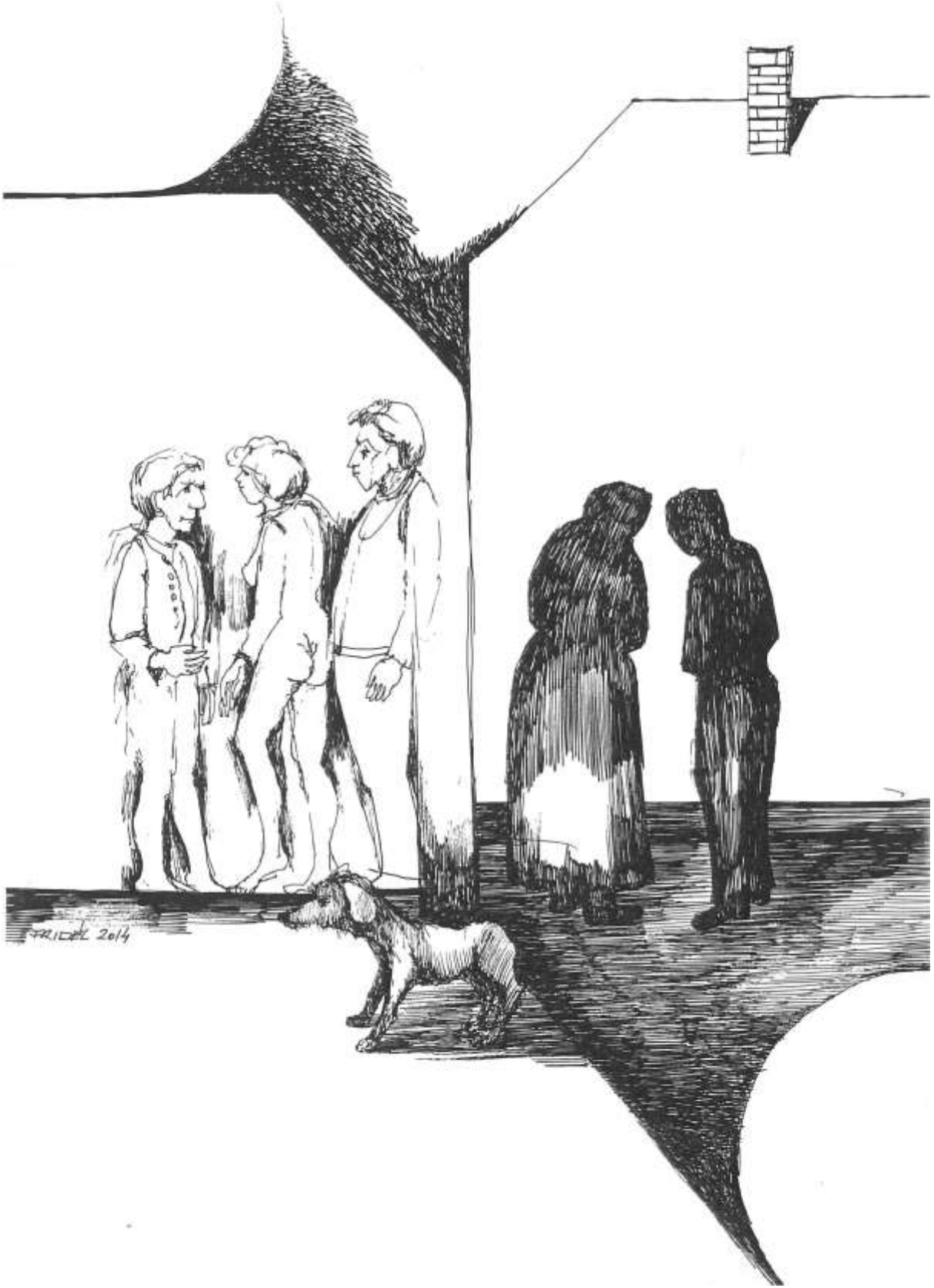
értelmesebbekkel, akik úgymond vették a lapot, azaz igyekeztek teljesíteni és nyelvileg fejlődni, ahelyett, hogy folyton csak a szülők vagyonával kérkedtek volna, egyébként is lehetett értelmesen kommunikálni. Ők megérdemlik az utólagos gondolatot, a kései törődést, amit egyetlen valamirevaló nevelő se szokott kihagyni, csak mert ez fér össze a jellemével.

Tanáraink, akik már odaátról figyelnek bennünket, ha ugyan figyelnek és nem akadt egyéb feladatuk, valamint elhalt családtagok jártak valamelyik reggel az eszemben. A Papa fivérei, nagymama bátyja, Zsiga bácsi, a bikaerejú nagygazda, aki sok állatot nevelt, bikákat is, amihez rendkívüli fizikai erő volt szükséges. Ugyanúgy Albert bácsi is, Viktor bácsi, a makacs alföldi gazdák, akiket semmiféle veréssel, kínzással nem lehetett beverni a téeszcsébe. Pedig nagyapám, öreg Nagy Viktor, az ő édesapjuk, nagy szocdem volt. Igaz, ő se igen úgy képzelte el a dolgot, ahogy a hazaáruló Károlyi, lepasszolva a sok jelzáloggal megterhelt birtokot a naiv parasztnak, akik utóbb fizethették a jelzáloghitelt a nagyzóló gróf helyett, aki ráadásul még kegyeskedni is vélt velük. A bankok és bankárok aljas felfogása már akkor se volt másnyilván, mint manapság, a sok befürdetett kamat- és jelzáloghiteles adós embertelen kiszípolozásával...

A nagy műveltségű Sedon tanár úrra is emlékezem, akit a diákok kivétel nélkül tiszteltek. Baranyi Ferenc évfolyamtársa volt, különös módon került az egyetem olasz szakára. Magyar-történelem szakra felvételizett, de mivel az volt a legnépszerűbb szak, áttanácsolták olasz szakra, ahol viszont jelentős hiány mutatkozott akkoriban. Szívós, szorgalmas, emberséges tanár volt, rendkívüli műveltséggel. Örökké olvasott, hatalmas könyvtárral rendelkezett. A Jászságból került ide, tovább örökítve az egykor uralkodó műveltségű perzsák génjeit és kulturális hagyományait. Nem emlékszem, hogy előfordult volna bármi tiszteletlenség vele kapcsolatosan. A saját osztályában csak Sedon papának hívták, bár nem volt öreg, csak rendesen apáskodott diáktársaink fölött, akiket egy kicsit mindenki irigyelt ezért a privilégiumért, hogy az ő védelme alá tartozhattak. A tudást becsülte, értékelte, aki szorgalmas is volt, azokat továbbtanulásra ambicionálta. Az ostobaságot viszont nehezen tűrte. A butákat pár szóval rendre intette, hogy ha már nem tanulnak, legalább ne zavarják az órát, és ne akadályozzák azokat a tanulásban, akik velük ellentétben szeretnének elérni valamit szellemi téren. Jeles kiszólásai, mint a „Tudod, kisfiam, milyen ostoba vagy?“, ami a lusta diákoknak szólt, meg „A hülyék most hallgassanak“, miközben engem kérdezett ki az előző órai anyagból, és ehhez nem igényelt buta beszólásokat, egyéb zavaró megmozdulást. Élvezettel hallgatta, ha értelmesen fejlődő diákok feleletét, részben mint saját érdemet is, visszahallhatta, azaz tanítása eredményének örvendhetett. Soha nem volt igazságtalan, türelmetlen, értékítéletei mindig helytállóak voltak. Jót, rosszat egyaránt sima modorban, gyakran kemény szavakkal, de nem bántó éllel közölt. A lényeg a kritika volt, de az embert nem bántotta meg. Akit leszidott, az tudta, hogy megérdemli, és utána jobban igyekezett. Én egyetlen letolást kaptam tőle, ebben a formában: „Magától ennél többet várok.“ Soha többet nem kellett rám szólnia. Részemről nem is hanyagság volt a hiba, amiért erre rászolgáltam, hanem a túlterheltség. Édesanyám halála után időnként strapás volt a hirtelen rám szakadt háztartás és a gyakori magány, mert a Papa folyton hajtott, keményen dolgozott. A munkába temetkezett a szeretett feleség halála után, mi pedig már nagylányok voltunk, elvárta tőlünk az önállóságot. Mindennek értelme van persze, ennek köszönhetően hamar bele is tanultam a tőlem elvárt szerepkörbe, és főzésből is legelső helyre avansáltam, amit a Papa ritka dicséretei honoráltak. Nem csépelte a szót, de az érdemeket mindig elismerte. Tőle már az is nagy dicséret volt, ha hatalmas kezével hátba veregetett bennünket. Fiatalkorában kőművesként dolgozott, olyan erős tenyere volt, hogy – jelképesen szólva – majd leszakadt a tüdönk, ha ezzel megpötyölgatta a hátunkat.

Sedon tanár úr külön szokásai közé tartozott, hogy soha nem feleltetett, ha felidegesítették. Nem akart ideges, igazságtalan lenni mással, aki vértlen volt ebben. Nagy megbecsülés övezte ezért. Utóbb viszont szerencsétlen sorsúvá vált. Felesége meghalt, és úgy tudom, hogy a lánya is. Népszerű volt a nők körében, még egészen idős korában is újránősült. Sajnos későn jutott eszembe, hogy meglátogassam és még egyszer megköszönjem neki, amit olaszos műveltségem érdekében, annak megalapozásáért tett. Vártam, hogy legalább egyszer meghívassuk osztálytalálkozóra, de ez több éven keresztül elmaradt, ő pedig időközben csendben eltávozott közülünk. Merthogy az intelligencia halk, miért is csapott volna hozzá nagy zajt? Megteszik azt helyette az örök érdemtelenek, akik mégis besöpörnek maguknak minden előléptetést, kitüntetést, anyagi előnyt, mely szinte törvényszerűen minden korban a középszert élteni, dicséri és mozdítja elő. A nagy tanáregyéniségek emléke viszont legendává lesz, elégtételük odaát az, hogy míg a jelenkor promotáltjait hamar elfelejti az utókor, addig őket nemzedékeken át megőrzi az emlékezet, a szeretet és a hála. Talán ez a jegyzet is, mely pár vonással felvázolta, talán nem sikertelenül, a Gárdonyi Géza Gimnázium egyik jeles tanárát. S hogy a külseje se vesszen el vagy legyen találgatás tárgya, megpróbálom leírni, hátha valamelyik tanítványa, aki odáig jutott művészi fejlődésében, hogy képes volna egy szobrot készíteni róla, kedvet kap hozzá. Magas, szikár ember volt, aki kissé hajlott tartással járt, nyilván sokat görnyedt a könyvek fölött, s talán a dolgozatok fölött is. Rendkívül dús sötétszőke haját hátrafésülve viselte, arca érdekesen szögletes volt, homlokát erősen ráncolta, mikor koncentrált, vagy ha bosszantották. Könnyen leburnult, de talán a sok dohányzás is tette, hogy arcszíne ilyen volt, esetleg a jász-perzsa eredet. Ebből világított ki szigorú kék szeme, mely azért vidám mosolyra is derült, ha valaki szellemesen beszélt a társaságában. Olaszosan öltözködött, ami a hatvanas években feltűnő volt. Időnként Olaszországba ment továbbképzésre, nyelvtudása így mindig naprakész volt. Járása kissé imbolygó volt, mint a nemigen sportoló embereké, keze nikotintól sárga. Az utcán legtöbbször dohányozva járt. Hogy mit szerettek rajta a nők? Nem tudnám megmondani, én sose ilyen szemmel néztem rá. A mi puritán családjunkban tabu az alá-fölé rendelt kapcsolatokban a szerelem. A hitestársak vagy szerelmesek csakis egyenlőek lehetnek abban a kapcsolatban, amiben élnek. Minden mást egészségtelennek tartunk. Ezt így tanultam odahaza, így adom tovább. Annyit persze egy kamaszlány is tud, hogy ki a férfias jelenség, mint ahogyan a Papa kollégái is megsejtették bennem a kibontakozni készülő nőt egészen fiatal koromban. De ez is csak a bókók és kézcsókók erejéig ment el, az idősebbekkel való kapcsolat se tartozott az egészséges vonzalmak közé, amit persze a mai, önmagából és mindenféle erkölcsi rendből kivetkőzött korszakban már másként szokás tekinteni. Mintha minden gát ledőljt volna, mintha nem lennének már gátlások, csak mert a tömegközlés ezt sugallja, sőt ordítja éjjel-nappal, ész nélkül telepíszkítva vele az úrt és minden létező teret.

Nos, az emlékek hajóján jó messzire eveztem, a még tágasabb Emlék-tenger vizein, mely talán olyan mély és olyan téres, akár maga az Univerzum, a Teremtés kezdete óta táguló dimenzióival. A hétvégén előkerült fényképek, melyek láttán keresztfiam közölte, hogy számára ez már olyan felfoghatatlan messziségű idő, amivel nem tud mit kezdeni. Ő a dédnagymamájáig visszamenőleg ismeri a családot, a csak fotón bemutatott személyek nem mondanak neki semmit. Akkor mit szóljanak a gyerekei, a sokadik nemzedék a családban? Én egy nemrégiben visszkapott fényképgyűjteményen felfedeztem az egyik dédnagymamámat, akit kiskoromban ismertem még, de az emlékek elhomályosultak, és nem vagyok biztos benne, hogy a Papám édesanyja ül-e ott a kezébe adott dédunokák valamelyikével, vagy a Nagymama édesanyja. A környezet jómódú emberekre vall, nem közönséges falusi paraszti milió, mint amiből eleget láttunk kislánykorunkban. A faragott kőrácsos terasz csakis a falusi értelmiség környezetét jellemzi, máshol tornác volt vagy gang. Ez meg

az én dilemmám, ami nekem se enged sok teret, hogy beláthatnám a felmenők világát, vagy megismerhetném emberi kapcsolatrendszerüket. A családi biblia, mármint az anyai, csupán üknagymamámig, Nagy Mártháig őrzi a felmenőket. Legalább is azokat, akiket még képes vagyok beazonosítani. Az ő édesapja lehetett Nagy Bálint, szépapánk, s vele már a XIX. század elejéig megyünk vissza, Arany papával pedig a XVIII. századba. A nemesség története a XVII. századba; a krónika szereplői mind, kivétel nélkül magyar nevéek. Egyetlen idegen név sincsen köztük, egyetlen generációban sem. Csak én és nővérem törtük meg ezt a sort, ösztönösen a család fennmaradása érdekében. Merthogy az öreg családfa már többször is majdnem kihalt. Egészséges, távoli gének kellettek az egészséges utódok nemzéséhez. De ez már megint egy másik történet. Mint ahogy az az ösztönös idegenkedés, melyet korábban megmagyarázni se tudtam, az Eszterházyakkal szemben. Ők tüntették el a család nemeslevelét és kaparintották meg a nemesi birtokokat, melyeket aztán soha nem adtak vissza az Aranyoknak. A hazaáruló, Habsburg-fan Eszterházyak, akiknek a mi birtokaink is kellettek, hogy egyedüli magyar (?) családként hercegi rangot viseljenek. Erről nemcsak az én felmenőim tudnának hosszú történeteket mesélni, hanem sok más magyar família, akik árulás és cselvetés áldozatául estek annyi évszázadon át.

Ha száz évvel ezelőtt azt mondta volna valaki, hogy a mai fiatalok felfogását az egykori ausztrál fegyencek leszármazottainak mentalitása fogja döntően befolyásolni, valószínűleg bolondokházába csukták volna. Ha ráadásul azt is állította volna az illető, hogy az egész világ szellemiségét meg az Angliából és Franciaországból kitelepített visszaeső bűnözők és prostituáltak leszármazottai fogják meghatározni, egész bizonyosan el is tángálták volna érte. Pedig az ifjúság morálját rontó ausztrál iskola-sorozatok mára világszerte elterjedtek, az angol nyelv, és minden, ami időközben hozzátapadt, ahogy a konkvisztádorok csizmatalpára a sár, mára domináns helyet foglalnak el minden nép divattrendjében, amelyet titokban vagy nyíltan az ifjúság követ és ész nélkül majmol.

Természetesen azt se hallja szívesen egyetlen amerikai vagy ausztrál állampolgár sem, amikor felmenőik viselt dolgát felhánytorgatják neki. Ma már nemcsak meleg büszkeség van, hanem ausztrál büszkeség is. Természetesen, szemben az előbbi természetellenes voltával, van abban valami, hogy a mai, modern Ausztráliát végül is a fegyencek munkaerejével építették fel. Ahogy telt az idő, az újabb és újabb bevándorlóknak már vajmi kevés köze volt az először csak büntetőszázadnak szánt kezdeti transzportokhoz. Kivándorolt a szakképzett munkaerő, mint pl. azok a remek kertészek, akik valóságos paradicsomkertet varázsoltak a trópusi, szubtrópusi tájakon. A gazdagok számára, ezt mondani se kell, mert ami az egykori fegyenctelepek helyén fennmaradt, az önmagáért beszél.

A fegyenc nem a társadalom legigényesebb tagja, ezt nem szükséges taglalni. Látna a mai migránsáradatot, az egymás ellen acsargó emberszabásúakat, a rendszeres összecsapásokat, ami köztük dúl, valamint a több tonnányi szemetet, amit rendre maguk után hagynak, lehet némi elképzelésünk arról, mi folyhatott egy-egy ilyen telepen, mely a társadalom szerencsétlen sorsú tagjait is magában foglalta, nemcsak az elvetemült bűnözőket. Gondoljunk csak Jean Valjeanra, Manon Lescaut-ra vagy Des Grieux lovagra, akik nem rendelkeztek szabadon az életükkel és sorsukkal, miután rabosították őket, illetve szerelemből és együttérzésből azokhoz csatlakozott, akiktől a partra kitételük után még az életét is félténie kellett! Láttam valaha Brazíliában készült dokumentum-felvételeket kényszermunkások egykori lakhelyéről, valamint a Kwai folyó menti rabtelepekről, és ausztrál fegyenctelep egykori maradványairól is. Talán olyan is volt, aki sok évi kemény munka után megtört vagy megtért, de azok lehettek többen, akik szitkozódva, átkozódva élték le az életüket, csak mert a fegyenc is lázadó ember. Fellázad valami ellen – értelmetlenül vagy jogosan –, ami sérti őt emberi érzéseiben. Később, a társadalom kitaszított tagjaként, él egy közösségben, ahol az ököljog uralkodik.

De vajon nem az egykori felmenők durva ököljoga köszön vissza az amerikai fegyverviselési hagyományokban is?! Valaha mindenkinek védekeznie kellett másokkal, szinte bárkivel szemben, mert a „Nagy úr a Nincs” jegyében sok minden megeshetett. De az még hagyján, hogy a magánember máig kénytelen védelmezni magánterületét, magánvagyonát és gyakran az övét is, de gondoljunk bele a hódító háborúk sorába, amelyeket Amerika viselt a fél világ ellen! Ezeknek a hódításoknak még mindig nincsen vége. Minden újabb ország lerohanása erről szól: az erősebb, jobban felszerelt hadsereg elfoglal egy másik, távoli országot, hogy annak javait, műkincseit, aranytartalékát, ásványi kincseit megszerezze, azaz továbbörökíti, exportálja az egykor természetes ököljogot egy idegen vidékre, melynek népei esetleg békében éltek egymással. A durván hangzó „Erősebb kutya...” elve ez, mely sehol nem cseng jól. A háborúcsinálók által így olcsón megkaparintott aranyrudak, bankszámlák, műkincsek aztán bekerülnek jól álcázott trezorokba, hogy a forgalomból kivonva egyetlen perverz

alak szerzési vágyát szolgálhassák. A hadak után pedig maradnak a feldúlt falvak, városok, országok, melyekkel a nagy kapzsi utóbb kegyeskedik és újjáépít, hitelez, hogy aztán más formában tegye tönkre ugyanazokat a szegény, kipécézett alakokat, akiket korábban háborúval sújtott. Nincs más teendő, mint a perverz alakok nyakon csípése, forgalomból kivonása, összeharácsolt vagyonuk ésszerű felhasználása. Természetesen nem esztelen szétosztogatással, hanem mindazoknak értelmes munkára nevelésével és megtanításával, hogyan kell boldogulni az életben, továbbá értelmes befektetéssel, fejlesztésekkel, kulturális és oktatási programokkal, melyek a jövőt szolgálják. A segélyezés a legértelmetlenebb dolog a világon, jóllehet mindnyájan alamizsnálkodunk valamilyen formában. Ez folyton csak újratermeli a nyomort, valamint a társadalom számára kártékony élősdireteget szaporítja el, ahelyett, hogy a hasznosakat engedné joggal gyarapodni. Ezeket pont ellenkezőleg, tönkreteszi, leépíti, megfosztja őket cselekvési szabadságuktól és attól a sikerélménytől, amit a jól végzett, értelmes munka jelent az ember életében. Európának éppen ezért kellene most sürgősen észhez térnie. Az ide beáramló tömegek, melyek itt is csak a baksist lesik, nem fogják megoldani sem a termelési, sem a fogyasztási válságot, a környezeti katasztrófákat meg egyenesen felgyorsítják, ha ilyen primitíven viselkednek, hogy mindenütt csak a pizsoktenger és a meggyógyítandó betegségek terjednek utánuk.

Valakinek a természetellenes elképzelése szerint ezen felül a vallási gyűlölséget is importálják Európába. Azok, akik gyűlölik a keresztényeket (mert nem tudják megbocsátani nekünk mindazt, amit ellenünk elkövettek), most ellenünk uszítják a muzulmánokat, akiknek egy része teljes tudatlanságban él. Mivel Bush ex-elnök keresztény, vele azonosítják a modern kori hódító háborúkat és azok kitervelőit. Pedig Amerikát már rég nem a protestáns angolszász faj uralja és irányítja, hanem a valóságtól teljesen elrugaskodott pénzéhes, istentagadó réteg, mely Isten helyébe nyomakodna, ha megtehetné. Már a tudományt és a történelmet is ennek jegyében hamisítják. Megkérdeztem egyik barátnőmtől, tudja-e, hol volt először vallási szabadság. „Természetesen” nem tudta, hogy Erdélyben. Miközben a magukra ma oly büszke déli államokban, Spanyolországban és Itáliában még dúlt és erőszakoskodott az inkvizíció, nálunk már kihirdették a vallások közti egyenlőséget. Még az anyaországban is gályarabságra hurcolták el a protestáns prédikátorokat, mert nem tagadták meg hitüket, de Erdélyben már megbékéltek a különböző felekezetek. Éppen ezért fel se tudják fogni, milyen sértő ránk nézve, amikor ki akarnak oktatni demokráciából, emberi jogokból, és mindazokból az elvekből, eszmékből, amelyek mára üres frázisokká koptak a mindennapi média-szóhasználatban és politikai gyakorlatban. A ma Egerben annyit sztárolt Eszterházy Károly, Eger utolsó érseke, maga is a várbörtönbe záratott, megszégyenített és megalázott, megveretett egy református papot, aki tanulmányai befejezése után Wittenbergből hazatérve benézett az egri vásárra, nyilván azzal a szándékkal, hogy onnan valamilyen portékát vegyen. Pusztán azért vesztette el a szabadságát, mert be merte tenni a lábát egy katolikus városba, amelyről ma már kevesen tudják, hogy Habsburg nyomásra rekatolizált, míg a legnagyobb harcok idején a klérus elmenekült innen, és nem szolgáltatta a szentségeket, azaz megtagadta az egyházi szolgálatot saját népétől. Eger környékén azért van annyi református falu, mert az ellenreformáció idején ezekbe a kicsiny helységekre húzódtak vissza, holott addig kizárólag a mi papjaink láttak el egyházi szolgálatot Egerben. Ez ma már talán nem hangzik olyan nagy dolognak, de az ellenkezőjébe ki gondol bele? Azokban az időkben, amikor magával az elkárhózással volt egyenlő, ha valakit nem kereszteltek meg, nem eskettek össze és nem adták fel neki az utolsó kenetet, előtte pedig nem volt kinek meggyónnia a bűneit!

A mai vallási gyűlölet már megint nemcsak erről szól. Talán felnagyítja a média, de a Közel-Keletről olyan hírek érkeznek, hogy elevenen nyúznak meg, fejeznek le vagy köveznek halálra keresztény

embereket. Ismerve a médiumok mindenre kaphatóságát (a becsületes viselkedést kivéve), még azt is el lehet képzelni, hogy mindez rémhírterjesztés annak érdekében, hogy a nagypénzű megrendelő újabb háborús cselekedeteit tüntesse fel jogosnak, holott nincsen más jogos háború, csak a honvédő háború. Ez máig változatlan princípium. Szóval jobban tennénk, ha minden katonaságot kivonnánk a megszállott országokból, majd hazatérve, gondosan őriznénk a saját határainkat, a migránsáradatot meg visszafordítanánk oda, ahonnan jöttek. Támogatás, fejlesztés csakis és kizárólag az otthon lakás ellenében járna. Akkor se örökéig, hanem induló tőke gyanánt, ellenszolgáltatásként egy nyilatkozat aláírásával, hogy megmaradnak békés szándékú helyben-lakónak, a segélyt nyújtók ellen pedig nem lépnek fel, sem politikailag, sem fegyveresen. A terrorista kiképzést megszüntetik, az erre kiképzetteket átnevelik békés polgárokká. A saját honfitársaikat ők ismerik a legjobban, nyilván a megfelelő módszereket is, melyeket ez a rendkívüli pedagógiai feladat igényel. Itt viszont alá lehetne íratni velük egy egyezményt, hogy amennyiben újból vissza próbálnának nyomakodni az őket így kistafírozó országok valamelyikébe, azonnali kitoloncolással vagy több évi börtönbüntetéssel lehetne sújtani őket, de akkor már a saját költségükre.

Még mindig azon töprengök, vajon genetikailag is kódolva lehet valaki az agresszivitásra, az ész nélküli verekedésre, vagy helytelen nevelés kérdése az egész? A helyzet és a reakciók adottak, egy jó pedagógiai érzékű felnőtt jól le tudja reagálni a dolgot. Ahogy a hisztis hajlam is sokterápiával gyógyítható, ugyanúgy az agresszív kitöréseket is le lehet állítani. Mármint gyerekkorban. Ha akkorra se rendeződik el a kérdés, mire a negatív hajlamú gyermekből felnőtt lesz, akkor minden nehezebb. Az erőszakosabb természetű uralkodni kezd a nálánál gyengébbnek vélték fölött, akik rezignáltan beletörődnek helyzetükbe, ahelyett, hogy legalább egyszer vennék maguknak a fáradságot és rendet teremtenének a saját berkeikben. Valahogy úgy van ez, ahogy a kemény fellépésű kutyaadokival, aki soha nem tűri el az ebek felülkerekedését, sem arra irányuló tendenciákat. De mi a helyzet, ha egész népcsoportokból tör elő hirtelen a rossz genetikai kód és fogadnak el mintegy etalon gyanánt erőszakos viselkedési formákat, mások elleni támadások jogossá tételét, stb.? A békésebb népek, amelyek évtizedeken vagy évszázadokon át hozzá voltak szokva a békés közeg kényelmes melegéhez, hogyan tudnak hirtelenjében helyesen reagálni? Úgy, hogy nem hagynak a nyakukon ülni olyan hipokrita közösséget (szűk réteget), amelynek csupa részletkérdés az egyedüli problémája, ahelyett, hogy a lényegre koncentrálnának – saját népük érdekében. Iskolapéldája ennek a mai Európa, amely – cselekvőképes politikai vezetők híján – összevissza szerencsétlenkedik, legfontosabb kérdésnek a homoszexualitás és mindenféle perverz hajlam legalizálását tekinti, még tovább fokozza az áldatlan helyzetet. Egyetlen európai vezető van, a mienk, aki helyesen reagált a hirtelen beállt, nyomasztó helyzetre, őt mégis valósággal kiközösítették. Szembe menetelve saját népük akaratával is, amelyben még élnek az egészséges reakciókra való hajlamok. Így állott be az a helyzet, hogy most minden nép olyan vezetőre vágyik, mint a miénk, a sajátjukat pedig a fenébe kívánják. Igaz, odáig még nem jutottak el, hogy sürgősen le is váltsák őket, mielőtt még nagyobb bajokat okoznának hazudozásaikkal, értelmetlen helyzetkezelésükkel. Pedig a további bajokat csak így lehetne megelőzni. Többek közt azt is, hogy az agresszív, követelőző magatartás napi gyakorlattá válna kommunikációs szinten, az átlagember pedig belefásulna a „megváltoztathatatlanba”.

A szép, nyári napoknak, és a fülledt hőségnek is rég vége. Most a borult szürkesség ideje van itt, a lehangoló, ködös idő, ami senkinek nem tetszik. Igaz, egyik végtelből a másikba estünk; tegnap ragyogó napsütéssel köszöntött ránk az új nap, ma meg visszaállt az előző napok csúfsága, köddel és időnkénti ködszítálással. A kis fiatal meteorológusok mára már szép időt, melegfronti hatást ígértek, de a sok éves tapasztalat azt mondhatja velünk, hogy a téli meleg légáramlatok csak beszorítják a hideg, nyirkos, elhasznált levegőt a Kárpát-medencébe, ilyenkor inkább a hideg frontoknak kell örülni, mert azok hozzák el a frissítő szelet, ami kisöpri a sok elhasznált levegőt innen. Azok után fel lehet lélegezni, míg most még szellőztetés után is csak bűdösséggel telik meg a lakás, egyszóval nehezen viselhető el.

Hosszú ideig szüneteltem az írással, egyrészt a nyári felújítási munkálatok és a vele járó örökös kosz miatt, másrészt újabb feladatom akadt. Ezúttal a nyugdíjhivatalt kell perelnem, mert sokévi huzakodás után se képesek vagy hajlandók normális nyugdíjat megállapítani. Fellebbezni pedig egyedül csak a Munkaügyi Bírósághoz lehetett.

Nos, a táj, túl azon, hogy ránk ereszkedett a nagy páraréteg, nem túl rossz képet mutat: még mindig zöld a fű, a patakparton is, és az „udvarosban” is, az erkélyen pedig sok a túlélő növény. Még van virágos mézfű, a fűszernövények közül lehet szedni metélő petrezselymet, metélő zellert, rozmaringot, zsályát és curry-leveleket, ami ilyenkor már nem jellemző. De ma reggel óta változatlanul 2 °C van, és kiderült, hogy a páralecsapódás rögtön le is fagy, tehát talajközébe már fagy, és ónos esőbe megy át. Nem túl ígéretes egy kiruccanáshoz karácsonyi bevásárlásra, de az időjárásunk adott, hiába nyafognánk is miatta, nincs más mód, mint elviselni, amíg tart. Majd imádkozunk szebbért-jobbért, és ha elég jók vagyunk, a Jóisten ad másmit. A domboknak még a kontúrja se látszik ki a ködből. Olyan ez, mint egy festmény háttér nélkül. Vagyis hát a földig szakadt ég a háttér ehhez a szürkés látványhoz, amit csak a csupaszfák és bokrok törnek meg itt-ott, s talán kicsit a fű zöldje, már ahol kilátszik a sok lehullott levél közül, amit az idén nem takarítottak el a közmunkások, ahogy máskor szokták.

Adventi készülődésben vagyunk. Az idén kevesebb a zavaró tényező, mármint lélekben, mint az előző években, és ez valahogy megnyugtat. A világban persze dúlnak a nagy turbulenciák, amiknek megvoltak az előzményei az elfuserált politikában, de ezek megoldása is, úgy tűnik, hogy jövőre tolódik át. Ha ugyan lesz rátermett ember, aki képes lesz ilyen hirtelenjében megoldani minden vitás kérdést. Nálunk a felújítási munkákból a bejárati ajtó cseréje maradt el, s ennek függvényében az előszoba festése. Ennyit ér az adott szó a mai világban. Azelőlegre gyorsan lecsapnak, esetleg el is költik előzetesen, utána meg nem szeretik, ha megsürgetik őket az elmaradt teljesítések miatt. A külvilág restanciája ez is, mint ahogy a rendezetlen nyugdíj-ügy. A fűtési szezonban nem mindegy, hogy szigetel-e a bejárati ajtó, miközben a lépcsőház is fűtetlen, de a vállalkozó ingerküszöbét ez nem éri el. Nem veszi fel a telefont, elvan valahol, a füle botját se mozgatja, ha keresik az átvert ügyfelek. Jelentkezni majd akkor fog, ha mind elköltötte a pénzét, netán januárban, amikor egy kétórás beszerelési munka is csúnyán ki tudja hűteni a lakást. Egyébként nincs okom panaszkodásra ebben az évben, mert ez már nem volt olyan szűkös, mint az előző néhány, amikor se tisztességes nyugdíj, se különmunka nem akadt, hogy ne kelljen olyan fölöslegesnek és haszontalannak érezni magamat.

Sok illúzió övezi a nyugdíjba vonulás első éveit. Mintha mindez a megérdemelt pihenés időszaka lenne, nem pedig a hirtelen ránk szakadt gondok ideje... Sokan nehezen viselik ezt az érzést, ami a

főlöleslegességről szól, a megszakadt munkakapcsolatokról, az elhanyagoltságról mások részéről, és gyakran nem a kisunokák dédelgetése tölti ki a mindennapokat, hanem az aggodalom, mi lesz holnap? Aki szakmailag még mindig csúcson van, annak is rosszul esik, ha félrelökdösik az útból, esetleg nálánál kevésbé képzettek, tapasztaltak vagy tehetségesebbek, mert hát ők is érvényesülni akarnak végre. Nemzedéki ellentétek fakadnak egy rég megoldatlan társadalmi feladat miatt, ami annyit tesz, hogy a sok évtizedes munkát felmutatott öregek nem kapnak olyan nyugellátást, mint ami ennyi munka után járna. Utóbb arra hivatkoznak, hogy nem kerestünk eleget, ami a méltó nyugdíjat indokolná, de azon nem gondolkodik el senki, hogy azért nem, mert a sok karrierista, léhűtő a régi rendszerben mindig elének tülekedett, és csak ők kerestek jól, más nem érvényesülhetett miattuk, nem haladhatott a ranglétrán, sem elismertségben, sem fizetésben, a jutalmazásról meg már ne is beszéljünk! Nos, így adódik össze annyi évtized restanciája, hogy az általunk felmutatható kereseti átlag olyan szerény, mint mindazok, akikkel ezt művelték évtizedeken át.

Akit mindig csak félrelökdöstek az útból, mert kellett a tér az erőszakosabbaknak, azok nem fognak rászokni, különösen nem öregkorukban, a helytelen viselkedésformák átvételére. Ebben az se vigasztaló, hogy a szerénység a nagyok kiváltsága, míg az ordítózás, követelőzés a primitívéké. A dühöngő, követelőző, szeméthegeket produkáló, kerítésszagató migránstömeg, mely soha semmit nem tett Magyarországért, jóval kedvezőbb juttatásokban részesül, mint azok, akik évtizedeken át szorgalmasan és megbízhatóan dolgoztak, gyarapítottak, egyszóval társadalmilag hasznosak voltak, és ez sokakat sért. Tudjuk, persze, az EU-s elvárások és egyéb hipokrita szólamok rendre meggyőzik azokat, akiknek sikeresen mosták az agyát az erre szakosodottak... de mi mégis értelmes érveket és rendelkezéseket várnánk azoktól, akiknek politikai karrierjét a szavazatainkkal elősegítettük. Azt meg igen könnyű volna megérteniük, mennyire sértő ránk nézve, ha azonos mércével mérve, azaz emberi jogi hivatkozások alapján közös platformra helyeznének bennünket a fent említett, gyakran kártékony és veszélyes embertömegekkel. Mármost hogy ők nemcsak ugyanannyi érdemelnek, mint mi, hanem annak a többszörösét. Nulla teljesítménnyel, negatív hozzáállással, szélsőségesen agresszív viselkedésformák terjesztésével és mindennapi gyakorlatával. Ugye, nem lehetséges ezt hasonlónak tekinteni a békés emberek világával, szemléletével és életmódjával?!

Van, aki azt állítja, hogy a mai gyerekek világától távol áll Nyilas Misi világa, ezért eltörölte a kötelező olvasmányok listájáról a Légy jó mindhalálig c. Móricz-remeket. Nemrégiben habkönnyű színházi előadásban volt részem, ami természetesen nem a rendezői vagy színészi teljesítményeket minősíti, hanem magát a művet, ezt a szerző se tagadná, ha ugyan akadt volna valaki, aki megkérdőjelezi. A Charley nénye c. darabról van szó, amelyben a jólnevelt úrilányok rögtön visszafordulnak a fiatalurak küszöbétől, ha nincs gardedám. Ha van valami, ami abszolút távol áll a mai fiatalságtól, akkor az a múlt századi etikett, annak is a lelegejéről, mert a modernizáció minden effélét elsöpört. A polgári világnak minden vívmányával együtt úgy kiöntötték, akár a fürdővízzel együtt a gyereket a velős népi szólás szerint. Ha megkérdezik, vajon hány fiatal lány tudja, mit jelent ez, s ha megkérdezik tőlük, ők támasztanak-e hasonló követelményt az udvarlóikkal szemben, nyilván hangos vihogás lesz a válasz. Meg kamaszos nyerítés a háttérből, a lovagok részéről.

Ez persze nem jelenti azt, hogy a darabot ne lehetne játszani manapság, sőt a színházi statisztikák úgy mutatják, hogy nagyon is sikeres. De hát ostobaság is effélét felvetni. Akkor azzal az erővel ne nézzünk operát, mert annak a világa is igen távoli a mai, elvadult ember számára? Ne olvassunk Ovidiust, Catullust, csak mert több ezer éves alkotásaik igen távol esnek a mai ember szemléletétől? A kultúra és a kulturált magatartás részben folyamatos tanulás eredménye is. Aki csak szemetet kap

mindennapi szellemi táplálék gyanánt, annak vajmi kevés fogalma lesz az operairodalomról, klasszikus zenéről. De nemcsak arról. A modern zenéről is, mert ennek megértése és feldolgozása még sokkal nehezebb feladat, mint a klasszikusoké. Zeneileg művelt emberek is felvetik a kérdést, vajon zenének lehet-e nevezni mindent, amit magukat komolynak tartó zeneszerzők „alkotnak”? Ránki Dezsőt nem lehet azzal vádolni, hogy ne értene a kérdéshez, de ezt a kérdést még ő is feszegette egy Bősze Ádámmal készített interjúban.

Számomra a zenének is ugyanolyan, emberi ésszel felfogható és értelmezhető mondandója van, mint a szavakkal elmondott, előadott műveknek, azaz az irodalmi alkotásoknak. *A valódi zeneműnek ugyanúgy van dallamlejtése, mint az emberi beszédnek, vagy a zenei recitativónak.* Ha normális a zene, akkor elkezdi mondani egy dallamot, ami olyan, mint egy témafelvetés. Ha ez normális ívben halad tovább, akkor érthető és értelmezhető (mint mikor részletesen kifejtjük az általunk felvetett témát). Ha viszont elkezdik kitekerni a dallam nyakát, csak hogy modernnek tűnjön (mert félnek, hogy hasonlít a klasszikusokhoz vagy a melodikus mondandókhöz), akkor egy idő után természetesen befullad/megfullad, ugyanúgy, mintha egy embernek tekerik ki a nyakát. Onnantól fogva már csak sikoltozni vagy hörögni tud. Nos, ez a szerintem nem normális dallamvezetés, ami egy idő után annyira sérti az ember fülét, hogy átkapcsol (ha otthon van), koncertteremben pedig felkel és elhagyja kínzatásai helyszínét. Ha ugyan van olyan merész, hogy efféle kísérleteknek kiteszi magát.

A zörejek ugyanúgy nem tartoznak a zenei élmények közé, ahogyan az inesztétikus látványt nyújtó festmények, szobrok, melyek képtelenek eleget tenni a közönség alapvető elvárásának, a gyönyörködtetésnek. Természetesen vannak más esztétikai fogalmak is, mint a rút, az elriasztó, a borzalmas, a fenségessel szemben az alantas, de ez nem jelenti azt, hogy ezek kitúrhatnák a helyükből a szépet, az esztétikusot, a fenségeset, a magasztosat, stb. Mindent a maga helyén. A mai művészeti világot viszont mintha a rútak uralnák, és az egész világot, művészetet, mindent a maguk képére akarnának átformálni. Aki megvásárol egy műalkotást, annak joga van hozzá, hogy a pénzéért értékeset, szépet, egyszóval esztétikailag értékeset kapjon, ne pedig hitványt, alantast, értéktelen bővli. *A szép műalkotás nemcsak gyönyörködtet, hanem nevel, méghozzá arra, hogy ne süllyedjünk le a hitványságok szintjére, hanem ragaszkodjunk a valódi értékekhez.* Nem oktrojálhatjuk rá másokra a negatív érzelmeinket, csak mert aznap rossz napunk van. Ettől még a teremtett világ szép, és mindennap akad benne olyan érték, amit érdemes megmutatni embertársainknak. Az ellenkezője viszont rombol, lehangol, és kvázi tagadja, hogy más ábrázolnivaló nincs is, mint a snassz, a bővli, a gagyi, csak mert azzal feltűnést lehet kelteni. Nem hiszem, hogy az efféle „műalkotások” szerzői valaha is elgondolkodtak volna rajta, mit hagynak az utókorra. Hogy ez egyfajta felelősség, mit mutatunk meg magunkból. Még belegondolni is rossz, milyen véleménnyel lesznek rólunk, mai világunkról a kései utódok, ha csupa lepukkant alakot ábrázolunk, rusnya öltözetben, ocsmány beszéddel, idióta viselkedéssel, ének helyett gajdolással, netán fals kornyikálással, helyes, szép arányok helyett torz testtel és elhülyült elmével! Mert a mai színház mintha ebbe az irányba ment volna el, és jó ideje nem hajlandó visszatérni a helyes útra. Természetesen nem a mi kis színházunkra érttettem, amely éppenséggel annak visszaállítására törekszik, amit az elődök porig romboltak az egri teátrumban. Ez, szembe menetelve a modernnek kikiáltott trendekkel, a béke szigetként létezik, és újabb értékeket kíván teremteni. Ehhez persze a megfelelő ember, emberek kellene, lelkes színtársulat, közös akarat a szép, új világ megteremtéséhez. S hozzá a fogadóképes közönség, mely ugyanazt akarja, vagyis hogy számára értékeset, szépet, élvezhető nyújtsanak, ne annak az ellenkezőjét.

Hisztéria a vallási különbözőségek miatt. Mindez nagyjából pótcselekvés, és másoknak maguk elé tolása, különféle ürügyekkel. Engem soha nem zavar, ha mások más vallási ünnepeket ülnek. Soha nem jut eszembe, hogy tiltakozzam a ramadán ellen, vagy hogy méltatlankodjam, mert mások a hanukkát ünneplik, amikor mi az adventet. Ezt én ostobaságnak is tartanám, ha bárkinek ilyen kifogásai lennének mások ellen. Természetesen akkor működik mindez zavartalanul, ha nem másokat túlharsogva akarnak ünnepelni, s olyankor nem a saját ünnepi érzésük a lényeg, hanem hogy másokat elnyomjanak a nagy hangzavarral. Nálunk is van nagyböjt, meg fényünnep, és sok vallási ünnep kapcsolódik a pogány ünnepek hagyományaihoz (Luca-napi varázslás, húsvéti tojás, karácsonyfa-állítás, stb.), mégse akarunk senkin se túltenni, túltengeni ezáltal. A szeretet ünnepe, amiről a karácsony is szól, előbb a lecsendesedésről, böjtről, megtisztulásról szól, mert csak az után van jogunk ünnepi díszbe öltözni. A felszínes, látványos, harsogó dolgok mindig elfedik a lényegét: azt, hogy odabent, a lélekben nincs rend. Aki másokat letaposva akar érvényesülni, az nem érdemli meg az ünnepi jutalmakat, ajándékokat. Amíg meg nem tanulja, még az ünnepi előkészületben is csak szenvedni fog – a tulajdon irigységétől, féltékenységétől, amellyel önmagának is sokat árt, nemcsak másoknak.

Ügyet csinálni abból, hogy mások mit viselnek, vagy hogy mit esznek, ugyanebbe az ostoba kategóriába tartozik. Fiatalkoromban sokat szenvedtem, generációm sok tagjával együtt, hogy az idősebb nemzedékek folyton meg akarták szabni, miben járjunk, hogyan viseljük a hajunkat, és egyéb efféle értelmetlenségtől. Talán épp ezért is volt annyira látványos a beat-nemzedék lázadása. A fiúk csak azért is hosszú haját viseltek, a lányok egyre kurtább szoknyákat, és mindenki ki akarta fejezni ezen a látványos módon a szembefordulását a fennálló rend értelmetlen voltával. Nekem ugyan nem tetszik se a csador, se a burka vagy a minden arcot rondává tevő fejkendő, de azoknak a vallási közösségeknek a magánügye, hogy náluk meg ez legyen a kötelező. Ettől függetlenül nem irigylem azokat az asszonyokat, akiket csak kényszerrel tudnak rávenni ezeknek a viseleteknek a hordására, csak mert ott férfiuralom van. A konfliktus elkerülése kézenfekvő: nem megyünk azokba az országokba, ahol ennek elutasításáért megbüntethetnének. Meg hogy nem balhézzunk, ha Európában is a saját szokásaik szerint akarnak járni az emberek. Gondolom, az ortodox zsidók is zokon vennék, ha valaki gúnyolná őket a talpig fekete viseletükért, meg hajfonataikért, hosszú pajeszukért. Nem is lenne jogos, mindez magánügy. De nekik hasonlóképpen kell fogadniuk a más világbeliek eltérő szokásait, viseleteit. *Senki nem magasabb rendű másokhoz képest, hanem egyszerűen csak más.* Isten a világot ilyenek teremtette, mi pedig örüljünk, hogy a világ annak ellenére magába fogad bennünket, hogy ilyen agresszív, expanzív faj vagyunk, amely folyton egyedulalomra törekszik békés egymás mellett élés, toleráns viselkedés helyett.

Advent nagy része egy nyomasztó légköri jelenség jegyében telik: egy hatalmas nyirkos páratömb helyezkedik el fölöttünk, ami nem hagyja kiszellőzni a légterünket. Bár mi nem vagyunk olyan környezetszennyezők, mint Kína, azért nálunk is van, amin lehetne javítani. Például azon, hogy a fosszilis tüzelőanyagok használatáról leszoktassuk az embereket. Részben persze érthető, hogy a méregdrága gáz helyett fával tüzelnek, ami jóval olcsóbb, ugyanakkor tudatosítani kellene embertársainkban, hogy ezzel hosszútávon mennyit ártanak a Földnek és gyermekeik, unokáik nemzedékének. Ezen kívül erdőket kellene telepíteni, minél többet. A fák teszik kiegyensúlyozottá a légkört és az időjárást. Ezt is tudatosítani kellene embertársainkban, akik, úgy tűnik, hogy csak azután

kezdenek el gondolkozni, miután már mindent, vagy legalább is a nagy részét tönkretették annak, amit a Jóisten tökéletesnek teremtett. Ezen a szemléleten kell változtatni mielőbb.

Adventi készülődés. Ilyenkor tesszük helyre a dolgokat, értékeljük át, meg újra, mit cselekedtünk jól, mit helytelenül. Fontos lenne a visszajelzés is, de ez nem mindig érkezik meg időben, néha pedig már túl késő, amikor megkapjuk. Bessenyei Ferenc portréfilmjét néztem a minap, és teljesen megdöbbsentem azon a fájdalmas felkiáltáson, amivel, akár egy halálra sebzett nemes vad, egy utolsó üzenetet küldött az embertársaknak. Előbb nem értettem, hogyan kerülhetett ilyen mély alkotói válságba, de aztán kiderült az általa elmondottakból. Valaki, nagyon otrombán, lekicsinyelte addigi művészi alakításait, és nagyképűen azt közölte vele, hogy ugyan, Ferikém, hagyd már ezeket a klasszikus és nemzetieskedő allűröket, vagy valami ilyesmi. Ezután hagyta ott a Nemzeti Színházat, és hankizott sokat, egyúttal megkötve élete utolsó házasságát is, fogorvos feleségével, aki viszont Németországban alakított ki saját praxist, tehát távházasságban éltek. Dacból elvállalta az Operettszínház felkéréseit, és sokat játszott musicalben, vettek fel vele magyar nótákat, egyszóval átesett a ló túlsó oldalára. Persze nem pusztá dacból, hanem mert abból lehetett megélni. Vagyis a könnyű műfaj fizetett, a prózai színház nem. Nos, a sok értelmetlen modernkedés nem jött be azoknak se, akik ezt erőltették, hasonlóképpen a modern(kedő) filmalkotásokhoz. A közönség elmaradt a színházakból, Törőcsik, aki azelőtt a nemzet üdvöskéje volt, hatalmasakat bukott a Major Tamás által erőltetett eszköztelen, díszlettelen színpadi alakításokkal, amelyek nem másról szóltak, mint klasszikusaink kerékbe töréséről. Akkor ment ki a divatból, vagyis a rendezők preferenciáiból Németh László, halt ki Várkonyi Zoltán nagyszerű filmadaptációi után, melyek azóta is nézhetőek, sőt igen élvezetesek, s talán nemcsak az én kiöregedett nemzedékemnek, hanem mindenki számára, akinek vannak még igényei a színjátszással kapcsolatban.

El nem tudom gondolni, ki lehet az a címeres ökör, aki le merte sajnálni Bessenyei Ferencet, aki úgy tudta alakítani Othellót, hogy elhittük neki, ő valóban mór, és azok a féktelen szenvedélyek, vad féltékenység gyötrik, mint a velencei mór eredetijét. Azt a Bessenyeit, aki egyaránt jó volt úrnak, parasztnak, népi figurának, s nemcsak a rendezői elvárások szerint, hanem azzal, hogy tökéletesen azonosulni tudott az eljátszandó figurákkal. Tehát alakításai tökéletesek voltak. Igaz, sokan beskatulyázták a Dúvad szerepkörébe, a vad tivornyák, értelmetlen szoknyavadászát és ivászatok hőségévé téve azt a nagy művészt, aki legelső helyen érdemelte volna meg a Nemzet Színésze címét. Már nem is emlékszem, megkapta-e, élt-e még akkor, amikor ezt a rangot elnyerhették, ha későn is, jelentős kollégái, de ha vissza kell emlékezni eddigi színjátszásunk történetére, akkor ő mindenütt az élvonalban szerepelt és alkotott végig élete során.

Bessenyei Ferenc nem volt egyedül ezekkel az alkotói gyötrelmekkel és a jelenkor tudatlanságával. A hatalmas zenei zseni, **Johann Sebastian Bach** talán még inkább ki volt téve kortársai pimaszságának, sőt a hercegségekben, fejedelemségekben élő németiség zsarnoki uralkodói szeszélyeinek is. Ahogy a mai legfiatalabb nemzedékek képtelenek elgondolni, milyen lehetett az élet a számukra szokványos és nélkülözhetetlen kütyük nélkül, mi se tudunk teljes egészében belegondolni, milyen lehetett az, amikor egy szabad (fehér) ember meg volt fosztva mozgási szabadságától, vagyis a herceg engedélye nélkül nem utazhatott oda, ahová neki tetszett. Amikor Bach ezt megtette, kivívta annak a hercegnek a haragját, aki ugyan mást, tehetségtelebbit preferált helyette, ugyanakkor őt se engedte szabadon eltávozni egy másik hercegségbe, ahol viszont nagyra becsülték. A zenei tehetség felismerése azonban nem jelentett elismerést is. A művész anyagi gondjairól vagy anyagi igényeiről tudomást venni se tartozott a nagy mecénások bevett szokásai közé. Még belegondolni is elborzasztó

gondolat: ahelyett, hogy a nagy művészek, az Isten által felkentek hódoltak volna, pimaszul leereszkedtek hozzá, valami képzelt fölény tudatában, jobban mondva illúziójában. És ki a fene emlékszik már a bárdolatlan hercegek nevére? Talán a zenetörténet tudósai, de a közönség rég nem. Bach neve viszont fényesen ragyog, akár egy hatalmas állócsillag, a szellemtörténet egén. Mindmáig, változatlanul. Pedig története több mint háromszáz éves. Pontosan kétszáz évvel azelőtt halt meg, hogy én születtem. Zenészgenerációk százai, talán ezrei nőttek fel az ő zenéjén, gyakran csak etűdöknek szánt kompozícióin. Nélküle nincs zenetörténet, sőt zene sincs, ahogyan nincsen Mozart, Beethoven vagy Bartók nélkül sem. A nagy zseni viszont abba vakult bele, hogy maga készítette rézmetszeteit kottái sokszorosításához, mert készíttetni túl drága volt, és nem engedhette meg magának. Olyan ez, mintha Verdinek magának kellett volna takarítania, ha ugyan nem tudta volna megfizetni a házi cselédséget. De persze az ő korában már felbukkant az Übermensch-elmélet. Ez alapján pedig a némettség lenézte az olaszokat, akiket gyarmati sorban tartott. A gyarmati sorban tartott olasz nép viszont nemcsak kellőképpen muzikális volt, hanem gyakorlatilag a vállára emelve vitte és ünnepelte a saját zeneszerző-zsenijét, Verdit. Ám nemcsak őt, hanem azt megelőzően sok más nagy zeneszerzőjét, művészi nagyságát, akiket az ő fejedelemségeik meg is fizettek, nemcsak képletesen szólva „megértettek” saját korukban. Mégis hatalmas rivalizálás folyt utóbb, és a Verdi vagy Wagner közti választás felmerülhetett a köztudatban a két országban. A művészet iránti érdeklődés örvén pedig a zseniális művészeknek el kellett viselniük az uralkodó vagy más rangos személy középszerű tehetségét, netán totális tehetségtelenségét, vagyis meg kellett hallgatniuk szörnyű klimpírozásukat, egyéb hangszer-nyúzásukat, tanítani voltak kénytelenek egy egész kontár bagázst, hogy egyáltalán élni hagyják vagy emberszámba vegyék őket.

Az olasz hercegek neveit se jegyezzük már, legfeljebb, ha nagy művészeik örökítették meg őket, ahogyan a Mediciek és Sforzák átmentődtek az utókor számára. A művészek neveit viszont aranyfény ragyogja be mindmáig. Hogy is van akkor ez? Ki kit néz le? „Természetesen” mindig a primitív lények az emberi testben földre szállott angyali lényeket, akik képesek felmutatni valamit az isteni rendből, annak fényességes valóságából. A művelt ember nem néz le másokat.

Van mégis valami, amit, immáron nagyobb távlatból át kell értékelnünk. Bár nem ez volt a valódi szándékuk, a kommunizmus képviselői kiegyenlítették valamit, ami nagyon nem volt rendjén körülöttünk és bennünk. Ami régen nem létezett, a demokratikus gondolkodásmód, mégis, ellenükre is meghonosodott a szinte kasztrendszer-szerűen tagozódott, erősen feudális hagyományú magyar társadalomban is. Ez természetesen nem az ő érdemük, ez mintegy melléktermék maradt fenn az összeomlott társadalom után. Senki ne higgye, hogy valamiféle iskolai tanulmányt kérődzenék vissza, a történelemtanítás és –hamisítás örve alatt belém sulykolt tananyagból. Klasszikusainkra kell hivatkoznom, amikor azt állítom, hogy valóságos kasztrendszer hagyományozódott az akkor élőkre, és ettől szabadult meg, ha csak részlegesen is, a magyar társadalom. Ők ezt így nem fogalmazták meg soha, mert bizonyos mértékig számukra is természetes volt még a maradványok túlélése. Németh Lászlót olvasva döbbsentem meg, mennyire tagozódott vagy rétegződött volt a paraszti, falusi világ, ami elsősorban abban nyilvánult meg, hogy keresztül-kasul lenézték egymást. Akinek két garassal többje volt, az már lenézte a nála szegényebbeket. Mindezt nem magától tette, hanem mert odafentről, a gazdagok világától ő maga is ezt tanulta. A gróf lenézte, de legalább is lekezelte a bárót, mert az alacsonyabb rangú volt nála. A báró a hétszilvafásokat, az elszegényedett nemes a közrendűeket, a polgárságot, a jobbágyokat, később a parasztokat. Mindenki valakit lefelé, a kisebb rangú és anyagi helyzetű honfitársak irányában. De ez nem csupán egy klasszikusunk véleménye, hanem konzekvensen tükrözött kortársi valóság volt mindazoknak, akik benne éltek. Móricznál

ugyanazt olvashatjuk. Túri Dani „rendcsinálása”, azaz primitív vérengzése azok között, akik őt úgymond megalázták, ugyanennek a (nagyon egészségtelen) hierarchiának az egyenes következménye. Őt, akit minden asszony imádott, aki bárkit megkaphatott, meg akarta vásárolni és pénze által magáénak tudni egy unatkozó grófné. Őt, a férfiasság archetípusát! A falun belül pedig hasonlóképpen méregette egymást mindenki: pénz, vagyon és rang szerint, ahogy az uraktól tanulták. A saját, falusi hierarchiájuk is ennek a majmolása, saját rendjük szerinti leképezése. A Pillangóban szereplő családok is eszerint és ennek mintájára nézték le egymást. És pontosan ez a ferde szemlélet, ami sorra és rendre tükröződik klasszikus regényeinkből. Nekünk utólag már úgy kell kibogozni, miféle különbségek is lehettek ezek között az emberek között, hiszen mindnyájan parasztok voltak, máskor polgári szereplők voltak, tehát mi, mai felfogásunkkal úgy vélnénk, hogy azonos rangúak, egy osztálybeliek. Talán valamikori öregektől még megtanulhattuk volna, de már ők se akarták ezt továbbadni, nyilván ezért nem tanították meg nekünk. Ezért állítom azt, hogy az általunk ugyan nagyon utált kommunista korszak mégis csak hozott valami egészségesebb irányba eltolódó változást, ha magukat a társadalmi ellentéteket nem is szüntette meg. Ennek is ára volt! Az értelmiség leminősítése, hátrányos helyzetbe hozása annak a következménye volt, hogy legelőször, az alapok kialakításakor csak sötétben tapogatózva kezdték el formálni az új rendet, ami persze azért nem válhatott igazi renddé, mert ez is kölcsönös lenézésen és megvetésen alapult. A kiemelt káderré avanszáltak semmibe vették, bábuként, eszközként kezelték embertársaikat. Megtehették, mert egy hatalmas állam rendkívül erőszakos rendszere állt mögöttük. Az erőszak ismét csak erőszakot szül, ez társadalmi alaptörvény, ezért következett annyi forrongás, elégedetlenkedés, oda-vissza pengeváltás, ki tudná már mindet megörökíteni?! Ami viszont a leomlott falak után maradt, s nemcsak Berlinben, hanem az egész keleti világban, ahová Magyarországot is besorolták nagy tudatlanul, az tovább örökített egyfajta keleties demokráciát. Ebben ugyan senki nem egyenlő, de mindenki megkövetelheti magának az egyenrangúságot. A kommunizmusban gyakorlatilag mindenki nincstelen, tehát nincs oka, joga másokat lenézni. Kivétel volt azért a komcsi felső tízezer, amely felső százezerré terebélyesedett, de ezek meg nem sokat érintkeztek a köznéppel. Máig jól elzárt elit gettóban élnek, magasról lenézve mindenki mást, aki nem tarozik közéjük.

Az eredmény tehát egy viszonylagos egyenlőség, amelyben ma már bátran visszautasíthatjuk az „elvtárs”, „elvtársnő” megszólítást. Ma már senki nem hivatkozhat arra, hogy a másik ember rangban alatta áll. Ma is vannak úrgazdagok, akik konzekvensen elzárkóznak másoktól, és ugyanolyan elkülönülten élnek mindenkitől, ahogyan a kommunista felső réteg, vagy még korábban a váraiba visszavonult arisztokrácia. Van valami viszont, amit egészségtelenül romboltak le a jó fél évszázados uralmuk alatt: a társadalmi osztályokat. Hatalomátvételük kezdetén, majd azt követően is, amíg ideológiájukat volt, akinek sulykolják, azt tanították, hogy csak két osztály van: a munkásság és a parasztság. Az értelmiséget réteggé silányították, nem tartottak tőle, és gyakorlatilag semmibe vették. Az arisztokráciával nem is számoltak, mert vagy kivégezték, vagy elűldözték őket az országból. Másokat „csupán” ellehetetlenítettek. A rendszerváltozáskor viszont ugyanők tették tönkre és szüntették meg az általuk korábban kiváltságosnak mondott osztályokat, a munkásságot és a parasztságot a globalizmusnak mondott téveszméjükkel. Az ipart és a mezőgazdaságot kvázi felszámolták, így annak letéteményeseit is városra üldözték vagy falusi mélyszegénységbe nyomorították. Ezt már persze nem ideologizálták meg, hanem nagy sunyi módon, úgymond fű alatt tették meg. Már nem beszéltek róla, csak volt, mert ők így akarták. Magát a folyamatot nemigen tervezték meg, csak mellékesen megcsinálták, mert egyedüli szempontjuk a nemzeti vagyon minél

nagyobb arányú eltulajdonítása, vagyis a közönséges lopkodás, tolvajlás volt, bár nagyon haragszanak, ha ezt a fejükre olvassák.

Ha most kellene pontosan definiálni, miféle osztályokból is áll a társadalom, nem lennének könnyű helyzetben a pontos megfogalmazással. A jelenlegi kormányzat célja a polgárosodás és a polgárság megteremtése, a közép- és nagypolgárság megerősítése. Mindez anyagi szinten folyik, mert a régi rend áldatlan hagyományát, az anyagelvűséget még mindig nem vetkőzte le magáról a társadalom. Az anyag túltengése a szellem rovására pedig mindig bajt okoz. Ha időben oda nem figyelnek rá, most is így lesz. Ami az osztályokat illeti, széjjelporladt formában, de még diaszpórákon él a munkásság és a parasztság, melyek újjászerveződésre készülnek, igaz, mindkettő állami segítséggel. Az értelmiség hasonlóképpen, bár a legnagyobb megosztottságot ezen belül lehet tapasztalni. Máskülönben pedig gyakorlatilag kétpólusú a társadalom: vannak nagyon gazdagok és nagyon szegények. A kettő közt alakul a szintén megtervezetten alakított, tehát alakulóban levő polgárság, ám ehhez még idő kell.

Ha visszagondolunk, mennyi időbe telt, amíg a török kiverése után Eger talpra tudott állni, akkor jó fél évszázadról beszélhetünk. Eger várának visszavívása 1696-ban történt. A város jelentősebb mértékű újjáépítése, ami a meggazdagodás legnyilvánvalóbb jele, legkorábbra az 1750-as évek közepére datálható. Igaz, a kettő között is volt elég történelmi esemény. A török után itt maradt és garázdálkodott a labanc némettség, majd a Habsburgok nekiláttak az ellenreformáció erőszakos végrehajtásának. Előtte, mintegy mellékesen lesöpörték a padlást, azaz úgy kifosztották a magyarságnak nyújtott segítségért cserébe, sarcként megkövetelt viszonzás jegyében az országot, hogy éhínség tört ki (Ferdinandy Mihály feljegyzései szerint). Aztán, ne is csodálkozzunk rajta, kitört a Rákóczi-szabadságharc, Thököly Imre-féle felkelés, ezt követően erre való hivatkozással irtották a magyarságot a kedves „sógorok”. További ellenreformáció, prédikátorok gályarabságra hurcolása, folytassam? Majd a diadalmas ellenreformáció végeztével, a lakosság megfélemlítésével, avagy pacifikálásával beköszöntött a békeidőszak, amikor is lehetett építkezni. Elsősorban a saját labancainknak, a klérusnak és az őket kiszolgáló polgárságnak, akik jócskán meggazdagodtak ebben a szolgálatban. Nevüket őrzik Eger belvárosának híres házai és a bennük szublimálódott korabeli művészet (Forst, Carlone, Casagrande, Najmayer, stb). Kelltek híres építészek, szobrászok, freskófestők, a híres kovácművész Fazola-család, reverenda- és palástvarró-hímző, ügyes szabók, üvegművészek. Majd újabb fél évszázad elteltével, Eszterházy Károly idején további neves mesterek, akik megörökítették a korszak stílusát és a mecénás nevét, miközben az egriek továbbra is megmaradtak pacifikálandó, rebellis népnek. Ld. Mikszáth remekét, a Különös házasság történetét, amelynek utalása szerint még Fischer érseket is kifütyülték, a liliomtipró papot pedig, aki meggyalázta a házasság szentségét az erőszakos esketéssel, meghajigálták záptojással a feldühödött egriek. Azok az egriek, akik elsőként álltak Rákóczi zászlaja alá, majd kiűzték a Habsburgok leghűségesebb híveit, a jezsuitákat a városból, és újabb fél évszázad elteltével pedig lelkesen álltak Kossuth zászlói alá, s maradtak a legtovább negyvennyolcasnak, megszegyenítve magát az írófejedelmet, Jókait is, mikor az kiegyezés-, azaz császárpárti lett. Azok az egriek, akik legelsőként ünnepelték meg március 15.-ét az egyik, város alatti pincében.

A relativitáselmélet hétköznapi változata egészen másról szól, mint amiről Einstein álmodott. Belegondolok, hogy az olyan űreszközök, mint a Voyager, ami a maga nemében páratlan és egyedülálló volt és lesz jó darabig az emberiség történetében, nagyjából olyan, akár nekünk a kőbalta – egy másik, nálunk jóval fejlettebb civilizáció szemében. Az egyik tudós a családja fejlődésén mérte le a Voyager útját. A gyermekei előbb kicsik voltak, majd egyre nőttek, ahogy az űreszköz halad egyre

kijebb a Naprendszer távolabbi pontjai, bolygói felé, leérettségiztek, diplomáztak, megházasodtak, megszülettek az unokák, s a Voyager még mindig haladt tovább a neki szánt pályán. Miután elhagyja a Naprendszert, onnantól fogva már emberi mértékkel szinte alig mérhető az idő, amelyet tőlünk távol eltölt. A tudósok szerint kicsi az esélye, szinte semmi, hogy értelmes lényekkel találkozzék, jóllehet az ufológusok azt állítják, hogy szabályos építményekre, hatalmas városokra bukkantak a Plútón, melynek a miénkhez hasonló, kékes színű légköre is van, bár jóval vékonyabb rétegű, furcsa rózsaszínes árnyalatát pedig az atmoszférából lesüllyedő, eltérő molekulaméretű thiolin okozza. S felmerül a kérdés: vajon tudatosan számúzták a Plútót a bolygók sorából, vagy mindezt tudatlanság okozta? A méreteken való agyalás, ez az értelmetlen rangsorolás, mely ugyanolyan badarság, ahogyan a falusi emberek egymást méregetése, árgus szemekkel való figyelgetése. Igazis, a bolygók nem tettek semmi ehhez hasonló. Nem ők méregették egymást gyanakodva, hanem az emberek vetítették ki saját értelmetlen reflexióikat rájuk. Ha mindez igaz, amit most újabban vetettek fel vele kapcsolatosan, akkor a Plútóval való foglalkozás csupán egyfajta letiltás, cenzúra, hogy az emberek ne juthassanak hozzá bizonyos információkhoz. Azok, akik az űrszondát odaküldték, ki akarják sajátítani maguknak a hirtelen nyert adatokat, csatlakozva a minden erkölcstelenségben leledző újságíró társadalomhoz, mely a saját etikai kódexét veszi semmibe legelső sorban. Vagyis adja-veszi az információt, elhallgatja vagy erkölcstelen módon nyilvánosságra hozza, de nem a mások érzékenységére vagy államrezonra való tekintettel, hanem csakis és kizárólag a saját zsebére való tekintettel.

Vagyunk önmagunk alaki értékén, és ugyanakkor létezik egyfajta helyi érték, mely aszerint sorol be bennünket valamilyen rendszerbe, hogy annak az adott rendszernek mennyire fejlett vagy alulfejlett az erkölcsisége. Talán bizarr a megjegyzés, de én a saját Naprendszerünkben is igen magas erkölcsi rendet érzékelek létezni. Minden és mindenki egymás függvényében létezik azon belül, legfeljebb nem mindenki tudatosul ez. Aki úgy véli, hogy az általa élettelennek vélt anyag nem rendelkezhet erkölcsiséggel, az saját magáról se tudhat túl sokat. Alaki értékünk mindaz, ami velünk született, ám gyakran felülírja ezt egy felsőbb akarat, egy magasabb erkölcsiség, mely oda is vezérelhet bennünket, ahová önnön jószántunkból nem mennénk. Ám mégis arra tendálunk, mert van egy végzetes vonzerő, mely hatásában akkorának mondható, akár a mi Napunk a saját birodalmában. Magához ragadta őket, és pályájukon tartja, tanítja, tudatosítja és alaposan megszervezi őket, jóllehet akadhatnak olyan szétszórt részecskék is, amelyek a maguk ripityára szakadtságukban nincsenek még tudatában, mi a rendeltetésük. Ahogyan embertársaink is gyakran csak keresik az útjukat, rendeltetésüket földi életük során, mégse képesek eligazodni benne. Amikor még nem számítottak tabutémának, a társadalom és a család, a nemzet is ilyen fogalmak voltak. Összegeztek, összetartottak, megtartottak és magukkal vontak mindannyiunkat. Még mindig vagyunk sokan, akik ragaszkodunk ehhez az igen jól és magasan szervezett rendszerhez, a beletartozáshoz, ám vannak leszakadt részek, amelyek ellenállnak ugyanennek. Hogy ezek rendeltetése más lesz, vagy a magasabb szervezőerő szakította le rólunk s dobta eltérő pályára őket, még nem tudni. Mint ahogy a Kuiper-öv törmeléknek mondott tartalék-anyagát is. Ezeket később felhasználhatja újabb bolygók vagy holdak építésére a Nap, esetleg az lesz a rendeltetésük, hogy újabb ütközések révén beljebb kerüljenek és más égitestek anyagába beépüljenek, azt ki tudhatja? A jelenlegi, statikusnak tűnő rend szempontjából persze az tűnik helyesnek, ha minden marad a régiben. De minden eddigi ismeretünk ellentmond ennek. A Világmindenségben nincs változtathatatlan, csak folyamatosan változó és fejlődő világok és azok alkotóelemei. Benne természetesen velünk magunkkal is. Miért éppen a mi világunk maradna meg változatlanul? Mi természetesen nagy pocsékolásnak tartanánk, ha a Földet

valami magasabb rendű erő és szándék megsemmisíténé, mert a maga nemében egy műalkotással felérő teremtménynek tartjuk. Létrejötté hatalmas kozmikus események során történt, összegyúrása, mostani formájúra alakítása még több tervezést és mérnöki pontos számításokat, jó időzítést igényelhetett. De ha összehasonlítjuk egy szép emberi testtel, mely a maga fiatalkorában ugyanolyan szép, és annak rombolására gondolva is felberzenkedik az emberben valami, mégis tudvalevő, hogy a szép és fiatal teremtmények is átmennek egy érési folyamaton, majd hervadni, csúnyulni kezdenek, s végül kiöregedett változatukra nézve már a legkevésbé se sajnálja senki, ha az Úr visszahívja őket, hogy átadják a helyüket más és szebb élőlényeknek. Ugyanez a virágok, állatok életén még jobban figyelemmel kísérhető. Ők rövidebb életet élnek, tehát az ő érési folyamataikat könnyebben áttekinthetjük. A pillangó vagy a kolibri látványosabban éli meg rövidke életét, s talán hulltukban is szépek. Természetesen minden teremtménynek más léptékű, azaz időmértékű az élete, ám a lényeg tekintve analóg. Ahogyan az életfilm pillanatok alatt leperog a halál perceiben, ugyanúgy a röpké életidőbe is sok minden beleférhet. Talán ugyanannyi. Születünk, növekszünk, érünk, tanulunk, szaporodunk, felneveljük utódainkat, majd hanyatlani kezdünk. Voltaképpen a teljes kifejlődést követő időszakról kezdve folyamatosan hanyatlunk. Hervadunk, ahogyan a szépségessé kifejlődött virágok. Legfeljebb nem minden életszakaszban olyan látványosan, mint az öregedés idején. A lényeg pedig annyi, amennyit az imént egy mondatba belesűrítettem. Kivéve természetesen a nagy művészeket, tudósokat, akik olyan jelentős életművet hagynak maguk után, mint Bach. S hogy egy pillanatra visszatekintsünk az ő történetére megint, hadd tegyük fel a kérdést: ugyan ki emlékszik az önmagukat oly nagyra tartó kortársaira, minden nagy művész kortársaira, akik mindenben dúskáltak, mégse vették emberszámba azt a Legnagyobbat, aki előtt, ha józan ítélőképességük birtokában lettek volna, le kellett volna borulniuk?! Még hozzá a legnagyobb hódolattal. De hát ez nem így volt, és szegény Bach belevakult a hatalmas erőfeszítésbe, hogy műveit átmentse az utókor számára. Aztán valahogy mégis fennmaradtak, habár régen elronthatta a pontosságot a kottamásoló rendetlensége, figyelmetlensége, olykor részegsége, mert hát kik is adták a fejüket ilyen szemrontó foglalatosságra?!

Bach tiltakozott az ellen a teória ellen, hogy a zene színtiszta matematika. Az ő felfogása szerint természetesen nem lehetett ennyire szimplifikálni a dolgot. Ugyanakkor letagadhatatlan, hogy a zene által maga az Univerzum üzen valamit. Talán Isten. A zenész épp olyan közvetítő, mint a gyógyító ember, aki Jézus átmentett gyógymódjait követve úgymond hétköznapi csodákban részesíti ámuló kortársait. Akik persze éppúgy nem értenek az egész metódusból vagy folyamatból semmit, ahogyan Bach, Beethoven vagy Mozart kortársai sem. Máskülönben sokkal nagyobbra értékelték volna őket még életük során. Talán vulgárisnak tűnik az összevetés Bach és egy természetgyógyász között, de a módszer hasonlatossága akkor is letagadhatatlan. Jobb pillanatainkban közvetíteni vagyunk képesek valamit az Isteni Rendből, mely az egész Mindenséget működteti. Isten ujja megérint, és mi engedelmesen ráhangolódva továbbítjuk ezt a kódolt üzenetet: nem vagy egyedül, ne félj! Ha megőrzöd magadban az ősbizalmat, át tudod adni magadat a kellő pillanatban, hogy ezáltal magad is a Teremtés részesévé válhass, akkor megtörténik a csoda. Ennyi a titok, amit az ateisták persze nem értenek, de az legyen az ő gondjuk.

Egyre nehezebb kényelmes lábbelit beszerezni. Még a drága holmi is kényelmetlen, sáros, nehezen járható terepen meg nem szívesen teszi tönkre az ember, amiért sokat kellett dolgoznia. A minap eltöprengtem rajta, miért volt olyan sokáig szinte kizárólagosan elterjedt viselet a csizma? Természetesen a kövezett utak hiánya, esős időben a sár, veszélyes helyeken a kígyók, egyéb támadó állatok. A félcipő vagy bokacipő, száras cipő már a városias környezet terméke. De hogy ezt is mikorra vezethetjük vissza, a mai ember nemigen tudja. Inkább a mai világhoz köthető, mondjuk a XX. század

második feléhez. Korábban nem volt olyan egyszerű a közlekedés, a lábbelit méretre szabták, nem konfekcióipar állította elő. Talán jobb is volt úgy. Megint csak Bachhoz térnek vissza a gondolataim. Róla úgy tanultuk, hogy igen messzire elgyalogolt, hogy Händellel találkozhasson. Händel viszont lenézte őt, nem volt hajlandó szóba állni vele. Féltékenység vagy a nagy siker miatti gőg? Ki tudhatja ma már... Szóval nemcsak a tudatlan kortársa tévedhetett, hanem a féltékeny kolléga is. Pedig mindketten zseniális zenészek voltak. Egymás hírnevét nem tehették volna tönkre, más körökben is mozogtak. A hallei kirurgus fia azonban szerencsésebb csillagzat alatt született, mint az egyszerű körülmények között élni kényszerült Bach. Kettős csillag voltak ők akkor Európa egén, legfeljebb Európa nem volt ennek tudatában. A műveltség olykor diaszpórákba kényszerül, ahogyan a műveltség terjesztői is. Talán van valami értelme ennek. Amíg rejtőzködünk, érlelődik a lelkünk és az általunk művelt művészet is. *Nem a felfedezés ideje számít, hanem a ténye.* A többi részletkérdés. József Attilát kevesen értékelték és fogadták barátságukba rövidke élete során. Valóságos kítaszítottként, kiközösítettként élt, felfedezése később történt meg, elfogadottsága még annál is később. Ám jeles kortársai közül Karády Katalin már jóval hamarabb felfigyelt rá. Mondta és énekelte is J.A. verseit. A jelenkor mindig lassabban mozdul, mint az utókor. Az értő kortárs Karádynak volt igaza, de ez csak később derült ki. Életében irtózva fordultak el az egyre betegebb költőtől, ő pedig nem bírta tovább az élet terhét. Életműve viszont fennmaradt. Túlélte őt, ahogyan a nagyszerű alkotások mind az alkotójukat. Talán a szépségesre sikerült bolygók is így kerülnek be egy közös, kozmikus tudatba. *A képek, a jelenségek kronológiai rendje, az alkotás nagyszerűsége mind megőrződik valahol mások számára, akiről nem tudjuk, kicsodák, csak azt, hogy majd eztán jönnek utánunk a leszületési kényszer folyamatában.* S mivel nemcsak az egyre jobb minőségű fényképek maradnak fenn, hanem filmek is, mozgóképek, van rá remény, hogy ezeknek a mostaninál jóval tökéletesebb másai majd egyre szebben őrzik meg, amit mi is csak filmekben láthatunk: a Naprendszer csodáit, s benne az egy pixel tizedrészének számító nagyságú bolygónkat valahonnan a Neptunuszon túlról. S rajta az ember nevű vírust Karinthy megfogalmazásában, de kiemelkedő egyedeit is, akik maguk után hagytak valamit, ami másmilyen, mint a lávában fennmaradt emberi lábnyomok, vagy az ökológiai lábnyom. A nagy műalkotásokat, építészeti remekeket, tudományos felfedezéseket, erkölcsi nagyságot (már ahol volt), és csupa kézzel nem fogható dolgot, mely egyetlen különleges jelenségről szól: az ember elcsípett valamit Isten titokzatos világából, és azt képes volt legjobb pillanataiban remekművekben közvetíteni, továbbadni embertársai számára. Vajon melyikünk nem volna hajlandó szenvedni egy ilyen életműért? A csekély értelműek persze nem, akik csupán tenyészni kívánnak az anyagban. Legjobbaink viszont hatalmas áldozatokra voltak mindig képesek ugyanezért.

Mindnyájan magunkban rejtjük ezt az ellentmondást. Gyakran csekély értelműek, kicsinyesek vagyunk hétköznapijainkban, ám kimagaslunk és jelentőset alkotunk a legjobb pillanatainkban. Talán ezért nem volt kár azért, hogy Isten végül beleteremtette az embert is a Föld nevű műalkotásába. Egy részét masszának, másokat műremeknek. S ez így van jól. Máskülönben hová tartanánk? A fejlődés trendjét nem törhetjük meg semmiképpen.

Bessenyei Ferenc zsenije megtorpant, amikor a rendezői gőg hátrébb parancsolta őt a korábban megszokott helyéről. Talán akkor lehetett, amikor bekövetkezett a rendezők szereptévesztésének azóta jó hosszúra prolongálódott korszaka. Más szempontokat kezdtek érvényesíteni, valami divat, modernizmus, korabeli trend vagy efféle miatt, arra hivatkozva. Aztán mai, kifejtett változatában látható, mennyire nem vezetett sehová, mert lényege nem a stílusváltás volt, hanem egy adott művészgárda kiszorítása a porondról, méghozzá abban az alpári modorban, ahogyan a cirkuszi idomár parancsolja ki az állatokat a manézszból. Ez komoly törést okozott, s nemcsak a megalázott színészek lelkében, hanem a közönségében is. A publikum együttműködése nélkül ugyanis nincs színház. A zseniális színészek helyett pedig hiába állítanak be tehetségtelen vagy fél-tehetség protekciósokat, attól a művészi színvonal törvényszerűen leesik vagy elillan. S vele együtt a közönség is a páholyokból és a zsöllyékből. A rendezők tévedése abban állt, hogy a közönség igényelte volna továbbra is a színjátszás nagyjait, ehelyett mindössze üres elveket öntöttek eléjük új trend gyanánt, ami azért nem ugyanaz.

Sinkovits Imre fogalmazott meg és élt át hasonlókat. Neki is volt korszaka, talán ugyanakkor, mint Bessenyei Ferencnek, amikor visszarendelték korábban elfoglalt pozíciójából, s szántak neki másfajta szerepkört, de azt hiszem, akkor fogalmazunk helyesen, ha úgy mondjuk, hogy addigi stílusa helyett manírt akartak rátukmálni. Számára idegen manírt, merthogy akinek saját stílusa van, az nem kényszerül különféle manírokkal élni. Sinkovits saját nemzeti és vallásos érzelmeiről beszél, de csak utalás formájában értesülünk róla, hogy ezt kifogásolták benne. Bessenyei is vallásos volt. Utolsó lakhelyén saját kis kápolnájuk is volt, ahová imádkozni járhatott. Sinkovits a nemzet fogalmát – mástól átvéve – úgy fogalmazza meg, hogy közös inspiráció fogja össze az emberközösséget, mely ezáltal természetesen sokkal magasabb rangra emelkedik. Mivel ez az időszak valahol az idő távolában elveszett számomra, mármint abban az értelemben, hogy pár évet nem éltem itthon, a nemzet fejlődésében egy ideig nem vettem részt közös élményként. Hazatérve is úgy éltem meg, hogy a korábban megszokott és elvárható formában nem létezett már az a könnyűzenei stílus és művészi fejlődésbe bennünket is folyamatosan belevonó művészi alkotó közösség, ami pl. az Illés zenekar körül kialakult, hanem helyette eluralkodott a diszkó stílus, azaz a zenei linkség, felszíniesség. Az Illés helyett volt a Fonográf, ami elkezdett country stílusban játszani és újabb darabokat összehozni. Mint egy Szörényi-interjúból kiderült, ők voltaképpen bejiedtek a Neoton Família sikereire, és valami hasonló irányban kezdték alakítani ők is a saját zenei világukat. Önálló stílusról ebben a korszakukban nem igazán beszélnek, mert amit másoktól vesznek át, az nem nevezhető saját stílusnak. S megint más a könnyű szárnyú ihlettől vezetve alkotni, mint erőlködve mások sikerei után kapaszkodni, imitálni. Korábban a mondanivaló volt a legfontosabb, a könnyű műfajra való áttérés után pedig a siker. Volt később is, de habkönnyű változatban, és hiányoltuk azokat a velős mondanókat, amiket az Illéstől megszoktunk.

A közönség persze nem értesült róla, hogy az Illés által is döbbenettel fogadott Neoton-stílus sikere nem annyira a zenekar nagyobb tehetségének volt köszönhető, hanem a vezető énekesnő elvtársi támogatásának. Mármint az egyik nagy pártmuki belebolondult Csepregi Évába, és futtatni kezdte a zenekarával együtt. Akkor pedig már érződött, hogy aki több reklámot, nagyobb lehetőségeket kap, arra természetesen jobban, de legalább is hamarabb odafigyel a közönség. Utóbb rájön a trükkre, de időközben azért sikeresen megvezetik. Cs. É.-t én nem tartottam különösebben tehetségesnek, inkább folyamatosan a feltűnésre törekedett, azaz egyfajta feltűnési viselkedésben szenvedett. Aki

vérbeli tehetség, az nem szorul rá effajta trükkökre, PR-fogásokra, úgy hiszem. A sorozatos sikerek, külföldi szereplések ára az volt, hogy az illető pártmókus egy idő után bejelentette kizárólagos igényét az énekesnőre, amit a zenekar döbbenet, de elfogadott. Ők is a sikert választották egyből, korábban számukra fontos dolgok helyett. A váltás feltűnő volt, csak a kivülálló számára nem volt világos, mert a háttéreseményeket nem tudhattuk. Az énekesnő addig az egyik gitáros barátnője volt, utána látványosan szakítottak, mert ezek szerint muszáj volt nekik. El nem tudom képzelni, hogy megy az ilyesmi pártrendeletre... mármint érzelmileg, mert hiszen utána is folytatódott minden tovább. Próbák, közös zeneszerzés, fellépések, úgymond egymás aurájában való folyamatos tartózkodás. Ez pedig nem olyan egyszerű, ha két ember hosszabb ideig ragaszkodott egymáshoz. De ez legyen az ő problémájuk. Mikor a mindennapjainkban választás elé állunk, megvan az esély a helyes döntésekre is.

Külföldről való hazatérésem után megdöbbenett az az individualista életmód, ami a 80-as éveket jellemezte. Öncélú ivászat, jobban mondva eszem-iszom, bulizás, ami többnyire valami közös lerészegedésbe torkollott, számomra pedig épp annyira idegen volt, mint volt férjem társasága, amely hasonló módon élt és szórakoztatta saját magát. De hogy ők azt az életstílust Lengyelországból hozták magukkal vagy sem, nem tudnám megmondani, csak annyit tudok, hogy engem személy szerint rendkívüli módon taszított. Volt, aki úgy fogalmazott, mármint az itthoni viszonyokra vonatkoztatva, hogy akkorra meglehetősen eltávolodott a magyarság az ötvenhatos eszméktől, belátta, hogy egy erőszakos nagyhatalom jól védett árnyékában tenyésző uralmi rendszerrel szemben nem sokat tehet. Sokan úgy hangoztatták, hogy nem is tehet semmit, ami óriási túlzás. Az ember életének minden pillanatában van lehetőség a változtatásra, legfeljebb gyáva hozzá, hogy ezt megtegye, azért hivatkozik folyton másra.

Akkoriban még nem gondolkodtam el azon, hogy vajon a közös nyelv hiánya teszi-e az ilyen mértékű eltávolodást egymástól és a nagyközöségtől egyaránt. Azóta viszont egyre többet. A közös nyelv nem mindig jelenti csupán az azonos anyanyelvet, ami egy országon belül természetes. Sokkal inkább az azonos gondolkodási rendet, ugyanazon értelmezést egy-egy fogalomra vonatkoztatva. Mostanában számtalanszor megesik velem, hogy miközben ismerősökkel, rokonokkal beszélek, teljesen félreértelmezik a szavaimat. Nem mintha nem tudnám érthetően és világosan kifejezni magamat, hanem mert ők máshová teszik a hangsúlyokat. Más a fontos számukra, ezért valósággal keresik azokat a pontokat, amelyekeken félre lehet értelmezni a mondandómat. Ezt még csak rossz szándéknak se nevezném, csak ők úgy gondolják, hogy engem kell eltéríteni a saját gondolkörömtől, mit se törődve azzal, hogy a gondolatoknak nem az eredetét, a forrását kell megszüntetni, hanem igyekezni kell mások szempontjait is megérteni. Az enyéim ráadásul nem önző, önös szempontok, hanem közösségiek. Az embernek folyamatosan tudatában kell lennie annak, hogy nem magának él, hanem Istennek, ő pedig közösségi létre küldött ide bennünket. Éppen ezért mindig tudnunk kell, hogy a mieink fölött vannak jóval fontosabb nagyközöségi szempontok, uralkodó eszmék, amelyeknek alá kell vetnünk magunkat. Az egyén nem tehet túl a közösség rovására. Ha mindenki ezt tenné, az csak anarchiát okozna. Már majdnem azt mondtam, teremtene, de az anarchiát és a káoszt nem tekintem teremtési folyamatnak, legfeljebb időközben beálló, átmeneti fázisnak.

S talán, mert most éppen a felbomlott rend időszakát éljük, észleljük egyúttal azt is, hogy mások alkalmazkodnak a számukra már természetessé vált anarchiához, emiatt nem értenek bennünket, akik még mindig arra törekszünk, hogy a széthullott darabokból valami jól szervezettet hozzunk létre.

A beszélgetés mindig gondolatcsere. Régen eszmecserének hívták. Jordán Tamás említi egy interjúban, hogy őt is taszítja az a világ, mely egymás elutasításáról szól, ahelyett, hogy elfogadnák egymás eltérő felfogását. Mármint nem kell azonosulni mások gondolataival, csak megismerni egy-egy beszélgetés vagy vita során. Többek között ez az, ami kiveszett a rendszerváltozás óta. Annak kezdetekor még volt vitakultúránk, meghallgattuk egymást, ma már csak mindenki rá akarja zúdítani a gondolatait másokra, a válaszokra pedig nem kíváncsi. Így fejlődés sincs, mert hiszen a mindent tagadásból soha nem születik rend, megismerés, csak anarchia. Ismét az anarchiánál kötünk ki. Érdekes ez a tendencia. Annak ellenére, hogy nem jó jel, oda kell figyelni rá, mert a jelek szerint kortünet. Jordán Tamás is arra hivatkozik, hogy a különböző politikai felfogások nem férnek össze egymással, de ettől függetlenül még kellene lenni párbeszédnek az ellenoldalak között.

Valaha az ellenfelek is becsülték egymást, ha azok kiváló tulajdonságokkal rendelkeztek. Elegendő a Szigeti veszedelemre gondolni, vagy akár a XIX. század felfogására, mely szerint a Kőszívű ember fiai, azaz a Baradlay-fivérek is szembe kerülhettek egymással egy meggondolatlan vita miatt az ifjúság hevében, de miután megvívták harcaikat, kettőjük közül az egyik lett a győztes, elismerték egymás vitéségét, bátorságát, és további vita köztük nem volt. Most, hogy az amerikai ökológia, valamint az ausztrál iskolai pofátlankodás az uralkodó trend világszerte, már valószínűleg nehezen értethető meg az ifjabb nemzedékekkel, hogy a felmenők más felfogásban éltek, s hogy az övéké jóval nemesebb eszméktől vezetett erkölcsi rend volt, mint a mostani, ahol ok se kell egy másik ember megtámadásához, legfeljebb ürügy vagy aljas anyagi szándék. De hogy ebből a lesüllyedt állapotából hogyan lehet majd újra felépíteni egy újabb, szép világrendet, azt nem tudom pontosan, se biztosan. Talán már nem is nekem kell megterveznem, legfeljebb jó példát mutatnom, ha még valaki odafigyel ezekre a csendben elmondott szavakra. Néha úgy érzem magam, mint Mikes Kelemen, aki végül a tenger mormolását hallgatva motyogta el utolsó szavait a szélbe. Társak híján, értő közönség nélkül, mert végül nem maradt, akihez szóljon.

Azt is feltételezem ugyanakkor, hogy a másik fél is rettentően magányos lehet. *Aki mindenkibe belemar, mindenkivel agresszíven, kíméletlenül bánik, az törvényszerűen ugyanezt kapja vissza.* Az értelmesen gondolkodó emberrel szemben viszont nem képes normális eszményekhez és gondolatokhoz folyamodni, így újabb zsákutcába keveredik. Nem véletlen, hogy a mániákus testkultusz mellett az ellenpont a drogok, egyéb vegyszerek világa, ahol a fogyasztó magányosan vergődve kínlódik az ön maga állította csapdában. Ezt nagyon komolyan úgy értem, hogy a befogott palimadarak önerőből nem képesek kivágni magukat szorult helyzetükből. Sokaknak nincs kiút, csak egy rosszul sikerült este után a túladagolás. Természetesen ezzel szemben fel kell mutatni az alternatív lehetőségeket is. Ez nemcsak az írástudók kötelessége, akiket az „anyagozó” szerencsétlenek semmibe se néznek. Nagyon gondosan szervezett formában szükséges fellépni az önpusztító és mások életét is pokollá tevő drogosok létformájával szemben. Új világrendre van szükség, amelyben az egyén nem foglyul ejtett szerencsétlen alak, hanem ahol öntudatos, önérzetes, alkotói képességeik kibontakoztatásához minden segítséget megkapó egyének élnek.

A jelenkor tipikus szereplője a mindenkit ész nélkül provokáló, agresszív és kekk alak, aki valami képzelt fölény tudatában mar bele mindenkibe, aki az útjába esik, valamint nem tartozik az ő rasszához. Ezt nem mi fogjuk fel így, hanem a kisközösségi kirekesztés ezt érezteti velünk. Egy önmagát elitnek kinevező társaság úgymond kirekeszti maga körül az egész társadalmat, amelyben él. Maga a felfogás is igen egészségtelen, irreális, mert hogyan is zárhatná ki az emberi szervezetet mondjuk egy sejthalmaz, mely annak részét képezi?! Mint minden összetett egység életében, úgy

ebben a relációban is helytelen a hipotézis, azaz a kiindulási pont. A mesében még ráfordul a hegy a fennhézázó hóscincérre, aki feláll egy vakondtúrás tetejére, majd kijelenti, hogy ő meghódította az egész hegyet. De ki szól rá ezekre a mai, önimádatban fetrengő alakokra, hogy a nagyobb csúcsok jóval odébb vannak, s hogy kívül esnek azon a távlaton, amelynek eléréséhez az ő életük és tehetségük elegendő volna? Pedig ha azt akarjuk, hogy a kibillent egyensúly valaha visszaálljon a normális helyzetébe, akkor valakinek magára kell vállalnia ezt a szerepet, akármilyen kényelmetlen vagy kínos is lehet.

Mítoszrombolás. A korábbiakban idézett nagy színészek története alapján utólag elmondhatjuk, hogy a kommunizmus legkonzekvensebb mindennapi gyakorlata a mítoszrombolás volt. Mindenáron le akartak rombolni egy társadalmi rendet, bízva a saját eszméikben, melyekről utóbb persze kiderült, hogy mégse voltak se szebbek, se jobbak, még csak hasznosabbak sem. A gond csupán az, hogy akik beleestek ebbe az elmebaj-szerű betegségbe, azóta se voltak képesek továbbfejlődni, hanem monomániásan ismételtetik, hogy ők jobban tudják, sőt hogy ők mindent jobban tudnak másoknál. A világmegváltó eszmékből rögeszmék lettek, melyekben ma már senki nem hisz, mégis folyamatosan ismételtetik, hogy ők mindenkinél különbek, modernebbek, fejlettebbek, haladóbbak, stb., ugyanakkor nem történik semmi. Senki és semmi nem lesz különb, modernebb, fejlettebb, haladóbb általa, általuk, csak leragadt, mint egy megkergült bakelit lemezjátszó tűje, ugyanazt az egy taktust ismételtetve a végtelenségig. Egyesek már odáig sülyedtek ebben a kerge birka módjára forgolódo ismétlődésben, hogy mindenki másnak megtiltanának mindent, csak hogy az ő fennakadt tűjük mentén ismételtethessék tovább az utolsó mondatot: Everything is all right, everything is all right, is all right, is all right, is all right... Pedig erről már a legostobább hallgató is tudja, hogy valami végleg elromlott, nemhogy rendben volna...

A mítoszrombolás következménye lett egyrészt a helyes példaképek hiánya, másrészt az általános tiszteletlenség. Azok, akik ezt tanították másoknak, végül öngólt lőttek. Bár szándékuk nem ez volt, mégis félresikerült a dolog. Bumerángxként kapták vissza, ami máig üldözi őket, az egykori kitervelőket és esztelen végrehajtókat. A tiszteletről lenevelt generációk nemcsak a saját szüleik, nagyszüleik nemzedékét nem tisztelik, hanem azokat sem, akik ezeket a téveszméket a szájukba adták. Miért is tisztelnék őket, ha egyszer senkit, semmit se kell?! A mindentagadás a legkönnyebb út. A mások iránti tisztelet önfegyelmet igényel, az pedig annyit tesz, hogy korlátozni kell magunkat a gátlástalan szókimondásban, és bírálatainkban nem lehetünk gusztustalanok. Az ellenkezője egy gátlástalan törtetés, ami nem ritkaság a mai világban.

Ma megfordult az időjárás. Eltűntek a szürke fellegek, a világ megszabadult ettől a nyomástól, amit a rá nehezede, szennyes légtömegek okoztak. Ragyogó kék égre tekintettünk ki ma reggel, felhő sehol, enyhe szél lengedez, a levegő csípőssége megszűnt. Az erkélyre kitett eleség egy részét kiborította valamelyik nagyobb testű madár, feltehetőleg az örökké balhézó mátyásmadarak egyike. Söpréssel kezdem a reggelt, majd gyorsan begyűjtök pár fűszernövény-hajtást, mert a meteorológia azt jósolja, hogy erős lehülés következik. Érdekes, hogy a téli szép időt általában egy hideg front okozza, a meleg frontok viszont a hetek óta rajtunk és fölöttünk túltengő szmogos, bűdös időjárást, ami valósággal fojtogatja az embert, különösen december vége felé, majd ismét január utolsó napjaiban. Most sétára csalogat az idő, és kisebbik fiamat is meg akarom látogatni, aki azért marad el téli szabadsága alatt, mert megfázott, vagyis elkapta az influenzát a bátyjától. Még csak december végén járunk, de ezzel a szép napsütéssel már a következő hónap szebb napjaira gondolunk. Végül is egy jó hónap, utána februárban már a nap is szebben süt. Milyen könnyű átgondolni mindezt, miközben azok a

napok, amikor valósággal a hideg csapdájában vergődünk, lebéklyóznak bennünket. Olyankor minden egyes perc ólomlábakon jár, az időszak végét pedig igen nehéz kivárni, annak ellenére, hogy az időjósok már beígérték a javulást.

Az idő továbbra is tiszta mifelénk. Az ország más részein már leesett az első hó, és újabb utánpótlás is várható belőle. A gyerekek örülnek a vakáció végén kijutott téli sportolási lehetőségnek, ami természetes. Talán ide is jut majd belőle. A szervezetem legalább is efféle jelez. Álmosnak, fáradtnak érzem magamat, ami máskor a havazás előjele szokott lenni. Talán nem is csinállok semmi különösét délután, csak olvasok, zenét hallgatok, az sose árt. Az elmúlt napokban volt elegendő zenei és színházi élmény, a sok ismétlésnek köszönhetően a TV-ben. Üde jelenség volt a kis virtuózok koncertje, ami azért is kimagasló jelentőségű, mert felhívja a figyelmet a sok fiatal tehetségre, akik enélkül a műsorsorozat nélkül esetleg rejtve maradnának. A két világhírű mentor, Miklósa Erika és Molnár Levente szárnyaik alá vették a kis tehetségeket, már több külföldi koncertmeghívást kaptak. Az egyik legkisebb virtuóz, akit magamban csak kis Mozartnak hívok, Boros Misi éppen nem volt itthon, mert japán rajongói meghívására Tokióban lépett fel újkor. A nekünk videón küldött Bartók-szonatina előadása mesteri volt.

Miért is olyan jelentős ez a kezdeményezés? Mikor napjainkban még mindig túlélni látjuk a kádárista hagyományokat, az egymás iránti irigységet és ész nélküli furkálást, ezt az alantas proli stílust, öröm látni, hogy vannak klasszikus ellenpéldák is. Az ifjú tehetségek az így kapott lehetőséggel élve könnyebben elindulhatnak művészi pályájukon, amit már megkérdőjelezni se lehet. Szinte félve mondjuk ki, mennyire kiforrott egyéniségek a kis apróságok, mégse lehet kételkedni ebben. Gyermekkori élményeim elevenednek fel őket látva. Nekünk, az akkori rendszer által üldözöndőknek ítéltnek akkor egészen más sorsot szántak azok, akik élet és halál urainak tartották magukat. Nekik semmi se volt drága, hogy elgáncsolják a legnagyobb tehetséget is, míg az elvtársi kiválasztottak megkaptak minden lehetőséget. Így maradtunk mi és a pályánk afféle abortumok, amin már így, utólag, annyi évtized elteltével nem lehet változtatni. Épp ezért tartom rendkívül fontosnak, hogy a kis tehetségek, virtuózok minél több lehetőséget kapjanak, s ne kelljen a mi félresikerült sorsunkat ismételnük. Ha még tehet értünk valamit a jelenkor immár jobb irányba fordulni készülő elitje, az annyi, hogy segítenek átmenteni azokat a műveket, amelyek érdemesek rá. S talán a nevünket is megőrzik, ahogy fennmaradt szegény Gérecz Attila neve is évtizedekkel a halála után. Ha máshogy nem, egy közös gyűjteményben, mely ezt a nevet viselhetné: a rendszer hallgatói áldozatai, a pályafosztottak.

Más egyéb következménye is van ennek az érvényesülni nem hagyott pályaképnek. Azok, akik mindig elől csörtettek, másokat letaposva, egyúttal sokkal jobban kerestek. Most, amikor folyton azt hangoztatják, mindenkinek csupán annyi nyugdíj jár, amennyi a hivatalos levonások alapján szerepel a nyilvántartásokban, mindenképpen meg kell jegyezni, hogy könnyű azoknak jelentős kereseteket és levonásokat felmutatniuk, akiket előttünk tolt egy süket rendszer, akár az agárdzéseken a műnyulat a vágató kutyák előtt. Az autóval sebesen elől húzott műnyulak természetesen mindig nyertesek voltak, az agarak sose kaphatták el őket, szétszaggatni pláne nem volt lehetőségük az őket idegesítő állatszerűségeket. Nos, mi is így jártunk ebben az egyenlőtlen versenyben. Futhattunk, igyekezhettünk, a nekünk szánt pálya és a vele járó lehetőségek azonban mindig jó előre eltervezettek és kivitelezettek voltak. Aki mégis sebesebbnek, ügyesebbnek bizonyult, azt gondosan visszanyomták, hátraparancsolták az erre szakosodott tehetségtelenség-pártiak. Tehát ha valaki valóban történelmi igazságtételt akarna nyújtani a „csupán” diszkrimináltaknak, akiket nem csuktak börtönbe, nem végeztek ki, hanem csak életfogytig kínoztak válogatott módszerekkel, akkor ezeket a

szempontokat is tekintetbe venné, s nem hagyná, hogy adminisztratív eszközökkel, nyíltan és legálisan ma is csak hátrányos helyzetbe hozzanak bennünket.

Előkerültek kedves cinegék és pár más madárfajta rajtuk kívül. A kempingben ma felbukkant egy őzcsapat is, bár nehéz volt kivenni őket a most csupa szürke-barna környezetben. A szécinegüket és kékcinkéket rendszeresen üldözik a jóval nagyobb mátyásmadarak, máskor a rigók, de könnyű rendet tenni közöttük. Elég egy függönyhúzás, hogy elmeneküljenek, nyomukban pedig rögtön feltűnjenek a kis énekesek. Roppant szemfülesek, azonnal elérik a szándékomat, mely őket védelmezi. A verekedő, agresszív madarokat nem szoktam hagyni garázdálkodni, ügyelek a környezetünk rendjére. Igaz, a természetben az a rend, hogy az erősebbek elpusztítják, vagy legalább is háttérbe szorítják a náluk kisebbeket, gyengébbeket, de én minden télen besegítek a kicsiknek és háttérbe szorítottaknak ezzel a gesztussal. Talán mert sorsközösséget érzek a sors által nem, vagy kevésbé kedvelt kicsikkel, melyeknek szemén sokkal több értelmet látok, mint a nagyobbakén és agresszívékén. Lehet, hogy a biológusok szerint nem helyesen járok el, de a saját erkélyemen azt teszek, amit akarok, és azokat látok vendégül, akiket akarok. A biológiai törvényeket érvényesítsék ők máshol. A nagyobb madarak is megkapják a saját részüket természetesen. Minden évben elég sokat költök arra, hogy a mátyásmadarak megkapják kedvenc földimogyorójukat, a rigók pedig kedvenc almájukat. Mellette mindennap aprítok nekik szalonnát, amelynek csíkjai kicsit talán a kukacokra, férgekre emlékeztetik őket, és elfogyasztva melegítik az elgémberedett madártesteket. A diót viszont elsősorban cinegémnek szánom, nekik ez a kedvenc csemegéjük. Túl sokra nem futja már, mert nem olcsó a dió, épp ezért meggondolom, kinek adom ezeket a ritka falatokat. Ezt akkor is megteszem, ha a kisnyugdíjasok között is a legkisebbek, legszerényebb jövedelműek közé nyomorított a nagy magas nyugdíjhivatal, mert az én igazságérzetem, ami őket bezzeg nem kínozza, nekem ezt diktálja. Az utókor számára nem sokat fog mondani, ha összeget írok le, de a viszonyítási alapok annál többet. Kevesebb nyugdíjat kapok, mint egy takarítónő, holott a legmagasabb szintű munkát végeztem, s mindig jó teljesítménnyel, életem során. Kevesebbet, mint bármely szakmunkás, akiket viszont az elmúlt rendszer szintén sokkal többre értékelt, mint engem, az értelmiségit (így magasabb a nyugdíjuk is). Kevesebbet, mint a minimálbér, amiből csak vegetálni lehet. S végül jóval kevesebbet, mint bármely kerítésszaggató, tonnányi szemetet produkáló migráns, akinek az EU megszabja, mennyit kaphat havonta, a miénket, akik viszont felépítettük és életben tartottuk az európai közösséget, véletlenül se írja elő. Az lehet akármennyi is. Hát ezért veszítették annyit eredeti pozícióikból a mostani EU-s bürokraták az elmúlt évek során. Az ő szemükben a nagy szemetelő migránstömeg sokkal fontosabb és sokkal többet ér, mint Európa értelmes emberei. Ezért kell törvényszerűen elbukniuk. Lassan ott tartunk, hogy már senki nem hisz nekik. Közöttük is legnyomorultabbak azok, akik ráadásul el is hiszik mindazt a marhaságot, amit összehordanak.

Némi késéssel, de hozzánk is megérkezett az igazi tél, mármint a szép behavazott. Tegnap olyan hirtelen hullott le viszonylag nagyobb mennyiségű hó a megyében, hogy Eger és a környékbeli hegyi falvak között megszakadt a kommunikáció. Ostorosról vártam két vendéget, egymás után mondták le a vizitet, mert totális volt a káosz az országutakon, a távolsági buszok se közlekedtek. Pedig még csak pár centis hó esett. A szervezetem ezek szerint helyesen jelezte előre a havazást. Hat és fél évtized elegendő volt hozzá, hogy kiismerjem a működését és megértsem az előrejelzéseit. Tegnap rendkívüli havazás volt, mármint olyan szempontból, hogy Magyarországon nulla fok táján szokott havazni, most viszont jócskán ez alatti értékek voltak, nálunk pl. - 6-7 °C volt az erkélyen. A madarak nagyon fázósan kéregették a repetát, a kitett eleség túl gyorsan elfogyott. Háromszor kaptak, a többit be kell

osztani. Most borult szürkeség van, -4 °C. Hétvégére viszont nagyobb felmelegedés várható a meteorológusok szerint, +8-10 °C-t mondanak.

Mikes Kelemen leveleit olvasgatom esténként. Bár nem értek egyet azzal, amit a latin nyelvtanulással kapcsolatosan írt, nagyon sok gondolata máig időszerű és megszívlelendő. Szerinte fölöslegesen tanultak az akkori ifjak latin nyelvet, mert odahaza nem merték használni, nehogy sihedernek, kisdíáknak nézzék őket, az országgyűlésben való kommunikációhoz viszont nem volt elegendő a tudásuk. Ezt nyilván ő tudta jól, aki abban a társadalomban élt. A mai világban azért sokkal jobb volna, ha a fiatalok tanulnának latint vagy valamely újlatin nyelvet, hogy gazdagabb struktúrájú nyelvekkel is megismerkedjenek, mint az angol. Erről az alapról sokkal könnyebben lehet tanulni más nyelveket is. Most nem afféle vulgarizálásra gondolok, mint amit egy kanadai barátunk mesélt anekdota formájában arról, hogyan keletkezett az angol nyelv. A sztori szerint két részeg francia matróz ült egy kocsmában. Az egyik összehordott hetet-havat, miközben a másik lejegyeztet mindent, amit a társa mondott, a tőle telhető helyesírással, ezt nyilvánították később angol nyelvnek... Saját tapasztalatból tudom, mennyi segítséget nyújtott az olasz és a latin nyelv ismerete nekem is a nyelvtanuláshoz. Ez ellen ágálni, csupán mert mára ugyanúgy túltengenek az angoltanárok, mint annak idején az orosz szakosok, emiatt féltik az állásukat, ami nonszensz, hiszen angolra is szükség van, ha másért nem, az EU-s kommunikációhoz. Igaz, ahogy régen, ma is igaz az az állítás, hogy attól, még hogy valakit tanítanak az iskolában (angolul), az nem jelenti azt, hogy tud is azon a nyelven értelmesen, összefüggően beszélgetni, netán tárgyalási szinten kommunikálni. Régen több olyan tanítványom is volt, akiket úgymond „elrontottak” az iskolában, azaz nem kellőképpen képzett kollégáim elvették a kedvüket az angol nyelvtől, komplexusaik alakultak ki, ami barbár dolog volt szakemberek részéről. Többüket juttattam el a nyelvvizsgáig, majd a tárgyalási szinten való mindennapi beszédig a szakmájukban. A leghálásabbak a mérnök tanítványaim voltak, máig szívesen emlékszem vissza rájuk, valamint a nyelvvizsga utáni bejelentkezéseikre, aminek a lényege mindig ez volt: „Sokkal könnyebb volt, mint a tanárnőnél!” Ez csupán annyit tesz, hogy már magasabb szinten jártak nyelvtudásban, mint ami egy középfokú vizsgához kellett. Ha edzés közben magasabbra tesszük a lécet, akkor versenyen is könnyebb lesz átugrani...

Mikesnek igaza van abban, hogy az akkori fiatalság sok rossz példát tanult odahaza, és későbbi olvasmányainkból is tudjuk, hogy az úri világ mindössze huncutságnak tartotta az iszákoskodást, kártyázást, nőszést, s ez a hagyomány ma is fennmaradt a felsőbb osztálybeliek között. Így kimondva nem jelent sokat, de ha visszaemlékezünk, hogy egész vagyonok úsztak el így egyetlen éjszaka alatt, majd a kifosztott családok, utódok szegénysorba kerültek a felmenők felelőtlensége miatt, akkor nem kis dologról van szó. A kártyázásból nem is igen vonhatta ki magát az, aki felsőbb osztályba tartozott. A vagyonesztési históriák pedig a játékba belefeledkezettek hergelő társaknak voltak köszönhetőek. Úriemberhez nem méltó dolognak tartották azt, ha valaki idő előtt kilépett a partiból, vagy ha egyáltalán nem játszott. Mikes kritikája szerint az ifjak saját apjuktól is rossz példát tanultak. Ha vendégek érkeztek, az apa elvárása is az volt, hogy itassák le őket a sárga földig. Akár a mai „buli, pia, csajok” jelszó alatt művelt nyilvános undokságok. Szóval akkor mi is változott háromszáz év óta...?! Nem az egyszeri lerészegedésről van szó, hiszen az ifjúság mindent ki akar próbálni, hanem a deviáns életformák sztárolásáról, az undorító viselkedés jópofának tartásáról, ami kortünetté vált. Arról, hogy megszűnt a szégyenérzet ezzel kapcsolatban, ami egyébiránt természetes velejárója, utóregzése a helytelen viselkedésnek. A minimum az volna, hogy elszégyellje magát az, aki lesüllyed az állatok, azaz az ösztönvilág diktálta viselkedés szintjére, ehelyett valóságos dicsőségnek tekintik, vagyis eltorzítják a realitás elemeit. Ez már a Hollywood diktálta irányzat, amellyel semmiképpen sem lehet

egyetérteni. Ez szándékosan és valóságosan bombázza napi szinten az értelmes hagyományokat, teret sem engedve a normalitásnak.

A latin nyelvtudás mellett szólt Jókai is, mikor egy tót atyafi kiváló latintudását jegyezte fel. Az illető csupán egy felvidéki falusi iskolába járt, mégis kiváló latinsággal tudta előadni hivatalos helyen a mondandóját. Jókai ezt pozitívként említi. A soknemzetiségű monarchiában a latin volt a közös nyelv, mármint a német mellett. Ma ezt kitúrta a helyéből az angol, ami az amerikai térhódítás velejárója lett a modernnek mondott (hazudott) világban. Az ünnep alatti bőséges amerikai filmtermésbe bele-belenézve meg kellett állapítanom, hogy a minap emlegetett vadnyugati szemlélet mára már azt is magával vonja, hogy mikor két nő rivalizál egymással egy férfi szerelméért, akkor még az esküvő is csak azután következhet, ha a csajok már bunyóztak egyet egymással. Mi ez, ha nem kocsmai stílus? Még akkor is, ha a vadnyugati romantikát régóta ismeri a közönség. Hol van mindez az egykor híres európai kultúrától, amelyben illet tisztelni a nőket, és ez kizárt bizonyos alantas viselkedési formákat. Szóval a megjegyzés minimum annyi lehetne a fent említettekre, hogy nagyon is nem ladylike, azaz hölgyhöz nem illő. Csak csendesen jegyezzük meg ismét, hogy afféle érzelmi és viselkedésbeli atavizmus ez, ami egyértelműen megnevezi a felmenők társadalmi hovatartozását. (Tudjuk persze, hogy ezt máris sértésnek veszik, ahelyett, hogy elgondolkodnának a kritika jogosságán. Mi lenne, ha mindent az ököljog döntene el a mai világban is?)

S hogy miért állítom, hogy mindez nem modern? Mert **a mai társadalmakban, s vele együtt a naponta alakuló történelemben nem más, mint a rabszolgatartó társadalmak jellemzői körvonalazódnak.** Alig letagadható módon. Most megint minden arról szól, hogyan lehet jogfosztottá tenni egész néptömegeket, kiszolgáltatottá mások kénye-kedvére. Ennek csupán egyik égbekiáltó eseménye volt az Európa-szerzte elterjedt svájci frank alapú hitelek gyakorlata, vagy amit annak hazudtak. Az így csőbehúzottak alól nyugodtan ki lehetett húzni a talajt (házat, kocsit, mindenféle ingó és ingatlan vagyontárgyat), hogy azután adórszolgátságba kényszerítsék őket. A migránstömegek útnak indítása se szól másról. Hazátlanná, hontalanná tenni másokat, útközben kifosztani őket, akár a keresztes hadjáratnak mondott gyalázatos akció során, mikor még serdületlen kisgyermekeket is újukra bocsátottak otthon megvezetett szüleik, mit sem sejtve arról, hogy ezeket a szerencsétlen gyermekeket aztán háremek rabszolgáinak szánták azok az aljadékok, akik már akkor is tudták, hogyan kell háborúkat szervezni és azokon arcátlanul meggazdagodni. A mai bevegýtési, összemosisi história a terrorista-gyanús elemek becsempészésével analóg azzal a középkori tervvel, melynek megvalósításakor rászabadították a rablólovagok hordáját a jámbor keresztes lovagokra, rájuk kenve utóbb, hogy mindez az ő tudtukkal történt. Vagyis hogy a keresztesek szándékai nem is annyira jámborak voltak, hanem eleve vitték magukkal a bűnöző elemeket is, holott azok csak hozzájuk csapódtak, mások megbízásából, hogy sikeresen össze lehessen mosni a söpredéket a vallási indíttatású elemekkel. (Miközben tudjuk jól, hogy Endre király egyenesen kitiltotta még a kereszteseket is Magyarországról, nemhogy a rablólovagokat, azaz nem adott átvonulási engedélyt számukra, s csak utóbb, a pápa fenyegetőzésére, tehát az egyházi erőszak hatására volt hajlandó változtatni ezen). A következmény az volt, hogy a magyarokat testvérnépnek tekintő törököket is maguk ellen lázították azok, akik a Szentföldre készültek revánsot venni Krisztus üldöztetéséért és kínhaláláért, ám a rablólovagok áldatlan jelenléte és tevékenysége miatt a lovagokat is ugyanúgy egy kalap alá vették a bűnözőkkel, ahogyan a mostani háborús menekülteket a terrorista-jelöltekkel. A hasonlóságot csak az nem látja, aki teljesen elvakult, fanatikus vagy végtelenül ostoba.

Jézus Krisztus soha nem akart bosszút állni senkin, mégis rá való hivatkozással annyi aljasságot követtek el. Azok, akik manapság a kereszténység ellen fanatizálnak (megint jó előre megfontolt szándékkal), a legminimálisabb ismeretekkel se rendelkeznek a mi vallásunkról. Ugyanakkor egyre jobban körvonalazódik, hogyan irányítják ellenünk a muzulmánokat azok, akik a saját elgennyedt sebeikről, vallási ellentéteikről és sovinizmusukról próbálják elterelni a figyelmet ezzel az akcióval. Szóval, ha a felhergelt tömegeket nincs, aki észhez térítse, akkor megint megismételhetik azt az értelmetlen vallási háborút, amit egyszer már elkövettek az emberiség történetében.

Az emberiség krónikájához ugyanakkor hozzátartozik az is, hogy egyre magasabban szervezett, azaz civilizált formájában nagyszerű művészi és tudományos eredmények elérésére képes. Tehát mikor látom az egyik oldalon a magas technikai színvonalon szervezett hadseregeket egymás ellen menetelni/repülni, ugyanakkor látom a mi kis virtuózainkat is, akik valami bámulatos színvonalon produkálnak művészi csúcsteljesítményeket. Ez, összevetve a szintén magas szinten szervezett méhek, hangyák vagy termeszek világával, valami minőségi rekord. A termeszek tudnak például természetes légkondicionáló rendszert beépíteni a saját váraikba, ugyanakkor valószínűleg nem értik a mi koncertjeinket. Mi viszont, Isten gyermekei, művészek, tudunk magasrendű művészetet alkotni és továbbfejleszteni jobb pillanatainkban, de képtelenek volnánk a saját lakásainkat helyesen légkondicionálni vagy tiszta ivóvízzel ellátni (ahogy az inkák) technikai eszközök igénybe vétele nélkül tették. Ha az irodalmat vagy a színhátszást nézem, akkor – visszatekintve pár évezredet, ami nem túl sok egy faj történetében – az ősemler kezdetleges nyelvét összehasonlítva Shakespeare szonettjeivel, hatalmas ugrásokat mutat, az időmértékes verselés gyakorlata pedig nyilvánvalóan jóval kifinomultabbá, rugalmasabbá tette az adott nyelvet a korábbihoz képest. És most csak ugyanarról a nyelvről beszéltem, az angolról, aminek az elemei máig híven tükrözik az ősemler mondatszavas felkiáltásait, melyben az „eső” szó egyúttal azt is jelenti, hogy „esik az eső”. A magyarban is vannak ehhez hasonló mondatszavak, de azok különbséget tesznek ige és főnév között. Ha azt mondom, „Esik” vagy „Havazik”, senki nem fog a csapadékra mint főnévre gondolni, hanem egyértelművé teszem, hogy most cselekvésről, történésről beszélek. Ehhez képest, a hétköznapi természeti jelenség leírásához viszonyítva, mérföldes távolság Arany János fantasztikus tömörítése, az „Ötszáz, bizony, dalolva ment, lángsírba, walesi bárd...”, ami utóbb a walesiek lelkét is megérintette, azokét a walesi hazafiakét, akik felfigyeltek a magyar irodalom remekére.

Nos, jókora távot tettünk meg úgy az ősemleri, korántsem szócséplő megszólalásoktól a költői önkifejezés magas fokáig. Ugyanez ismétlődik meg, mintegy a törzsfeljődést leképezve, a kisgyermek kezdeti gúgyögésétől a legértelmesebb megnyilvánulásokig, mikor felnő. Bizonyos analógiák végig megvoltak az állatvilág más fajaival is, mint pl. az udvarlási szertartások, amik manapság szinte kikopni látszanak az emberiség történetéből. A természet rendjét megtörni, egyfajta robot-lét felé tendálni pedig nem hiszem, hogy helyes út volna. A korábban említett, vadnyugati típusú verekedések még felidéznek valamit ebből, jóllehet az egykori vadnyugaton nem a hölgyek kegyeiért viaskodtak egymással a lovagok, mert hiszen nem is voltak azok, hanem gyakorlatilag sorba kellett állniuk a „lányoknál”, ott pedig előbb-utóbb mindenki sorra került. Tehát nem a legrátermettebb, legügyesebb férfi győzött, hanem csupán sorszámot váltottak, ami jóval alantasabb pozíció, mint nemes viadalban elnyerni az imádott nő kezét. Ismét halkán megjegyezve, hogy a női verekedés, vagy akár csak vetélkedés is, egy férfiéért, megint csak a kocsmái verekedések színvonalára teszi azokat, akik ebben a műfajban próbálnak jeleskedni.

Természetesen nem gondolom azt, hogy a mai fiataloknak is vissza kellene vedleniük trubadúrrá, vagy macskaszereádokat kellene utánozniuk, de az se helyes, ha letagadják az érzelmeiket, s csak ritka alkalmakkor hagyják felszínre törni őket. Ez az érzelmi alul-civilizáltság, ami már-már civilizálatlanságnak is mondható, meghatározó tényező napjaink kommunikációs nyomorában. Egyrészt minden technikai eszköz adott a legfejlettebb közléshez is, másrészt maguk az eszközök túltengenek, azaz a fejére nőnek azoknak, akik élni akarnak ezzel a lehetőséggel. Az egykor vicctémát képező agytekervény jut eszembe, mely bonyodalmasan kunkorog az emberi agyban, végül egy szóbuborékban végződve a következő szót képes produkálni: izé...

A fiatalok nyelvi fejletlensége persze annak is tudható be, hogy otthon, a családban nem beszélgetnek velük eleget. Akinek van alkalma kifejtetni a nézeteit, elmondani, akár csak a leghétköznapibb gondolatait is, annak nincsenek efféle problémái. A tendencia, amely ebből kibontakozni látszik, meghökkentő: az emberiség végül (ha hagyja magát idáig süllyeszteni) visszaesik az ősember hiányos szókinccsének szintjére, és nem lesz képes úgy kifejezni magát, ahogyan a mai fejlettségét tekintve illene. A zárójeles megjegyzés nem véletlenszerű. Az a tendencia is világosan kivehető, hogy valakik, valamiért, pontosan ezt tervezik velünk. A nyelv művészet több mint szálla a szemükben, egyenesen ki akarják irtani, mondván, hogy az nem modern. Az irányzat jól érzékelhetően megvolt a XX. század elején is, hogy aztán egyre előbbre kúszva megmérgezze azoknak is a nyelv- és stílusérzékét, akik akkor még épek voltak. Nehéz nemet mondani egy divatirányzatra, ez kétségtelen, de ez nem jelenti azt, hogy nem is lehetséges.

A minimalistának mondott stílus, mely szándékosan opponál a maximalizmussal, azaz a maximális elvárásokkal minden szinten, előbb csak leegyszerűsítette, majd teljesen primitívvé tette a formákat. Előbb az építészetben és lakberendezésben, mára viszont megtámadta a nyelvet, a nyelvi kifejezési formákat is. A nyelv ugyan nem csak hagyomány, azaz egyfajta szógyűjtemény, grammatikai spájz egy-egy nép történetében, hanem a nép lelkét fejezi ki, lehetőleg a legmagasabb szinten. Ezért érik olyan komoly támadások azokat, akik a hagyományos, azaz klasszikusnak mondott stílusban kívánnak alkotni. Festészetben, költészetben, zenében egyaránt, visszatérve a tiszta forrásokhoz. A torz szoborszerűségeket már ne is említsük! A kitekeredett formájú, minden arányt elvesztett figurák, melyek nem másak, mint anyagpocsékolás egy olyan korban, amikor talán már a levegővel is spórolni kell, nemhogy a drága bronzsal, égbekiáltó emléktárgyai egy olyan korszaknak, amely elfelejtette a saját anyanyelvét. Beszéd helyett habogni akar, szépség helyett a torzat kultiválja, hogy talán a maga képére alakítsa át az Isten által szépnek és tökéletesnek megalkotott világot. Ez volna a jövő? Kötve hiszem.

Gondolatok a demokráciáról. Sokszor töprengtem rajta, miért nem lett soha semmi belőle, mármint az eredeti elgondolásból, mely az ókorinak kései mása akart lenni. Egyébre nem tudtam rájönni, mint hogy az egész egy mesterségesen kiagyalt dolog volt, nem pedig valódi népakaraton alapuló rendszer és annak filozófiája. Vagyis hogy soha nem a démosz felemelkedésén és műveltté tételén dolgoztak a politikusok és tirannusok, hanem a saját zsákjuk megtömésén. Mindig újabb területek meghódításán, azok lerablásán, mert a háttérben ott húzódott a mások lenézése és megvetése, ahogyan bennünket is lenéztek az osztrákok annak idején. A prosperáló rendszerek tehát nem önerőből voltak olyan erősek, hanem rabló hadjáratok során szerzett javak megkaparintásával. Mikor ezekből kifogytak, mert az arisztokrácia mindig túl sokat dőzsölt, akkor következett az újabb hódító háború, és ez máig így folytatódik da capo...

A lényeg tehát a rabszolgatartás volt, mások rabszolgasorba süllyesztése, egyfajta világhierarchia kialakításával. Szóval voltak az igen egyenlő állatok, meg a kevésbé egyenlőek, akiktől bárki lophatott, rabolhatott, mert egy alacsonyrendűnek tekintett lénytől vagy lények csoportjától, ugye, nem volt bűn elorozni semmit... Ugyanakkor máig azt hazudják, hogy az egyenjogúság, azaz emancipáció megdönthetetlen alapja a mai modern társadalmaknak. Magyarán szólva a szemébe hazudnak az egész világnak, csakhogy ők maguk jobb színben tűnjenek fel. Ezt csúfolják PC-nek, azaz politikailag korrekt beszédnek, ami ugyanolyan frázissá süllyedt mára, akár az átkosban a békeharc, a világbéke, a szocialista kultúra vagy a népi demokrácia. A sajtó hibája, hogy ennyire elcsépel kifejezéseket, pláne, ha nem is jelentenek semmit, mert mindössze a lényeg elleplezésére szolgálnak. Szinte egymás szájából kapkodják ki a sznob újságírók az értelmetlen szavakat és teszik hangzatos szlogenekké előbb, majd elcsépelte frázisokká – szinte napok alatt. Mindenki ismételtetni kezdi őket (kezdődő agymosásottsági tünet), majd megunva, félredobják az egészet. A mai sajtó bűne, kapitális vétke viszont abban is áll, hogy ő akarja megmondani, mikor szabad leselejtezni az elkoptatott szavakat, ideológiákat, gondolatpótlékokat. Mert mi másról is van szó, mint a lényeg virtuális takargatásáról? Tehát a sajtó se azon dolgozik, hogy valóban az általa annyit hangoztatott demokrácia ügyét szolgálja, hanem ezzel is seftel. És itt jön a modernnek hazudott világ paradoxona: miközben a fiatalság valósággal nyomul a médiaszakokra, hogy az újságíró társadalomhoz tartozhasson, ugyanakkor a legmegvetettebb foglalkozás az újságíróké. Mindössze azért, mert telehazudják a világot, pénzért hallgatnak el vagy kürtölnék világgá híreket, szóval a saját kódexüket is semmibe veszik, és kiárúsítják, azaz prostituálják magukat. Természetesen tudom, hogy ez is egy hetvenes évekbeli frázis, aminek mégis vissza kell nyernie eredeti jelentését, hiszen pontosan nevének kell nevezni a mai jelenségeket. Ezek pedig pont erről szólnak.

Hogyan jutunk, vagy bicegünk vissza eredeti felvetésünkhöz, a demokrácia-abortumhoz? Hát semmi esetre sem a média által diktált eszközökkel és az általa sugallt gondolatpótlékok segítségével. Újra kell elemezni a történelem különböző korszakait, és azokat az eszmei áramlatokat, amelyek valaha is hatással voltak rá. Levonni olyan konzekvenciákat is, amelyek esetleg kellemetlenül érintenek egyes politikai köröket, mert ők maguk is érintettek a gyanús folyamatok kialakulásában. **A legégetőbb feladatok között legelső helyen áll a VALÓBAN SZABAD sajtó ügye:** már évtizedek óta hangoztatjuk, hogy szükséges volna az ún. polgári újságírás tudományának tanítása is. A maradék becsületos újságírók által, akik soha nem adták el magukat semmilyen rendszernek, hanem csakis az igazsághoz ragaszkodtak, az elfogulatlan közléshez – ahelyett, hogy egy rég elavult, feudális típusú rendszer restaurációján iparkodtak volna egész életükben. Talán vannak is valahol ilyen törekvések, élnek-

éldégélnék valahol a felnövekvő fiatal újságíró nemzedékek, de a hangjukat kevésbé hallani. Mindent és mindenkit túlharsognak az alantas indíttatású többségiek (egyelőre még túlnyomó többségben látszanak lenni), és ebben a keleti bazárra emlékeztető üvöltözésben, hangoskodásban nem, vagy kevésbé hallatszik a másik oldal hangja. Pedig egy valódi demokráciában nincs egyoldalúság. Mindenki egyaránt megszólalhat, hallathatja hangját, és mindegyiküknek lehet saját közönsége, anélkül, hogy valaki vég nélkül és ész nélkül pocskondiázná őket éjjel és nappal. A tanulmányok megkezdésekor pedig illenék fellapozni a XIX. századvégi, XX. század eleji újságok lapjait, és rácsodálkozni, mennyi vérbeli irodalmár foglalkozott akkoriban újságírással. Az irodalmi stúdiók sokkal komolyabb alapot adtak a zsurnalizmushoz. Még az is megfontolandó volna, hogy ezek feltétlenül szükségesek legyenek az újságírás alapjainak elsajátításához.

Az ókori rendszerek is megtermették a maguk remekeit, ezt csak az vitatja el, akinek semmilyen művészi érzéke nincsen. Romjaikban is csodások építményeik, bár az is meglehet, hogy ez, ahogy a művészet mindig is, független volt az adott politikai rendszertől. Lehet, hogy a művészek csak azért hozták létre fantasztikus műalkotásaikat, mert kis időre békében hagyták őket, s akkor „azonosak lehettek önmagukkal”. Mások meg eladták magukat pénzért, ahogy sok tehetséges művész is megtette és teszi, csak mert élni akar, nem csak vegetálni. Régen voltak olyan mecénások is, akik műértőkként rajongtak a művészetekért, ezért hajlandóak voltak hatalmas vagyonukból, amit esetleg rablással szereztek, áldozni nemes célokra, vagyis méltóképpen megfizetni a művészeket. Máskor, ahogy a rómaiak is tették, kifosztották a görögöket, egy másik, náluk fejlettebb civilizációt, elrabolták, magukkal hurcolták művészeiket, hogy aztán a maguk örömére vagy sznobságára dolgoztassák őket – rabszolgaként.

Mára mindezt jótékony homály fedi. *A művészetben sosem a mecénás, a műértő vagy a galád műkincsrabló személye a lényeges, hanem maga a művészet, mely mindeközben, szinte függetlenül minden más gátló körülménytől, vagy éppenséggel attól taszítva egyre távolabbra az alantas valótól, s megcélozva a legmagasabb égi köröket, önmaga helyi értékén fejlődhessen tovább.* Ha végiggondoljuk a legtöbb művész életét, a szenvedés valamilyen formája kíséri végig őket, a jelenkor pedig olyan kíméletlen, amilyen kíméletlen és durva csak lehet. Pár sztárolt művészt kivéve, ezt se feledjük (Händel, Jókai, Herczeg Ferenc, Leonardo, Purcell). A legtöbb jelenkor viszont maga a tömény tudatlanság és értetlenség volt a felkent művészekkel szemben. Ezt a néhány kiemelt művészt csak jótékony példaként említettem, mert néha az is előfordult, hogy a jelenkor nem a jelentéktelen középszert magasztalta fel. Fel?! Hová is? – a saját, nagyon is átlagos szintjére...

Egyik napról a másikra megváltozott az időjárás és a táj. Tegnap hatalmas hóesés, karácsonyhoz illő, vastagon behavazott táj, óriási pelyhekben hulló hó, majd puha éjszakai csendbe boruló környezet, ma reggelre pedig gyors olvadás, egyre jobban felszakadozó felhőzet, majd a csodaszép templomi kék ég, lassan úszó, fehér felhőkkel, megélnékülő széllel és madárforgalommal. Délelőtt még a karcsú nemes kócsagban gyönyörködhettem a patakon (tegnap hárman is voltak), most pedig kezdi felszárítani a szél a pocsoltyákat az utcáról, szinte egy nap alatt múlt idővé tenni a tegnapi költészetet, amit a hófehérbe öltözött vidék varázsolt körénk, a patak folyamatos csacsogásától kísérve. Az ég egyre jobban kitisztul, a nap még szebben süt. Mit süt?! Ragyog! Egy újfajta költészetet teremtve meg ismét, amiben újfent csak gyönyörködni kell. A madarak kevesebb eleséget hordtak el, mint az előző napokban. Talán találtak elbújt rovarokat is, hogy a monoton téli étrendjüket változatosabbá tegyék. Most minden egy tavaszi ígéret, ami tél derekán azért túlzás, én csak a látott világot örökítem meg ezzel a rövid jegyzettel. Az eszem, a memóriám nagyon is jól tudja, hogy ha január közepén

megszakad a tél, akkor késni fog a tavasz, és a vissza-visszaszökdő fagyok emlékeztetnek majd rá bennünket, hogy jobb lett volna mindezt letudni kellő időben. A lélek mégis felvidul a szépséges napsütéstől, a templomi kék égtől, a madarak vidám csicsérgésétől. Vízkereszt elmúlt, hétvégén ki lehet dobni a karácsonyfát, ami azért még elég szépen díszít, hogy mindenkinek megakad rajta a szeme. Egy formás ezüstenyőt hozott haza G. fiam, ez hozott télies szépséget és illatot a nappaliba. Egyéb üde illatokról a párologtató edényke gondoskodik, rozmarinolajjal megtöltve és ezzel tisztítva a lakás levegőjét, valamint különféle mécsesek illatával. Szóval ezt búcsúztatjuk majd ezen a hétvégén, mármint a fenyőillatot és a karácsonyi dekoráció kellemes látványát.

Néha párszavas vagy mondatos jegyzetet készítek egy füzetbe, melyet a számítógémem közelében tartok, máskor a nappaliban, a kanapén magam mellett. Emlékeztetőül írom fel ezeket a vázlatokat, hogy ne feledkezzem meg néhány lényeges dologról, amit még hátra akarok hagyni magam után. Nem tudom, kit fognak érdekelni ezek a magányos elmélkedések, de látván a fiatal virtuózok felbukkanását úgyszólván a semmiből, bizonyos vagyok benne, hogy ez a kiváló értelmű csapat a társművészetek iránt is érdeklődik, s hogy továbbra is érvényesül az a törvényszerűség, mely egyértelműen igazolja a minden korban fellépő valódi élcsapat, a szellem legjobbainak jelenlétét, lett légyen akármilyen silány az átlagos felhozatal, akkor is. Legfeljebb ez utóbbi esetben nagyobb erőfeszítéseket kell tennie, ez viszont mindenkori elvárás a szellemi elittel szemben.

A jegyzetelést nem feledékenység okozza, hanem munkamódszerem része, ahogy sok más alkotótársamé. Ennek segítségével is áll össze az a füzerszerű szerkezet, amely jelen írásom gerincét is képezi. Palackpostáim pedig úgyis elérnek egykor valakihez, akit nem ismerek, „A nagy találkozás” c. versemben viszont már megörökítettem. Az, hogy nem ismerem, talán túlzás, legfeljebb a későbbi arcát nem tudhatom, milyen lesz. Igaz, ez az egymásra ismerés szempontjából nem is lényeges. Nem a testi valónk a lényeg, hanem a szellemi rokonság. Azzal az erővel engem is kidobhatnának már a szemétre, hiszen megöregedtem, megcsúnyultam, külsőmet tekintve elhervadtam, és ez a mai, öncélú testkultusz közepett rendkívül negatív adottság lehet. Én magam is rosszul viselem. Kerülöm a nyilvános szerepléseket emiatt, pedig csupán annyiról van szó, hogy semmit nem tehetek a természeti törvény ellen, mely az öregséget egyértelműen elcsúfítja. A Halál Angyala ezt talán másként látja, mint ahogy a temetői, undok férgek is a legjobb étvággal csapnak le az újonnan érkezettekre. Szóval aki betakarít egykor bennünket, annak ez esetleg esztétikus látvány, de hát ez is csak aspektus kérdése, ahogyan sok más egyéb is ízlés dolga az életben: szépségideálok, koronként változó igényekkel, társadalmi elvárások, örökösén változók ezek is. Rubens bizonyára elborzadna a mai, csontsovánnyá fagyózott lányok láttán, de még a nagyszüleim, szüleim nemzedéke is, főként ha arra gondolunk, milyen hatással van ez azokra, akik láttak valaha Auschwitzból szabadult rabokat. Ki hitte volna, hogy egykor abból a szörnyű kinézetből kreál valaki szépségideált?! A kopaszra nyírt fejű fiúk a kilencvenes években bukkantak fel, és ugyanúgy megdöbbenettek bennünket, mint mikor a sógorom kopaszra borotválta elsőszülött fia fejét nyáron, a legnagyobb hőségben. Mi is nekiszegeztük a kérdést: nem gondolja, hogy szegény gyerek úgy néz ki, mint aki Auschwitzból szabadult? Ugyanerre asszociálunk a mesterséges fogyasztószerekkel tönkretett külsejű lányok láttán, és erről senki nem tehet. Legfeljebb azok, akik mindig ész nélkül követnek bármilyen divatirányzatot, függetlenül attól, hogy az valóban szép-e, vagy hogy nekik személy szerint jól áll-e. Rubensre visszatekintve, az is hozzátartozik a kérdéshez, hogy az ő természetes aktmodelljei nem tetszettek az én ifjúságom idején, tehát a két különböző kor szépségigénye erősen divergált egymáshoz viszonyítva. Ma miért lenne másként? Csak azért is?...

A mai szépségipar, mert másnak nevezni nem lehet, mintha továbbra is a csúfság felmagasztosítása felé tendálna. A fogyasztószerek, melyeknek jelentős része nemcsak egészségtelen, hanem egy alapos vizsgálat a drogok közé sorolná be őket, talán a hollywoodi filmipar révén váltak az átlagemberek mindennapi szereinek egyikévé. A sztárok mesterséges alakformálása után nagy üzletet láttak ezeknek a drogoknak az elterjesztésében. „Vivő-anyaguk”, ahogy a piruláké is, megint csak a média, a maga alantas indíttatásaival és alaposan, előre megfontolt szándékkal való ártani akarásával. S hogy merre tartunk? Mindössze attól függ, kik és mikor ébrednek rá, mennyire megvezették őket (is) a nagy médiavarázslók, akiknek neve egy jobb erkölcsi érzékű koron legfeljebb lenézett szatócs lehetne. De ennek emlegetése ismét nem tartozik a médiumok által ma elfogadott terminusok közé. Sok értelme sincs, hogy emlegessük, mert a divat, úgy, ahogy jött, egyik pillanatról a másikra fog elmúlni. Ha hamarabb nem, jövő tavasszal, mikor újra leszülettek és felserdültek azok a lányok, akik maguk teremtenek divatot, s ehhez nem igénylik más, kifinomult ízlésű alakok asszisztenciáját. Generációm és a kiöregedett funkcionáriusok nemzedéke közt is ezen a ponton kezdődött az ellentétek kiélesedése. A divat, épp úgy, ahogyan a történelem vagy a stílusirányzatok is, időnként ismétli magát, szóval a visszatérés már csak ezért is indokolt. Miért épp most lenne másként?

Isten a csodát egyszerűvé tette mindnyájunkban. A testrészek vagy sejtek klónozása, sőt az emberé azért is értelmetlen, mert csak testet lehet másolni klónozással, lelket viszont senki más nem adhat nekünk, csak Isten. A klónok életfunkcióit máshogy el se tudom képzelni, mint egyfajta biorobotokét, vagy ahogy a lefejezett test ráng még egy darabig, miután elválasztották az életet adó – mitől is? A szívtől vagy a lélektől? S vajon a kettő hogyan létezhet egymás nélkül? A klónozott lények hamar elpusztulnak, valószínűleg emiatt. Lélek nélkül összeomlik a test, ahogyan az elhagyott házak is összeroskadnak egy idő után, ha eltávozik belőlük az ő lelkük, az ember.

Régen úgy vélték, hogy a lélek a szívben lakozik. Nos, nem messze attól, a szívcsakra táján, de onnan is kiáradva, betöltve, ezáltal éltetve az egész együttest a test- lélek párosát. Analóg módon, ahogy Isten szent lelkének kiáradása működteti, mozgatja, élteti az egész teremtett világot, ugyanúgy a kölcsön kapott lélekláng is kiárad, mozgat és működtet egy egész embert. A testből távozva ismét kicsinnyé változik, legfeljebb egy gyufa lángjához mérhető a „mérete”. De ezt is csak a földhözragadt emberek akarják megmérni, akik mindig az anyaghoz ragaszkodnak fontos dolgok helyett, a minőség helyett a méretekhez, a minél nagyobb dimenziókhöz. Mintha az lenne a lényeg...

Nos, a csoda nem ismételhető. *A más az másképpen lesz más, nem pedig egyfajta kópia gyanánt.* Az újból leszületett lélek sem ismételheti ugyanazt a feladatot, amit vagy beteljesített, vagy elmulasztott, de feladata és ideje leteltével valami miatt félbe kellett szakítania. Talán mert elkészült a tervvel, talán mert méltatlanak bizonyult rá, és eztán másfelé, más területen kell tevékenykednie. Amit elmulasztunk a földi létben, azt már elveszítettük, s talán mindörökre. Újabb koron, újabb konstelláció vár ránk, amely alatt nem lehet ugyanazt művelni, mert a másfajta csillagok sugárzása másfajta létet sugall. Talán más őrangyalok kísérnek bennünket, a régiek pedig másik feladatot kapnak. Engedetlenebb vagy szófogadóbb lények vigyázóiként és tanítómestereiként. Aki őket megtagadja, az ostobán nem tudja, mit cselekszik. A lélek azért tudja jól, őt nem lehet átverni, és előbb-utóbb kimondja az ítéletet önmaga fölött. Ez fordulópontot jelent, de nem visszafordulási pontot, mert a találkozásra kijelölt személyek, lények csak bizonyos ideig tartózkodhatnak a közelünkben. Távozásuk után nem hívhatjuk vissza őket saját szeszélyeinknek kiszolgáltatta, mert pályájuk úgy halad, ahogy a mértani pontossággal kiszámított égitesteké. Mikor kikerülünk egymás

vonzásából, már egy újabb bűvkör felé haladunk, ahogyan a szabadon vándorló bolygók vagy az üstökösök. Lesznek, akik hagyhatnak maguk után markáns nyomokat, ahogyan a nagy művészek, akiknek élete sok szenvedéstől nehéz, mégis felvállalják a tengernyi kint is, csak hogy létrehozhassák azt a fénylő igazgyöngyöt, amit mesterműnek nevezünk. Akkor is, amikor megjelenik, és akkor is, amikor évszázadok vagy évezredek múltán előássa és kifényesíti egy hozzáértő személy, egy régész vagy egy műértő. Aki ismeri a remekművek valódi karakterét, azt becsapni se lehet. Menten felismeri a valódi értéket, és addig buzgólkodik, amíg érvényt nem szerez neki. Őket is vezeti valaki, akinek hangját és lényét nem tagadják meg, csupán mert a kordivat mást diktál. Ez is egy konfliktus, egy életharc, a modern életdráma lényege.

S hogy végül mennyi ideig maradhat fenn egy-egy remekmű? Az a fejlődő vagy dekadenciába roskadó emberiség adottságain múlik. Minden kornak megvannak a maga barbárjai, akik a legszebb templomot, építészeti remeket is képesek lerombolni. Összetörik, porrá lövik egy másik kultúra szépséges műalkotásait is, csupán mert ők még alulfejlettek hozzá, nem értik, és amit nem értenek, azt elemien kitörő, vad ösztöneikkel rohamozzák meg, ahogyan egy barbár, betolakodó sereg az idegen várat. Csak gondoljunk a spanyol hódítók vad cselekedeteire, amelyek lehetetlenné teszik számunkra, hogy az amerikai indián kultúráról akár megközelítőleges képünk legyen! A betolakodás már csak erről szól: elítélni, megtámadni és tönkretenni mindazt, amit a primitív népség nem ért meg. Nos, persze ezen is lehet vitatkozni, melyik kultúra volt nemesebb, értékesebb a másikkal: a spanyol vagy az indián? Kicsit északabbra: az angol vagy az indián? Valódi megütközésről, nemes versengésről nem lehetett szó, mert akkor már elkezdődött az emberiség dekadens korszaka. A kultúra, a művészet még létrehozott valódi remekműveket, de az ember megváltozott, egyre barbárabbá lett, és valahogyan nem igényelte a szépség kultuszát. Ahogyan haladunk előre korszakokként, egyre hangosabban és vadabban követelte ki magának az emberi faj, hogy kiélhesse vad ösztöneit, melyeken, ha uralkodik, kiemelkedhet az állatvilágból. Ám neki a vad változat kellett. Miközben a kicsiny csoportként fennmaradt felkenteknek az emelkedett hangulatok, szépséges műalkotások, drámai vagy komikus esztétikum a mindennapi kenyere. Ez a harc is eldőlt majd valamire, de ha maradt még egy csöpp esze embertársainknak, akkor nem irtják ki és nem üldözik tovább művésztársaimat, sem az általuk megteremtett világ esztétikumát.

Újabb változás a természetben. Most tavaszias napsütés ragyog még ránk, de már készülődnek az újabb hideg légtömegek felénk. A patakon levonult egy kisebb árhullám, de ez az ország többi részéhez viszonyítva csekély jelentőségű. Az Alföld alacsonyan fekvő területein, mint pl. Békés megyében, nagyobb mennyiségű talajvíz gyülemlett fel, mert az alsó talajréteg fagyott, s nem engedi leszivárogni a mélyebb rétegekbe, s ott későbbre tartalékokat képezni a mostani olvadékat. Az egykori mocsárvidék, a Sárrét nagy része lecsapolva, de ész nélkül, mert a környező országokból leözlő hóolvadáknak nincsen gyűjtőhelye. Minél sürgősebben meg kellene építeni a megfelelő tározókat, amelyek vizét utóbb fel lehetne használni öntözésre aszályos időben. Máskor a halászmadarak gyülekezőhelyül szolgálhatna. Szegények, nagyon kiszorultak már a legtöbb európai helyről, csak mert minden létező területet mezőgazdasági művelés alá fogtak, de magát a tájat nem tervezték meg kellőképpen a szakmérnökök.

A Hanság és egyéb mocsarak lecsapolásakor egyedüli szempont a szántóterület növelése volt, s talán még a járványok megszüntetése. Erről klasszikusainknál is olvashatunk, mennyi fertőző betegség indult ki a mocsarak rothadó levegőjét terjesztő légtömegek által. Egyáltalán, az orvostudomány is gyerekcipőben járt. Nem voltak védőoltások (amelyeket ma meg túlzásba visznek, egy szemernyi esélyt se adva a természetes immunműködéseknek), igen magas volt a csecsemőhalandóság. A kisgyermekek közül sokan soha nem nőttek fel, a családoknak több gyermeket kellett vállalniuk, épp emiatt. Valódi családtervezés se volt még. Fiatalkorom sztárolt genetikus-nőgyógyásza volt Czeizel Endre, aki addig tanácsolta a családtervezést a fiataloknak, amíg végül már túltervezett családok lettek túlnyomó többségben országszerte. Egyre kevesebb gyermeket terveztek és vállaltak a családok, s ennek oka nem mindig az ostobaság vagy korlátoltság volt. Mindnyájunk anyagi helyzete romlani kezdett. Előbb csak lassan, fokozatosan, majd a rendszerváltás után egyre gyorsabban felpörgő tempóban. Mindeközben az államnak se jutott kellő figyelme, hogy segítsen korrigálni, már csak a saját érdekében is, a demográfiai problémát. Mára pedig ide jutottunk, ahol vagyunk. Talán a megfelelő szociális juttatásokkal, a kisgyermekes családok segítségével lehet változtatni valamelyest ezen a vészhelyzeten. Ehhez stabil kormányzás is szükséges. A népnek be kell látnia, hogy az érte, a nemzet érdekeiért tevékenykedő kormányt meg kell tartani a hatalomban. Azokat pedig, akik ellene szövetkeznek, szinte bárkivel, mint a haza legnagyobb árulói mindig is tették, félre kell állítani az útból, nehogy ismét elronthassák a helyzetet. Ez nem politikai kérdés, hanem demográfiai, elsősorban.

A patakon megjelentek a vidám vadkacsák. Rendszeresen halásznak a házunk előtti öbölben. Az árhullám levonulása után kezd letisztulni a víz. Az iszap még felkavarodik benne, de már zöldes színű árnyalata van, talán a partjain zölden maradt fű, esetleg a benne tenyésző algák miatt, melyek a víz tisztítására szakosodtak. A színe mindenesetre tisztának tűnik, az illata pedig friss. Nem tudni, mennyi hó maradt még a hegyekben. A magasabb helyeken nehezebben olvad el, szokott maradni tél végére is bőven. Nálunk az áradás nem szokott bajokat okozni. Néha egy-egy zöldár elöntötte a belváros valamelyik alacsonyabban fekvő részét, de az se tartott soká. Őseink sokat költöttek a város árvízvédelmére, miután jó néhány súlyos eset történt. A belváros házain több helyütt is látható tábla, amely az egykori árvizek legmagasabb vízszintjét mutatják. A kanonoksr, mely eredetileg a Knézich Károly utcában volt, azt követően költözött át a valamivel magasabban fekvő Kossuth Lajos utcába, maga után hagyva a régi, salétromos házakat. A zöldár se lehetett ritka, s talán emiatt is történhetett, hogy a papok nyári lakai a jóval magasabban fekvő Bartakovics utcában voltak. Oda soha nem

érhetett fel semmilyen víz, annyira meredek, hanem sokkal inkább hirtelen futott lefelé, a belváros felé, egy-egy hevesebb nyári zápor után. Ezek még a modern időknek mondott 1960-as években, majd a rendszerváltás után is gyakoriak voltak. Mármost a nyári felhőszakadások, melyek során csak úgy ömlött és zúdult lefelé az esővíz a belváros szíve felé.

Az enyhe, tavaszias idő és a vele járó áradás után megérkezett az idei év első komolyabb fagyhulláma, majd a havazás. Egyik se tartott soká, csak a kempingben maradt meg összefüggő hótakaró. Az utcán előbb az összes hó eltűnt, még a folyton lejegesedő parkolóban is, aztán havazott keveset, aminek maradékai még láthatók a szemközti udvarosban, és ismét a parkolóban. Most borult, szürke és ragyogó napsütéstől kísért napok váltogatják egymást. Ma reggelre esett kevés hó, de napközben elolvadt. Reggel újabb havazás, majd déltájban, kora délután is szállingózott egy kevés ideig a hó. A levegő csípős, nyilván mert az olvadás elvonta a hőt a környezetből. A madarak sűrűbben járnak az etetőre, időnként marakodnak a kitett eleségen. Különösen a nagyokat kell megrendszabályozni, mert hatalmaskodni akarnak a kicsik fölött.

Az elefántokról megállapították, hogy különbséget tudnak tenni a különböző nyelvek között, sőt a nyelvjárásokat is megkülönböztetik egymástól. Érzékelik a frekvenciákat, a bennszülött nőkre és a gyermekekre nem szoktak reagálni. Ők nem vadásznak, csak gyűjtögetnek, mikor egymás közelségébe kerülnek a természetben. A legnagyobb szárazföldi emlősállatok memóriája kitűnő. Soha nem felejtik el azokat, akik valaha megtámadták már őket, sőt a nyelvükre is emlékeznek. Ha ugyanazon nyelvnek egy másik nyelvjárását hallják, olyanoktól, akik sose bántották őket, azokra nem reagálnak. Azokéra viszont, akik már vadásztak rájuk, azonnal riadót fújnak, és rettentő agresszíven kezdenek viselkedni. Ismerik a bosszú fogalmát. Akik bántották őket, azok bizton számíthatnak rá, hogy mikor újból találkoznak, szorulni fognak. Ezek a rendkívül intelligens lények, melyek a földnek különleges lakói közé tartoznak, mindig tudnak újabb és újabb érdekességgel szolgálni az ember számára, aki évezredek óta vadássza az elefántokat, előttük pedig őseiket, a mamutokat. A mai világban már nem lenne szükség arra, hogy bántsák az elefántokat, ezek vadászata nem élelemszerzési célzatú, hanem haszonleső tevékenység. Persze nem a primitív vadászok keresnek rajta nagyokat, hanem a zsigori és pénzsóvár kereskedők, akiknek soha semmi pénz, semmi vagyon nem elegendő. Nem tudni, mikor jut el odáig az emberiség, hogy belássa: minden teremtmény testvére, ezért hagynia kellene őket is élni. Egyelőre inkább a hanyatlás és visszafejlődés jeleit mutatja, kivéve azt a lelkes kis csoportot, amely ennek az ellenkezőjén dolgozik.

Újabb fejezet következik a normális nyugdíjért folytatandó küzdelmemben. Újabb tárgyalás, remélhetőleg több empátiával és nagyobb sikerrel. A mai hírek között vettem, hogy az állami bürokráciát le akarja bontani a mostani kormány. A délutáni sajtótájékoztatón hangzott el többek között a nyugdíjhivatal neve is. Talán még megérjük, hogy egykor megszabadulunk ettől az elavult, bürokratikus berendezkedésű „elvtársi üdülőtől” is, ahol máig ugyanazok döntenek sorsomról. A kortársaimhoz képest nyolc éves késéssel, az öregségi korhatárhoz képest pedig több mint három éves lemaradással küszködve igyekszem behozni valamit abból a hátrányból, amit ezek miatt kénytelen vagyok elszenvedni. Miközben utolsó feladatomból maradt az írás, és ha megérem az unokák kényeztetése, még mindig a bürokrácia útvesztőjéből igyekszem kijutni.

Ismét nagyobb változások az időjárásban. A múltkori olvadás után újabb jelentős lehűlés következett be, méghozzá igen hirtelen. Szinte egy éjszaka alatt esett le a hőmérséklet legalább 10 fokot, ami a kártevők túlélését teheti sikertelenebbé. Ezt nem bánjuk, csak a szervezetünknek kell túl

gyorsan alkalmazkodnia ezekhez a szélesebb váltásokhoz. Talán a természet tesztel bennünket, ki képes alkalmazkodni az újabb kihívásokhoz. Szombat reggelre $-17\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ra hűlt le a hőmérséklet. A madarak fáznak, sűrűbben gyülekeznek az etetők körül. Ma reggelre szép fehér hó esett. Nem túl sok, és ismét nem marad meg sokáig, mert érkezőben az újabb meleg front, ami erős plusz fokokat fog hozni. Szegény természet, nem tudja, melyik oldalra hagyja rángatni magát a megkergült emberiségtől. Végül úgyis a Földanya marad felül, mint ahogy minden más, erőszakosan túltengő faj esetében is volt. Kár értünk, mert minden kártékonyága ellenére, az emberi faj csodálatos dolgokat hozott létre – műalkotásokban, épített kultúrában, tudományban és technikában egyaránt. Ám ha azt nézem, hogy az anyatermészet, követve az isteni törvényeket és az Alkotás rá is vonatkozó szabályait, ugyancsak fantasztikus teremtményekkel gyarapította Isten édenkertjét, rá is egyenlő eséllyel kell szavaznom. Hogy melyik nyom nagyobbat a latban? Azt egyedül a Mindenható tudja, és Ő is dönti el, melyikünknek kedvez a jövőben.

A keményebb télből, úgy látszik, hogy már kilábalunk. Február első dekádja holnap véget ér, megélnék a madárvilág, bár már sokszor becsapta őket a felbolygatott természet a túl korai melegekkel. A nagy kócsag még idejár a patakra, napközben lehet látni, amint a vízben állva vagy a parton darvadozik, miután teleette magát. A fejét a szárnya alá dugja, fél lábon álldogál. Az erkélyen időnként meg kell fegyelmezni a nagyobb madarakat, mert nem hagyják enni a kicsiket, vagy, ahogy az egyik kamasz rigó teszi, széjjelontja az enivalójukat. A kicsik sokan vannak, különösen a kékcinegék aprócskák, sajnálnám, ha megfosztanák őket ettől a téli táplálkozási lehetőségtől. Influenzajárvány van, idén mi is beleestünk.

Mikes Kelemen bőrharangnak nevezi a műezint az egyik levelében, amin jót mulatok. Végül is van benne valami. Ő úgy írja, hogy a muzulmánoknál nincsen harang (miért is lenne, mikor az keresztény hagyomány?!), ezért a kiáltó ember, aki voltaképpen nem pap, csak ahhoz van joga, hogy imára szólítsa a moszlim híveket, kiáll a minaret erkélyére, és mind a négy égtáj felé elkiáltja a szokásos „Isten hatalmas”, stb. varázsigét. Mennyit változik a nyelv! Talán ha a mostani fiatalok figyelmét felhívni erre az eredeti kifejezésre, nem is értenék, miről beszélünk. Talán még csak szellemesnek se találnák. A mai világ legfőbb baja, hogy nincs igazi közös nyelv. Vannak világnyelvek, amelyeket sokan beszélnek, da vajon megértik-e egymást mindannyian? Kötve hiszem. Azok a népek, amelyek diktatúrákban éltek, hozzászórtak a hazugságokhoz, melyeket a hazug rendszerek kényszerítettek rájuk. Egy idő után, alkalmazkodásból vagy másért, ki tudhatja, elkezdtek ugyanazokat a hazug frázisokat ismételtetni, amire az erre a szintre lealantasodott sajtó is ránevelte őket. De nemcsak az. A történelemoktatás is, mely mindig valamilyen irányban torzított, s ennek köznapi változata, a hírlapírás, melytől már szinte senki nem tudja teljes mértékben függetleníteni magát. Szóval mivel az igazmondás helyét átvette az állandó hazudozás, megváltozott a gondolkodás, és a maradék értelmesek szinte rejtőzködve élnek a többi között, ha azt akarják, hogy békében hagyják őket. A fiatalok, szintén az alkalmazkodás jegyében, letagadják az érzéseiket, melyekben nemigen dúskálnak, merthogy az otthoni neveltetésük is hiányos. Több generáció óta szenvednek anya-megvonásban, ettől előbb frusztráltak lesznek, majd „alkalmazkodásképpen” elfásulnak, közönyöseké válnak. Ugyanezt sulykolja nekik a tévé, amely naponta több órán keresztül sugároz elviselhetetlenül agresszív műsorokat. Az ezeken felnövő fiatalok már szinte érzéketlenül szemléli embertársai kínzását, tömeges lemészárlását, csak mert a videó- és számítógépes játékok is erre nevelik őket: háború, párharc, már a férfi-nő kapcsolatban is, esztelen vetélkedés hol ezért, hol azért, úrháború, egyéb rögeszmék, melyek csupán egy kóros elme szüleményei lehetnek.

A világot pedig ezenközben készítik fel az újabb keresztény-muzulmán összecsapásra, holott nem a békés és békére törekvő keresztény világ a bűnös a gyűlölet globális terjesztésében. Hibás abban, hogy semmit nem tesz személyes és nemzeti önvédelme érdekében. A valódi gyűlölködők viszont mindig a háttérben maradnak rejtve, vallásuk és világnézetük ismeretlen azok számára, akiket megvezetnek, és akiket áldozatul szánnak primitív néptömegek idevezénylésével. Nos, ehhez képest a bőrharangok világa még túlon túl is idillinek tűnik. Igaz, annak háttéréről is keveset tudunk. Egyetlen alkalom volt, amikor Mikes valódi esélyt látott a hazajutásra. Akkor Jászvásárig és Bukarestig jutottak el, Erdély hegyeit pedig csak a távolból szemlélhette, ott-tartózkodásuk örökös bizonytalanságban telt, az osztrák hadakon kívül a muszka dúlástól is tartaniuk kellett. Az akkori vezír minden rendes felszereltség nélkül vezérelte őket a teljes bizonytalanságba. S hányszor ismétlődött meg azóta is ugyanez? Csak a leghírhedtebb háborúk során, mint a II. világháború, a Don-kanyar, a német önzés és

nemtörődömség miatt elpusztított magyar hadsereg, vagy a délszláv háború a 90-es években, amikor is Milosević fegyvertelenül küldte előre az erőszakkal besorozott magyar fiúkat a frontvonalba. Ugyanez a Mária Terézia folytonos örökösödési háborúskodása során a kötéllel összefogdosott magyar fiúk szisztematikus lemészároltatása, mindez valami örült dinasztikus politika jegyében, melynek végtermékei voltak a beltenyésztett Habsburg trónörökösök, az örültek és a láthatóan is degenerált koponyaformájúak....

A hazug életforma azonban nemcsak a keleti világot hatotta át annyira, hogy mindmáig csak igyekezete nyilvánvaló, hogy megszabaduljon belőle. De legalább már vannak látható kísérletek erre. A nyugati világ viszont máig nem tért észhez. Egyfolytában ismételteti hipokrita frázisait, melyeket afféle agy mosásként alkalmaz – önmagán is –, hátha beválnak és hatni kezdenek. Ez a fajta önszuggesztió persze csak ideig-óráit hat, mert látnia kell maga körül a feje fölé tornyosuló bajokat. A vezető politikusok mégis tovább akarják éltetni ezt a nemtelen hagyományt, holott egyetlen megoldás van, a Weöres Sándor által sugallt trágyaözön idejére: a tiszta fehérenemű.

Mocsarak. A két évszázad előtt még oly gyűlöletesnek tartott mocsarakról megtudom, hogy milyen fontos szerepük van a fölös széndioxid megkötésében. Úgy látszik, minden korszaknak más szempontjai vannak úgy a természet, mint embertársai, más népek megítélésében. Valaha én is csak a veszélyekről hallottam, amelyek a lápvidékhez kapcsolódnak: fertőzőgócok, közlekedési veszélyek, a mocsár által elnyelt, óvatlan emberek, állatok, lázas betegségek, szúnyog tenyészhelyek, stb. A XIX. században a betyárok búvóhelyének tartották, az Alföld nagy mocsárvidékeit ezért is csapolták le (a bűn- és magyarüldözés legfőbb bajnokai, az osztrákok követelésére). Manapság, amikor a széndioxid és egyéb üvegházgázok túltengése miatt őri jön vagy panaszkodik a fél világ, nem ártana odafigyelni más élőlények lakhelyeire is, mint pl. az egészen háttérbe szorított madárvilágé. Mi büszkén szemléljük minden télen, ahogy a sokféle énekesmadár mellett a gémekek, kócsagok, vadkacsák is meghonosodnak ezen a vidéken. Természetesen nem vágyom arra, hogy a patakunk környéke elmocsarasodjon, de máshol, csekély termőértékű területeken, miért ne lehetnének tóvidékek, ahol meghúzhatnák magukat, költhetnének és nyugodt körülmények között nevelhetnék fel a fiókáikat?

Egy régebbi kedves olvasmányom volt *A régi Sárrét világa* (Szűcs Sándor), amelyből sok értékes információt nyertem egy számomra egészen ismeretlen vidékről és annak hagyományairól. Mivel ennek nagy részét is lecsapolták, több különleges szakma kiveszett, mint pl. a pákászoké. Erről talán a Tüskeváról és a belőle készült film Matula bácsijától tanulhattunk meg valamit, és már akkor is kiveszőben volt mindaz a tudomány, ami szükséges abban az esetben, ha valakinek mégis kedve támadna visszatelepíteni a mocsárvidékeket, hogy mentse a honi légkört. De ki járná akkor a mocsarakat, hogy ott halásszon, madarásszon, lápi növények értékes termésait begyűjtse? Ismeretlenül nem lehet csak úgy nekivágni egy ilyen veszélyes területnek.

A lápvidéken felgyülemlt vizet egy felső vízzáró réteg őrzi, melyet moha takar. A moha alatt, ha megnyomják, azonnal felbuzog a víz. Ebből táplálkozik a sok lápi növény. Az óceánoknak is megvan a maga önvédelmi rendszere, amiről még mindig igen keveset tudunk, Néha úgy gondolom, jobb is ez így, mert az emberiségnek az az örökös kíváncsiságtól szenvedő része, amely csak birtokolni akarja az információkat, folyton és sorozatosan visszaél azzal, amit megtudott. Miközben a tudósok nagy igyekezettel törekedtek teljessé kiegészíteni a periódusos rendszert, a politika és a hatalom megszállottjai az ő szorgos munkájukkal megszerzett eredményeiket és ismereteiket rendre a saját nyavalyás céljaikra használták fel. Én nem szeretnék a mai világban tudós lenni, mert folyton attól

kellene tartanom, hogy az általam felfedezett újdonságokat ismét csak önszerelemben fetregő alakok akarnák megkaparintani. Akkor már sokkal jobb rejtőzve élni, eredményeinket elzárni azoktól, akik egészen bizonyosan visszaélnének vele, sikertelennek lenni egy életen át, és csak akkor átadni a tudást másoknak, ha azok már kellőképpen felkészültek rá. Tesla se véletlenül rontotta le a maga építette energiatornyokat, melyeknek mibenlétéről senki nem tudott pontosat. Hála Istennek! Máskülönben azóta talán már az egész Földet széjjelrombolták volna.

Nem tudom persze, hogy a tudósokban inkább az újdonság megosztásának vágya dominál, mikor nem türtőztethetik magukat és meggondolatlanul adnak át veszélyes célokra is hasznosítható találmányokat felelőtlen társaságoknak, cégeknek, kormányoknak vagy a személyes hiúság, mely erről szól: „Ez az én munkám, az én felfedezésem, az én érdemem!” A felelősséget semmiképpen nem háríthatják el maguktól utóbb, mikor már megtörtént a baj, a felelőtlen, törtető alakok pedig ismét rossz célokra használták fel az értékes találmányokat.

A migráció epidemiológiai következményei. Miközben felbuzgatott és felbőszült tömegek szaggatják a kerítést Európa több országának határainál, a legtöbben mint katonai, nemzetbiztonsági vagy humanitárius problémára tekintenek rájuk, s magára a kérdésre. Az idei tél minden eddiginél szörnyűbb influenzajárványa döbrent rá, mekkora járványügyi kihívással is nézünk szembe. Az afrikai, közel-keleti mikroklíma sokkal másabb, mint az európai, a gyakran ápolatlan, fertőzött, beteg embertömegek rászabadítása Európa lakosságra több mint embertelen. Nagyobbik fiam makkegészséges volt a kanadai környezetben, ahová született, de amikor meg kellett ismerkednie a magyar mikroklímával, hirtelen betegeskedni kezdett. Miért? Mert születési helyének mikroorganizmusaihoz fokozatosan kellett hozzászoknia, az itthoni viszont hirtelen szakadt rá – mint megoldandó feladat. Pedig a környezetünket tisztán tartottam, agyon ugyan nem sterilizáltam, de összevetve egy afrikai vagy ázsiai környezettel, ahol még a tisztálkodáshoz szükséges víz napi beszerzése is komoly gondokat okoz, patikai tisztaságúnak volt mondható. Ha viszont most belegondolok, mennyiféle új mikroorganizmust hurcolhatnak magukkal és terjeszthetnek önkéntelenül vagy szándékosan az ideérkező, új hazát keresők, azt nem lehet szó nélkül hagyni. Vajon ki világosítja fel őket erről? És ki világosítja fel az európaiakat? Hiszen az újságírók társadalma, mármint azok, akiket naponta vesznek meg kilóra, folyamatosan az emberek arcába hazudik. S nemcsak erről, ami szerintem eszükbe se jut, hanem a migránsok számáról, a kitervelők személyéről és valódi szándékairól, valamint Európa jövőjéről is. Mármint arról a jövőről, amit nekünk szánnak.

És ki védi meg a Nagy Bosszúterv kiköveleit ezektől a vádaktól? Egyáltalán megérdemlik-e? Ha mi is olyan kíméletlenek volnánk, mint ők mivelünk, az emberek már rég jól elpáholták volna őket, és a nekünk tervezett migrációs katasztrófát visszairányították volna rájuk: vissza a feladónak! A sajtó ezenközben elkezdte szellőztetni, miféle vírusok, szúnyogok, stb. fenyegetnek bennünket, ugyanúgy, ahogy annak idején a baromfivírussal, kerge marhakórral, sertésvírussal, madárinfluenzával, stb. fenyegettek. Azokról rendre kiderült, hogy laboratóriumban kitenyésztett vírusok voltak, terjesztésük arra irányult, hogy minél többen vegyenek meg és oltassák be magukat a védővakcinával, amitől sokan még betegberek voltak, mintha ezt nem veszik igénybe. Szóval az egész egy undorító üzletágat takar, amiről ugyanúgy nem illik beszélni, mint ahogyan egymás származásáról, vallásáról, etnikai hovatartozásáról.

Háborús bűncselekmények. Történelemből úgy tanultuk, hogy *egy ország, régió, vagy akár csak egy város etnikai összetételének megváltoztatása is háborús bűncselekménynek számít.* Elborzadva és

tehetetlenül néztük Ceacescu falurombolásait, a tömbmagyar területek felhígítását, s ugyanezt a Felvidék esetében, amely már nem első ízben szenvedett a kisantant utódállamok agresszív nemzetiségi politikájától. A felvidéki magyarság kiűzetését szülőhelyéről, „átdobásukat” a határon, gyalogos megérkezésüket az anyaországba. A svábok kitelepítését Németországba, tőlünk és Csehszlovákiából. Megannyi honfosztást és vagyonukból való teljes kiforgatást! Mindezt miért? Mert a rögeszméktől hajtott őrülteket senki nem fékezte meg, se nem korlátozta dühöngéseikben. A kollektív bűnösség is egy olyan szlogen volt, amit bármelyik hülye a szájára vehetett, és nélkül hajtogathatta éjjel-nappal, s közben senki nem szól rá: „Barátom, te nem vagy normális!” Senki nem szólt, mert nem mert vagy nem találta érdemesnek, hiszen a szereposztás féloldalas volt. Az egyik oldalon egy teljes erőszakszervezet, fegyverarzenál, a másikon a pusztaság, magányosan és védtelenül.

Nos, a mostani etnikai átrajzoló kísérlet sem különb a fentieknél. Kinek jó ez, és mire? Mindig a közönséges üzereknek, akik se embert, se hazát nem tekintenek tiszteletreméltónak, jóllehet a célterületeken tele pofával ordítazzák, hogy a megtámadottak kötelesek tiszteletben tartani a dühös ökölrázással, agresszív bűncselekmények kíséretében, és ahogy fentebb már elemeztem, súlyos járványügyi kockázatokkal érkező emberszabásúak emberi jogait. Ám egy szó se esik arról, hogy az új-németnek, vagy minek szánt migránsok tiszteletben tartanak-e valakit az általuk lerohant országokban. Szóval hogy nekünk is vannak-e még jogaink, vagy a Nagy Bosszúterv kiköholói nekünk csak egyfajta modern rabszolgasorsot szánnak? És ki meri feltenni a kérdést: ezeknek a kívülállóknak van-e joguk meghatározni más országok etnikai összetételét, gazdasági viszonyait, nemzetpolitikáját? Pedig ez utóbbira van ma a legnagyobb szükség. A hazájukból kiüldözöttek maguk mögött hagyják házaikat, földjeiket, ezeket potom pénzen felvásárolja vagy kisajátítja valaki. A nagy távolságra költözés mindig akár a hajótörés. A fölösleget ki kell dobálni. És ki mondja meg, mi a fölösleges egy ember holmijában? Az, aki az egész háborús helyzetet teremtette? Jelen helyzetben a befogadók nem. Egyáltalán, a szolidaritást nem lehet kiprovokálni, kikényszeríteni, kötelezővé tenni senki számára. Ahhoz szükségeltetik egy embercsoport, amely kiszolgáltatott helyzetbe került. Ám aki erőszakosan lép fel másokkal szemben, durván betör egy másik ország területére, azt nem lehet kiszolgáltatott szerencsétlennek tartani. Annak a neve agresszor. Felbuzgója neve: háborús felbuzgó. Minden más: mellébeszélés. Ha valaki meg akarja érteni a magyarság ellenállását és látszólagos szolidaritás-hiányát a mindenáron betörni kész migránsokkal szemben, akkor ezt kell meglátnia. Mi mindig együttérzők voltunk másokkal, akik bajba jutottak. Az invázió cselekvő résztvevői azonban nem ebbe a kategóriába tartoznak. Csak tegye fel nekik valaki a kérdést: ők vajon teljes ellátást nyújtanának nekünk, ha megfordítanánk a migráció irányát, és mi törnénk be tömegesen ökölrázva, jogainkat követelve az ő hazájukba? Szabad volna európai férfiaknak muzulmán nőket, gyermekeket meggyalázniuk és mindezt természetes alapjognak tekinteniük? Szabad volna legázolnunk az ő földjeiket, elpusztítva a terményeiket, irdatlan mennyiségű szennyet, fertőzést, eldobott, mocskos göncök tonnáit hagyva magunk után? Ők nem háborodnának fel az efféle primitív viselkedésen? Erre semmiféle politikus nem jogosíthatja fel őket, nem invitálhatja és nem irányíthatja át hozzánk, csak mert neki elment a józan esze. Egyáltalán: ha én meghívok valakit vendégségbe a saját házámba, miféle vendégjog vagy jószomszédi viszony jogosíthatna fel arra, hogy a saját vendégeimet átküldjem másokhoz, sőt megköveteljem tőlük, ugyanúgy lássák el őket, mintha ők hívták volna meg a gyakran kulturálatlanul viselkedő, hangoskodó, és nélkül követelőző és mocskoló, erőszakoskodó, drogárus vagy bedrogozott alakokat? Ez nem filozófia, nem jólneveltség, hanem szimplán pofátlanság. A

szemforgató kijelentések pedig nem jelentik azt, hogy az álszent megjegyzések és képtelen állítások helyénvalók volnának.

Azt hiszem, most jutottunk el oda, amit Márai jegyzett fel annak idején Sztálin elhibázott politikájáról. Mármost hogy a homloklebenyi sérülés áldozataként a világra rontó és azt alaposan megrontó politikus két komoly hibát követett el: megmutatta Európának az oroszokat, és megmutatta az oroszoknak Európát. Ez már a múlté, rég hozzászoktunk úgymond egymás látványához, az alkalmazkodási folyamat pedig most zajlik, miután közel három évtizede szabadon élünk. Jelenleg a középkori állapotokban leledző közel-keleti és afrikai államok népeit „vezetik be az európai társaságba”, mi pedig kénytelenül ismerkedünk velünk és áldatlan szokásaikkal. Természetesen nem mindenki primitív és civilizálatlan, de a társadalmi formák között mégis több évszázados különbség van. Mit kerteljünk: elmaradás. Ott még van lefejezés, megkövezés, utcai lincselés, amit persze másként neveznek. A nőket be lehet zárni otthonaik mélyébe, alárendelni egy zsarnoki matriarcha irányításának, megfosztani őket a tanulás lehetőségétől, csak mert nőnek születtek. Pénzért eladhatják őket, előnyös házasság reményében. Egyáltalán, a nőket lehet másodrendű lényeknek tekinteni, akikkel az apjuk, férjük kegyetlenkedhet. Európai szemmel nézve mindez afféle őseMBERI állapot. Válni ugyan válhatnak, de onnantól fogva afféle prostituálnak tekinti, megveti őket a társadalom, gyermekeiktől pedig megfosztják őket.

Mi azért nem feledjük a saját történelmünket sem, a feudális viszonyok fennmaradását, tehát a nők kiszolgáltatott helyzetét még a XIX. században is. Mindez azonban visszalépés volt a magyarok egykori társadalmi és házassági szokásaihoz képest. Európa ránk telepedett jó ideig, majd megvádolt bennünket azzal, ami őt magát jellemezte és ő maga követett el. A magyar házasságban ugyanis férfi és nő egyenrangúak voltak, ugyanúgy, ahogy az etruszkoknál, távoli rokonainknál. A sötét középkort Európa parancsolta ránk. Nekünk jóval felvilágosodottabb uralkodóink voltak, mint a bennünket most rendszeresen lenéző és lekezelni próbáló nyugat-európai államok szűk látókörű emberei. A boszorkányságot már Könyves Kálmán megtagadta, miközben Európa-szerte az inkvizíció még javában üldözte és tömegesen végeztette ki saját híveit. A legkegyetlenebb halálnemmel: tűzhalállal. A vallásszabadságot Erdélyben hirdették ki először, és több évszázados „felvilágosult és modern” Habsburg-uralom után/alatt követhette csupán az anyaország, ahol ennek a „nagyyszerű” szemléletnek a jegyében tombolt az ellenreformáció, küldték tömegesen gályarabságra a protestáns prédikátorokat, a „művelt Európának” be nem hódolókat.

A legműveltebb királlyal Magyarország büszkélkedhetett. Mátyást egyaránt tisztelték nyugaton és keleten. Uralkodása alatt a törökök nem mertek megtámadni bennünket. Mert nemcsak művelt volt, hanem kiváló hadvezér, nagy stratégia is. Az, hogy Európa még ennyi idő után se ismer bennünket, a mi hibánk is. Minden ócska, kis váddal szemben azonnal fel kellett volna mutatnunk a saját értékeinket. A tudatlanoknak megtanítani, hogy tudják: mennyi tehetséges emberünk akadt pár évszázad alatt. Mindenkori arisztokráciánkat pedig szembesíteni bűneikkel: mi lett volna, ha a sok tehetséges emberünk rendes hátszelet kapott volna, vagyis nem örökös megvetettségben és lenézettségben kellett volna leélnie az életüket, hanem a nekik kijáró tiszteletben? Anyagi jólétben, megbecsülten, polgári kényelemben, mely biztosíthatta volna számukra a megfelelő környezetet és körülményeket alkotómunkájukhoz. Ők, mármost az anyagi javak birtokosai viszont féltékenyen őrizték kiváltságaikat, külföldre hordták a pénzt, elsősorban Bécsbe, majd ott eltanulták a saját fajtájuk megvetését, s azt hazahozva terjesztették a soha-egyet-nem-értés mételyét, mely máig belülről rombol, gátolja a természetes és normális társadalmi fejlődést.

Mindezek a feldolgozatlan érzések és rejtve maradt történelmi események vezetnek ahhoz, hogy mikor az egész kontinensnek egységesen szolidaritást kellene mutatnia – egymással természetesen, nem az idegen invázió szervezőivel és résztvevőivel – még mindig ott tartunk, hogy bennünket, magyarokat pécéznek ki és igyekeznek bűnbaknak beállítani, csak mert szembe merünk szállni egy másik parancsuralmi rendszer ostoba hivatalnokaival és azok elvárásaival. Pedig most még van rá lehetőség, hogy egyenesen szembenézzünk egymással és megpróbáljunk közös nevezőre jutni mindnyájunk megmaradása érdekében.

Éled a természet. Már minden csupa rügy, bimbó, teljes készülség a nagy tavaszi ébredésre. Hetek óta figyelem a juharfák csúcsát, ágait a volt kemping kerítése mellett, ami a naposabb helyek közé tartozik: dúsan tele vannak rügyekkel, a patakmenti fű pedig az időnként megemelkedő áradási szint ellenére is egyre zöldebbre vált. A naposabb helyeken ugyanúgy. A kertekben elvirítottak a nemes hóvirágok, most bújnak ki mindenfelé a hagymás növények levélkéi, bimbói. Tegnap gyönyörű hajtatott jácintokat kaptam a fogorvosom kisfiától. Nagyon figyelmesen választottak: zöld kockás cserépben áll a három szépség, zöld szalaggal körülkötve. Kedvenc színem köszönt tavaszias hangulatban.

A kempingbe visszatértek az énekes rigók. Reggelente csodálatos énekükben gyönyörködhetünk. Az egyik ideszáll a cédrusunkra, úgy fújja a tavaszi indulót. A tengelicék is válaszolnak, mikor zenét hallgatok, rendkívül muzikálisak. A környék kezd megtelni a madarak énekével. Főként a cinegék, feketerigók, énekes rigók, erdei pintyek és tengelicék dalait hallani, de most már mindennap várható, hogy fokozatosan visszatérnek a kis énekesek, dalaik, füttyögésük megtöltik a környéket. Már a hidegebb temetőben is hajtanak a hagymás növények. Krókuszok, jácintok, nárciszok, sőt már tulipánleveleket is felfedeztem. Kis virágkosárban tavaszi virágkompozíciókat vittem ki édesanyámnak és nővéremnek a szokásos tavaszi évfordulókra: édesanyám születésnapjára, Kata halála évfordulójára és mindkettőjüknek nőnapra. A temetőben tavaly kora tavasszal, épp mikor virágzottak volna, letarolták a Puskin-jácintokat, amik ritkaságnak számítanak világoskék, apró szirmaikkal. A többi jácintot és nemes növényt is persze, csak azt nem lehetett tudni, vajon a hagymáik is sérültek annyira, hogy már nem tudnak újból kihajtani. Most úgy tűnik, hogy a természet nem hagyta magát. Én mindenesetre mindig a kedves, jó szándékú növényeknek drukkolok. Csak vannak, és pusztá létükkel hirdetik a legnagyobb művész, a Mindenható dicsőségét. Sose értettem, hogyan lehet mindebbe a szépségbe belerondítani. A cédrusunk ágain pizokcsomók lógnak fennakadva, nyilván valamelyik magasabban lakó szomszéd jóvoltából. A szűnyoghálók miatt nem lehet kinyúltni, hogy leverjük onnan őket, de reménykedem benne, hogy egy jó sűrű eső letakarítja majd, és nem fertőzi tovább semmi az egyébként makkegészséges növény leveleit.

Idővel átértékelődnek a dolgok. Talán nemcsak az egyéni érestörténet miatt, hanem mert a korszak is ugyanúgy érik és változik, mint az individuum. Felnőtt fejjel másként látunk dolgokat, és egy-egy korszak lezárultával is másképpen hatnak ugyanazok a filmek, gegek, filozófiai kategóriák. A 60-as évek modernnek mondott filmjei, melyek a kor divatja szerint lezáratlanul hagyták a történetet, ma már nem lennének eladhatók abban a formában. Nemrégiben újranéztem a Szerelmesfilmet, ami akkor újítonak, másnak hatott, és a fiatal néző a színes filmen máshogy látta magát a történetet is. Most több minden hallik át a tapasztaltabb néző számára. Így például a 60-as évek francia kapcsolatai, mármint a honi művészek franciaországi kapcsolatokra, kinti sikerekre vágyása, hozzájuk törleszkedése, őket sztárolása, valamint a francia értelmiség baloldali beállítottsága, mely a kommunizmus vonzásába hajtotta, ha nem is az egész Franciaországot, hanem annak antifasiszta beállítottságú népességét en bloc. Emlékszem, hány francia művész kapott moszkvai meghívást, ahol persze kényeztették őket, így megnyerve a szovjet propaganda számára, s szinte máig változatlanul úgy tartva őket.

Mikor a Szerelmesfilmet nézem, felfigyelek arra is, hogy a Magyarországról kiutazó főszereplő Bálint András is régi szerelme társaságában is „természetesen” csak a francia baloldali értelmiséggel

találkozik és tartja a kapcsolatot. Az 1956 után kivándorolt magyarok nosztalgizva éneklük a régi úttörődalokat az újonnan érkezett látogatóval. Talán egyes esetekben így is volt: a disszidens is „úgy maradt”, azaz tovább élte a kommunizmust, melynek félresikerült változata űzte úgymond nyugatra őket, ahol „természetesen” tanulhattak, diplomát szerezhettek, majd jól fizető állásokba kerülhettek – így a film. A szerelmesek között hamar fellépő konfliktus, mármint a menni-maradni dilemma az akkori megrendelő szerint csakis egy irányban zárulhatott le: a főszereplőnek eszé ágában sincs külföldön maradni, hanem hazatér, majd elfelejti régi szerelmét, itthon házasodik és természetesen boldog házasságban él, ami megfelel a pártelőírásoknak is. Azon már nem is töprengnek, hogy a főszereplők mennyire voltak megbízhatóak elvtársilag, mert az ugye fel se merül, hogy efféle szerepeket holmi rebellisekre bízzanak, akik a maguk szájze szerint interpretálnák a nekik kiadott munkát.

A külföldi társaságok, még akkor is, ha elsősorban baloldali orientációjúak voltak, nem voltak ennyire homogének. Vegyesen akadtak köztük is másként gondolkodók, illetve a kommunizmustól el nem ájulók. 1956 véres leverése pedig egyenesen megdöbbenetett a nyugati értelmiséget, sokan fogalmaztak meg kemény kritikát, vagy együttérző megnyilvánulásokra készítették őket, ahogy Pasolinit vagy Sartre-t is. Külföldi találkozásaim alkalmával elsősorban arra emlékszem, hogy valósággal lerohantak és információra vágytak azok, akik nem érték be a sajtó propagandisztikus értékrendjével, ami nyugaton éppoly egyoldalú és sematikus volt, mint idehaza a kommunista sajtó. Mivel én mindig nyitott gondolkodású voltam, meghökkentek, mennyire nem stimmel az általuk ismert kép azzal, amit tőlem hallhattak. A 70-es évek közepe-vége felé dívott az eurokommunizmus eszméje, mely szerint maga az alapeszme jó, csak a keletiek fuserálták el. Tőlem azt hallhatták, hogy éppenséggel az alapokkal volt a baj, amit még csak akkor kezdtem megfogalmazni a magam számára, s csak később érett meg a gondolat, mekkora eltérés, sőt szakadék volt aközött, amit hirdettek, és amit megvalósítottak. Ebben el kellett jutnom ahhoz a szemlélethez is, melynek legszebb példája Istentől tanulható. Ő szándékaink szerint ítélt meg bennünket, nem pusztán tetteink vagy gondolataink alapján. Nos, a kommunisták esetében *pár évtized után végleges konklúzióknak tekinthető a keleti értelmiség kiábrándulása, merthogy az elvtársak soha nem akartak jót senki másnak, mint saját maguknak*. Rendszerük azért nem maradhatott fenn, mert tömény önzésen alapul, tehát ellenszegül az isteni teremtés világának, amelyben viszont a szeretet dominál. A korlátolatlan lopkodás és erőszakoskodás se nem ideológia, se nem gazdaságpolitika. Ők mindkettőben nagyot tévedtek. A két alapvető társadalomépítő kellék ugyanis semmi mással nem helyettesíthető. Ha képzetleneket ültetnek olyan helyekre, ahová ők nem illenek, úgy fognak tarolni, mint elefánt a porcelánboltban. Mi ezt voltunk kénytelenek végignézni, sőt még mai őskövületeik se átallják azt hangoztatni, ők mindent jobban tudnak mindenkinél, csak éppen arról feledkeznek meg nagyvonalúan, hány évtized állt rendelkezésükre, hogy ezt bizonyítsák. Az eredmény mégis siralmas és katasztrofális.

A megrendelő személye/intézménye egyértelműen kivehető még a leggondosabban titkolt felszín mögött is. Mikor Romy Schneider Sissijét nézzük, a főszereplő elbűvölő jelensége eltereli a figyelmet a valódi Habsburg-terrortól, amellyel kegyetlenül leverték a magyar szabadságharcot 1849-ben. Ferenc Józsefben az ifjú szerelmes férj karaktere dominál, nem pedig azé a magyargyűlölő uralkodóé, aki nem átallotta Haynaura kenni teljes egészében a véres megtorlások, tömeges akasztgatások, több évtizedes kufsteini várrabságok kiszabását. Mintha mindez végrehajtható volna az uralkodó tudta nélkül!... Talán nem véletlen, hogy Haynau épp Magyarországon telepedett le hosszú vezeklésre, ahogyan Jókai megörökítette nekünk Az új földesúrnban. Szabó István filmjében egyértelmű, hogy a párt- és baloldalhűség elvárás volt vele szemben is, ő pedig nem lázadt, hanem az adott formák között

oldotta meg, ami megoldható volt számára. Másik lehetőség: fiatalkorában ő is teljesen baloldali volt. Hogy aztán mivé teszi az embereket a siker és elismerés utáni vágyakozás, annak verzióit hosszasan lehetne elemezni. Kategóriánként. Szabó István filmjeiben mindvégig jelen van az antifasiszta kritika, amihez ma már, sőt a háború utántól nem kellett semmiféle bátorság. Inkább az döbbsen meg sokszor, hogy a velünk szembeni elvárások sosem tiszták, sőt egyenesen zavarosak. Nemzedékem, mely a fasizmus kritikáját tananyagként kapta és természetes módon fogadja el, mégis szelektív megítélés alá esik. Ez is születési jogon hagyományozódik immáron nemzedékről-nemzedékre. Vagyis, ahogy én is az elutasított kategóriába tartozom, soha nem változhat meg a számomra kirótt szentencia, még akkor se, ha talpnyalónak állnék, ami az én esetemben egyszerűen kizárt. És azt hiszem, épp itt van a kutya elásva. Akik a világ szellemi trendjeit meghatározzák és már-már zsarnoki módon kívánják uralni, nem érik be azzal, ha valaki ellenszenvez Hitlerrel és az ő eszméivel, hanem ráadásként elvárás volna velünk szemben a gerinctelen behódolás, a lépten-nyomon való elhatárolódás, ez a kommunista rögeszme. Persze a történet egészen végtelenített. Aki mindezt megteszi a kedvükért (és a karrier kedvéért), azt minduntalan újabb és újabb hangzatos nyilatkozatok megtételére kötelezik, ám elfogadása vagy elutasítása ismét csak születési privilégium, vagyis a kitagadottak és mindenből kizártak megmaradnak a nekik szánt kalickában. Akinek a családját valamiért kiközösítették, az soha nem kerülhet be „A Körbe”, mert ennek az eszmeiségnek a követői egyszerűen szemellenzősek. Soha nem látnak túl a saját gyűlöletük rájuk ereszkedett ködén. Már maga a hasonlat, a természeti kép analógiája is ferde; a természetben minden változik, alakul és átalakul. Nincsenek konstans, végleges, állandó rendszerek, mert ez ellentmond a természet törvényeinek. Így végleges ködök se lehetnének. A teremtett világban csak fejlődés van, egy hatalmas mestermű tervei szerinti, gigantikus fejlődéstörténet. Keletkezés, érés, csúcspont, majd hanyatlás, végül összeomlás. Az így keletkezett káoszból aztán megint új rend születik, bárhogy tagadják is a mindent tagadó tudósforma alakok. A befejezés pedig, ha egyáltalán van, nem rajtuk múlik, hanem Isten akaratán. És ez olyan a negáció beavatott nagymestereinek, mint ördögnek a tömjénfüst.

A forradalmi szellem és lelkület hangoztatása egy darabig jelen volt a magyar filmgyártásban és szellemi életben. Egészen addig, amíg az elvtársak meg nem ijedtek tőle. Mert addig csak ők és a szovjetek mondták meg, ki lehet példakép, ki mindenkit tudnak kisajátítani a maguk számára, meddig mehetnek el a forradalmiság népszerűsítésében. A párhuzam eleinte csak az 1917-es orosz forradalom kedvéért volt hangoztatandó, mármint a lihegő talpnyalás formájában, hogy no lám, nekünk is voltak forradalmaink a régi, átkos, nagyúri rendszerek ellen. 1956 után visszariasztotta őket. Magát a forradalmat is sokáig tabutémának tekintették, semmilyen formában nem ábrázolták, egyszerűen a legnagyobb T kategóriájába tartozott, a tilalmasok közé. Utóbb a rendszer ki akart mosakodni a véreskezű gyilkos szerepéből, akkor jöttek a Berkesi-, Szilvási-adaptációk, a kommunista ponyva hibrid műfajában. Később következtek a fasisztázó párhuzamok, a Horthyval, Habsburg Ottóval való riogatások, ez utóbbi a monarchia restaurációs kísérletének rémeként, ami akkor nevetségesnek tűnt számunkra, majd a rendszerváltás után egyre érthetőbbé vált, mennyire megvolt a reális esélye, ahogyan utóbb az EU képében meg is valósult. Igaz, ezt most nem alkotmányos monarchiának nevezik, hanem egy egyre jobban terjeszkedő szabadpiaci vállalkozásnak, amiben van is valami, bár a megvalósítás egyre inkább a modernkori rabszolgaság újraélesztését jelzi. Mármint ezt szánják nekünk a senki által meg nem választottak, akik bárki nyakába odaülnek, ha az hagyja magát lóvá tenni.

Mikor hiú nőtársaimmal társalgok, mindig megdöbbsen, mennyire nem akarják tudomásul venni a saját életkorukat. Ha öregasszonynak nevezem magunkat, élénken tiltakoznak, pedig egy 60-65 éves

nőt sok mindennek lehet nevezni, csak ifiasszonynak nem. Mégis ragaszkodnak a látszathoz. Ilyenkor nekem eszembe jut tinédzserkorom epizódja, amikor egy nálunk 10-12 évvel idősebb fiatalember nyomult a társaságunkba, és szinte lehetetlen volt levakarni magunkról. Folyton idétlenkedett, ostoba vicceket mesélt, sületlen tréfákat eszelt ki, önmagát roppant szellemesnek véelve, mi viszont valósággal vén hülyének tartottuk magunkhoz képest. Lecikiztük, igyekeztünk leépíteni, kevés sikerrel. Nos, ehhez képest a mi mostani életkorunk már jócskán éltesnek mondható, s ha valaki ennyi idősen megjártassa a fiatalos nőt, a fiatalok divatját hordja, egészen biztosan nevetséges színben tűnik fel az ifjúság előtt. Ha szembe nem is, de a háta mögött ráaggatnak hasonló jelzőket, mint mi annak idején a tolakodó fiatalemberre, aki akkor mindössze 27 éves volt. Hasonlóra számíthatnak az aggszerelmesek, a fiatalkori komplexusaikat csak jókora késéssel feldolgozni próbáló, mostani nyomuló öregek, legfeljebb nem hallják. A fiatalság kíméletlen tud lenni kritikáiban. Olykor igazságtalan is, de ez is csak életkori sajátság, nem róható fel nekik. Én mindig komoly önkritikával kezeltem magamat, és nagyjából meg tudom mondani, kitől miféle minősítésre számíthatok. Ez a része a dolognak viszont emberismeret kérdése. Enélkül nem lehet reális képünk önmagunkról. Mások lehurrogása, semmibe vétele nem megoldás erre a konfliktushelyzetre, ami csak akkor válik összeütközéssé, ha mi mereven és hajthatatlanul ellenszegülünk.

Valami hasonló történhetett azokkal is, akik a kezdő kommunista korszak szellemiségét megpróbálták meghatározni nálunk. Mereven elutasították a kritikát, önmagukat afölött állónak tekintve, míg bennünket túl fiatalnak, éretlennek és tudatlannak minősítve. Ezzel viszont negatív formában, de nevelőinkké váltak, azaz negatív példáik nyomán tanulhattuk meg, hogyan nem szabad viselkedni, mások dolgát felfogni. Az élet ugyanis nem olyan kategorikus, mint az ő merev, dogmatikus kánonjuk sulykolta. Általuk váltunk egyre szabadabbá, rugalmasabbá, mert az ellenoldallal szembefeszülő lelkek párharca valamelyik felet rugalmasabbá teszi. Ez a fél pedig nem ők voltak, mert ők egyre jobban megcsontosodtak dogmaikban. Az elnyomott fél, miután egyre keményebben nyomták egy irányban, egyszer csak visszapattan és keményen visszavág. Akár a fizika törvényeinek engedelmessé tesztelt testek. A teremtett világban sok az analógia. A fiatalokban a jövőnek jóval nagyobb szelete rejlik még, így természetes, hogy nagyobb eséllyel indulnak az életben és az őket érvényesíteni nem hagyó öregekkel szembeni harcban. Ezért is fölösleges és nevetséges a velük szembeni erőlködés. Persze láttam én már „fiatal vén hülyéket”, gondolkodni képtelen ifjakat, és örökifjú véneket is, akik holtukig tanultak és fejlődtek, ám az iménti fiatalkori példa a gyakoribb. Végül is nem a kor tesz rugalmatlanná, hanem a fejlődésképtelenség, a természeti törvényekkel való szembeszegülés. A „Ki, ha nem én?!” felkiáltások, a mindent jobban tudni vélés és a másokkal semmit megosztani nem akarás vagy arra való képtelenség.

Mennyi analógia van a természetben, a teremtett világban! Reggel, a konyhában ülve figyelem, hogyan veti le utolsó száraz leveleit is a platánba oltott juhar, a szép formájú fa, mely szerencsére eltakarja előlem a túloldali házak otromba falait, erkélyeit. Akár a kisgyermek, mikor elhagyja tejfogait, és az új, végleges fogak tolják maguk előtt, majd kinyomják maguk elől a már kiszolgált fogakat, ugyanúgy szabadul meg a juharfa is a még kapaszkodó, tavalyi levelektől, melyek végleg elvesztették funkciójukat. Van persze ezernyi példa, ha nem milliányi, csak nem mindenki figyeli meg. A spirál-galaxisok formája, mely ugyanúgy alakul, ahogyan a mágnes által megzavart vaspapor szemcséi, különös alakzatokat formázva, mégis egyazon alapelv szerint működve, és természetesen a maguk rendeltetése szerint. A köd és a szmog sűrű, szemcsés állaga, akár az ősködök, a nebulák rejtelmes mélyei. Az ovális galaxisok, melyek visszaköszönnek a szépen megmunkált tükörben, míves asztalban vagy egy szép arc alakjában. Csigák és csillagok, mind-mind meghatározott rendben és rendeltetéssel,

épp abban a formában, soha máshogy. Azt hiszem, az emberi beavatkozás legnagyobb tévedése, sőt inkább bűne az, és mindig az is volt, hogy nem tiszteli a természetnek ezen formáit, alakzatait, míves munkáit, hanem úgy képzeli, elegendő kikiáltania magát a világ urának, és akkor már minden és mindenki őneki dolgozik, szolgál, sőt csúszik-mászik, ahogy ő szeretné. Tévedése azon alapul, hogy egykor, kezdő korában ő maga indult úgy az újtárra, mint egy csúszómászó, és most úgy véli, másoknak kell átvenniük az ő akkori szerepét, hogy ő megszabaduljon tőle. A kettő nem hasonlítható egymáshoz, mert míg az egyik ép lélekkel vészelte át a legnehezebb korszakokat is, addig a másik még a könnyebb feltételeket szabó korban is csak féregként volt képes viselkedni. Ergo az egyikük lelke ép és sértetlen maradt, a másiké viszont súlyosan sérült. Természetesen lehetetlen elvárás, hogy a sérült, tehát fogyatékos kategóriába jutott személy és annak lelke ugyanolyanná váljék, ráadásul mások megnyomorítása révén. Azt hiszem, ez volt a kommunizmus alapvető tévedése is. Természetesen komoly, képzett, ép lélek soha nem igenelhet embertyomorító társadalmakat, azok rendjét, parancsuralmi rendszerét. De ez ugyanúgy vonatkozik a szerepcserétől megváltást váró szerencsétlenek főszereplőire is, mint ahogyan az általuk létrehozott rendszerekre. Csak új alapokra helyezett társadalom lehet jobb és más. Ha ugyanazt ismételteti, váltott szereplőkkel, ugyanazokat a hibákat, sőt bűnöket fogja elkövetni, mint elődje, a korábbi rossz rendszer működtetője.

A *Kossuth papja* c. film hasonló tanulsággal szolgál. Nekem a pozitív kicsengése miatt tetszett. A pap minden gesztusa azt sugallta, és a történet befejezése is, hogy minden nehéz időszak után bekövetkezik a feloldozás, ami ha nem is volt annyira katartikus ebben a filmben, de meghozta a szabadulást a rabságban sínylődő magyaroknak. Vagyis az élet rendje az, hogy a legmélyebb szenvedések ideje is letelik, és aki végig kitartott a maga igaza mellett, emelt fővel távozhat. Érdekessége, sőt a mai világban szembeötlő másféle interpretációja az is, hogy a papot, a főszereplőt mindenki mélyen tiszteli, még az örök, a börtönök főnökei is. Nem tudni, hogy ez magának az egyénnek szólt-e, vagy a németek hagyományos tiszteletéről van szó, amit bizonyos értelmiségi foglalkozásokkal szemben mindig is mutattak. Ezek közé tartozik a pap és a tanár, ami már csak nekünk, kommunista rendszerekben felnőtteknek szembeötlő, mert hiszen a tanult embert minden normális, magának jót akaró rendszerben tisztelni szokás. Érdekes módon ez még az átkosban se változott meg. Mikor Kelet-Németországban jártam, akkor is tapasztaltam ezt a tiszteletet, ami a foglalkozásom vagy a tudásom miatt körülvevett, és Ausztriában ugyanúgy. Idehaza meg... az elvtársi propagandának köszönhetően mindenütt tarolt a proli gőg, amiről mint privilégiumról a mai napig nem akarnak lemondani azok, akiket megfertőzött ez a nyavalya.

Kossuth papja mindvégig sztoikus nyugalommal viselte a rá kimért büntetést. Egyedül Zichy gróf tudta kihozni a sodrából, akit a Széchenyi-filmből egészen más karakternek ismertünk meg, de ez mind belefér a művészi interpretáció lehetőségeibe. Ebben a verzióban Zichy a szabadságharc leverése után nagyot fordul, és stréber módon császárpárti lesz, a papot, honfitársát pedig ki akarja végeztetni. Őt is, mint másokat, ahogy A kőszívű ember fiaiból is tudtuk, Haynau bosszúja menti meg a kivégzéstől. Mármint hogy Haynau feldühödik, amiért Ferenc József egyedül rá akarja tolni a felelősséget a sok akasztgatás, kivégzés miatt, és egy éjszaka alatt megírat egy csomó kegyelmi végzést az egyébként halálra ítélték számára.

A film azért is szerencsés példa a mai generációk számára, mert egyrészt a Kádár-korszakban megtört gerincű nemzedékek is megtanulhatták belőle, hogy másképp is lehet viselni a ránk mért csapásokat, mint hajlott gerinccel, behódolással. Az erkölcsileg győztes fél sosem az, aki legyilkoltatja ellenfeleit,

sem a túlélő talpnyaló, hanem az, aki a tragikus helyzeteket is emberi méltósága megőrzésével viseli el. Ha a fiatalok elé állított példát nézem, akkor még szembetűnőbb a helyzet, mert az angol nyelv és kultúra csodálatában felnövekvő vagy már felnőtt ifjú nemzedékek számára ráadásul ott van az általunk nagyon rühellt amerikai filmtermés, amiben folyton arról van szó, hogy az erősebb fél ökoljogot gyakorol a neki kiszolgáltatottakkal szemben. Nem éri be az erőfölénnyel, hanem még meg is alázza őket, mindenért verekszenek, lönek, rabolnak és fosztogatnak. Ezt ugyanúgy nem veszik észre az amerikai filmiparosok, mennyire lejárató rájuk nézve (mert alapjában véve igaz, így történt a vadnyugat hajnalán), mint ahogy az oroszok se vették észre, hogy égetik le magukat a saját filmjeikkel. Egyszer döbbenetesen meséltem a nővéremnek, hogy láttam egy orosz filmet, amiben a főhős reggel felkel, az ablakhoz megy, majd leszedi róla a rárakott újságpapírokat, amiket ők sötétítő függöny helyett használhattak akkoriban. Nekik ez volt a természetes, míg mi ebben a formában értesülhettünk róla, mennyire primitív körülmények között élnek orosz kortársaink.

Döbbenetes ez az angolszász irányzat, ami uralni látszik a világot, és amely voltaképpen Amerikában is, de Ausztráliában még inkább, az egykori kitelepített fegyveres leszármazottaitól ered, ezért náluk a társadalom a mai napig természetesnek veszi az ökoljogot. Ebben szocializálódnak, s helyi adottság kellene, hogy legyen, ennek ellenére ráöntják ostoba filmek formájában az egész világra, a fiatalság pedig ezt szokja meg, és már észre se veszi, mit adnak be neki.

A természet éledését mi se mutatja jobban, mint az egyelőre idebent tartott hajtatott jácint, amit nemrégiben kaptam. Szinte a szemem előtt nőtt naponta több centimétert, és az egyik hagymáról már teljesen kinyíltak a virágok, a másik kettő most követi. Mivel fagyokat mondtak, és errefelé is lehetett, nem mertem kitenni az erkélyre, ahol sokkal jobb dolga lenne. Ma reggel is csupa deres volt a gyönyörűen kizöldült fű a patakparton. Igaz, mi ehhez képest legalább 10-15 méterrel magasabban vagyunk, de azért félttem a szép virágot.

A migrációt erőtető politikusok és közéleti emberek mindig kihagynak valamit a számításból: *nem lehet kierőszakolni azt, hogy szeressenek bennünket*. Bűncselekmények elkövetésével különösen nem lehet. Azok, akik erőnek erejével akarnak betörni Európába, fel se fogják, mennyire utálatos szerepet visznek, a még tovább elmenők, a nőket, gyermekeket megerőszakoló szörnyetegek pedig kiírják magukat azok köréből, akik egyáltalán megérdemelnék az ember nevet. A gond persze az is, hogy azt feltételezzük, ők is olyan mércével mérnek, mint mi. Ez egyáltalán nincs így. Akiknek azt tanítják, hogy a más vallásúakat, más nemzetiségűeket nem kell emberszámba venni, tiszteletben tartani, azok gondolkodás nélkül keresztülgázolnak másokon. Skrupulus nincs, megbánás nincs, tetteikkel való szembesülés nincs. Mert valaki, aki valamilyen okból ezeket a téveszméket a fejükbe ültette, feltétlen tiszteletet, sőt hódolatot élvez az általa agy mosottak részéről. S vajon tényleg az agy mosás az oka ennek a kettős világszemléletnek? Talán igen, de mindenesetre az oktatási, nevelési rendszer, mely elfogadott az adott kultúrában, nagyban tehet róla. Tudomásom szerint minden emberi kultúrában nagyon erős a „Ne ölj!” parancsa. Ennek áthágása csak úgy lehetséges, hogyha kiiktatják a felettes ént az egyén életéből, gondolkodásából, idegi működéséből és lelki életéből. Ezért találtam úgy az imént, hogy az agy mosás a megfelelő kifejezés ennek az állapotnak a leírására. Mi az európai kultúrában azt tekintjük magasabb rendűnek, aki képes ura lenni gondolatainak, érzelmeinek, köztük indulatainak, és természetesen a tetteinek. Ahol mindez nem működik szigorúan szinkronizált formában, ott nem szoktunk civilizált viselkedésről beszélni, hanem társadalmi fejlettségében és

szocializációjában alulfejlett lénynek tekintjük az adott személyt. Még így is túl magasra emeltük társadalmi lényként, mert a kizárólag indulat- és ösztönvezérelt lényeket a mi kultúránk az ösztönösen cselekvő állatok sorába szokta sorolni. Visszaülve a fenti eszmefuttatásra, azt kell gondolnunk, hogy az agymosás során a fölöttes én szerepét az agymosást végrehajtó személy veszi át. A hatása alá került ember talán önként veti alá magát neki, de az is meglehet, hogy az önkéntes Cipolla erőszakkal veszi rá kiszemelt áldozatát erre a nemtelen szerepre.

Visszhang. A globális felmelegedés, avagy klímaváltozás voltaképpen engedelmes visszhangként küldi válaszait az emberiségnek durva környezetromboló tevékenységére. A sajtó és zugpolitika által vezérelt tömegek, melyek még mindig nem hagynak egyebet hatni, mint a nyájszellemet, mégis a visszhangot szidják ahelyett a szűk, korlátolt, kapzsi, irigy és önmagának parancsolni nem tudó réteg helyett, amely bajainak okozója. Hogyan is lehetne felelőssé tenni a visszhangot, miket kiabál vissza nekünk, ha egyszer trágárságokat, vad durvaságokat és értelmetlenségeket kiáltozunk neki?! Mondhatnánk úgy is, hogy kiáltoznak, de *a felelősséget csak azok pergetik le magukról, akik maguk is felelőtlenül élnek.* Mindnyájan, akik engedelmesen követjük a világtrendeket, valamilyen formában csekély, de mégis homogén részei vagyunk a világ értelmes irányítása, környezetünk helyes irányítása helyett ebbe a zsákutcába betolató nagyokos globalitásnak, amely, talán felismerve önnön szellemi, s talán fizikai meddőségét, most mindenki mástól megköveteli, hogy vele együtt pusztuljon ki. Amennyiben ez tudatosan történik, mármint a Föld urai részéről, akkor tömény rosszindulatnak lehet nevezni hozzáállásukat mindahhoz, ami a Teremtés által gyönyörű, ám törvényszerűen megy tönkre, ahogyan azok az asszonyok és gyermekek, akiket módszeresen bántalmaznak ostoba és erőszakos férjeik, szüleik.

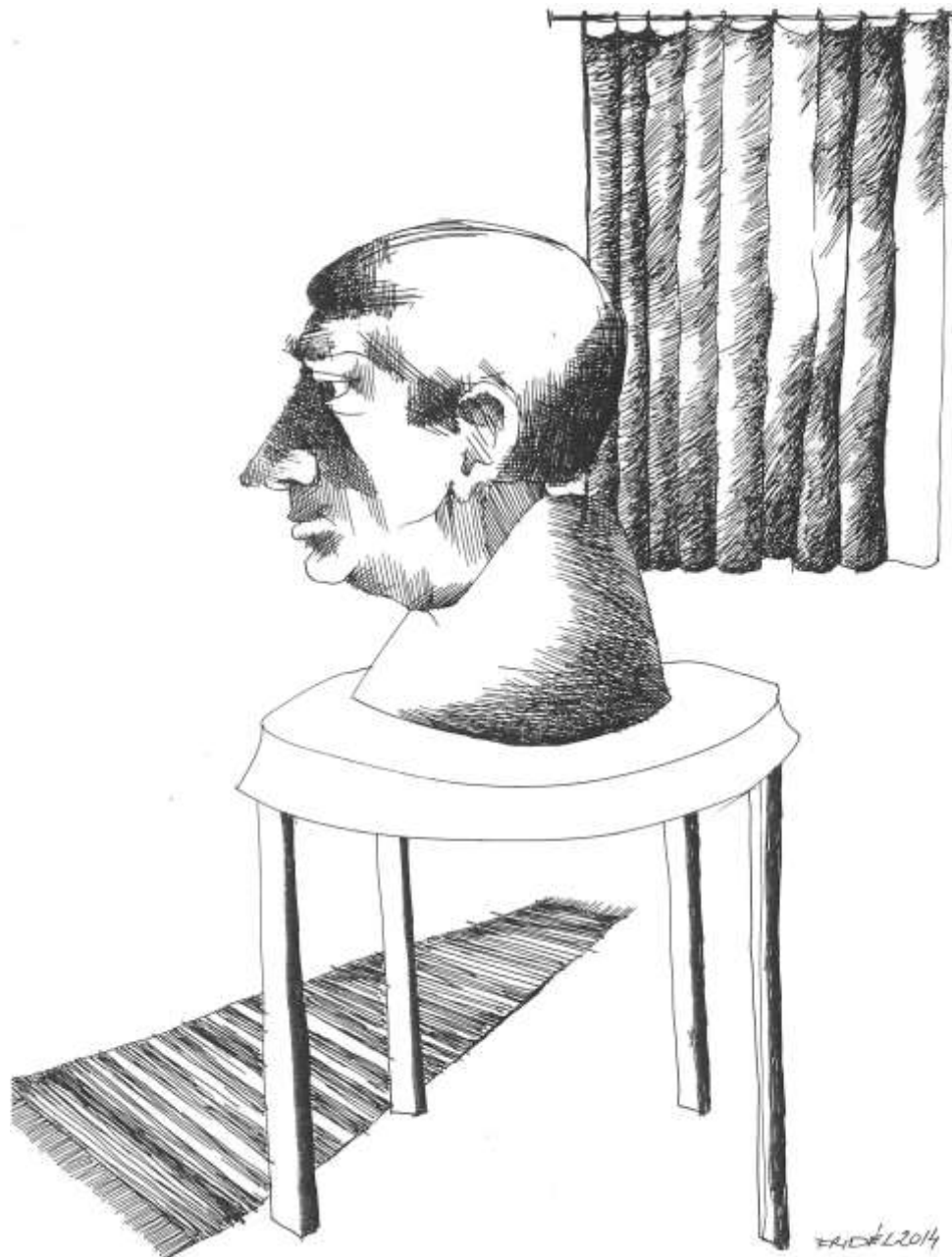
A Földanya válaszai végül is logikusak mindarra a töméntelen bántásra, amiben részesül, és már igen régóta. Olyan ez, mint amikor a türelmes és végtelen szeretetben élő szülő előbb csak csendesen szól rá helytelenkedő gyermekeire. Azok meg nem hallgatnak rá, és egyre ostobábban viselkednek vele és egymással is. A béketűrésnek viszont hamarosan vége, egyre erőteljesebben fognak ránk szólni, mert képtelenek vagyunk visszafogni magunkat ebben az egyre vadabbá váló játékban, ami szülőhelyünkkel való bánásmódunkat jellemzi. S hogy kit fog megtúrni a hátán: az engedelmes tömegember naiv tudatlanságát vagy a destruktív barmok kicsinyke csoportját? Ez utóbbi már az önmaga és a szépséges Föld utáni időszakot tervezgeti, vagyis vannak arra irányuló tervei is, hogy mit műveljen azzal, aki a hátán hordozta és megtúrta ezt az áldatlan tevékenységét. Miért is kellene elpusztulnia magának a bennünket befogadó világnak is, amikor a mi időnk lejárt? Ennek a terveit már tömény önzésből fabrikálták össze. A mindnyájunkat türelmesen irányító felsőbb akarat remélhetőleg megállítja a mai kor Arturo Uiját ebben a félelmetes játékában.

A kevés értelmes ember, aki alkalmasabb volna Földünk irányítására, már töpreng és felteszi magának a kérdést: vajon kik is özönlenek be talpig feketébe öltözötten közénk, valami lokális konfliktust színelve? Páran már tudják is a választ, ami nem azonos a világsajtó hazugságaival. Mikor ezt bátran ki is mondja, onnantól kezdődik meg a visszaszámlálás, de nem azoké, akik ellen ezt az agressziót kitervelték és most végrehajtani igyekeznek, hanem az általa gyakran csak destruktív baromnak nevezett anyagemberé. Nincs több felzabálható környezet, s abban még több anyag, mint ami nekünk adatott. Az adott helyen, szűkebb pátriánkon belül folyamatos az anyag körforgása. Porszemnyi létünk aprócska újraforgatása a Naprendszer távolabbi pontjairól aprócskának látszó planétánkon, melyre még mindig nincsenek tekintettel azok, akikre ennek irányítása bízva van, vagy csak magukhoz ragadták a lehetőséget, és áldatlan küzdelemben kiütöttek a nyeregből minden

vetélytársukat, aki különb náluk és ismeri, valamint be is tartja a fair play szabályait. Nem véletlenül sulykolják nekünk azt, hogy az otromba viselkedésformák a követendők a mai világban. S valóban azok? Magyarország a megmondhatója, mennyire nem így van. A durvaság csupán a viselkedni képtelen alakok mindennapi ideológiája és etika-utánzata, fenekestül kifordított „világrendje”. Aki folyton hazudozik, a végén annyira belebonyolódik tulajdon lódításai szövevényébe, hogy ő maga se igazodik ki rajtuk. Ez a rendszernek tűnő anarchia azt a beállítást kapja részéről, hogy mindez logikus, rendszeres és feltétlenül szavahihető, de a „röpködő, kicsinyke lelkek”-et a kisgyermek is felismeri és rövid úton lehazugozza, onnantól fogva már csak egyetlen teendője marad: a mielőbbi távozás lelepleződése színhelyéről.

Ki a felelős a trágár visszhangért? A helyes választ már megkaptad, Kedves Olvasó. Légy szemfüles, ugyanakkor óvatos, mert a bitorló mindig sokkal erősebben kapaszkodik az eltulajdonított anyaghoz, mint annak eredeti birtokosa. Te pedig ne hagyd magad, mert helyetted senki nem küzd meg jogaidért!

Nem élhetünk mások rögeszméi szerint. Főként nem örökké. Történelmünk egyik fő tanulsága ez. A folytonos testvérharc, mely a földlakókat jellemzi, minden korszak meghatározója. Igaz, különféle népcsoportok küzdöttek, küzdenek egymással, ám azt mégse feledhetjük, hogy alapjában véve mindnyájan egyazon emberi faj egyedei vagyunk, melynek a Biblia is ezt tanítja: Isten nem személyválogató. Vagyis hogy számára minden teremtett lény azonos értékkel bír. Tekintve, hogy a szárnyas lélek mindnyájunk életében Isten ajándéka, ez nem is lehet másként. Csakhogy egymás rossz szokásait, tulajdonságait nehéz elviselni. A legnehezebb azokét, akik a legközelebb laknak hozzánk. Mindenki a saját szomszédját, kollégáját, nemkívánatos családtagját utálja a legjobban. Egyesek még odáig is vetemednek, hogy egyenesen gyűlölik embertársaikat. A történelem legnagyobb igazságtalanságai, a másokat leigázni kívánó háborúk örök mementói ennek.

Miután az emberi faj már két gyilkos, pusztító világháborúban ment egymásnak, legfőbb ideje, hogy átgondoljuk a felmenők által elkövetett nagy hibákat. Mindkét oldalon. Mert azt, ugye, senki sem hiszi, hogy a kegyetlen hadakozásban csak az egyik félnek voltak tévedései, bűnei. Mindenekelőtt az egymásnak feszülő ellentétek gyökerei, a soha ki nem beszélt emberi konfliktusok, melyeket az elfojtás embertelen bugyrai rejtettek magukban. Egészen addig, amíg már elviselhetetlenné vált a feszültség, a konfliktus pedig törvényszerűen robbant ki.

Mai világunk álszent elfojtásos tünete egymás nevének ki nem mondhatósága. Természetesen ezt is csak azok veszik magukra, akik még pusztá létükben is rejtőzködnek, s valahogy meg akarnak lapulni a gyanútlan többség soraiban. Aki tisztában és rendben van önmagával, azt nem kínozzák mindenféle komplexusok, hanem a benne uralkodó, harmóniára törekvő rend szerint él. Ebben akadályozhatják, de amiről meg van győződve, abban nem ingathatják meg. Annyi azonban biztos, hogy *amikor az igazságot is ki nem mondhatóvá teszik, akkor roppant egészségtelen légkör alakul ki, ami megmérgezi az egész társadalmat.* Az elfojtás betegségeket okoz, előbb csak az egyén szintjén, majd tovább terjedve tönkreteszi az egész emberi közösséget.

A mai toldozás-foldozás, amit reformoknak szokás nevezni voltaképpen ezeket az elfojtásos betegségeket leplezi, és tesz úgy, mintha minden anélkül volna gyógyítható, hogy az alaptüneteket kezelni próbálnák. Az egyre jobban elgennyedő társadalmi sebek aztán egyéb melléküneteket okoznak, és fertőznek, még tovább fertőznek. A közbeszédet irányítani próbáló médiumok, melyek szembemennek a közvéleménnyel és a kormánnyal, továbbra is azt terjesztik, mintha mindez rendben volna, a reformok pedig megoldanák az emberek bajait. Ezek azonban, ahelyett, hogy rendbe jönnének, újabb és újabb társadalmi betegségeket, bajokat gerjesztenek. Az európai vezetők igazi szándékai továbbra is rejtve maradnak, a megreformálni kívánt korábbi egyezségek részükről „kimentek a divatból”, a módosításokat pedig úgy akarják ráerőltetni a tagállamokra, hogy azok szöges ellentétben állnak mindenféle jogrenddel. A senki által nem delegált, nem választott vezetők azonban erőszakosan végig akarják vinni elképzeléseiket, melyek csak az ő önös érdekeiket szolgálják.

Két világháború tanulságai nemigen hoztak egyebet, mint a bosszúvágy újratermelését. Merthogy ezek telepedtek rá mindenre afféle felépítmény gyanánt. De válhat-e felépítmény egy negatív érzelemből? Aligha. Az alapokra rendszerek, intézmények telepednek rá felépítmény gyanánt, míg az érzelmek lelki adottságok maradnak. A baj az, ha erőszakosan mégis rátelepítik a fizikai valóra a csúnya érzések rothadó állagát. A tőle szenvedők pedig képtelenek megemészteni, feldolgozni a saját sérelmeiket, hanem egyfolytában azon rágódva semmi más témát nem engednek érvényre jutni. A

monotematikus rendszerek féloldalasak. Ellentétben állnak a világ sokszínűségével. A teremtt világ önvalója mindig sokoldalú, tehát politematikus.

*A néven nevezhetetlenség egyszerűen érthetetlen a normális felfogású ember számára. Ha valaki magyarnak nevez engem, ezzel nem tud megbántani, mert büszke vagyok rá, hogy ilyen tehetséges nép tagja lehetek. A név a szöveggörnyezettől függően lehet semleges, dicséretes, irigylésre méltó vagy szidás és gyűlöletes, ámbár ez utóbbi csak ritkán esik meg, az anyaország határain belül legalább. Kisebbségben élő magyarjaink viszont gyakran részesülnek ez utóbbiban, amennyiben primitív közegben kénytelenek élni. Erről nem feltétlenül az adott közösség tehet, hanem a politika, mely megenged magának mindenféle machinációt, melyekkel embereket, egyént és közösséget egyaránt, egymás ellen manipulál. Az egyén teendője mindig azzal kezdődik, hogy a sovén szövegek előtt automatikusan becsukja füleit. Nem hallgat olyan duruzsolásokra, amelyek őt és másokat eszközként kívánnak felhasználni – önös érdekeik érvényesítése érdekében. A kulcsszó itt az 'érdek'. *Soha ne rendeljük alá magunkat idegen érdekeknek, amelyeknek hozadékát még csak nem is sejtjük, előre nem láthatjuk! A bennünket éltető közösség érdeke a legfontosabb számunkra. Nélküle ugyanis nincs társadalmi haladás, sőt élet se. Ha hagyjuk lepusztítani saját szűkebb pátriánkat, nemzetségünket, nem maradhatunk életképesek. Akkor meg mire használhatjuk az egyesek által csupán egy életre szóló adottságot, a földi életet, a mások által pedig egy újabb lehetőségként kapott újabb fordulót, melynek végeztével be kell számolnunk tetteinkről?!**

Jegyzetek a földművességről. Sokat töprengtem a parasztság helyzetén, alacsony társadalmi megítélésén. Ez természetesen nem mai keletű, gyökerei messzire nyúlnak vissza a történelmi múltba. Az a tény, hogy én inkább nevezem földművesnek azokat az áldozatos embereket, akik megtermelik mindennapi kenyérünket, mert ebben nincs semmi megvető, lekezelő, lekicsinylő, ahogyan a „paraszt” szavunkat lealacsonyították gögös, semmirekellő, élettől elrugaszkodott felfogású emberek. A művelésben benne rejlik a művesség, a művelés, ami utal ennek a hivatásnak a műveltségére, nagyon is kiemelkedő kultúrájára. Amit egy városi ember fel se foghat, a földközben élő és dolgozó gazda napi gyakorlatból tudja, hogyan változik az idő, a természet, s ennek miféle jelei vannak. Értékes következtetéseket von le belőlük, de nem mindig osztja meg másokkal, mert a városi embert pl. nem is érdekli más a saját körein kívül. A flaszteren kívül elesetté válik, nem tud gondoskodni magáról, hamarosan éhen is veszne az általa lenézett falusi, tanyasi ember közreműködése nélkül. A meteorológiai előrejelzésekből szinte csak az érdekli, mehet-e strandra, sétálni, elutazhat-e, nem pedig a várható vagy elmaradó csapadék fontossága, a jó termés. Ezeknek a csekély értelműeknek meg kell magyarázni, hogy amire eddig nem figyeltek, arra a későbbiekben illik mégis némi figyelmet szentelniük, máskülönben kiköppennek a teremtés rendjéből, s talán úgy fognak lebegni és sodródni, akár a Kuiper-öv kozmikus hordaléka a csillagrendszer peremén. *Az értelem nélküli élet egyszerre tagadás és önmegtágadás.* Nem ad esély magának, sem másoknak, hogy megszólalhassanak, saját világukat megismertethessék másokkal.

A földművesség megvetése talán azokból az időkből származhat, amikor a hódítók az általuk leigázott népek fiaival műveltették meg az általuk frissiben elfoglalt földjeiket. A „szláv” és az angol 'slave' szavak, melyek kiejtése mindössze egy magánhangzóval tér el, egymásnak rokonai. Azonos értelműek: rabszolga, meghódított nép fia, aki szolgálni köteles urait, hogy azok meghagyják pusztá életét. A szó eredete természetesen a latin 'slavus' szóval rokon, melynek újlatin testvérei máig élnek. A magyar parasztság akkor kapta meg a kegyelemdöfést és ezzel az évszázadokra szóló leigáztatás és megvetés terhét, amikor a Dózsa- féle parasztháború leverése után vezérük szörnyű

kínhalálával örökre beleégették a lelkébe, milyen fogadtatásra számíthat, ha uraival szembe próbál fordulni. Mikor felháborodunk rajta, milyen középkori kínzási is kivégzési módokat alkalmaznak a most Európa felé tartó muzulmán országok hadai, gondoljunk vissza saját történelmünkre! Nem mintha a köznép akkor is egyetértett volna a látottakkal, hanem urai a hallgatóságba és nézőseregbe is belevésték, égették saját bűnbélyegüket, a kollektív megaláztatást és a hosszú időre szóló elfojtás kénytelen terhét.

Dózsa népe megkapta később kuruc felkelőként, negyvennyolcas szabadságharcosként is a maga példázatát, de akkor már idegen uraktól, akiket sem ő, sem jóra való honfitársai, nagyurai sem kívántak maguknak. A nagy honárulók ugyanakkor honfitársaiktól elkobzott vagyonokat kaptak árulásuk jutalmául. A szépséges, gazdag kastélyok, lakóvárak képei mögül ez is ránk köszön a távoli múltból! S hogy a földet beletörődve túró paraszt, jobbágy mit gondolt ezenközben magában, azt legfeljebb a susogó lombok vagy nádasok tudnák elbeszélni, ha ugyan akarnák. Süket füleknek minek beszéljenek? Értetlen koponyákba minek tölteni a tudást? Mennyivel szebb meséket tudnak azokról a hősokról, akik alattuk nyugszanak, több évszázados álmukat alusszák, és már nem akarják elmondani a kimondhatatlant! Lelkük beleolvadt az örök isteni egységbe, ott lenniük pedig szent joguk, míg Isten másképp nem parancsolja.

Dózsa nevét és szerepét fel- és kihasználták a XX. század főkolomposai, a kommunisták, akik valóban kiforgatták sarkaiból az egész világot, ahogyan ígérték. Nem mintha jó lett volna valamire is, amit elkövettek ellenünk, csupán történelmi jegyzetként ennek is fenn kell maradnia. A téészesítés, mely a földműveseknek átadott, majd erőszakosan visszavett földek megvonásával folytatódott, végül teljes társadalmi közönybe fulladt. A becsapott parasztok egy része jobb híján belépett a téészbe, majd jelentős részük városba vándorolt el, munkássá lett, gyermekeit felszippantották a gyárak és az adminisztrációs gépezet. A lakótelepek lakóiként se ide, se oda nem tartozott, egy részük még ma sem illeszkedett be a városi környezetbe. Hogyan is sikerült volna mindez, ha egyszer senki nem segítette ebben? Hányan hallgatták el, hogy szívesebben lagnának ott, ahol születtek, ám munkahelyük és ide gyökerezett családjuk már máshová kötik őket?! Megint csak az egészségtelen elfojtásoknál kötünk ki, melyeknek csúf tartalma úgy önti el olykor a lelket, ahogyan a perforálódott vakbél fertőzése a hasüreget. És akkor már késő, senki semmit nem tehet a beteg érdekében, vagy a betegsége ellen...

Talán nem késő még feltenni a kérdést: vajon készültek-e szociológiai felmérések, elfogulatlan tanulmányok ezekről a társadalmi folyamatokról és azok elszenvedőiről? Ha nem, és úgy sejtem, jó nyomon járok, akkor ideje lenne mielőbb pótolni a hiányt! Elfajtás helyett kibeszélés, ami talán lassan és fokozatosan, de mégis elvezetne a feldolgozáshoz és a megoldás megtalálásához. Ismét oda jutok el emlékeimben, hogy a rendszerváltozás táján oly gyakori kerekasztal beszélgetések sok mindent a felszínre hoztak, s talán ez is vezetett a rendszerváltás megvalósulásához. Sikerülhetett volna jobban is, ha nem ellenirányban húzták-tolták volna az ország szekerét, akikre bízta, vagy csak szimplán magukhoz ragadták a lehetőséget plusz egy-két évtizednyi basáskodásra. Ami akkor félresikeredett, az mára már történelem. Ennek lapjait pedig nemcsak mi írjuk, hanem mindazok, akik kérve vagy kéretlenül oda betolakodnak. Őriztük jól a kapukat? Hát persze. Épp erről feledkeztünk meg nagy óvatlanul. Mert a magyar nemcsak tehetséges nemzet, hanem naivul gyermeki is, mikor azt feltételezi, mások is úgy fognak hozzá viszonyulni, ahogyan ő másokhoz. A történelem másik nagy tanulsága viszont épp ez: a hozzánk való viszonyulást is kellőképpen kell lereagálni. *Azok ugyanis, akik ököljogú társadalmakban élnek, fel nem foghatják a másokhoz való jóindulatú reakciókat.*

Valahogyan meg kell tanítani nekik persze, de ehhez még csak hozzá se fogtunk. Csak állunk döbbenetben a kapuinkat, kerítéseinket szaggató erőszakos népség láttán, de elfelejtünk számukra feliratokat elhelyezni odakint: „EURÓPA MEGTELT. NINCS TÖBB HELY. AKI MÁST MOND, AZ HAZUDIK. MENJETEK HAZA! A HAZUGSÁGOKAT PEDIG KÉRJÉTEK SZÁMON AZOKON, AKIK HÍZELGŐ SZAVAKKAL, TETTETETT KEDVESSÉGGEL BECSAPTAK BENNETEKET!”

Még egyszer a téészesítésről. A magyar környezetben és szokásjogban ismeretlen gazdálkodási forma erőltetése nemcsak azért nem működhetett, mert erőszakosan szembe menetelt a népakarattal. A parasztságot csúnyán megvezették a földosztásnak nevezett kollektív kompenzációként megélt aktussal 1945-ben. A Dózsa- emlékek is visszaköszöttek a népemlékezetben, amikor sokan féltek elfogadni a váratlan gesztust. Tartottak egy újabb megtorlástól, amely valahol ott rejtőzött a szívélyeskedve felajánlott kisbirtok lehetőségében. Meg is kapták, csak nem azonnal, hanem késleltetve. Kisgazda és politika igen távol álltak egymástól felfogásukban. Ne feledjük: a háború csúnyán lepusztította a termőföldeket is. Mindent letapostak a „felszabadítók”, még a határ is tele volt fel nem robbant bombákkal, repeszdarabokkal, lőszermaradványokkal. Úgy, ahogy volt, az egész használhatatlannak tűnt. A nagyhangú kommunisták, akik az oroszok védőszárnyai alatt bevonultak a szegény, ismét megcsönkített és megalázott kis hazába, nem értettek a földműveléshez, a kiemelt kádereknek pedig a politikai maszlag terjesztése volt a feladata, nem a gazdálkodás. Szóval a megvezetett paraszttal végeztették el a piszkos munkát, a romeltakarítást a határból, majd mikor már minden virágozni, teremni kezdett, rátették a kezüket a mások által megtermelt értékekre. Lefölözték a mások hasznát, ahogy eredetileg is akarták. Mindig ezt akarták, semmi mást. Ezt nem szabad elfeledni, mikor ismét kezdik előszedni a régi szlogeneket, és vehemensen támadják azokat, akik kivezették az országot a történelmi-gazdasági kátyúból.

Valami olthatatlan bosszúvágy vezette a haza rosszhírű renegátjait, amikor féltékenyen és gyűlölködve figyelték a felvirágozni készülő kis haza általuk leigázott polgárait. A lelkesedés és a felszabadult sóhaj nem nekik, a fegyverekkel védett irigyeknek szólt, hanem annak a pusztaságnak, hogy az egész értelmetlen rombolás és pusztítás véget ért. Az egriek sóhajtottak fel így, amikor a törökök elvonultak a tönkreágyúzott vár falai alól: „Elmentek!” Igaz, az oroszok nem mentek el még közel fél évszázadig, famulusaik pedig igényt tartottak még a kisgazdaságokban megtermelt élelemre is, amit pedig elsősorban az érdemelt volna, aki megdolgozott érte. Az elváltak, az ideológiai ködben élő talpnyalók nem fogták fel, hogy a munkaerő újratemeléséhez szükség van az igásállatnak tekintett paraszttal munkaerejének táplálására is. Nos, igen. Ismét a fanatizmusnál kötünk ki, ami megakadályozza a tisztánlátást. Bármilyen kérdésben. Egyszerűen elvakítja az általa vezetetteket. Vakokkal vezetetni egy egész országot nemcsak képtelenség, hanem öngyilkos tendencia. Most viszont az orosz tankok jelentették a tüzes fogókat, melyek Dózsa népét sok mindenre megtanították. De a két világháború tanulságai visszatartották a népet a fegyveres ellenállástól. Már az is nagy szó volt, hogy nem lőnek, bombáznak és erőszakoskodnak kollektíve tovább. Igen, *a háborúk talán erről is szólnak: az erőszak tombolása, melyet örült politikusok, bankárok, haszonleső szörnyetegek irányítanak jól védett bunkereik mélyéről, a harc végeztével ráveszi az embereket, hogy leadják korábbi igényeiket, s valami leszállított életszínvonalon legyenek hajlandóak élni, csak hogy békében hagyják őket.* Itt persze helyesbíteni kell: volt erőszak továbbra is, de arról pontosan csak az elhurcoltak, az ÁVH által megkínzottak tudtak. Ha ugyan túléltek mások rögeszméinek ezt a fizikai megvalósulását. Nos, a nép vasöklének nevezett ÁVO még csak nem is az volt, aminek hirdette magát. A néphez annyi köze volt, hogy ebben a kénytelen fizikai kontaktusban kínzó és megkínzott

túrve és kénytelenül érintkeztek egymással. Még a béketűrő parasztokban is felélesztették maguk iránt a gyűlöletet. Aztán csodálkoztak rajta, mikor Ötvenhatban visszakaptak néhány pofont. A durva és értelmetlen kegyetlenkedések okaira utóbb senki nem adhat magyarázatot. A legpiszkosabb pribékek ma a legfejlettebb államok oltalma alatt élnek, ahol rég „eladták magukat” ötvenhatos hősként, emigrált forradalmárokként. Ők menekültek el elsőként, mikor a túlságosan összenyomott rugó egyszer csak visszapattant és pofán találta őket. Elvegyültek a valódi forradalmárok között, nagy hangon hirdették, amiben sose hittek, és csak kevesen akadtak, akiket mégis felismertek a szintén nyugatra menekült szabadságharcosok. De ez már egy újabb történet.

Ha úgy vesszük, a háborúk kieroőltetése és intézménye voltaképpen ellenirányban halad a szakszervezeti mozgalmakkal. Mármost mai változatukban. Háborúk után nincs normális munkavédelem, szakszervezet, egységes dolgozói fellépés az embertelen munkakörülményekkel szemben. S végül azok, akik a háborúkat kieroőszakolták, szolgasajtójuk elvtelen szakmunkásainak támogatásával, háború után is erőszakosan lépnek fel a dolgozói igényekkel szemben. Minden létező hasznot leföloznek, s még azon felül is kell nekik minden. Ezen épp most kell elgondolkodnunk, amikor ismét újabb nagy háborút próbálnak kieroőltetni a különféle néptömegek egymás ellen vezérlésével, a migráció kiprovokálásával. Talán azzal az alig titkolható szándékkal, hogy megtizedeljék a Föld túlszaporodott népességét, nehogy felegyék előlük a sok felhalmozott élelmiszert. S még inkább rettegnek attól a lehetőségtől, hogy mások átvehetik tőlük az uralmat, melyet jobban szeretnek saját családjuknál, kedvenc szeretőjüknél, dédelgetett házi kedvenceiknél. A megoldás pedig a VALÓDI szakszervezetek kezében van. A nagybetűs kiemelés természetesen arról szól, hogy nem a fenti basáskodók által kitarított szakszervezet-szerűségekből hiszünk, amelyek látványos és nagyhangú tüntetéseket rendeznek, csak hogy eltereljék a figyelmet a valós problémákról, az embereket valóban foglalkoztató témákról, ahogyan a mai pedagógus-műbalhék során is látjuk. S hogy miért nincsenek valódi szakszervezetek? Mert a multi cégek nem túrik őket, a rendszerváltozás utáni kikötéseik közé tartozott, hogy ezek nem működhetnek az ő cégeiken belül. Az akkori országvezetés pedig, csak hogy mentse a menthetőt, belement ebbe az ultimátumszerű követelésbe. Másrészt az emberek is bele voltak fáradva, törődve a szocialista szakszervezetek nem éppen áldásos tevékenységébe, és szívesen szabadultak meg a velük való kötelekektől. Az átkosbeli gittetegyletek, melyek csak a fizetésemelések és a szakszervezeti üdülőjegyek bratyimutyi alapú elosztásáról szóltak, a kutyát nem érdekelték. Így adta fel valódi önvédelmét a munkásság és minden létező társadalmi osztály és réteg – a békés megoldás és a munkalehetőség elnyerése vagy megtartása érdekében. A karón varjúnak tartott szakszervezetek pedig csak arra jók, hogy azok vezetői a maguk számára erősen kiemelt szintű fizetéseket harcoljanak ki, ám mindig erőtlennek bizonyulnak a posztkommunistákkal szemben, és kizárólag a polgáriakkal szemben harciasak. Ebből világosan látható, honnan, kitől-mitől származnak, gyökereiket hol kell keresni. S ha lehet, akkor végre el is vágni, hogy a másokon élősködők seregét ne tápláljuk tovább...

Minden szép lehet, ha szépnek látjuk. Az ember mítoszteremtő ereje, melyet a képzelet által kapott égi ajándék gyanánt, mindezt lehetővé teszi. Emberek háború idején is lehetnek kis időre bár, de boldogok. Ez is, akár a szerelem, reflexiókként ragyogtathatja meg az általunk képviselt üvegcserepeket, a Mindenség széttörött egységének parányi darabjait a rájuk ragyogó fényben. Ez a fény az isteni szeretet tündöklése, mely csodája folytán bennünk akkor is folytatódva tovább ragyog, ha a Mindenható figyelmes tekintete kis időre másfelé fordul. Velünk marad a nyomorban, bajban, mindenféle rosszban, és velünk van boldog pillanatainkban, amikor a legerősebben ragyog. Mi legalább is akkor vagyunk képesek a legszebben tükröztetni. *Mindnyájan halhatatlanok vagyunk, csak ennek nincs mindenki tudatában.* Az anyagelvű ember, aki hordja, cipeli, viszi mindenhová magával az összeharácsolt kincseket, vagy amit annak vél, ezt másként érzi. Attól még benne is ott pislákol, talán igen mélyre rejtve, a lélekláng. S hogy mikor jut felszínre, az az egyéni felismeréstől függ. A megvilágosodás soha nem kívülről jön, hanem legbelülről, a lélek mélyéről. De ehhez a lelket kell olyan szép tisztán és rendben tartani, hogy képessé váljon a reflexióra, rejtett mélyében tartogatott lényege megcsillogtatására.

Vajon mennyiben és hogyan hatott akkori környezetemre a rendszeres zenehallgatás, vagyis nyitott ablaknál való gyakorlásaim? Úgy, ahogyan rám a gépzene, vagy az élő zene, a klasszikusok hallgatása? Ki tudja... az ember ilyen is, olyan is. Egyeseket vonzhatott, míg másokat, műveletleneket idegesíthetett. Reflexió lehettem mások lelkében, kinek ilyen, kinek amolyan formában. Az áldott fény egyaránt kelthet ragyogó illúziót a patak víztükrében és a mélyén sarat rejtegető víztócsában is. A velencei tükörben is, és a törött tükör cserepeiben is, attól függően, milyen szögben, milyen szerencsés módon esik rájuk. Költészetemről is hasonlókat gondolok. A keveseket talán megihletti, valamiféle inspirációt kelt másokban, míg a prózai gondolatokkal élőt hidegen hagyja.

Kortársaink gyakran hibásan ragoznak, beszélnek. Egészen elterjedt az 'enyéim' birtokos névmás helyett az 'enyémek' forma, holott ezeket a névmásokat nem lehetne így többes számba tenni. A 'k' a többes szám jele, és a főneveknek, melléneveknek dukál. Vannak ugyan 'k'-ra végződő birtokos névmások, mint pl. az 'övék'. Ezzel viszont a többes szám 3. személyű alak, a birtokos különbözőségeit jelezzük az egyes szám 3. személyétől (övé), nem pedig a birtoktárgyak többes számát, ahogyan a téves szóalak jegyzi. Ezt hagyományosan egy „i” hangzó mutatja: enyém – enyéim, tied – tiedid, stb. Gondoljuk el, hogyan hangzana ez az egyes szám 2. személyű alak esetében: „tied – tiedek”! Ennek bizarr voltát azonnal észleli mindenki. Akkor miért nem veszi észre ugyanezt az egyes szám 1. személyben? Ugyanez a helyzet a 'menni' ige ragozásával. Ennek egyes szám 2. személyű alakját szúrják el, a médiumok és a filmipar hatására, tömegesen. 'Mégy' helyett azt mondják: 'mész', holott ez utóbbi egy építőanyag, ráadásul főnév, nem ige. Az ige tövében a 'gy' és az 'n' hangzók váltakoznak: megyek, mégy megy, megyünk mentek mennek. Főnévi igeneve: menni. 'Sz' nem szerepel a variánsok között. Még jó, hogy nem a palóc tájnyelvi 'mécc' alakot teszik egyeduralgódóvá! Mindez persze aprócska hibának tűnik a sok nyelvi barbárság mellett, amit naponta kénytelenek vagyunk végighallgatni tévéből, rádióból, rosszul szinkronizált filmekből.

Valaha a szinkronnak komoly követelményei voltak. Néhány olasz név hangsúlyhibájától eltekintve nem sok kivetnivalót találtunk benne, s nem azért, mintha akkor nem beszélünk volna nyelveket, ahogyan manapság. Az újonnan készült szinkron viszont hemzseg a hibáktól, amik között a 'mész' talán már nem is annyira kirívó. Utánanézni valaminek az internetes világban nem kerül különösebb

erőfeszítésbe. Ha nincs kéznél olasz vagy spanyol szakos szakember, akit megkérdezhetnének, csupán figyelni kell az eredeti szövegre, amire rá kel mondaniuk a szinkront. Ehelyett rendre elrontott hangsúllyal ejtett olasz férfinevek kerülnek be hibásan a köztudatba. A szinkronizálás ugyanis nem azzal végződik, hogy elmennek a kasszába és felveszik az érte járó honoráriumot. A felelősség őket illeti, ha valamit rosszul tanítanak meg a közönségnek. Meg persze a szinkronrendező, aki segítségükre lehetne tájékozatlanságukban. A világunk ebben is egyszínűvé kezd fakulni. Sokan beérik egy nyelv felületes ismeretével, és az csak az angol lehet. Abban a tévhitben élnek, hogy ez elég a műveltséghez. Pedig olyan ez, mintha valaki csak paprikás krumplit tanulna meg főzni, és családjával azt etetné mindennap. A poliglott lét remek, felszabadult érzést nyújt művelőjének. Sokat kell ugyan tenni érte, de megéri. Más kultúrák ismerete enélkül nem lehetséges. Talán emiatt van úgy, hogy az angolszász kultúra valósággal lehengerli a világot. Rátelepszik minden más népre, kultúrára, háttérbe szorítva, vagy teljesen ki is szorítva másokat, vele egyenrangúakat, máskor nála rangosabbakat.

Tudományos szövegek fordítói gyakran nem értenek az adott szakterülethez. Félrefordítanak, badarságokat fordítanak, az idegen szavakat pedig hibásan olvassák be, olyanokat is, amelyek kiejtése semmiféle nehézséget nem okozna, csupán nem körülbelül kellene ismerni őket, hanem pontosan. Ehhez is megfelelő támaszt nyújtana az Internet. Ha arra használnák, amire kellene: ismeretek bővítésére, ám nem szőrmentén, hanem pontosan. József Attilával szólva: „Dolgozni csak pontosan szépen...”

Az imént idézett torz névmásalak megint másként hangzana becézve: „enyémke”. Ennek már van valami kedveskedő árnyalata, ahogyan egykor hallottam nővérem egyik osztálytársától édesanyja becézését: „anyámka”. Z.J. azóta maga is eltávozott az élők sorából, édesanyjával együtt, maga után hagyva ezt a furcsa, becézett főnévi formát. (A fenti megjegyzések természetesen továbbra is vonatkoznak a névmások kötött toldalékolására. Ahogyan nem használhatjuk rájuk a főnevek többes jelét, ugyanúgy nem kaphatnak kicsinyítő képzőt sem. Játszani azért lehet az ötlettel). Érdekes módon az 1949-es emberi évjárat valami tragikus csillagzat alatt született. Sokan haltak meg korán, vagy élnek szerencsétlen, elhibázott, szenvedélybeteg életet. Aki nem hisz a csillagok által predesztinált sorsokban, az erre legyinthat, de az ő dolga, miben hisz, mit tagad.

Az anyanyelv szépsége a szépen hangzó szavak, míves mondatok, füzérré összeálló egységében rejlik. Akár a gyöngykalásis, ami a szép beszédhez hasonlóan kifelé olyan mutatós. A nyelvhelyesség viszont a belső rendből és fegyelemből terem meg, a valósággal atomi létből, a parányi elemek egységéből. Ezek gyakran olyan picinyek, mint az egyetlen magánhangzóból álló, illetve egy szótagos szavak. A rend végül is a külső és belső tisztaság következménye, mert elemi igényünk önmagunk rendszerbe foglalása. Végző soron ezáltal a társadalmi rend is megvalósul.

Mikor egyetemista koromban olasz nyelvészettel kellett intenzíven foglalkozni, nem túlzottan rajongtam érte, mivel az irodalom sokkal jobban vonzott és lekötött. Ám B. tanár úr nyelvészeti szemináriumai mégis mély nyomokat hagytak bennem. A legnagyobb hatalmi harcok közepett, amikor őt is heves támadások érték (ő is pályázott a tanszékvezetői pozícióra), a legnagyobb figyelemmel foglalkozott velünk. Memóriám máig őrzi elemzéseit, és mikor magam is olasz nyelvet oktattam, nagy hasznát vettem az ifjúkori leckéknek. Ma már nem teszek akkora különbséget nyelvészet és irodalom között, mert az utóbbi nélkül az előbbi se lehetne alapos és elmélyült, gondosan kiművelt. A nyelvészeti stúdiumok fontosak voltak a műfordításhoz is, amelyet nem lehet slendrián módon, a mai fiatalok kifejezésével élve „sacc per kábé” módra művelni, ahogyan a tévé

tudományos műsorainak fordításait hallva elborzadunk. Nyelvvizsga van, műveltség nincs, konstatálhatjuk ezeket a fordításszerűségeket. Nem tudni, hogy a szocializmus sztahanovista irányvonala érvényesült, vagy más, amikor középiskolásokat kezdtek középfokú nyelvvizsgákra küldeni önelégült kollégáink. Mármost a saját eredményeikkel túlzottan elégedettek. Netán a saját tanítási statisztikájukat akarták javítani ezekkel a korai eredményekkel. Lényeg az, hogy ebből egész iparág nőtt ki. Sokan, mit se törődve a tanári etika íratlan szabályaival, saját diákjaikat készítették fel jó pénzért a korai nyelvvizsgákra. Sok évtizedes tapasztalat alapján elmondhatom, hogy a nyelvtant jól betanították a diákoknak, ám tartós eredményeket jóval kevesebbet értek el. A diákokat elsősorban a vizsgapapírok érdekelték, utána nem foglalkoztak a nyelvvel. A nyelvtudás viszont olyan, akár a sport: ha nem művelik, könnyen elkopik, kiesnek a gyakorlatból. A magolós diákok pedig egyszerűen elfelejtik a korábban bemagolt anyagokat. Csak a szorgalmasabbja folytatja, hogy a középfokú vizsga után a felsőfokút is letegye. Ezt aztán valóban túlzásnak találom középiskolások esetében. Ismét a műveltségbeli hiányok miatt, nem a nyelvtani tesztek megírhatóságáért vagy a szóbeli anyagok elsajátításáért – rövidtávon. Talán emiatt van, hogy a TV önelégült szereplői olyan határozottan állítják azokat a badarságokat, amiket jobb volna, ha elhallgatnának, vagy még inkább utánanéznének – elegendő saját ismeret hiányában. Lehet, hogy a levizsgáztatott diákok példája csupán a reklám helye volt fent említett kollégáim számára, ki tudja ma már... A hiányosságok, úgy, mint az erények, úgymint megmutatkoznak. A nagy határozottan butaságokat hangoztató közszereplők pedig kénytelenül elszemvedik a náluk műveltebbek epés megjegyzéseit, csendes otthoni morgolóadásait. Ezek ugyanis visszahatnak oda, ahonnét elindultak, a feladó, azaz közvélemény személyéhez. Akár reklamáció formájában a munkaadónál, akár egy-egy negatív „küldemény” gyanánt, melytől még akkor se függetlenítheti magát az elkövető, ha valósággal érzéketlen, a külvilág iránt indifferens vagy arrogáns alak. Megéri? Anyagilag talán, de emberi érdekek tekintetében semmiképpen. Közvetlen tudatlanságunkat... micsoda lehetőség!

Kis optikai csalódás. Az egyik könyvszekrényünket áthelyeztük a nappaliban az ablak közelébe. Mivel tavaly ablakcsere is történt, megváltoztak a fényviszonyok lakásunk leglátogatottabb helyiségében. A tavalyi felújítás után döbbenetesen meredtem rá erre a szekrényre, mert az ajtóban állva úgy tűnt, mintha az egyik ajtószárnyból hiányozna az üveg. Előbb azt hittem, hogy rakodás vagy takarítás közben kitört. Mikor közelebb léptem, hamarosan kiderült, hogy tévedtem. Az üveg mindkét ajtószárnyban ép és sértetlen, csak a fény esik rájuk másképpen. Az egyikben visszatükröződik a fény, ha az ajtóban állva nézzük, míg a másikon nem. Legalább is onnan nézve nem. Talán a mi reflexióink is ilyenek. Attól függ, ki honnan néz bennünket. Aki megfelelő szögből tekint ránk, az fényesebb képet kap rólunk, míg mások, más irányból nézve nem találnak olyan ragyogónak bennünket. Törött üvegcserepek? Mind azok vagyunk a Teremtés egészéhez képest. Vannak a kevesek, akik csiszolt vagy csiszolatlan gyémánt gyanánt képesek tükrözni az áldott fényt. Ők a művészek, a felkentek, a legragyogóbb emberi elmék, a nagy lelkek. Ez nem jelenti azt, hogy Isten számára csak ők volnának a fontosak. Igen, tudjuk, a személyválogatás nem Őt jellemzi, hanem a földhözragadt embert. Hát igyekezzünk legjobb tudásunk szerint tükrözni és csillogtatni, amit földi-égi reflexióként visszaadhatunk parányi, percnyi életünkkel! Ezért az ajándékért, a léleklángért legalább ennyi megérdemel Teremtőnk, aki játszani is enged bennünket oldottabb hangulatainkban.

Asszociációink néha csak pár szókapcsolaton múlnak. Olyan dolgokat kötünk össze gondolatban, amiket egyébként nem tennénk. Néha feljegyzem ezeket, máskor elszállnak az éterbe, s talán soha többé nem térnek vissza már. Ahogy az 'enyémke – anyámka' szójáték is megmaradt az érdeklődő olvasók számára, ugyanúgy veszíthetünk el, vízbe esett pénzérme gyanánt, másokat. Most még nem tudni, melyik jutott jobb sorsra, a szellemi termék vagy a szellemi abortum, aminek ezek az elszállt gondolatok nevezhetők. S valóban, ki a boldogabb: az, aki a leszületés újabb kényszerét követve most velünk együtt evickél az élhetőnek egyre kevésbé nevezhető világban, vagy az, akinek módja volt visszafordulni, majd ismét testetlen lélek gyanánt gyarapodni és tudásban értékesebbé válni, lélekben gazdagodni, szebb, jobb leszületési lehetőségre várni? Talán ez is holmi asszociációkon múlik: ahogyan kapcsolódni tudunk a számunkra adott világhoz és a benne élő lényekhez. Ebben a formában mi magunk is asszociációk vagyunk, elvont gondolatok, lehetőségek, melyek vagy megvalósulnak, vagy nem. Kinek-kinek a kihasznált vagy ki nem használt életlehetősége szerint.

A kommunizmus embertelenségéről több jegyzet is született már. Ki kell viszont egészíteni egy filmélménnyel, a *Soha, sehol, senkinek* c. magyar film (rendező: Téglásy Ferenc, 1988) döbbenetes képeivel és gondolataival. A kitelepítések világa még azok számára is ismeretlen, akik kortársként nem értesülhettek eseményeiről, szereplőiről, s a helyszínekről, ahol ezek lejátszódtak. Az érintettek talán soha nem térhettek vissza eredeti lakóhelyükre, így ismerőseiknek, szomszédaiknak sem mesélhették el, mit éltek át, s mivé lettek az átéltek hatására. A legtanulságosabb nem is maga az eseménysor volt, hanem az emberekre gyakorolt hatása. Az, hogy voltak, vannak korszakok, amikor az emberek, azonosulva valamilyen szinten a háborúval és annak formanyelvével, durván és embertelenül viselkednek egymással, még csak a kezdet. Elfogadják azt a tényt, hogy vannak teljesen kítaszított páriák, s irántuk nem az együttérzés vagy az irgalom nyilvánul meg, de ez már a következő fokozat. Mindig voltak embertelen zsarnokok és azok rendszerei, de az átlagember jó, és nem válik ember-állattá ezek hatására. Megőrzi szíve mélyén a bibliai tanításokat, s nem követ el mások ellen olyasmit, amit normális körülmények között, normális társadalomban egyszerűen nem lehet. Az említett filmben nem ilyen emberek vették körül a kitelepített családot, a volt horthysta tisztet és családját. A legnagyobb fiúgyermeknek, aki még maga is kisgyerek, azonnal bele kell szoknia ebbe a kegyetlen világba, dolgoznia kell, kenyeret keresnie, amikor az apját időnként elhurcolják. Férfiasan állnia kell sérüléseit és a megaláztatásokat, amik egyrészt a basáskodó hivatalnokok részéről érik, másrészt a parasztok részéről, akik maguk is a saját családjuk kenyeréért küzdenek. Még olyan áron is, hogy a hosszas sorban állás után nagy vekni kenyérhez jutott kisleány kezéből kimarják a családnak járó részt. Mikor egy jótékonykodó zsidó részéről újabb kenyéradományhoz jut, akkor meg egy megszállott antiszemita kommunista tépi ki a kezéből, de nem is azért, hogy neki több jusson, hanem hogy megalázza a szegény gyereket. A Grimm-meséből ismert főbenjáró bűn, az életet jelentő kenyér sárba taposása ismét megelevenedik, de nem éppen mesés körülmények között, hanem a világ legvulgárisabb módján, kegyetlenül és irgalmatlanul. Visszaélve egy szerencsétlen kisgyermek végtelen kiszolgáltatottságával, félelmével, mit se tudva róla, hogy az összeszorított száj parancsa kétszeresen is sújtja a kisleányt. Nemcsak a társadalom várja el tőle, hogy hallgasson, hanem szülei is, akik, attól félve, hogy a gyermek valamit kibeszél az otthon hallottakból, megtiltják neki az egyébként normális kommunikációt. Azt, ahogyan a gyerekek megbeszélnek egymással tapasztalataikat. Csoda-e, ha olyan kevesen mernek megszólalni fél évszázados diktatúra ilyen kegyetlen időszak után? Talán ennek is köszönhető, hogy fehér holló számba megy az ötvenes évekről írott mű. Mármint az önként, saját élmények hatására írottak, nem a megrendelésre készültek.

A szülők között is konfliktus támad, amikor felmerül a kérdés, adjon-e be az apa fellebbezést kitelepítési határozatuk ellen. Az anya fél az újabb végzásoktól, de meg nem akadályozhatja férjét abban, hogy látszólag a család érdekei ellen tegyen. S valóban nagy kérdés: az tesz többet értük, aki hallgat, soha senkinek sehol nem szól vissza, az otthon hallottakból semmit nem árul el kívülállónak, vagy az, aki fel meri emelni a szavát a diktatúra embertelensége ellen? Általános recept nincs, az ember mindig saját maga vizsgálja megélt mindennapjaiban. Van, aki beletörődik, hozzáidomul, míg mások soha nem adják fel, akár életük feláldozása árán sem. A film utolsó képe a család döbbenete, amikor a kisfiú, az elsőszülött gyermek, akit sok mindenbe beavattak már, felolvassa az újabb végzést, a kitelepítési határozatot érvénytelenítőt. A kisfiú ekkor összegzi életük folytatását, azaz igen rövidítve mondja el a döbbsent nézőknek, mi történt velük ezt követően. Egy kisebb településre kerülnek, ahonnan az édesapjuk bejár dolgozni egy közeli városba, ám hazalátogatásai egyre gyérülnek, s végül megszakad kapcsolata a családjával. A tanítónő édesanyja dolgozhat egy helybeli iskolában, a gyermekek felnevelése őrá hárul. S hogy ebből miféle élettörténetek alakultak, nem tudni. Az édesanyja nem akarta az embertelen tanyasi körülmények között megszűlni a harmadik gyermekét, de bárhogy erőltette, semmiképpen nem tudott megszabadulni tőle. A környéken se orvos, se bába, sőt még a férjét is elhurcolják akkor, amikor a szülés ideje elérkezik. Nagyobbik fiúgyermeké kénytelen asszisztálni a szüléshez, és akarva-akaratlan a kisebbik fiú is szemtanúja lesz kisöccsük születésének. Nem tudni, mennyire érthető ez egy mai fiatal számára, mint ahogy az sem, hogy ezek a hajszálrepedések, amelyek az emberpár kapcsolatában keletkeztek, érzékelhetőek-e valamelyest vagy sem. Vannak természetesen olyan kapcsolatok is, amelyek mindent túlélnek, sőt megerősödnek a kiállt szenvedések hatására. Férfi és nő olyan szövetségeseivé lesznek egymásnak, ami eltéphetetlen, a túlvilágra is követi őket. Vagy éppen onnan származik a szilárd kötelék.

Ennek a párnak a szövetsége viszont nem olyan erős, mint a fent vázolt. A korábban úriasszonyként, tisztfeleségként élt nő előbb a nagyvárosi életnehézségekkel ismerkedik meg, miközben férje még gondoskodik a családról. Ám a mindenki után szimatoló titkosrendőrség felderíti a férj hollétét, és családotul kitelepítik őket. Onnantól kezdve a teljes kitaszítottság és a mélységes nyomor vár rájuk. Ezt már nem tudja elviselni a gondoskodó feleség és családanya. A férj a talpig becsületes változatot vállalja, akár a rendszeres elhurcoltatás és megveretés, kínvallatás árán is, kitéve az ÁVO minden szadizmusának, a feleség viszont a gyermekek érdekében való túlélést, akár apróbb bűnök árán is, megszegve a „Ne lopj!” bibliai parancsát, mikor véletlenül egy rejtett búzatartalékra bukkan, továbbá akár a „Ne ölj!” parancsát is, amikor megpróbál elvetélni, azaz megölni tulajdon magzatát. A mai világban talán ez se számít akkora bűnnek, mint akkor és abban a környezetben volt, a házasságban élő asszony részéről. Kisfia könnyörgésére se hallgat, a férj lelkében pedig, akivel addig harmonikusnak tűnő kapcsolatban élt, óriási törést okoz: megölné kettejük teremtményét, harmadik gyermeküket, csak mert visszariadt annak a környezetnek a sivárságától, ahol ideiglenesen élni kényszerültek. Kórház, orvos, bábaasszony híján, teljes kiszolgáltatottságban, miközben az ország fölött egy embertelen, bosszúszomjas bagázs uralkodott. S ők vajon hány bibliai parancsolatot szegtek meg? Mind a tízet, gondolom. Méltatlan utódaik máig kínozzák embertársaikat, fedezékből, rejtőzködve, de annak biztos tudatában (illúziójában), hogy őket soha senki nem büntetheti meg viselt dolgaikért.

Igazuk van? Ők tudják jobban, mire milyen sors vár, mikor már kenyere javát megette? Kötve hiszem. Ha előbb nem, életünk végén mindannyian szembesülünk tetteinkkel és azok következményeivel. Embertársainkra tett hatásunkkal, a bűnök és jótettek hozadékával. Megint mások gaztetteik következményeivel. Lesz, akit megjutalmaznak, megint másokra büntetés, vezeklés vár. Aki jót akar magának, az nem halmozza a tartozásokat. Mert hiszen az összegyűjtött lerendézni való mind egy-egy

adósság, legfeljebb ennek nincs mindenki tudatában. Ahogy a film szerzői nem ítékeztek a szereplők magatartása, szemlélete fölött, csupán tárgyilagosan ábrázolták, úgy mi se törünk pálcát a kényszerű körülmények hatására ilyené vagy olyaná vált szereplők fölött. Mindenki úgy viselkedik, ahogy tud, konstatáltam évtizedekkel ezelőtt, és ma se látom másként. Efölött nem várhatunk el másoktól semmit, tettem hozzá rezignáltan. Ezt mondtam, amikor engem is feljelentettek, nem is egyszer, megvádoltak ezzel-azzal, nekem pedig vagy volt esélyem védekezni, vagy nem. Máskor én magam utasítottam el a védekezés lehetőségét, mondván, hogy képtelen, aljas vádakkal szemben én soha nem védem magamat; akinek van szeme, az úgylis láthatja, mennyire ellenkezik ezek a mások számára is közismert jellemmel. Így váltak a képtelen vádakkból, rágalmakból velős értékítéletek, mármint a mások szemében akár elfogadhatóvá is avanszált előítéletekké. A lelkük rajta. Ahogyan a rólam készült dossziék tartalma nem érdekel, ugyanúgy a mások alaptalan vádjai sem. Aki képes egy másik embert akár a saját jelképes bírósága előtt is elítélni, úgy, hogy a másik felet meg se hallgatja, az nem méltó a bírói szerepre. Az majd szembesüljön megkésve, mihez asszisztált, amikor tisztességesen is viselkedhetett volna. Gondolom, ebből a mondatból érzékelhető, mennyire fontosnak tartom jómagam is a tisztességes magatartást, még embertelen körülmények között is, mások vadságának kitéve. S ha eddig nem tudtam megváltozni ezen a téren, az se valószínű, hogy eztán korrumpálódok a mások lesüllyedt szintjére.

Április először behízelegte magát az emberek szívébe, majd alaposan rácafolt az üres ígéretekre: épp olyan szeszélyessé vált, mint amilyenek a nagykönyvek leírják. A hirtelen beköszöntött nyárias meleg és hirtelen kiszűkülés, kivirágzás után hirtelen jeges hideg csapott le ránk, sok helyütt fagykárokat okozva, bennünket pedig didergetve. Az idő változatos, szinte mindennap másmilyen. Tegnap borongós szürkesség honolt fölöttünk, ma ragyog kék ég javította a kedélyünket az éjszakai fázás után. A fűtőművek megszüntette még a legenyhébb langyosítást is, ami a csöveken és az egyetlen átalánydíjas radiátoron keresztül érkezett. Épp a leghidegebb éjszakán. Talán ezzel akarják kiprovokálni, hogy újból megrendeljük a fűtést. Én ugyan nem fogom. Mi már nőnap óta nem fűtünk, csak az egyetlen kikapcsolhatatlan radiátor nyújtott némi meleget, amikor kellett (éjszakánként). A lakás hőmérséklete ettől normális volt (22 °C), most viszont leesett 18-19 °C-ra. A szél most dél felől hoz esős légtömegeket, aztán újabb lehűlést ígérnek az időjósok, akik maguk is csak találgatnak néha ebben a szeszélyesen változó időben. Az előre jelzett frontok később jönnek vagy módosulnak, netán meg se érkeznek, hanem valami másra alakul az idő. Április valóban szeszélyes, olykor pedig egészen goromba, mint ahogy a múlt éjjel is volt.

A faggyal fenyegető április-vég végül is megkímélt bennünket. Fagy nem volt, csak a madarak didereghettek éjszaka. Ez csillagosan, holdasan indult, de aztán megérkeztek a felmentő seregek, a felhők, s velük az eső is az éjjel. Reggelre kissé félrevonták a felhő-függönyt, kisütött a nap, de aztán ismét bezárult az égi ablak. Most élénk szél fúj, de az eső elállt. Még mindig bizonytalan, hogy hideget hoz a szél, vagy ismét meleget. Mindez április szeszélyein múlik.

Mikor a napokban a kis vadkacsák mozgását figyeltem idefentről, rájöttem, hogy a megáradt vízben való átkelési képességük valami egészen őszi tehetség a madaraknál. A pingvinek ugyanilyen sebességgel lövik ki magukat élő torpedóként, ahogyan a kis vadkacsák. A kiskacsák persze nem tudnak akkor távolságokat megtenni, mint a pingvinek, de méreteikhez és fejletlenségükhöz képest ez akkor is nagy teljesítmény. Hétféle óta aggódom figyelem, mikor bukkannak fel ismét a kacsamama gondos és féltő felvigyázása mellett, egyelőre sikertelenül. Akkor alaposan megzavarták őket a szedegetésben, hancúrozásban, és időközben lehűlt a levegő is, amitől talán fáznak. Nem tudni persze, kinek mitől és hol jelentkezik a fázási határ. Engem már a kikapcsolt langyosítás is megviselt a minap. Tegnap napközben arra lettem figyelmes, hogy ismét bekapcsolták a fűtést, tehát aki fázik, annak lehet melegedni. Mi beértük a langyosítással, pedig szívem szerint igénybe vettem volna a fűtést is, annyira fáztam tegnap. Estére viszont sikerült melegítenem a benti légkörön egy krumpolisütéssel, mármint a tűzhely sütőjében. Szellőztettem is sokat napközben, és az esti krumpolisütés közben, de a fürdőszobai radiátor, meg a sütő megtették a magukét. Mellette persze a hátsó gondolat: már megint megúsza a fűtőművek, szokás szerint bejött az április közepe-vége táján visszarontó hideg. Tél tábornok nem adja könnyen magát.

A fecskék viszont itt vannak, a mieink legalább. Ma reggel megszólalt a sárgarigó, egy nappal Szent György napja előtt a kakukk. Ha kinyitjuk az ablakot, gyönyörű tavaszi madárkoncert zeng. Csak ismét nyitva lehetne tartani az ablakot!

Az idei fűtési szezon alaposan kitolódott. Még május elején se volt kikapcsolva a rendszer. Május első napjaiban jöttek „leolvasni” a mérőórát, amit senki nem tud kontrollálni, így annyit írnak be, amennyit akarnak. Tehát hiába takarékoskodunk a fűtéssel, valami átalányt mindig rászámolnak, sőt a szinte soha be nem kapcsolt radiátorokra is átlagos fogyasztást írtak fel. Május eleje, sőt április vége

is már a ragyogó napsütés jegyében telt, de késtek a fűtés végleges kikapcsolásával. Májusban a fagyosszentek nem jöttek be, azaz nem akkor jöttek be, hanem némi eltolódással a naptárhoz képest. Elég csúnya fagykárokat okoztak szerte az országban, de itt nem feltűnő, legfeljebb majd a gyümölcsárakon. Sokhelyütt újra kihajtottak a megfagyott növények (szőlő, gyümölcsfák). Nálunk a patakparton is úgy tűnt, hogy a növendék diófák és az almafák idei termése lefagyott, most mégis azt látom, hogy a házunkhoz legközelebb eső almafa rogyásig tele van apró almákkal. Igaz, virággal is annyira tele volt, hogy nem lehetett látni tőle a leveleket. Még május vége felé is volt talajmenti fagy pár helyen, a Székelyföldön pedig havazás. A természet így edzi a túlélésre kész lényeket, úgy sejtem. Aki nem tud alkalmazkodni, az nem marad meg. Az alkalmazkodni képesek viszont új túlélési taktikákat dolgozhatnak ki.

Már június eleje van, és Európában sokfelé tombol a vihar. Hatalmas áradások Németországban, Franciaországban, és nekünk se ígérnek különösebben jót erre a hónapra. A természettel vetekedve a romboló kedvű emberek is beszállnak ebbe a nemtelen küzdelembe. A környékünkön élő és viruló csodálatos élő közösséget, a kemping növényzetét és madarait érte durva támadás. Két hírhedt milliárdos fogott össze ellenük. Az egyik felvásárolta, a másik átvette tőle lakásépítési célokra ezt a természetes parkot, ahonnan madarak és fák napján kiirtatta az utolsó jegenyest is, majd a kerítés mentén kezdett irtó-hadjáratba. Épp előtte jegyeztem meg, menyire szépséges helyen élünk, ahol rendszeresen felbukkannak az őzek, fácánok, mezei nyulak, és legalább százötvenféle madár él és fészkel. Nos, ezeket támadták meg ilyen durván, fészkelési időben. Ha belegondolunk, hogy egyetlen madár eszmei értéke elérheti az ötvenezer forintot, akkor ki lehet kalkulálni, mennyi rombolást vittek végbe a bevadult fűrészeselek. Valaha az egyszerű emberben sokkal több emberi érzés volt, nem hajtották volna végre az érzéketlen úrgazdag parancsait, mert élő, kilombosodott fának nekimenni a legnagyobb barbárság. Akárhoa érzéstelenítés nélkül operálnának valakit. Úgy tűnt, nincs segítség, de végül, mikor már nem bírtam hallani a zajongást, felhívtam a polgármestert, aki intézkedett. A fairtás egyelőre abbamaradt. A klímánkat viszont veszélyeztetheti, ha ész nélkül kiirtják a ligetet, ami még fékez valamit a nagyobb időjárási frontokon, ide érkező viharokon. Sok madarat máris megfosztottak a fészkelési helyétől, sőt az idei fészkelőjüket is. Mivel annyiféle madárnak ad otthont, rég védetté kellett volna nyilvánítani ezt a területet. Ez az emberiség: ami az egyiknek a Jóisten fenséges természetes templomát jelenti, a másoknak első ránézésre is mindössze x köbméter faanyagot jelent, amit feltűzelhet a kandallójában, vagy eladhat ipari fának más, utilitárius szemléletű alak számára. De ez már nem a pirandellói igazság, ami csupán addig érvényes, amíg az illető szereplő beszél. Itt az emberek és érdekeik összecsapnak, de mindennek kimenetele még nem tisztázott, azaz mai kifejezéssel élve kétesélyes.

A polgármester aztán a könyvheti megnyitón visszavonta korábbi ígéretét, vagyis nem tesz meg mindent a környék természetes ősparkjának megmentése érdekében. Magyarázkodott is, amit a külső szemlélők közül többen is félreértettek, én viszont nem magyarázkodom senkinek, mert nincs miért. Azok, akik mindig panelekben, frázisokban, sémákban és pártbrosúrákban gondolkodnak, úgyse fogják fel az értelmes érveket. Nekik kell a szellemi mankó. Nevetséges volt figyelni a megnyitó ünnepségen, ki hogyan reagált arra, hogy az polgármester úr jött oda hozzám, s nem én, amit a folyton guszuláló, hízelgő, törleszkedő alakok tennének a helyemben. Miután a környezetvédelmi kérdést hosszasan beszéltük meg, egyesekben riadalmat keltett, mert nagyon szerették volna, miről beszélünk, másokból torz vigyorokat, egy velem folyton rivalizálni akaró, de szellemileg nem igazán partner alak pedig dühödtt pillantásokat vetett rám. Hiúság vására, mondhatnánk Thackeray mesterrel.

Miután a város első embere hářított, a környezetvédőkhöz próbáltam fordulni, ezek is hářítottak. A Bükki Nemzeti Park kiküldött egy embert, vele bejártuk a környéket dzsipen. Ő fitymálta a kiirtott fákat, mondván, hogy azok értéktelen balzsamfák és akácok, holott juharfák és nyárfák is vannak szép számmal. A kiirtott cserjés értékét nullának tekintette, és rá kellett jönnöm, hogy teljesen más szempontok alapján ítél. Ő is köbméter fában, tájidegen fafajtákban mérte az okozott károkat, pedig még a tájidegennek leminősített hatalmas fákat is értékelni kellene egy ilyen helyen, ahol rajtam kívül nem túl sokan foglalkoztak faültetéssel, lombos, árnyékot adó fabarátok ideédesgetésével. A kiüldözött madarak természetesen már nem énekeltek a holdbéli tájjá változtatott liget helyén. Csak egy csicsörke hangját azonosította be a hivatalos ember. Egy darabig még beszélgettem vele, miután hazahozott, s csak annyit ígért, hogy július 15-ig, amíg a hivatalos költési idő tart, leállíthatja a fakivágásokat. Természetesen nagyon felháborodtam, hogy egy kb. hatvanezer fős városban ne akadjon egyetlen karakán férfi sem, aki hozzám hasonlóan a sarkára merne állni és megakadályozná a természeti katasztrófát, aminek okozására ezek a pénzéhes alakok készülnek.

Miután kissé lehiggadtam, és sikerült beszereznem egy használható email-címet, ahová írhatok a köztársasági elnöknek, aki lelkes környezetvédő, megírtam a történetet dióhéjban, de ki nem hagyva azt az elemet sem, hogy ez a liget fél város tüdeje, ugyanis ennyien élünk kénytelenül ezekben a betongettókban. A madarak és fák védelmén túl kellene gondolni a magyarság védelmére is, ha már tájvédelemről és környezetvédelemről beszélünk. A tájidegen fogalom is torzít, mert ezen az alapon ki lehetne irtani az összes arborétumot, ahová mindig ritka fafajtákat telepítenek. Madártetemekről természetesen nem készíthettem fotókat, mert be se tehetem a lábamat a magánterületre, ahol az építkezés folyik. A madárgyilkosságokat csupán a hirtelen elhallgatott madárdalról érzékelttem, no meg madárbarátaim riadt, kétségbeesett menekülésén. Ezek egy része hozzám fordult panaszával, ezeket én etetem télen, tehát jól ismerik szándékaimat és mindig számíthatnak baráti segítségemre. Hát most se hagyom cserben őket, még mindig próbálkozom, és amíg tehetek értük valamit, addig meg is teszem. Mint pl. ennek a könyvnek a lapjain is.

A kiserdő, aminek bátran lehet nevezni a rendszerváltás után elhagyott, árván maradt területet, más hatást is gyakorol ránk. Klimatikus védő szerepe is van. Minden vihar, mikor ide érkezik, lefékeződik az útjába álló faóriások őket gátló hatására. Idáig dörög és villámlik, a kemping fölött megáll és megszelídül, csendes esőre vált. Nagyon ritka erejű viharok kell lennie annak, amelyik pusztítani tud ezen a környéken. A sok fa, dús növényzet megköti az esőt és a kibocsátott széndioxidot, helyette tiszta oxigént bocsát ki. Egy része télen is, merthogy vannak fenyők is szép számmal a kissé távolabbi domboldalon. A viharokat fékező jegenyesorokat viszont rég kiirtották, arra való hivatkozással, hogy szöszölnek és allergiát okoznak. Nos, hát ezen az alapon akár az összes növényt ki lehetne irtani, mert az egyik ember erre allergiás, a másik arra, s a végén egy nagy sivatag kellős közepén lagnánk. Az ügy még függőben van. Most egyelőre békés csend, amit persze szívesebben cserélnék el a korábbi hangos madárfüttyös reggelek valamelyikével. Túl vagyunk az első hőségriadón, megjött a felfrissülést hozó hideg front, az eső alaposan felfrissítette a tájat és az erkélyünk növényzetét.

Túl vagyunk a futball EB bennünket érintő részén is, de azért kíváncsian megnézzük a nyolcas döntő meccseit, meg a döntőbe jutók mérkőzéseit. Mi nagyon elégedettek vagyunk a magyar csapat eredményeivel, bár boldogabban néznénk őket, ha továbbjutnak. Nagyon kemény, nagyon durva ellenfelet fogtak ki a belga csapattal, ők pedig kíméletlenül tarolták a mieinket a „birodalmi focizás” jegyében, ami már nem annyira futball, mint politika. Több tekintetben sem lehet összevetni a két csapat összetételét és játékát. Mi tiszta magyar válogatottat állítottunk ki, míg a belgák

összevásárolták őket a legdrágább klubokból. Másokkal nem is keménykedtek annyira, mint velünk, a lenézett és lekezelt „keletiekkel”. Sprintereket, futóbajnokokat állítottak be a vége felé, mikor már mindkét csapat teljesen kifárasztotta egymást. Valóságos kivégző brigádként láttuk őket, arcukon a hajdani konkvisztádorok kegyetlen arckifejezésével, egy rondán durváskodó olasszal, akiről legfőképp az ordított le, hogy nincsen tisztában nemi identitásával. Vagy nagyon is ellenirányba húz ahhoz képest. A magyar fiúk mindvégig hősiezen küzdöttek, a végeredmény lehengető volt, de csak azért, mert mindez kifejezte, mennyire totálisan meg akarnak semmisíteni bennünket. Csúnya, durva meccs volt. A srácok itthoni fogadtatása viszont annál szebb. A Hősök terén fogadta őket az ünneplő szurkoló közönség, amit meg is érdemeltek.

A folytatásban az izlandiak mérkőzése volt legalább ilyen hősie, mint a mi fiainké. Ők viszont kidolgoztak egy nagyon hathatós taktikát a velük durvulni próbáló angolokkal, akik önmagukhoz képest is igen gyengén játszottak, s végül a futball feltalálói estek ki a nagy nemzetközi tornán. A szpíkernek küldtem egy üzenetet, merthogy egy csúnya rasszista kifejezést használt az izlandiakra, akiknek a nemzetközi köztudatba való bekerülése a jelek szerint jelentős sokkot okozott a tudatlan újságíró társadalomban. A közvetítő riporter, ugyan egy angol kollégáját idézve, de birkáknak nevezte az izlandiakat, szemben az angol oroszlánnal. A minősítés természetesen felháborító. Igaz ugyan, hogy jelentős mezőgazdasága van Izlandnak, de ez nemcsak juhtenyésztésből áll. Ezen felül Izlandé a legrégebbi parlament és alkotmány Európában. Nagyon szép kultúrát tudhatnak magukénak, iskolarendszerük is kiváló, tanulni lehetne tőlük. Nincsen egyetlen írástudatlan emberük se, vagyis 0 % az analfabéták aránya, amivel egyetlen európai állam se dicsekedhet. A halászat, amivel szintén csúfolni szokták őket, már csak azért is jelentős, mert egyrészt ők is hajós nemzetként kerültek az egykor lakatlan szigetre üldözőik (a most oly toleráns és demokratikus dánok) elől, mezőgazdasági termelésre annak idején nem sok lehetőségük volt a szigetállam klímája, északi fekvése miatt. Hajósaik viszont tanult emberek, mint ahogy minden szigetlakó törekszik a műveltségre. Lovaik különleges értéket képviselnek. Egyrészt mert harmonikus járásúak, nem fárasztják, hanem pihentetik lovasaikat, másrészt mert olyan genetikai adottságokkal rendelkeznek, mint a magyar szürke marha. Szilajon tarthatók, ezért olyan erős az önvédelmük, hogy nem szükséges oltani őket, ahogy más, domesztikált állatfajtákat.

Az izlandiak már jóval korábban tudtak Amerika létezéséről, mint az európaiak. Kanadában van egy város, Gimli nevű, a Manitoba tó partján, ahol szintén főként halászatból éltek hagyományosan, de letették a névjegyüket az új haza kultúrájában is. Több jelentős embert adtak a kanadai nemzetnek. Szóval a szpíkernek volna még mit tanulnia az izlandiakról mielőtt további becsmérő szavakra nyitná ki a száját. Nem tudom, az általam beküldött üzenetek eljutnak-e valaha az általam megszólított riporterhez, de azért ezt is megteszem, hátha akad valaki, aki okul belőle. Gimli egyébként híres a nyári kulturális fesztiváljáról, ami négy napig tart, és sokan látogatják. Elődeik jól választottak: a Manitoba tó is elég nagy, hogy békésen halászhassanak benne, s talán nyugodtabb körülmények között, mint a tengeren.

Mikor nagyképű, leminősítő nyilatkozatokat hallok, mindig arra gondolok, hogy *aki másokat lenéz, lekezel, az attól olyan, mert fél önmagába nézni. Pedig ott található meg az igazi mélységeket és alantasságokat, amiket másokban kifogásol.*

A birodalmi futball már az eddigiekben is megkapta az első pofonokat. Többek között tőlünk, magyaroktól is, amikor a portugál együttes nagyképű nyilatkozatokat tett a mi válogatottunkra

nézve. Túl könnyű ellenfélnek tartották a fiainkat, aztán megismerkedhettek az újjászületett magyar foci kvalitásaival. Láttuk a rettenetet az arcukon, a kimerültségüket, hogy sehogy nem tudnak lebírni bennünket. Cristiano Ronaldo hisztijeit, amin azóta a fél világ nevet. Az angolok kaptak egy izlandi kokit, ami végképp leterítette őket ebben a szériában. A svájciakat a lengyel testvérek iskolázták meg, a spanyolokat az olaszok. Előzőleg az írektől ugyan kikaptak az olaszok, és a nagyarcú (bár világklasszisokkal dicsekvő) portugálok se egykönnyen boldogultak a horvátokkal. Némi szerencse kellett hozzá, hogy ki tudják ütni a nyeregéből az igen erős délszláv csapatot.

Nekem ez, túl magán a sporteseményen, tükrözte azt a fajta elmaradott politikai rendszert is, amivel a fejlett nyugati országok a náluk szegényebbekhez hozzáállnak. Lekezelően, lenézően, gyakran nagyképűen nyilatkozgatva azokról, akikről – s ezt sürgősen be kellene vallaniuk legalább saját maguknak – mit se tudnak. Semmi lényegeset, csak azt, ami a felszínen látható vagy vélhető. Csupa olyasmit, ami az előítéletek kategóriájába sorolandó. Mint ezt az otromba birka-hasonlatot is. A dolgok (politikai) hátterében persze ott van az is, hogy a keletivé, megvertté, legyőzötté leminősített országok, mint Magyarország is, épp azoknak az országoknak, azok politikai vezetőinek köszönhetette rossz besorolását, amelyek gyávák és önzők voltak ahhoz, hogy mellettünk kiálljanak. Egyszerűbb volt fasisztázni, utolsó csatlósnak lehordani bennünket, holott tudható volt, hogy a kormányzó csak kénytelenségből vállalta a szövetséget, hogy az elcsatolt területeket visszaszerezhesse számunkra. Mint ahogy az is, hogy Horthy nagyon is kereste a csatlakozási lehetőséget az angol-amerikai érdekeltségű szövetségesekhez. De ez már régmúlt, és a nyugati hatalmak már csak azért se akarnak rehabilitálni bennünket, mert azt arcvesztésként élnék meg. Méghogy ők tévedtek! Ehelyett kapjuk nap mint nap a kioktatásokat a rég elcsépelet szlogenek formájában: demokrácia! AH! Tolerancia! ÓH! Emberiség! ÁH! Ha mindebben hinnének, soha nem tennének flegma megjegyzéseket másokra, általuk lenézettek. És nem lenne annyi tömegsír szerte a világon. A szövetségesek által ledobált bombák máig kerülnek elő egymás után, mikor egy-egy építkezés megkezdődik. Micsoda érzés volna mindkét félnek, ha szépen becsomagolnánk, és visszaküldenénk nekik: Thank you, Germany! Thank you, America! Thank you, Russia! Thank you, Britain! És még ki nem?! Mi is könnyebben álltunk volna talpra, ha mindez nem esik meg velünk. Ha hagynak kiugrani bennünket. Ha Churchill nem ad el bennünket Sztálinnak. Ha a Marshall-terv bennünket is kompenzál mindezért. S ha persze nem ültettek volna olyan rosszindulatú kommunistákat a nyakunkra, akik sajnálták a zalai olajmezőket odaadni cserébe egy komplett kiépített sztrádhálózatért. És akik úgy lenyomorították az országot, hogy azóta is nehezen áll talpra.

Legkönnyebb természetesen az, ha fentiekre is csak frázisokkal dobálóznak. Igen, másoknak mindig természetes, ha a könnyebb megoldást lelik elő a sublótból. Nekünk pedig maradnak a nehéz, kemény, töredelmes utak, amikhez már úgyis hozzászoktunk.

A futball érdekességekből nem szabad kihagyni azt se, hogy Törökország, ugyanúgy, ahogy az Európai Unióba is, a futball elsőik közé is nagyon keményen törekedett (volna) az idei torna során. Rendkívül durván és erőszakosan futballoztak. Ahogyan az elnökük is politizál. Kitolva egész Európával, mégis azt követelve, hogy vegyük be őket Európába, holott kultúrájuk egyáltalán nem európai. A birodalmi futball képviselői közül maradtak még a nyolcak között a németek, belgák, franciák, portugálok és olaszok. Velük szemben jönnek a feltörekvő nemzetek fiai: lengyelek, izlandiak és walesiek. mindezekkel a fentiekben leírt érzésekkel is fogjuk nézi őket. S talán nem írja senki a rovásunkra, hogy mi az elnyomottakkal és lenézettekkel vagyunk, ahogy az izlandiakkal is együtt éreztünk, miközben hősiiesen állták a sarat a nagy nyugati bedaráló gépezettel szemben. Évtizedekkel ezelőtt

írtam le, hogy a gyerekeim a japán autókat már nyugati kocsiknak tekintették. Most csak annyit jegyzek meg, hogy a másokat lenéző nyugati szemlélet nem vesz tudomást arról az egyszerű földrajzi tényről, hogy hozzájuk képest Izland még nyugatabbra van☺)) Ki hitte volna, hogy ilyen evidenciát is le kell valaha jegyezniem?!

A nehéz körülmények között élő emberek arca öreg. A gyerekeké is. Az ő arckifejezésük reménytelen, szemük mélységes szomorúságot tükröz. Vajon ki felelős mindezért? S ha ki is derülne, vállalnák-e, magukra vennék-e a felelősséget, annak minden súlyával, terhével és a kompenzáció kötelességével? Ezt a leírást nemcsak a most divatosan emlegetett afrikaiakra értem. Elég szétnézni idehaza. Öregek, sokat megélt, mindig félresöpört embertársaim, akik udvariasan előreengedtek másokat, miközben azok nyomultak és tülekedtek, hogy társaikat letaposva, érdemtelenül is megkaphassák a nagyinak vélt stallumaikat, kitüntetéseiket, miegymást. Az eredmény: a megosztottság. Az egymásnak soha meg nem bocsátás.

Exit Bud Spencer. Az ifjúság verekedő óriása, aki a magánéletében persze békés természetű ember volt. Az erős emberek általában nem verekedősek. Tudják, hogy ha valakit lecsapnak, az komolyan megsérülhet, akár bele is halhat. Éppen ezért nem kénytelenek fitogtatni az erejüket. Úgyis látszik. Az emberek viszont igénylik, hogy valaki, legalább a filmvásznon, győzzön helyettük. Micsoda átélés, beleélés! A gyenge, szájalmas, gyáva, piti kis alak is hatalmasnak és győzedelmesnek képzelet magát általuk. Talán ugyanez lehet a helyzet, mikor valaki nálánál szellemileg sokkal különb társakat támad, fúr, Javert felügyelőként üldöz egy életen át. Beleéli magát a cenzor szerepébe, beleképzeli magát a politikai hatalmasságok bőrébe, a megdönthetetlen ítéletű Nagy Filoszok, a valódi professzorok szerepébe, s ezeket manipulálva, náluk pedálozva és mindig másokat mószerolva haladni fokozatosan felfelé a társadalmi ranglétrán. Sokan be is dőlnek nekik. Mert a Nagy Filosznak is sokkal egyszerűbb a mások által tálcán kínált előítéletekkel élni, frázisokat, leminősítő „ajánlásokat” elfogadni, mint magának utánanézni, vajon mindez így van-e.

Bud Spencer nagyra becsült bennünket, magyarokat. Talán kissé félreismert bennünket, merthogy összehasonlítva bennünket az olaszokkal, úgy vélte, hogy ők húznak szét, mi pedig összetartunk. Ha Padániai Köztársaság (magyarul: Pó-vidéki Köztársaság) megszállott híveit nézzük, akkor persze mindez igaz. De ha a kommunisták által még mindig szétszakított hazánkat vizsgáljuk meg alaposabban, akkor egyáltalán nem biztos. A futballválogatottunk által elért nemzet-egységesítő érdemeket nem vitatjuk, sőt nagyra értékeli minden normálisan gondolkodó fő. Ezt megtartva kell továbblépnünk egy magasabb fokozatra. Elég nagy kihívás, de nagyon szép cél.

Újabb halálhírről értesülök. Görög Rezső barátom, akit olasz (és német) becenevén Rudinak ismertem, szintén eltávozott az élők sorából. Hivatalos értesítést kapok, mert én magam kezdtem nyomozni utána. Születésnapján jutott eszembe, április 27-én, s azóta több képét is megvettem az ócskásoktól, akikhez úgy juthattak a rézkarcai, hogy valaki hagyatékból kiárusíthatta őket. A továbbiaknak még utánanézek, és szándékomban áll megírni az életrajzát, mivel a jelek szerint a galériások se nagyon emlékeznek már rá. Egyelőre a kisvároska művelődési házát érem el, ahol talán utoljára élt, az önkormányzatot viszont csak holnap, ha szerencsém van. A titok nehezen tárul fel, hacsak ő maga meg nem súgja nekem álmomban vagy inspiráció formájában. A halálhír, annak ellenére, hogy számíthattam rá, mégis megrendít. Mikor kerestetni kezdtem, még nem volt tudható, hogy nincs az élők sorában. Talán még élt is, én pedig az érzékeny „vevőkészülékemmel” felfogtam egyre gyengülő jeleit. Telefonszámom többször is változott az elmúlt évtizedek során, hosszabb ideig

titkosítva is volt, amikor rendszeresen zaklattak, még éjszaka is, így, ha keresett is, nem juthatott hozzá. Nyilván azt se tudta, egyáltalán élek-e, bár életkoromnál fogva ezt se gyaníhatta. Mindegy is, egy fejezet lezárult, de nem hagyja lezárni magát ilyen értelmetlenül. A hívás továbbra is él, és kötelességem a végére járni. Ennyit megérdemel a barátságunk, ami életre szóló kapcsolat lett, még ha találkozni nem is tudtunk, miután én fiatalon visszatértem Rómából, lediplomáztam, majd pár éves peregrináció után ismét Egerbe vezetett az utam, és ide kötött az életem, a család, vagy bármi más. Közös kedvencünk, Beethoven zenéjét hallgatom, miközben ezeket a sorokat jegyzem. Találkozásunk a társművészetek találkozása volt, és így van ez jól, mert a művészetek és a művészek mind rokonok valamilyen tekintetben. Harmonikusan egészítik ki egymást jó esetben, nem szükséges rivalizálniuk az elsőbbségért, ahogyan az emberi társadalmak alulfejlett tagjai teszik egymás ellen. Sokat tanultunk egymástól, és időnként tetemes telefonköltésekbe verte magát, mikor egy-egy komolyabb témát beszéltünk meg. Az elmúlás megint csak arra emlékeztet, mennyire porszemnyi az élet. Mikor egy pillanatra félrenézünk, már el is száguldott mellettünk a lehetőség, hogy a nekünk rendelt társakkal szót váltsunk. Közben persze bejárjuk, sőt befutjuk a nekünk szánt utat, ki-ki a maga rendjén, ahogyan a bolygók, egyéb égitestek is a kötött pályájukon.

Most elő kell keresnem pár emléket, bizonyítékot, hogy a személyes látogatáskor igazolhassam velük magamat. A törvény mindenkire vonatkozik, a személyiségi jogokat akkor is védik, amikor már nem kellene, mert nincsen tétjük, hiszen az illető eltávozott az élők sorából. A jogait akkor védenék igazán, ha hagynák felderíteni történetének utolsó fejezetét. Én megírom a magamét, de az övét ki írja meg, ha előttem is bezárulnak az ajtók?

Vajon Seherezádé mesélt vagy lóditott? Érdekből mellébeszél, mert máskülönben a szultán leüttette volna a fejét, netán szadista módon végignézte volna, hogyan kínozzák halálra? Néha csak nézőpont kérdése, mit hogyan látunk. Megértően, szeretettel, vagy merő rosszindulattal, haragosan, ahogyan gyarló embertársaink kezelik a mások ügyeit. Ha a mese fonalát követem, akkor természetesen szép keleti mese a történet, amihez utóbb hozzágondolhatjuk a Nyugat (folyóirat) fénykorában divatos keletkultuszt is. Anyáink nemzedékének fantáziáit egzotikus tájakról, melyeket esetleg zordon német vidékeken gondolt ki szerzőjük, Wilhelm Hauff, a Grimm testvérek vagy még északabbra Selma Lagerlöf. Gólyakalifáról, kis Mukkról, aki különleges bazároknál, egy öreg tündér mellett tanulja ki a fűszerezés titkaihoz beszerzendők neveit, hogy aztán hazakeveredve rá se ismerjenek a tulajdon szülei sem. S hogy miért is gondolok erre? Rudi barátom is hasonlóképpen keveredhetett haza öregkorában, amikor már a betegség, teljes elhagyatottság réme settenkedhetett a nyomában. Amikor már nem bírta fizikailag, sem anyagilag legnagyobb szerelme, a tenger és a bűvárkodás, víz alatti halászás legfőbb igényét. Vajon mi motiválhatta abban, hogy éppen Olaszországot választotta második hazájául? Az olaszokat nem szerette, sokszor kitoltak vele, visszaéltek vele, hogy kemény magyaros akcentussal, hibás nyelvtannal, félreérthető mondatformálással beszélte a nyelvüket. Többször kirabolták. Mikor hosszabb időre elutazott, a maga készítette, gyönyörű bútorokat letétbe helyezte egy raktáros cégnél, visszatértekor azzal kellett szembesülnie, hogy mindenét ellopták. Vele azt közölték, hogy a szép bútorokat széjjelrágták a hangyák. Onnantól foga gyanakodóvá vált. Ez viszont megrontja az alapvetően jóindulatúan induló kapcsolatokat is. Ahol nincs kölcsönös bizalom, ott minden emberi kapcsolat megromlik.

Tőle tanultam azt is, hogy a festőknek, grafikusoknak nincs nyelvérzékük. Később ezt ki kellett terjesztenem a mérnökökre is. Személyes megfigyelésem alapján elmondhatom, hogy ez a két foglalkozás alapvetően kitűnő térlátást feltételez, és ez ellentétes értelmű a zenei, illetve a nyelvérzékkel. Teljesen más struktúrájú agyuk van a zenészeknek, nyelvtehetségeknek, mint a festőművészeknek. Kinek-kinek más agyterülete fejlettebb, mert arra van a legnagyobb szükségük. Szükségünk. Látomásaink, ha vannak, egészen más képi formában jelentkeznek. Máshogyan alkotunk. Ez titok. Ahogy Isten nem adja a teremtés titkait senki más kezébe, ugyanúgy a művészek is mind őriznek személyes titkokat az alkotásról. Mert nekünk ez a Teremtés maga, a végső és kezdeti misztérium. A születés és az eltávozás végtelen rejtélye. S hogy ennek miért kell titokban maradnia? Mert a műélvezőre ez nem tartozik. Neki az előadás, az eléje tálalás a lényeg. A performansz, amit igényel. A többi neki legfeljebb intimpistáskodás, pletykaanyag, kíváncsiskodás, ami nem más, mint durva beavatkozás mások belügyeibe. Bennünket se érdekelnek mások hálószoatitkai, és jó esetben ezek nem is nyilvánosak. Akkor mi miért tárnánk fel számunkra fontos titkokat?

Rudi a rézkarc nagy mestere volt. Az egyik legnehezebb műfajt kitűnően művelte, tehetségét ebben élte ki legszívesebben. Olaszországban ezen a téren is csalódás érte. Az olaszok „nem értették”, azaz nem becsülték a rézkarcot, mert az sokszorosítható, ellentétben a festményekkel, amelyek egyediek. Nem mintha egy elszánt festő nem tudná többször is lefesteni ugyanazt a témát. A rézkarc becsét maga a technika adja meg, amit kevesen tudnak olyan hibátlanul művelni, ahogyan Rudi. Tökéletes térlátással, kedvenc perspektívájából, a felülnézetből (az én terminusommal: angyali perspektíva), ami tovább nehezíti az ábrázolást, mert ha nem jól örökíti meg a rövidülő alakokat, épületeket, fákat, mindent eltol. Arról nem is beszélve, hogy a tűhegynyi apróság, amelyet a rézlemezen vezet, könnyen megugorhat, a lemezt pedig akkor el lehet dobni, nincs ismétlés. Egyetlen rézkarc sorozatáról tudok,

amit Olaszországban rendeltek tőle, Dante-illusztrációk egy könyvkiadó számára. Aztán már csak tájképeket festett sorozatban, mert azok jól illenek az olasz lakás nappalijába, hálósobájába, vagy egyebüvé. Festett persze egészen nagy képeket is, amik az absztrakt kategóriába tartoztak, szerintem pedig inkább szürrealista kompozíciók voltak. Ezeket gondosan, alaposan tervezte meg, előzetes ceruzavázlatokat készített hozzájuk, amik alapján megvalósította őket. Fiatal lányként kaptam betekintést napi szinten alkotói tevékenységébe, de hányódásainak történetébe is, bár ezeket nem akarta közölni velem, csak tanúja voltam, hogyan küldözgették ide-oda a már elkészült festményekkel római galériások, illetve egy Itala vagy Italia nevű asszony, aki hitegette a vásárlásokkal. Ahogyan más művészekkel is megtette, feltételezem. Mert ahol megjelenik a tehetség, ott megjelennek a hiénák is. Ugyanúgy, ahogyan az örökség szimatára felbukkannak a dögevők emberi másai. Esetemben mindennek sok jelentősége nincs, mert hiszen már csak az öreg barát földi nyomait kutatom, amik alapján meg lehet írni földi élete utolsó fejezetét.

S hogy Seherezádé lódtott-e? Nemigen, merthogy az ő alakját is kitalálta valamelyik dús fantáziájú művész, aki abban volt nagy, hogy el tudta hitetni: a híres háremhölgy valóban létezett, s hogy olyan szép és okos volt, mint amilyennek ő ábrázolni volt képes. Ezen az alapon persze minden jól sikerült történet szerzőjét lehetne hazugsággal vádolni, mert a sztorit látszólag a légből kapta – így a szájtáti hallgató. Az író márpedig nem a semmiből veszi a történeteit. Tapasztalt lélek, akinek szinte minden témában vannak ismeretei. Máskülönbem meg se szólaljon. Ábrázolásmódja azonban nem szolgál másolás, mint a kevés fantáziával bíró írójelöltké. Az ismert elemek csak kiegészítő, díszítő részletek az egész históriában, a lényeg a művész lelkéből származik. És természetesen az isteni ihletből, aminek mibenléte titok a halandók számára.

Nyelvészkedem kicsit. Fiatalkoromban nem kedveltem, száraznak, unalmasnak tartottam, de később sokat töprengtem a különböző nyelvek szerkezetén, formálódásuk okain és módjain, így nézeteim sokat változtak azóta. A barack, amit ma reggel elturmixoltam, *hamvas* volt. Az ókorban és írott nyelvünk hajnalán az 'u' és 'v' hangzók között nem tettek különbséget. Az ómagyar nyelvemlékekben is gyakran találunk 'v'-t vagy 'w'-t, ami u-nak ejtendő, és 'u'-t, ami 'v'-nek. Szóval a *hamvasság*, amit röviden *hamv*-nak használunk szótő gyanánt, egybeesik a 'hamu' szavunkkal, ami egy barack esetében mégis bizarr, hiszen egy égéstermék nem lehet azonos, de még hasonló sem a gyümölcs által termelt felületvédő anyaggal. És ugyanúgy nem találunk hasonlóságot a *hamvasság* vagy a *hamvveder* nevű tárgy között. Tartalmukat tekintve hasonló jellegű anyagot tartalmaznak, mégse lehet összefüggésbe hozni a hamvvedret, azaz urnát a *hamutartóval*, régi nevén *hamutálcával*. Ez utóbbi jelentheti a hagyományos kályhák alsó szintjénél található fémtárgyat is, melynek tűzvédelmi szerepe van, azaz megakadályozza, hogy az esetleg kipottyantó szikrák, parázsdarabkák felgyújtsák a helyiséget, ahol található. A *hamueső*, mely a vulkáni kitöréseket kíséri, okozhat halálos baleseteket, alakilag mégis különbséget teszünk közte és a halotti urna tartalma között, s nemcsak azért, mert az egyik természetesen keletkező égési melléktermék, a föld mélyéből kiszabaduló kőzetek maradványa, a másik meg emberi tevékenység folytán keletkezik. Arról már nem is beszélve, hogy a *halottak hamvait* szokás tiszteletben tartani. Igaz, sok barbár ellenpéldát is találunk az emberiség történetében és a drámairodalomban, mégis utalnunk kell arra a jelenségre, amit elefántoknál tapasztalni. Ők szeretettel körbetapogatják elhalt társaik csontjait, mert velünk ellentétben felismerik, kitől származnak, hosszasan gyászolják, akit elvesztenek. Normális esetben mi is ezt tesszük, bár vannak egészen érzéketlen és durva embertársaink, akik előtt semmi se szent. Az elefántoknak ez a különleges szertartása talán egyúttal oknyomozás is. Lehet, hogy ők a csontok körbetapogatásából meg tudják állapítani a halál okát, idejét is. Ez az ő titkuk.

A fenti szófejtetéshez tartozik még a *hamvazószerda* kifejezés is, ami vallási hagyomány és egészen ősi elemeket hordoz, utalásként arra a szokásra, hogy a halottakat számos kultúrában *elhamvasztják*. A gyászolók ősi szokás szerint *hamut hintettek a fejükre* (és megszagatták ruháikat). A gyász, valakinek vagy valaminek az eltemetése mélyen megérinti a lelket. A karnevál jelképes eltemetése tartalmaz ugyan gyászos elemeket is, mert a nagy kicsapongások ideje, a farsang okozhat lelkifurdalást, megbánást az arra hajlamos ember lelkében, mindez azonban inkább egy váltást jelez: egyik korszaknak vége, s követi a lecsendesedés ideje, a nagybőjté, amikor testet-lelket illik alaposan megtisztítani, hogy felkészülhessünk a kereszténység legnagyobb ünnepére, a húsvétra, Krisztus feltámadására. Asszociálhatunk aztán Andrzej Wajda: *Hamu és gyémánt* c. alkotására, mely egyben a mi Berend Ivánunk regénybeli tevékenységét is idézi. A gyémánt egyszerűen elégethető, mert bár az égi kohók egyik legkülönlegesebb terméke, mégis csak szénatomok jellegzetes összekapcsolódásának eredményeként jön létre. A két különböző írásmód megint csak összekapcsolódik az 'elhamvad' ige jelentéstartalmában. Ami elhamvad ugyanis, az *hamuvá lesz*, még akkor is, ha 'v'-vel írjuk. A 'hamvas' kifejezés szerepelhet átvitt értelemben is: szűzies, romlatlan lányokra mondva, akik esetében a *hamvasság* a tisztaságot, fiatalságot jelképezi. Teljesen ellentétes értelmet hordoz a 'hamvába holt' kifejezés, ami eleve elvetélt vállalkozást, emberi tevékenységet jelent.

A *bőr hamvassága* megint csak összekapcsolódik a *gyümölcs hamvasságával*, mert mindkettő üdeséget, tisztaságot, romlatlanságot jelent. Emberre alkalmazva voltaképpen metafora, mert nem csépeljük a szót a hasonlat képzésével, hanem szimplán összevonjuk, mert nyelvünk erre lehetőséget

ad. Ugyanezt tesszük, mikor *hamuszürke* arcot emlegetünk. A félelmében vagy kínjában elhalványodó ember arcszíne halotti szürkére vált. Ugyanez a helyzet, ha a '*hamuszínű*' szóval illetjük azt, akit így írunk le. Ez viszont vonatkozhat egy öltözék színére is. *Kihamuzzuk* a hagyományos fűtésű kályhát, tűzhelyet, de a '*hamukázik*' már egészen másat jelent: mellébeszél, azaz jelképesen széjjelhinti a hamut, a beszéd maradékát, a fölösleges szóhordalékot. Egy *ember hamvai* nem feltétlenül jelentenek elégetett hullát, hanem pusztán a holttestét. Korábban elhalt személy esetében földi maradványait, melyek már porladásnak indultak. A *hamvába dőlt* személy viszont gyámoltalan embert jelent. Maga a '*hamv*' költői kifejezés, költészetünknek egészen korai idejét idézi, amikor még a tanult emberek is távol álltak attól a nyelvi szinttől, amire zseniális költőink utóbb emelték, s talán a '*hamus*' vagy '*hamvas*' szavak is viták tárgyát képezhették nekibuzdult ősnyelvész kollégák között. A Halotti beszédben is hogy egybemosódik a '*hamus*' és '*homus*' szavak ősi formája! Nyelvészetben járatlan honfitársaink talán meg se tudják különböztetni őket egymástól, pedig az ősi '*homus*' alak hamisat jelent. Az „ez homus világ timnucebeleül (eredetileg: timnucebelevl)” kifejezés pedig 'e hamis világ tömlöcéből' jelentést hordoz. Ennek érdekessége az utolsó szó, mely a -ból,-ből toldalékunk ősi alakját, születésének pillanatát villantja fel a szájtáti utód előtt. A '*beleül*' forma semmiféle ülésről nem szól, hanem diftongus lévén akkor még '*belől*'-nek volt ejtendő, amint azt máig hallhatjuk az ízes hajdúsági és bihari nyelvjárásban, mely nemcsak diftongusokat használ bőségesen, hanem triftongusokat, sőt többes kapcsolódású magánhangzósorokat is (akár némely angol dialektus). Ezeket jómagam is ismerem néhai anyai nagyszüleim és kedves falujuk, megyéjük nyelvjárásából, de használni már képtelen vagyok ilyen gazdagsággal az ősi örökséget. No, igen, az irodalmi nyelv, mely színtelenné, *hamvatlanná* tette az egykor olyan gazdagon, bőven áradó természetes megnyilvánulásainkat! A pesties, városias nyelvhasználat, mely szinte megköveteli magának az elsőbbséget, pedig Pest eredetileg nem is magyar többségű városunk volt, így a magyar nyelvet nem is beszélhették ott jobban, mint máshol. Gárdonyi Géza idegen lelkű és szokásrendű, kőszívű városnak tartotta. Még Jókai idejében is természetes volt, hogy csak a németeknek volt saját (német nyelvű) színházuk Pesten, ugyanezt a magyar igényt pedig sokáig elvetették, s nemcsak a Habsburg-uralom kegyetlen diszciplinája miatt, hanem a magyarság kisebbségi szerepére hivatkozva.

És végül kikötöttünk a '*hamvatlan*' szónál, mely eredetileg egy színárnyalatot jelölt, mint pl. a *hamvas szilva*, *szeder*, *kökény* ellentétes változatát. A gyümölcsökről könnyű eltávolítani a *hamvas felszint*, mely állhat növényi viaszból, vagy aprócska szőrökből, így megmutatkozik eredeti színük, a kék. Más kérdés, hogy ez is puszta illúzió, mert tudósok szerint a kék szín nem is létezik, csupán a jellegzetes fényszóródás okozza. Ettől függetlenül még a Kék Bolygó színe egyszerűen varázslatos. Mint ahogy a kék ég színét okozó bőséges nitrogéntartalom jelenléte légkörünkben is. Mi persze nem a nitrogénben gyönyörködünk, mikor rácsodálkozunk a tiszta kék égre, hanem annak költői, művészi szépségében. Visszatérve ugyanezen szó átvitt értelmére, megint csak nőkre alkalmazva láthatjuk, mekkora ellentét feszül a *hamvas* leányzók, a romlatlan nőszemélyek, valamint a *hamvatlanok* között. Ez utóbbiak lehetnek már hervadásnak indult vagy alaposan meghervadt asszonyok, de lehetnek erkölcsükben fesletté váltak is. Ahogy az előbbiek eredeti tisztaságukat felnőttként is megőrző, erkölcsileg tiszta és magasztos nőknek, az emberi nem ritka egyedeinek.

Ahonnán elindultunk, csupán két betű, melynek ejtése alapján változtatja meg a betűk minőségét: magánhangzó vagy mássalhangzó. Ez természetesen nem mindegy, sem kiejtésükben, sem besorolásukban. Ettől függetlenül még el lehet rohanni mellette, ahogyan az élet többi szépsége mellett is, mert az érzéketlen, semmire oda nem figyelő ember ma ezt is megteheti, hiszen elvakulttá teszi önvalója, önmegvalósítása, ön-akármije. Ez a mostani kiruccanásunk egy kirándulás volt egy

másik világba, mely ismeri azt az állapotot, melyben akaratlanul vagy készakarva lelassítjuk lépteinket, és udvariasan odafigyelünk a bennünket körülvevő világra. S hogy miért tesszük? Mert tudjuk, hogy ennek legfőbb jellemzője az örök változás. Ha elmulasztjuk a pillanatot, máskor már nem figyelhetjük meg ugyanazt, amit most. Megéri? A szemlélődő karakterű embernek mindenképpen. S hogy a folyton rohanó társaink hová jutnak? Hamarabb futják le köreiket, korábban emészti el az életük hosszaiig rájuk szánt energiákat, hamarabb hullanak el. Ezt most nem állati vagy csúnya értelemben használjuk így, hanem Vörösmartyval egybehangzóan, úgy, ahogyan Szép Ilonkára értette: „Hervadása liliumhullás volt...” Nyelvészkedjünk vagy ne? Ha tökéletesen tisztában akarunk lenni anyanyelvünkkel, mindenképpen. Ha nem ismerjük a mélységeket, hogyan juthatnánk fel a csúcokra? Végezetül diákok számára egy fricska: az 'u' és 'v' hangzók összekapcsolása egészen más jelentést kap, ugye? UV, a fiatalság réme. Ez viszont már nem a régmúlt kódébe vész, hanem nagyon is mai mumus☺))

Hamvas Bélát, sokat szenvedett és hányódott író társamat idézem meg, mert ő végtelen magányában és elszigeteltségében, amit a kor ráért, úgy érlelte ki magából remekké sikerült műveit, ahogyan a gyöngykagyló termeli ki sérült lényé mélyéből az igazgyöngyöt. A magány nem feltétlenül negatív értelmű tehát. Megvan a jelentősége, funkciója az arra kiszemelt személy életében. A legnagyobb csend, az alkotói magány során keletkezik. A művész egészen lecsendesedik, és olyan rezgések birtokába jut, amelyek megidézik a szférák zenéjét, az isteni égkörök csodáját, hogy annak muzsikájával ajándékozzák meg az elámult közönséget, amelyet az kigondolni se tudhatna, nemhogy megismerni ezek nélkül az „égi hidak” nélkül. A művész érlelődik a számára megadatott csendben, az ihlet és meditáció során olyasmiket hall meg, ami földi fül számára egyébként ismeretlen. Azóta sokan, művészetre teljességgel botfűlűek is emlegetik ész nélkül Hamvas Bélát, idézik és hivatkoznak rá, mintha értenék, miközben megmaradtak eredeti nézeteik és emberi kapcsolatrendszerük mellett, ami félreérthetetlenül a kommunizmushoz köti őket. Mit köti, láncolja! De ez már nem a Hamvas Béla bűne, aki mindvégig megmaradt igazán hamvasnak, azaz romlatlannak. Egy olyan korszakban, mely valósággal tobzódott a bűnökben. Kéjelgett bennük, százsorta jobban, mint a bujálkodásban.

Érdekes lenne felderíteni, tudományos magyarázatot lelteni arra, hogyan és miért jelentkeztek azok a korszakok az emberiség történetében, amikor vadul élte ki gyilkos hajlamait. Államvallásokká tette őket, erénnyé azt az ősbűnt, amelyet minden valamire való vallás tilt a híveknek: a gyilkosságot. Az amerikai őslakosok talán azért jutottak olyan sanyarú sorsra, mert nem borzadtak el saját maguktól és nem űzték el perverz papjaikat, akik ezekre a rituális gyilkosságokra nevelték és sarkallták őket. Holmi istenekre hivatkozva, akiket talán ők teremtettek a maguk képére. Olyasmi ez, mint a mai filmipar undorító termékei, a horror és akciófilmek „hősei” és történései. Aki képes és hajlandó végignézni az efféle undokságokat, az maga is aktív részesévé válik ezeknek a borzalmasabbnál borzalmasabb filmipari termékeknek, a bennük lezajló cselekménynek. Nem utasítja el magától, tehát nem találja elvetendőnek azokat. Visszazuhan egy ősemberi, vademberi állapotba, egy kegyetlen korszakba, amelyben azért kellett ölni, hogy elkerülje, ameddig lehet, az áldozattá válás félelmetes rémét.

Egyáltalán miből gondolták az emberek, hogy az Istennek, vagy az általuk rajongva szeretett vagy félt isteneknek áldozatokra van szükségük? Ha volt is ilyen sugallat, egészen biztosan nem a gyilkosságra, konkrét fizikai aktusra kellett volna érteni, hanem átvitt értelemben vett áldozatokra. Korábban írtam, hogy *a férfi szerelme pontosan azokkal a dolgokkal azonos értékű, amelyeket hajlandó feláldozni a szeretett nőért.* Mindnyájan azzal vagyunk azonos értékűek, mondom ma már, amit

hajlandóak és képesek vagyunk feláldozni az általunk vágyott célok érdekében. Nem feltételes módon, nem jövő időben, bármilyen távoli jövőben, hanem azonnal, az adott pillanatban. A mai ember ettől visszariad. Miért? Mert nem szeret áldozatot hozni semmiért. Elkényeztetett egykényeztetett szülőpárnak, amelyik nem volt képes helyesen nevelni őt, hanem majomszeretettel csüngött rajta, és a legfontosabb tanítást, a helyes értékrendet soha nem adta meg neki. Enélkül viszont nem lehet jól tájékozódni a mai dzsungelben, az emberi kapcsolatrendszerek világában. Mint ahogy a szeretet törvényét sem, amely szerint kötelességünk élni itt a Földön, és odaát is, a most még ismeretlen, mert leszületésünkör törvényszerűen elfelejtett világban is.

De nem szükséges leragadni az amerikai kontinensnél, annak őslakosainál, vagy akiket azoknak tartunk, az aztékoknál, majáknál, inkáknál, nazcáknál és egyéb ősi törzseknél. Voltak kegyetlen, gyilkos háborúk, undorító rendszerek Európában és Ázsiában, Afrikában is. Hol nem? Vegyük az inkvizíciót, amelyet kegyetlen, szadista papok arra használtak, hogy a saját perverz hajlamaikat kiéljék általa, s nem mellesleg megalapozzák azt a „közvagyon”, amely által megszilárdították hatalmukat több földrészen. A hamis ellenségkép, mely mindmáig az őstopusok közé tartozik, elvakítja azokat, akik benne hisznek. Pszichológiai értelemben ez projekció, mert elterelik a figyelmet, saját figyelmüket is, a bennük rejlő, gondosan őrzött Gonoszról, ami voltaképpen bajaik okozója. Nem saját magukban keresik a rosszat, hanem kivetítik másokra. Ha a saját hibáikra terelődik a szó, hevesen hátrálni kezdenek, és meggyűlölik azt, aki ezt a fejükre olvassa. Az őskorban, az ókorban, középkorban, újkorban és minden létező korban barbár módra viselkedtek egymással az emberek. Méltatlanul ahhoz az isteni szikrához, a léleklánghoz, amely legfőbb értékeiket hordozza. Tudományos felderítésre vár azonban az ok: vajon volt valami fizikai oka is, s nemcsak emberi, pl. felerősödött kozmikus sugárzás, napkitörés, geológiai vagy légköri jelenség, vegyi folyamat, ami ezeket a durva viselkedésformákat kiváltotta, sőt állami szintre szervezte, vallássá tette, megnyomorítva ezzel népeket, népcsoportokat és egyéneket egyaránt? Kvazár vagy neutroncsillag felbukkanása, hirtelen fellépő gammasugárzás, úrszennyeződés, napszél, kiugróan magas napfolttevékenység, netán külső űrtámadás, amelynek célja és rendeltetése az volt, hogy megtizedelve a Föld lakosságát, magának nyerjen tért a Kék Bolygón?

És még egy kérdés: vajon az ember lelke mélyéből hirtelen és ösztönösen feltörő gyűlölet őriz valamit abból a – számára – kiszolgáltatott korból és szerepből, amelyet a durva és vad dinoszaurusz-korszakból, amelyben apró és szerencsétlen, alávetett lényként volt kénytelen elszenvadni az ember őse egy fölötté dühöngő és basáskodó lénycsoport (rassz) viselt dolgai révén? Ezek talán mentségként szolgálhatnak embertársaink számára, igaz, csak rövid időre, mert a fejlődés lehetősége mindenki számára megadatott. A khárma minderre lehetőséget nyújt. Máskülönb minnek születünk volna le újra, meg újra, ha nem a tökéletesedés céljából? A kívülről esetlegesen érkező negatív sugárzás ingerelheti ideig-óráig az idegrendszert, de egy értelmes lény ezt soha nem tűri el állandósult formában, vagyis a kívülről rázúduló negatív hatásokat, legalább alkalmazkodóképessége révén, kivédi, elhárítja, más megoldások után néz.

Az elnyomottság érzése nemcsak ősi érzésekből, atavizmusokból eredhet. Volt abból mindig elegendő minden kor embere lelkében. Expanzió, beháborúk, területszerző, illetve védelmező harcok, forradalmak és ellenforradalmak, parasztok, jobbágyok, földművesek elnyomtatása azok által, akik munkájuk gyümölcsét élvezték, hasznaikat rendre elszedték tőlük. Klimatikus változások miatti elvándorlások, melyek során összeütközésbe kerültek mindazokkal, akik az útjukba akadtak és akadályozták őket mozgásukban. S vannak a modern kori expanzív háborúk, melyeknek kikoholói

egyszerűen kiszorítják korábbi életterükből azokat a népeket, amelyek évszázadok vagy évezredek óta azon a területen élnek. Netán másokra uszítják őket, ahogyan a mostani migránsterjeszkedés jelei mutatják. Rendeltetésük persze az, hogy másoknak csináljanak helyet, mert amint az őslakosokat kiszorították, őket egyszerűen le fogják mészárolni a mai háborúk kieszelői. A különbség itt már nem 'u' és 'v' között lesz, s még a 'w' se fogja eldönteni a vitát. Csupán annyit lehet tudni, hogy ezek a rafinált hadviselési formák semmit nem oldanak meg, mert az egyre halmozódó, mert mesterségesen gerjesztett gyűlölet csak tovább gyarapszik, a végkifejletre pedig még gondolni is rossz. Túl sok fegyver van primitív törzsek kezében, őket pedig a fanatikus gyűlölet hajtja mások kiirtására, ezt még csak nem is titkolják. Előbb lőnek, bombáznak, mint gondolkodnának. Azt majd csak jóval később teszik meg, amikor tetteik következményei visszafordíthatatlanok lesznek.

Sziklarajzok. A Föld legkülönbözőbb helyein találunk rájuk. Ezek voltaképpen az őskor fotóalbuma, ha nem szentségtörő ilyen kifejezést használni rájuk. Mondjuk akkor galériának, mert az már közelebb áll az archaikus művészi ábrázolás fogalmához. Vajon hogyan született meg az első művész lelkében az igény, hogy sziklarajzokban örökítse meg önmagát és társait, valamint az általuk leteríteni kívánt állatokat? Kinek akart üzenni ezek által? Csak egy ihletett pillanat volt, vagy voltak úrlények, akiket tisztelt, és mikor el kellett vándorolnia egy helyről, akkor ezeket a képes üzeneteket hagyta maga után? Netán olyan funkciója volt, mint a templomi festményeknek, freskóknak, melyek egyszerre szolgáltak vallási és esztétikai, művészeti célokat is? Nem sokat tudunk az embernek ezekről az ösztönös megnyilvánulásairól, de jó felfedezni őket. Mint ahogy minden művészet, ez is megkapó, és gyönyörködtet.

Újabb különös üzenet a múltból. Egyik unokahúgomtól értesülök, hogy édesanyja, aki unokatestvérem apai ágon, évekkal ezelőtt könyvet írt az alföldi tanyavilágról. Ez nyomtatásban jelent meg, igen korlátozott példányszámban (250), belőle már nincs a tulajdonukban egy se. E-mailben küldik át, és én, ahelyett, hogy írással foglalkoznék, nem tudom megállni és azonnal olvasni kezdem. Rendkívül olvasmányos, műfaját tekintve az énregény és a szociográfia érdekes keveréke. Édesapám családjának története bontakozik ki belőle. Rájövök, hogy róluk sokkal kevesebbet tudok, mint az anyai ágról, amit eddig a XVIII. századig vezettem vissza a családi biblia alapján. A leírások viszont hitelesek, mindenkire ráismerek, képszerűen látok Juliska könyve alapján. Munkapéldányt kaptam belőle, amin én is tovább dolgozgatok, javítgatom az elütéseket, elírásokat, ahogy szerkesztő koromban megszoktam a mások írásaival kapcsolatosan. Az általam ismert háborús epizódok kiegészülnek Juliska személyes élményeivel, ezentúl másként fogom látni őket. Apai nagymamám alakja is megelevenedik a történetben. Eddig csak a megsárgult fotográfiáról ismertem, mint sokgyermekes szépasszonyt, a könyvben alakja viszont él, valóságos matriarcha a maga kis birodalmában, ahogyan menyé szülésénél segédkezik és irányít, míg a falusi bábaasszony meg nem érkezik. A könyvnek kb. egyharmadát olvastam el eddig, és igyekezni is fogok vele, mert névnapi ajándéknak szánom Dani unokaöcsémnek, aki számára a legszebb meglepetés lesz a rajongásig szeretett Papáról. Minden unoka őt tekinti példaképnek, az ő múltjáról ismereteket szerezni, méghozzá szépirodalmi alkotás formájában, nagy élmény lesz.

Juliska azt állítja a középpontba, ahogyan a szülei (édesapám legidősebb bátyja és felesége) a semmiből teremtik meg kisbirtokukat, majd középirtokukat, ami végül mintabirtokká válik az egyébként nem túl termékeny békési vidéken. Emléket állít továbbá a tanyasi iskolának és az ott tanító elhivatott tanítóknak, akiknek munkáját dicsérik az onnan indult, s utóbb jóval magasabbra jutott parasztgyerekek történetei is. A történet vége meglehetősen lehangoló. A kisbirtok, ami vidéki

viszonylatban nem is olyan kicsi, a kommunista rögeszmék jegyében a téész birtokába kerül, „természetesen” erőszakos úton. A rendszerváltás után széttörik az egész, mára ugyanolyan elhagyatott, elgazosodott és terméketlen vidékké vált az egész, mint eredetileg is volt, mielőtt Viktor bácsi kezelésbe vette. Emberi történet, tipikus eset ez is. Az egyik ember vasszorgalommal dolgozik, éhezik, hogy a családja előbbre jusson, a másik pedig élvezettel, kéjelegve rombolja le a teremtésre született kezek minden munkájának eredményét, beteljesítve ezzel egy sátáni átkot, ami szerint hiábavaló az anyagot gyarapítani, a sátán ganaja úgyszólván a sátáné lesz, vagyis az enyészete, visszahullva annak elátkozott léte értelmébe: a sárba, a semmibe, a nihilbe. A család története azért nemcsak tragikus fordulatokban gazdag, bár ezek is akadnak szép számmal a historia domusban. Én mindmáig mosolygós, kellemes, jómodorú, jólnevelt, udvarias, szorgos-dolgos, értelmes emberekre emlékszem vissza, ha családom tagjaira gondolok. Az asszonyok szépek voltak, sőt gyönyörűek, a férfiak délceg termetűek, öregemberként is szép külleműek, vonzóak a másik nem számára. A nők közül aztán sokan csúnyán elhervadtak (hervadtunk), mert nehéz élet jutott nekünk. Ezt nem panaszképpen jegyzem fel, csak életrajzi adatként, nincs mit szépíteni rajta. A néni, bácsik, a Papa is így dolgozta fel: amin nem tudtak változtatni, azon nem keseregtek sokáig, mert mindig lépni kellett tovább, újabb megoldásokat keresve. Szívből remélem, hogy az én könyveimet se vádiratként értelmezi a Kedves Olvasó, hanem hűségesen, igaz formájában lejegyzett történetként.

Rudiról találok pár adatot az Interneten is. Egy részét pontosítani kell, mert nem egyeznek az általam jegyzettekkel, amik pedig a Rudi által elmondottakkal egyezők. Kiállítások nyomaira bukkanok olasz galériák honlapján: 1972, 1973, 1979, 1984. Az Arnot Galéria, ami New Yorkban székel, szintén jegyzi egy festményét, az ő anyaguk szerint realista festő, ami persze csak részben igaz, mert láttam én különleges szürrealisztikus és absztrakt képen is dolgozni, és egy litográfiáját is, ami megint csak álomszerű, leginkább mágikus realista, bár sok részletesen kidolgozott elemet is tartalmaz, tehát műfajilag nem szimplán realista. Fogalmaim szerint a realista megnevezés se leminősítő, mert azokhoz tartozom, akik régóta megcsömörlöttek a sok művészi formájú mellébeszéléstől, túlzásba vitt absztrakt megformálástól, és őszinte vágyakozással tértünk vissza a figurálishoz, valamint a hagyományos versformákhoz, festészetben, szobrászatban az esztétikus igényekhez, hogy a többi társművészetet már ne is említsük. Német galériákat viszont nem sikerült fellelnem, ahol forgalmazták volna a műveit. Elmondása szerint németek vásároltak tőle szívesen a 60-as években, és jól is fizettek a rézkarcaiért. Restaurálok egy életművet, ha sikerem lesz hozzá. Így összegezném a mostani tevékenységemet. Ez megint más műfaj, mint amiket eddig műveltem. Soha nem unom el magamat. A művészet is olyan változatos, mint az Univerzum. Bár sok benne az analógia, a variánsok száma mégis olyan sok, szépséges és gyönyörködtető, hogy csak rájuk kell közelíteni, ahogyan a Hubble teleszkóp teszi az űr távoli sarkaival. Soha nem egyforma, amit talál bennük, de hogy szépek és fenségesek ne volnának, az egyszerűen rágalom.

Vajon a Föld mint élőlény meddig túri el a hátán a rajta élősködő, dúló és pusztító ember garázdálkodásait? Nem tudom másként látni, mint hatalmas élőlényként, saját, külön lélekkel rendelkező „személynek” a Földanyát. Óriási, termékeny, az antik világ által feltétlenül nőneműnek tartott élőlénynek, aki számtalan szépséges életformával és élőlényvel ajándékozta meg a világot. Jóllehet kozmikus értelemben véve az ő élete is véges, sőt talán nem is olyan hosszú, mint az nekünk, földlakóknak tűnik, mi mégis kiragadjuk ezeket a pillanatokot, melyek esetleg a csillagmásodperc töredékének se felelnek meg, annyira mulandóak és átmenetiek. Maga a szilárd kéreg is, amely számunkra stabilnak és konstansnak tűnik, folyamatosan úszik, mozog és eredeti helyzetéhez képest azt se tudni, most éppen hol van, pedig ezen a mozgó, csúszkáló, repedező valamin hatalmas hidak épülnek, földrészeket is áthidaló építmények, vonat-, hajó- és repülőjáratokat igazítanak hozzá. Völgyhidak ívelnek át mélységes szakadékok fölött, hogy embertársaink közlekedni tudjanak rajtuk. Felhőkarcolók milliói merednek az ég felé csúf emberi mementóként egy korról, mely uniformizálni akarta az egész emberiséget. Megfosztani a színes egyéniséget éppúgy, ahogyan a tömegembert, a különállás, a saját egyéniség lehetőségétől, és ez egyként vonatkozik egyénekre, mint népekre.

Nem tudom, mennyi idő szükséges hozzá, hogy ezek az építmények leomoljanak, mert alattuk a földkéreg annyira elmozdult eredeti helyzetéhez képest. Ezek a gondolatok akkor támadnak bennem, amikor a monumentális alkotásokat látom. Különös érzés azt is végiggondolni, hogy a földkéreg, mely egészen vékonyka dolognak számít csupán a Föld felszínén, hogyan függ össze a mélyebb rétegekkel. Folyók, tavak, tengerszemek, s mindenféle vízfolyás él rajta, kissé belemélyedve, s valahogyan rejtőzve az emberi szemek elől. Nos, ezek a vízfolyások évezredek óta azonos útvonalon futnak, vagy mi legalább is úgy hisszük, hogy ezek konstans elemei a földfelszíni tájnak, a domborzatnak, mégis meglehet, hogy sokat változtak időközben. A Fekete-tenger és a Kaszpi-tó környékét, melyet gyakran emlegetnek az egyik özönvíz helyszínéneként, visszamenőleg azonosnak tekintenek egykori képével. Holott, ha van valami, ami folyamatosan épít, rendezkedik és minden átszervez, átalakít, az a víz, a vizes környezet. A most lapos felszín, az alföldi környezet egykor víz-borította terület volt, ha előbb nem, az özönvíz után egy ideig, amíg a víz még ennél is alacsonyabban fekvő területet nem talált magának, ahová levonulhatott.

A földkéreg vékonysága is relatív, hiszen hatalmas hegyeket, sőt hegységeket képes elhordani a hátán. S nemcsak úgy, balanszírozva, ahogyan a cirkuszi akrobaták, hanem évezredekken, százezer éveken keresztül egy helyben állva. Még akkor is, ha ezeknek a mozgása, alakja, nagysága eredeti helyzetükhöz képest sokat változott mára. Tehát ők is mozognak, változnak, mint minden dolog és élőlény a világon. A Himalája, az Alpok, az Andok óriásira tolódott, fel, a magasba, ég felé törő szándékkal és reménnyel. Kontinensek aljzatközete feszült egymásnak, s feszül ma is. Ez fogja lerombolni a Himalája tiszta csúcsait és a rajtuk élő országokat, népeket, és ugyanez az erő fogja egymásnak tolni az afrikai kontinenst és az európaiat, majd ugyanolyan magasra építeni az Alpokat, mint amilyen most a Himalája, sőt még annak magasságát is túl fogja építeni ezzel a mélyből felfelé ható erővel, mely eltörli egykor az általunk olyannyira csodált Mediterráneumot, a nyugati kultúra bölcsőjét. Hátán csodálatos építményekkel, műalkotásokkal, tereptárgyakkal, az emberi lét szépséges kellékeivel. És gigantikus erők fogják leontani a Machu Picchu csodáját is, csak mert a világ mint építmény soha, sehol nem lehet konstans. Csupán a változás az állandó benne. Isten úgy gyurmázik velünk, ahogyan a szobrászat alapjait tanuló gyermek a képlékeny anyaggal, a sárral vagy a gyurmával. Talán egy egyre tökéletesedő műalkotás előtanulmányai vagyunk csupán. Amivel

próbálkozunk, az legfeljebb művészi szép lehet, esztétikus, de Istenhez és az Ő műhelyéhez képest valami óvodás szintű kezdetleges rajzzal azonos értékű. A tökéletessel akkor ismerkedhetünk meg, amikor a természet száz csodáját bámuljuk meg: a művészi szinten és formában megmintázott madarakat, a fenséges, pompás, hatalmas fákat, melyek tiszteletet ébresztenek minden valamire való emberben. A természet nagy templomait, amelyeket a kultúremlő csodálattal és hódolattal közelít meg, míg a durva, lealjasodott lelkiüteműek gorombán, vadul és érzéketlenül.

A háborúból visszatért férfiak már soha többé nem lehetnek ugyanolyanok, mint előtte voltak. Az emberi létezésnek olyan szintje alá süllyedtek, mert pusztítaniuk kellett, hogy onnan újraépíteni önmagukat heroikus erőfeszítésekbe kerül ugyan, mégse lehet sikerrel megtenni. *Fekete Ibolya: Chico* c. filmje, valamint a skót *Ken Loach: Carla dala* c. filmje mondanak erről sok valóságosat. Az itthon maradtaknak sejtelve sincs róla, mit élnek át a besorozottak, akik többnyire semmiféle közösséget nem éreznek a háborúval és az azt propagálókkal. *Roger Martin du Gard* első világháborús regénye vagy *Gyóni Géza* megrendítő verse, a *Csak egy éjszakára...* beszélnek erről hitelesen. A háború azonban időközben egészen más fogalommá és kategóriává változott. Napi szinten látott és ásitva továbbkapcsolt TV-hírré, és egészen addig talán még unalmassá is, míg az aljasul szervezett és emberi közösségek ellen irányított terrorizmus formájában ismét rá nem rontott a civilizált világra.

A közkatonák, de még a tisztikar se tehetnek arról, hogy háborúba vezénylik, besorozzák őket, ott pedig azért jutalmazták őket, ha minél derekasabban állnak helyt, azaz minél profibb módon ölik-gyilkolják egymást. Ez talán morbidul hangzik, mégsem az. A háborút ugyanis soha nem azok vívják egymással, akik összeakasztották a bajszukat, a legmagasabb állami szinten tehénkedő arisztokrácia vagy politikai elit, hanem mindig a belekényszerített kismember. Vele tolnak ki a legjobban, mert egy aljas személynek könnyű azonosulnia a saját alantas ideáljaival és ezekért akár közelharcot is vívnia, ám az átlagembernek nem. Ő a békéből indul a háborúba, ahol teljesen kiforgatják a világát, eszményeit, addigi fogalomrendszerét. Önmagával való meghasonlásáért senki nem kárpótolja, tőle senki nem kér bocsánatot, mert megcsönkítették a testét, tönkretették a lelkét, mentálisan ronccsá vált az embert és idegeket próbáló háború során. Ő, nem. Mikor hazakeveredik, akkor szembesül a további borzalmakkal, hogy a feleségét, lányát, unokáját megerőszakolták (újabb kori háborúkban már a fiát és a nagymamát is), házáat kifosztották, esetleg porig bombázták. Meghaltak a családtagjai, barátai, szomszédai, és neki egy teljesen új, más közegben kell élnie azontúl. Olyan hitvány rendszerekben, mint pl. a kommunizmus újabb megaláztatások várnak rá, mert még azt a lehetőséget se kapja meg, hogy békében újjáépítse a házáat, visszailleszkedjen a családjába. Ehelyett még rá is fogják, hogy ilyen vagy olyan –ista, s emiatt történt minden borzalom, holott neki volt a legkevesebb beleszólása a dolgok folyásába. Hadisarcot fizettetnek vele és nemzetével, pedig őket bombázták tönkre, beszolgáltatások várnak rá, padláslesöprések, amelyeket nehezen él túl, ha túléli egyáltalán. Beetetik, majd jól átverik. A háború kezdetekor, és utána is. Beverik a téeszbe. Máshol hiteket vetetnek fel vele, hogy rendbe hozathassa a házáat. Mikor már totálisan eladósodott, behúzzák a csőbe a soha vissza nem fizethető kölcsönökkel. A háború utáni időszakok soha nem a megnyugvás és felépülés lehetőségével folytatódnak és zárulnak, hanem a vén szemét háborúcsinálók káröröméről és kézdörzsölő kapzsiságáról, amellyel az újjáépítés lehetőségére lecsapnak. Nekik mindez csak üzlet. Ők senkivel nem osztozkodnak, senkit nem kárpótolnak, sőt még tiszteletet is követelnek maguknak. Köztiszteletet, mert annál lejjebb nem adják. Nem lehet mást mondani erre a szemléletre, minthogy alantas. Képviselői minden emberi létezés legminimálisabb szintje alá süllyedtek. „Gödörben vagyunk, mélyebben a béka ülepénél...”, idézhetjük ismét Weöres Sándort. De végül is a háború is egy közösségi „alkotás”. Két huncut ember van: az egyik, aki műveli a

disznóságait, a másik, aki túri, tanultam egykor a Papától. Miután már öntudatra ébredtünk és látjuk, honnan fúj a szél, legújabb kötelességünk, hogy lerázzuk magunkról ezt az emberi ragacsot, az önmagát jól elbarikádoló háborúszervező és végrehajtó hatalmakat, hatalmasokat. Ő úgylis csak az ököljogból ért. Hát meg kell adni neki, mielőtt még jobban elszemtelenedik.

A Föld, a sokat sanyargatott, eközben még jobban fellázad a rajta vírusként élősködő emberi fajzat ellen (definíció © Márai Sándor). Jól teszi. Neki is élnie kell. De most vagy ő, vagy mi. A harcnak csak a kezdetén vagyunk, a végkifejlet mindnyájunk előtt ismeretlen. Csupán annyit tudunk, hogy akinek egy csöpp esze van, az a bennünket éltető és eltartó Föld mellett van. Azokat kell eliminálni, akik ellene cselekszenek napi szinten.

Az űrkutatás hajnalán, mikor még kezdetleges technikákkal (nem technológiákkal!) rendelkezett csupán az emberiség, nem sokat lehetett tudni a Vénuszról. Még élt a hiedelem, hogy az is egy élhető bolygó. Később, mikor már leszállni is képes űrszondákat küldtek, kiderült, hogy a szomszéd bolygó klímája rég tönkrement. Üvegházhatás alatt él vagy haldoklik tovább, hatalmas tűzhányók árasztják el kéndioxiddal és egyéb mérges gázokkal a légkörét. A primitív létformák meglétét nem zárják ki a tudósok, de semmit nem lehet tudni ezekről. Miközben a közeli kőbolygókat kutatják, folyton elterelődik a figyelem magáról a Földről, saját szülőhelyünkről, melyet illene megbecsülnünk. Ehelyett már a következő, távolabbi kőbolygó, a Mars benépesítésén agyalnak a nem ép felelősségérzettel bíró tudósok. Felmerül a kérdés: valóban nincs más megoldás, mint elköltözni innen? Azoknak persze, akik a kiváltságosok kasztjához tartoznak majd. Mert egy egész földnyi népeiséget képtelenség kitelepíteni innen. Nincs is szándékában a tagadhatatlanul elitista szemléletű filmkészítőknél, sem megbízóiknál. Az okok kutatása sem egyértelmű. Mindig van egy koncepció, mely szerint egy idő után kimerülnek anyabolygónk készletei, az egyre fokozódó mezőgazdasági termeléssel még jobban kizsákmányoljuk a további tartalékokat, s végén marad egy lerágott csont, egy élhetetlen Föld. Felelős magatartásra nevelés helyett továbbra is a parazita szemléletet erőltetik, holott a teljes környezettudatos viselkedéskultúra megmenthetné a most pusztulásra ítélt csodálatos műalkotást, a Természetet. A gazdagok önzése és kapzsisága helyett mindenkinek meg kellene tanulnia takarékosabban élni. Az öngyilkos nyugat most Európára szabadítja Fekete-Afrika lakosságának jelentős részét, ahelyett, hogy abbahagyná Afrika végleges tönkretételét, leállítaná a permanens háborúkat, hazavonulna és a saját portáján söprögetne azontúl. De hát a modernkori gyarmatosítás nem erről szól, nem is hisszük, hogy ez a közeljövőben megvalósul. Álmodni azért még szabad...

Csupán halkán jegyzem meg, hogy a Naprendszeréről, annak elemeiről alkotott tudásunk is véges és hiányos. A minap kaptam fel a fejemet egy hírről: a Nap jóval több szenet termel, mint egy nem túl távoli csillag, melynek égi kohója még a tisztább hidrogén-hélium csereberénél tart. A szén és a víz, melyek égési melléktermékek egy ilyen égi atomreaktor esetében, valahová eljutnak az űr végtelenjén át. Mint ahogyan azok az egyéb elemek is, amelyek különböző hőfokokon állítódnak elő a csillagok hanyatló életszakaszának során. Az egyre táguló csillag pedig fokozatosan bekebelezi a hozzá legközelebb álló planétákat. Mivel az emberiség története igen fiatal a Földön, nem tudjuk, hogy a jelenlegi felmelegedési időszak csupán az emberiség gondatlanságának köszönhető, vagy periodikusan tér vissza, azok kihalását vagy meggyérülését okozva, akik nem képesek megbirkózni a szélsőséges klíma jelentette kihívásokkal. Ha az előbbi a forgatókönyv, akkor meg kell természetesen vizsgálni bolygó-szomszédaink előtörténetét és jelenlegi klímájukat, valamint azt, hogy a felmelegedés összefügg-e a Nap fokozatos tágulásával és az általa kibocsátott hőmennyiséggel, káros

anyagokkal és sugárzásokkal. A Merkúr egyik oldala túl forró, a másik túl hideg ahhoz, hogy ott akár ideiglenesen is tartózkodni lehessen. A Vénusz klímája emberi, földi mértékkel mérve lakhatatlan, légköre mérgező. De hiszen a Földnek is voltak korszakai, amikor telítve volt mérges gázokkal a légköre, nagyobb vulkanikus korszakaiban, és a sztratomolitikus kezdeti oxigéntermelésekor. Egyéb korszakokban, amelyekről kevés ismeretünk van. Mármint képszerű ismeretünk, mert a pusztulást is ahányan vagyunk, annyiféleképpen képzeljük el.

Ha a Nap tömege már növekszik és ez kihat a hozzá legközelebb található bolygókra, akkor nekünk is valóban terveznünk kell, illetve végiggondolni, van-e terveznivalónk még. A változásokhoz egy darabig alkalmazkodni tudnak az élőlények, jobban mondva a legéletrevalóbbak, akik/amelyek képesek rá, de a negatív hatások alatt egyre inkább degenerálódnak fognak és torz életformákat örökítenek tovább. Érdemes ezeket az elkorcsosult élőlényeket és létformákat átvinni egy másik bolygóra, mely még tisztább és fejlődésképesebb időszakát éli? Az életformák egyedi halandóságának kérdése is felmerül: egy-egy faj fennmaradásának ideje (és egyeduralma) nem mérhető évmilliárdokban, de még százezer években sem talán. Ha a jégkorszakok nagyjából ötvenezer évente ismétlődnek a Földön, ellehetetlenítve a legtöbb élőlény számára a túlélést, akkor elképzelhető, mekkora lehetetlenség annak elvárása, hogy a ma ismert energiaszolgáltatásokra lehessen építeni a mára jócskán elkényelmesedett emberiség ellátását egy olyan korban, amikor még a napenergia is visszaverődik az úrbe a csupa jég és hó földfelszínről. A táplálékszerzésről nem is beszélve. Minél kevesebb faj éli túl a megpróbáltatásokat, annál kevesebb lesz az élelem. A növények végképp nem fognak tudni megmaradni jéghideg körülmények között. De jobb nem is gondolni erre. Részben jogosnak ítélem, ha a Földanya leveti végre hátáról a rajta élősködőket, másrészt viszont fáj a szívem mindazért a nagyszerű alkotásért, amelyekkel ezt az eszmefuttatást elindítottam. Ki tudja, hány remekmű hever az óceánok mélyén, vagy olvadt be az olvadt kőzetes világba, ahol aztán új anyagot gyúr belőlük a játszó gyermek módjára alkotó Földszellem? A Biblia még említi olyan eseményeket, amikor a föld egyszerűen megnyílik, majd a rémült emberek egy részét elnyeli, a többiek közül pedig csupán kevesek élik túl a kataklizmát. Etiópia, Eritrea alatt is valami hasonló készül, és ez kihatással lesz minden környező országra, az egész mediterrán övezetre.

Külön kérdés a nagy gázbolygók mibenléte. A legnagyobb, a Jupiter a szemünk láttára nyelte el egy üstökös szétszakadt darabjait, mint ahogy már számtalan égi törmelék kebelezett magába hosszú és eseménydús története során. A kérdés csupán ennyi: a mindmáig gázbolygóként aposztrofált óriás a hatalmas mennyiségű gázon kívül mi mindent tartalmaz? Vannak benne szilárd anyagok is, vagy mindent elgázosít, mikor elnyeli az átláthatatlan légköre? A sarki fényt pedig, amit rajta is megfigyeltek, ahogyan a Szaturnuszon, miféle anyag(ok) mágnesessége okozza? Ismerve az analógiákat, melyek az Univerzum teremtményeit jellemzik, nem sok a variánsok száma.

Kissé eltávolodtunk mindennapi világunktól és annak kérdéseitől. A mostani legcsúnyább és legdurvább jelenség a közvetlen környezetünkben, ahogyan a szomszédban pusztítják ész nélkül a fákat, mert új lakónegyed épül. *Mivel az erdőket, ligeteket már nem pusztítani kellene, hanem tömegével telepíteni, ha védeni akarjuk a légkör egészségét, törvényileg kellene szabályozni, hogy a fákat védeni szükséges, az efféle rombolást is keményen szankcionálnám.* Külföldön már vannak technikák, amelyek segítségével egészen nagy fákat is át lehet telepíteni máshová, csupán arra lenne szükség, hogy pár értelmes és élelmes embert kiküldjenek tanulni ezen technikák elsajátítására, majd hazatérésük után erre szakosodnának. Ugyanakkor vállalniuk kellene, hogy ezt a tudományt továbbadják másoknak. Melléjük megalakulna egy ügynökség, amely közvetítene az egyik helyen

főlösléssé vált, máshol viszont nagyon is szükséges fák ügyében, azaz felmérné az igényeket, így a fákat nem irtanák ki, csak áttelepítenék. Természetesen van ennek hagyományos módja is, hogyan tervezzék meg az újonnan építendő házakat és környezetüket. Értelmes építészek ennél bonyolultabb feladatokat is meg tudnak oldani. Ha megnézzük a régi városképeket, a mostani kocka, gúla, téglalap, henger alakzatokkal szemben egészen szép formák is jelen voltak. A házakat nem élirelapjára gondolták elhelyezni, hanem egészen romantikus utcaképek alakultak ki egy-egy invenciózus építész tervei alapján. Az egi Panakoszta-ház és a vele egybeépült Szenátor-ház, úgy tűnik, hogy maradék telekre épült, mégis központba helyeződött és meghatározza az utcaképet, nem is akárhogyan. Vonzza a szemet, formáival és elhelyezkedésével gyönyörködtet. Egerben egyébként is sok az épületszobrászati elem, még az egyszerűbb polgárházakon is találni szőlődísz, rokokó girlandokat, a házak tetején amforákat, a barokk házakon szoborfülkéket, s azokban szentek szobrocskáit. Mindezt elegendő volna a művészek fantáziájára bízni, ahelyett, hogy merev elgondolásokat és előírásokat erőltetnek rájuk. Ez természetesen feltételezi az is, hogy az építészek is művészek legyenek, ne pedig olyan protekciós kontárok, mint a 60-as években épített modern színház tervezője, vagy azok, akik a förtelmes kinézetű szocreál lakótelepeket kiagyalták. Néhai kollégám, a kedves emlékű Lupus elmondása szerint ezek között akadt olyan is, aki elfelejtett lépcsőházat tervezni egy ilyen modern házhoz, s csak építkezés közben vették észre, a panelek összerakása közben, hogy az ott lakóknak nem lesz hol közlekedniük. Ekkor sebtiben terveztek vele utólag egy függőfolyosót, ami télidőben a negyedik emeleten közlekedve, egy templomtorony cúgos árnyékában nem annyira lehetett barátságos, de a botrányt sikerült elkerülni, mielőtt a lakók még ráébredtek volna, hogy a lakásuk megközelíthetetlen, tehát lakhatatlan☺)) Nos, ehhez képest a fák kímélete sokkal kisebb akadályt jelent, csupán kellő figyelem és némi értelem szükséges hozzá.

FRIDÉL 2014

Szélesebben kutatom néhai festő-grafikus barátom emlékeit a még élő kortársak között. Jó pár túlélő kortársa van, közülük többen is interjúképesek. Szinte a végkimerülésig hajszolom magamat, mert a jövő hétig össze kell állítanom egy listát a meglátogatandók közül, többek között Rudi volt gondnokával kellene találkoznom, mert dokumentum-anyagot ígért kiadni a náluk már fölöslegessé vált iratok közül. Ahogy az Interneten keresgélek, úgy érzem magam, mintha a Hubble-teleszkóp művészeti mását irányítottam volna rá egy területre, és onnan egyre több képre, adatra bukkanok. Amit most tudok, az alapján még nem lehetne egy egzakt adatokra hagyatkozó életrajzi könyvet megírni és megszerkeszteni, de nagy művészi rendetlenségben halmozódnak fejezetről-fejezetre, azaz részletről-részletre a most születő mű mozaikjai.

Voltaképpen találkozhattunk volna is, Rudi és én, mikor Budapesten éltem. Én egyetemre készültem, ő már befutott művész volt akkoriban. A legforgalmasabb belvárosban volt műterme, Alfa Romeón szaladgált (Gyulai Líviusz elmondása szerint), s talán csak egyetlen helyszín volt, ahol összefuthattunk volna, a Fészek Klub, ahová unokatestvéreim elvittek egyszer. Mindez feltételezés, viszont adalék ahhoz, mekkora rendező a Jóisten. A két életpálya akkor már közelített egymáshoz, de találkoznunk csak akkor lehetett, amikor Rudi nagyjából hét éve Olaszországban élt, én pedig akkor voltam végzős hallgató Szegeden és ösztöndíjasként Rómába mentem tanulni. Előbb meg kellett ismernem Huszárik Zoltánt, aki bemutatta nekem Görög Rezső, azaz Rudi Gorog barátját, akivel a legintenzívebb szellemi életet éltük, miközben a padovai egyetemről átkértem magamat a rómaira. Padova nyirkos téli klímáját nem bírtam elviselni. Olyan fejfájást okozott nekem a Pó közelségétől párával, szmoggal telített levegő, hogy valósággal elmenekültem onnan. A római egyetemet viszont időközben lezárták diáktüntetések miatt. A diákság az akkor belügyminiszter Cossiga ellen tüntetett, elfoglalta és lezárta az egyetemet, engem is csak komoly motozás után engedtek be, s nem is nagyon vágyakoztam vissza azontúl. A tervezett irodalmi tanulmányok helyett művészettörténeti, tengerbiológiai, zenei és képzőművészeti stúdiumokat folytattam Rudi jóvoltából, akinek vendégszeretét élveztem három hónapig. Ebből lett egy több évtizedes barátság, amely megint csak mozaikszerű epizódokból tevődik össze. Közeledés, majd megint távolodás, a napi rutin kötöttségei – itt és ott. Nekem gyermekek, család, a fiúkkal járó felelősség akkori feladatai, neki a napi megélhetés, esetleges kiállításokra való felkészülés, a megrendelések teljesítése időre. Időnként levelek, telefonhívások (mármint Rudi hívott, mikor már nekünk is volt telefonunk). A fiatalabb nemzedékeknek külön el kell magyarázni, mennyire elmaradott volt az ország (az elvtársak jóvoltából) ezen a téren. Valósággal reszkettek, hogy a közönséges halandónak telefonja, egyéb technikai felszerelése legyenek, mert örökös kémmaniától szenvedtek. Mindenkiben kémet gyanítottak, mindenhová spicliket állítottak, ami megmérgezte a kommunikációt, holott az természetes lett volna az azonos társadalomban élők között. Hála Istennek a fiatalok most szabadabban élhetnek, s amit itt leírok, az nekik már legfeljebb történelem, olvasmányélmény (ha egyáltalán olvasnak még), távoli, idegen tájként ható, megfoghatatlan dolog, túl az érzéki tapasztaláson. Még akkora élményt se ad, mint nekünk a szüleink ifjúságát idéző régi magyar filmek, amelyekből rekonstruálni lehet valamit egy olyan korból, amelyről a háború után hallgatni illett. Ha az egykori társadalom-csináló elemeken múlna, ma se szólalhatnánk meg, mert ők akarnak mindenkit túlharsogni a legtöbbször csak badarságokat és ostobaságokat soroló mondandójukkal.

Pár nappal ezelőtt, elunva a parttalan és értelmetlen levelezgetéseket és elemezgetéseket a Bartók Rádióban, vajon Shakespeare nevét e-vel vagy é-vel kell ejteni, beírtam én is, és kifejtettem, hogy egy

akkora sztár nevét, aki a világirodalom és az egyetemes kultúra egén az egyik legfényesebb csillag volt, mégis csak illik helyesen kiejteni. A mai nyelvészet már arra hajlik, hogy minden marhaságot megengedjen, csak mert elterjedt az a torz szemlélet, miszerint óvakodni kell a szigorú kritikától, nehogy szegény fiatalság/nagyközönség megorroljon, és leminősítsen bennünket, csak mert erre is lehetősége van. Ma már nemcsak a zsűri szavaz, hanem a közönség is fricskázhatja a zsűrit, mindenféle negatív kommentek beküldözgetésével. Az iskolákban hasonló a helyzet. Az egy dolog, hogy a tanárok milyen osztályzatot adnak a diákoknak, de van ellen-osztályzat, amikor a diákok értékelik a tanárok teljesítményét. A rossz tanulók ilyenkor igyekeznek bosszút állni a szigorú tanárokon, vagyis viszont-leminősítik őket, csak mert lehet. A tanulmányi felelős tanár megfigyelembe veheti ezeket az éretlen szavazatokat, és akár szankcionálhatja is a fegyelem vagy tanulási szigor tekintetében hajthatatlan kollégákat, vagy leépíthet, mint engem annak idején, elit gimnáziumi tevékenységem lezárásával.

A rádiós levélben kifejtettem, hogy senki nem szereti, amikor a nevét helytelenül ejtik ki, mert ebből nemcsak torz dolgok sülnhetnek ki, hanem olykor egészen vulgárisak. A lengyelek épp fordítva ejtik az 'sz' és az s' hangzókat, mint a magyarok. Szeged nevét pl. Segednek, ha külön meg nem tanítjuk nekik, hogyan helyes. Ez nemcsak azért fontos, hogy mások ne röhögjenek a szegediekén, hanem egymás nevének tiszteletben tartása egyúttal köteles tiszteletadás is egymás iránt. Mivel azonban a közéletben szinte mindig a félművelt ember a hangadó, ő mindenkit túlharsog és másoknak marhaságokat sulykol. Az intelligencia ezzel szemben halk, esélye sincs, hogy másokat túlkiabáljon. Ezért helyesebb, ha megfelelő, hagyománytisztelő kiejtéssel mondjuk ki, s nemcsak a legnagyobb szellemóriások neveit, hanem a közönséges halandóét is.

Amerikai barátaim mesélték, hogy az ottani magyarok soha nem adják fiaiknak az egyébként szépen hangzó, patinás magyar neveket, mint Szilárd vagy Csaba. Ezeket ugyanis Szilinek és Csabinak becézik, ami angolul nevetségesen hangzik: chubby, azaz pocakos, silly, azaz hülye, buta. A gyermekek hajlamosak a csúfolódásra, néha egészen kegyetlen tréfákat űzve a bevándorlók gyerekeiből, ezért „jobb a békesség” alapon a magyar kisfiúk nincsenek kitéve ennek a kínos helyzetnek. Pedig ezek a becenevek még csak nem is jelentenek csúnya dolgokat, de családneveknél már nincs változtatási lehetőség, mindnyájan azt viseljük, amit születésünk, illetve házasságkötésünk kaptunk. Senki nem gondolná, hogy az én lánynevem, a Nagy mekkora derűtséget váltott ki a lengyelekből, akik a traiskircheneri láger irodájának ablakában kifüggesztett listát böngészték. Naponta oda írták ki, kinek érkezett levele, így nem tolongott mindenki az amúgy nem túl tágas irodákban, zavarva az alkalmazottak munkáját. Nos, az én lánykori családnevem lengyelül egy közönséges melléknévnek felel meg. 'Nagy', 'naga' jelentése: meztelen. Mi magyarok pedig a cseh Pospisil néven derültünk, és még sok egyéb nevet idézhetnénk, ami komikusan hangzik egy idegen ajkú számára, csak mert az azonos alakú szavak hagyományosan más jelentéstartalomhoz kötődnek más nyelveken. A cseh név női változata Pospisilová☺))

A nyár hamarosan eltelik. Pár nap, és a napsugarak bágyadtabban fogják melegíteni a földet, a nappalok pedig fokozatosan rövidülnek. Egyre korábban sötétedik, egyre később virrad. Az ősze nem szívesen gondolok még, a nyári választóvonal mindig augusztus 20. Addig van hátra pár nap, s ha maradéktalanul nem is lehet élvezni a már nem túlzott meleget, mert a szomszédban őrült tempóval irtják a fákat, folytatják a környezetpusztító tevékenységet a két megzakkant milliárdos elképzelései alapján, azért mégis ajándék ez az idő. Lassan ott tartunk, hogy a verseimben korábban megörökített idilli tájból semmi nem marad. Csak annak lesz fogalma róla, milyen volt, aki a könyveimet kinyitja. A

mostani fűrészeselek azt a barbárságot is elkövetik, hogy élő, lombos fákat támadnak meg és irtanak ki, sokukat a patak ártere fölötti állami területre hányva, ott pusztulni hagyva. Később, ha a fák majd nyugovóra térnek, még rosszabb lehet a helyzet. Akkor még vadabban irthatják kedvenc fáinkat, fő oxigénforrásunkat ebben a betonrengetegben. A pusztasággá változott környezetben „természetesen” csak akkor kezdenek majd el gondolkodni, amikor a károk visszaállíthatatlanokká lesznek. Csak mert az úr végtelenjén kívül az emberi butaság a legnagyobb, örök tényező a Teremtés történetében.

Lassan beleszédülünk az őszebe. Bágyadtan süt a nap, hűvösebbek az éjszakák, a fák csúcsán sárga levelek tünedeznek fel. Sokan még csak most mennek szabadságra, így ők talán nem ezt érzékelik, de nekem elég a legapróbb jel, hogy felkapjam a fejemet, még mielőtt a változás maga beállna. De így van ez rendjén. A művész csak legyen érzékenyebb, mint eldurvult kortársai, akiket még a kemping kiirtása se zavar. Már hatalmas foghíj jelentkezik az egykor egybefüggő ligeten, melyet hatalmas fák szegélyeztek, mielőtt ezek a vademberek nekiestek volna.

Mikor arról olvastam, hogy a macska nem pusztán játékosságból játszadozik a már elkapott egerrel, hanem mert a szegény halálraítéltnek ettől felmegy a vércukra és így finomabb lesz a húsa, kissé kételkedve ingattam a fejemet. Ma már semmin nem csodálkozom. Bennünket is így futtatnak, ahogy a macska az egeret, a gepárd az elfogott bébi antilopot. A halál úgy érlel meg bennünket az elmúlásra, hogy előbb megkínóztat kicsit, hadd emelkedjen a vércukorszintünk, neki majd finomabb falatot jelentünk a dőzsölés vigalomasztalán. Mi leszünk az agapé, akiket a legszívesebben fogyaszt el, mert velünk lehetett a legtöbbet és a legszórakoztatóbban játszani.

Minden művész naiv. No, legalább a legtöbb. Vannak ugyanis, akik kitűnően menedzselik magukat, igaz, mindig csak saját magukat. Ezek talán kompenzálnak valamit, ami hiányzik belőlük. Általános recept nincsen rá, mindenkinek más a hiányossága. És vannak, akik folyamatosan a tökéletesség felé törekkenek. Ezek a kiválasztottak, akiket kortársaik irigyelnek és igyekeznek minden lehető módon ártani, betartani nekik. Életünk minden napja vizsga: választhatjuk a jót is, ugyanazzal az erővel, amivel a gyors visszavágóval kecsegtető rosszat. Mindnyájunknak a lelke rajta, lefelé akarunk haladni, vagy töretlenül felfelé.

Néhány napja régi lakóhelyünkön, a Bartakovics utcában sétáltam, majd fiam kocsijába beülve várakoztam. A dolgomat ugyanis én intéztem el hamarabb. Közben nézelődtem kicsit, mennyire megváltozott az utcakép. A régi házak helyén rendre emeletes társasházak épültek. A hatalmas juharfák nagy részét kiirtották, és látható, melyik oldal kelt el hamarabb, építettek emeletes házakat, mert ott már nagyra nőtt az újonnan telepített növényzet. Jókor fűzfát fedeztem fel az egyik négyemeletes mellett, a törzsére valaki borostyánt futtatott. Tuják, fenyők, tiszafák is voltak bőven, csak a hagyományos, őshonos fák közül alig pár fajta. Virágoskertek, szépen gondozottak, szóval most jobban néz ki az utca, mint valaha. A másik oldalon viszont még nem telepítettek új fákat, csak pár túlélő van a régiek közül. Miközben ezeket felmérte a tekintetem (nem tehetek róla, én mindig növénypárti vagyok), felfedeztem, hogy az egyik ház előtt öblös gödör mélyed be a járdán. Felismertem: de hiszen ez az egykori kertész, Péro háza előtti rész! G. fiam errefelé triciklizett óvodáskorában. A gödör akkor is ott volt, és G. nagyokat bukott rajta, mikor nem figyelt oda. De nem csinált nagy ügyet belőle, felkelt, majd ment tovább. Családi vonás: sose hagyjuk magunkat. Az élet része a bukás is, de siránkozás helyett felkelünk, és tesszük tovább a dolgunkat. Hazai építkezési kultúránkra ismerem az elhanyagolt járdarészben: mindent csak körülbelüli odafigyeléssel csinál az építőipar. Ha külön meg nem parancsolják, a kutyát nem érdekli, hogy a kezéből gondos munkát

adjon ki. A kommunizmus átkos döghulláma ez is. Valaha mindenki alapos, szép munkára törekedett, mert ez volt az általános elvárás. Aztán lezüllesztették a munkásosztályt erre az igénytelen szintre, amin az egykori főnökeik voltak. Lényeg a gyorsan összezapott munka, mert a legtöbb gyárban csak a hó végén volt hajtás, a többiben lazulás. Anyaghiány volt az oka, a munka szervezetlensége. Hó közben ellődörögtek, mímelték a munkát, hó végén pedig hajtottak ész nélkül. Akkor már nem volt idő arra, hogy az egész havi alapos munkavégzést pótolják. Ha kicsúsztak a határidőből, jött a kötbér, meg a nagy letolás a főnökség részéről. Később már csak „úgy maradtak”, mint Colombona, és a rossz szokások mókuskereke vitte tovább őket. Summa summarum, az egykor lepusztult járdát ugyan feltöltötték, de a hibás, megsüllyedt aljzatot nem javították meg. A ráterített aszfaltréteg ugyanolyan hepehupát eredményezett, mint ami eredetileg is volt. Ennek már több mint harminc éve! G. akkor volt 3-4 éves, most 36. Ennyi idő nem volt elegendő, hogy egy, csak egyetlen ember adjon, aki észrevegye az ordító hibát, s hogy legyen benne annyi jó szándék, hogy ki is javíttassa.

A most a patak túlsópartján folyó építkezésre gondolok. Ott se törődik vele senki, még a tervező, az építető sem, hogy alapos felmérést végeztesse, mielőtt nekiestek volna, mint bolond tehén a fiának, a tömeges fairtásnak. Környezettanulmány semmi, talajfelmérés semmi, pedig már a laikus, műszakiakban járatlan ember is láthatja, hogy a kiirtott, hatalmas fák elvesztése után meg fog indulni a domboldal, a patak ártere fölötti rész, aminek közvetlen közelségébe építik az új házakat. Arról nem is beszélve, hogy a partmenti növényzet egy jótékony függőnyt képez – most még – a szocreál lakótelep és az újonnan épülő házak között. Most még gyönyörű, lombos, zöld fákra nézünk ki, ha az ablakot nyitjuk, vagy az erkélyre megyünk, aztán már csak nézhetünk egymás szájába, mintha érdekelnénk egymást. Kisiskolás koromban tanultam egy verset, az ábécéskönyvünkben volt: „Ne bántsd a fát, mert ő is érez,/Szép gyöngén nyúlj a leveléhez...” (Benedek Elek). Akik ezt a környezetpusztítást most véghezviszik, egészen biztosan nem emlékeznek rá, vagy már nem is tanulták. Pedig mekkora szükség lenne rá ma is! A durva lelkületű milliárdos, akiről a helybeli sajtó nagy dicshimnuszokat hozott le, szemenszedett hazugságokat persze, mert mindenki tudja, hogy mindennek homlokegyenest az ellenkezője igaz, előbb jóban volt a kommunistákkal (ezt a róla található képanyag is bizonyítja), majd most, kihasználva a hangzatos otthonteremtési akció lehetőségét, új házakat épít fiatalok számára. Korábban is épített már lakótelepet, de az arról vált hírhedtté, hogy a saját téglagyárában félig kiégetett téglákból épített házak igen hamar repedezni kezdtek, és a csuda tudja, mi tartja össze őket, hiszen az általa forgalmazott téglák a pusztaság ősúlyuktól össze szokta repedezni, állás, tárolás közben. Mindig ez a snassz, oroszos felfogás, a Revizor utóélete az elvtársak által bitorolt közegekben, ahol máig minden változatlan. Persze, hogy változatlan, mikor senki nem rúgja fenébe őket, és a környezetpusztítás miatti reklamációmra még a köztársasági elnöktől is azt a választ kapom, hogy magánterületen folyik az építkezés, tehát semmit nem lehet tenni ellene. Ahogy vesszük. Legelőször is ki lehetne deríteni, honnan szerezte a milliárdjait, amelyekkel henceg, és amelyekhez újabb milliárdokat igyekeznek szerezni, pedig nem viszi a föld alá magával, bármennyire is szeretné. A köztársasági elnökünk egyébként lelkes környezetvédő, legutóbb is részt vett a nagy klímavédő konferencián, ahol már az Egyesült Államok is ratifikálta a rég ratifikálandó egyezményt. Meg Kína is, ahol a legnagyobb a szennyező anyag-kibocsátás. Itt csak hagyni kellett volna, hogy a hatalmas fák továbbra is elnyeljék a fölös széndioxidot, viszonzásképpen pedig oxigént bocsássanak ki, de hát ennek felismeréséhez ész is kell. A kiküldött környezetvédő által értéktelennek becsmért fák és a még értéktelenebbnek mondott cserjék lelkes önkéntes munkát végeztek eddig nekünk, a mi hasznunkra, de ezt még az amúgy haszonelvű alakok se ismerik fel maguktól. Ezenkívül otthont nyújtottak több ezer madár számára,

ezek száma évente csak növekedett családom gondoskodása miatt. De hát mit tegyünk, ha a bolond ember a madárból is csak a madártrottyot veszi észre, amit időnként rá, vagy kocsjára pottyant?! Az ökológiai összefüggésből pedig semmit, csak majd ha a károk végleg és visszafordíthatatlanul bekövetkeztek. Ilyenkor érzem úgy, hogy büntetőszázad az, amiben élek, az értelemnek pedig kicsinyke szikráját se mutatják azok, akik a hatalmat itt helyben magukhoz ragadták. Megyek tovább, teszem a dolgomat, és nem hagyom megjegyzés nélkül, amit látok. Ahol van még hivatal, amellyel lehet kommunikálni a tapasztalt hibákról, anomáliákról, megteszem. A többi az ő dolguk. A lelkük rajta, ha mégse intézkednek.

Eltűnődöm a jelenleg folytatott kutatásban vállalt szerepemen. Annyit konstatalok, hogy egyfajta enzimmé működöm: erjesztőleg hatok arra a szellemi közegre, amely egykor befogadta Rudit és barátait, és most engem is szeretettel fogad. Becsülnek, amiért ilyen, látszólag hamvába holt vállalkozásba fogtam, előásni az ismeretlenség mélyéről műalkotásokat, felkeresni még élő barátokat, feltérképezni a még feltérképezhető szakterületeket, és megtalálni azokat a hivatalos támogatókat, akik hozzám hasonlóan meglátják az ügy lényegét: a művészeti értéket, amelyet kár volna veszendőbe hagyni, végképp elsüllyedni az ismeretlenség homályába. Rudi egészen biztosan nagy művész, rendkívüli tehetség volt, s nemcsak azért, mert én így láttam, hanem mert erre vall kortársainak megosztottsága az ő megítélésében: a tehetségtelen irigyek folyton fúrták, piszkálták, gáncsokodtak vele, a hatóságok agresszíven viselkedtek vele, míg a barátai egyértelműen szerették, tisztelték a tudását. Voltak művészi allűrjei, de az majdhogynem normálisnak mondható egy zseniális alkotó esetében. Az lenne a furcsa és visszatetsző, ha ilyen tudás mellett megmaradt volna kishivatalnoknak, belesimulva a korszak csökött ideáljainak szürke sorába.

Sokat gondolkodtam már azon is, vajon mekkora úrt hagy az egyénben, aki kiszakadt az őt elindító közösségből, annak életéből, hogy a kettőjük élete onnantól fogva teljesen más irányba folytatódik? Az egyén teljesen lemaradhat bizonyos dolgokról, és visszatérése után már idegennek, másnak érzi magát, mint kortársai, születésénél fogva adott, majd újraválasztott hazája őslakosai. És adódik a kérdés: honnan veszi magának a bátorságot az egyén, vagy egy embercsoport, hogy a többség helyett önkényesen meghatározza, mit szabad, mit nem, embertársainak, egyszóval teljes kultúrpolitikát, gazdaságpolitikát, nemzeti önvédelmet, stb.? Európában jelenleg is ilyesmi folyik. Már rég tudjuk, hogy a tagországok népei egészen mást akarnak, mint amit a nyakukra ült politikusok, vagy a minden valóságtól elrugaszkodott sajtó, mely kilóra megvásárolható bármelyik pénzeszsák számára. A megoldás kézenfekvő volna: nem kellene megvenni stupid, hazugságokat terjesztő sajtótermékeiket, nem kellene megnézni az általuk mai maszlagként adagolt ostoba termékeket a tévén. Akkor miből élnének meg? Hamarosan kiderülne, hogy pénzmosásból, valamint destruktív alakok apanázsából. De vajon azok akkor is szánnának rájuk pénzt, ha mindenki kollektíven betartana nekik? Azt kétlem, mert a multimilliomosok, akik mára multimilliárdosokká avansáltak, igen zsugoriak. Mindenre sajnálják a pénzt, és ha ki is adnak valamire, úgy igyekeznek rendezni a dolgot, hogy azt mások zsebéből húzzák ki. Lehetőleg az adófizetőkéből, a tőzsdén bepalizottakéból, vagy csak a hangzatosan meghirdetett jótékonyági adakozásokból, melyeknek célpontja és örökös balekja a naiv, jószívű kisember. Ezen a téren a honi, és a keleti blokkbeli újjgazdagoknak lett volna tanulnivalója, de épp ellenkezőleg történt: a magát műveltnek képzelő nyugat, annak politikusai, gazdagjai süllyedtek le arra a szintre, ahol az elvtársak által kitenyészett újjgazdagok leledzenek.

Megjött az ősz. Eddig kaptunk egy kis prolongált nyarat, kellemes napsütéssel, igazi strandolási lehetőséggel, de most hűvös, esős front érkezett, ami sokak hangulatát lerontja. Tegnap még akár

napozni is lehetett volna odakint, mára előkerülnek a melegebb holmik, esőkabátok, esernyők, dzsekik. Nincs pedig ezen semmi csodálkoznivaló. Ha szeptemberben fordul az idő, akkor ötödike táján szokott érkezni egy esős front, ami után hamar lehűl a föld, majd szeptember végén már a hideg esték, éjszakák miatt fűteni is kell kicsit. Az erkély növényzetének mindenesetre jót fog tenni a jótékony égi öntözés. Kánikulában ott senyvednek a növények, egy részük valósággal kiég. Legtovább a mézfű, sarkantyúvirágok és fehér petúniák szoktak kitartani. Idén máshogy lesz, mert a petúniák már rég csak elbarnult hajtásokat mutatnak. A temetőben kitartóan virágzik a portulácská, a kenyérmorzsavirág, és ugyanúgy az oda kiültetett rózsaszín muskátli. A havasi gyopár teljesen leszáradt, és leszáradt a léggömbvirág is. A kertész szerint, akitől vettem, még kihajthat a tövéről, de egyelőre nem úgy néz ki. Kissé korainak tartom, hogy ilyen hamar visszavonult pihenni, miután olyan szépen virágzott egy darabig.

Az ősz most mindenesetre elég nagy adjonistennel köszönt be. Ólomszürke az ég, sűrűn esik az eső. Mit esik, zuhog! Arra ébredtem, hogy odakint a kocsik csapták a vizet a pocsolyákból, szóval a környezeti zajok megváltoztak. A kemping építkezői egy darabig még elkopácsoltak az újonnan épülő házon, de most már visszavonultak, és én némi malíciával konstataálom, hogy mégse tehet meg mindent újgazdag, harácsoló megbízójuk. Én az őszt nem állhatom, mert nagyon elmúlás szaga van, de a fejemmel tudom, hogy szükség van rá, tehát igyekszem elviselni és a szebbik oldalát látni. Á. barátnőm viszont majd belehal, kitör rajta a világvége hangulat. A bugyuta meteorológiai kommentárokat bemondó, időjósok kinéző lánykák is valószínűleg hasonlóan fogják látni a változást. Nekik csak a strandidő a jó idő, minden más csúnya. Nem élnek természetközelenben, ez az oka. Ehhez képest a mi gyermekkorunk korai éveit, a falun töltött idő eszményinek tűnik. Rengeteg élményt hagyott maga után, korai tapasztalatokat, állatbarátokat, egészen másfajta játékokat, amelyek kreativitást igényelnek, míg mások hagyományőrzők voltak, megtanítva a népi gyermekjátékok vidámságát. A természetről mindenesetre sokat tanultunk meg, és a zordnak mondható társadalmi háttér ellenére a legszebb emlékeket hagyva maguk után. A fázós teleket, vékony talpú gyerekcipőket nem sírom vissza, de még téli élményből is akad sok, amire szívesen emlékszem vissza.

A múlt mostanában egyre gyakrabban visszaköszön valamilyen formában. Tavasszal rábukkantam Rudi nyomaira, és egy ideje ezeket kutatom, hogy semmi ne vesszen kárba életművéből. Nyáron egy régi udvarlóm telefonált rám, névnapomon köszöntött fel. Tegnap este, az ősz beálltának előestéjén egy másik régi rajongóm képei köszöntek rám egy régi tévéfilm vagy színházi felvétel formájában. Róla már írtam a Csened első kötetében. Tehetséges diákszínészként indult, akkor még bölcsészhallgatóként, majd filmszerepet kapott, az egyetemet otthagya, és átiratkozott, vagyis felvételizett a Színművészeti Főiskolára, ahol rendező szakon végzett. Ez a mostani film egy mesejáték volt, amiben rablót alakított, a kaposvári társulat több más tagjával együtt. A történet nem túl épületes, hacsak abban nem, hogy a mai színjátszással ellentétben törekedett a pozitív befejezésre, azaz a rablók megjavulásával zárja a sztorit. Talán attól is olyan züllött és romlott felfogású a mai korszak, hogy ez a tendencia kihalófélben van belőle. Ha sok rossz történik is az emberrel, meg kell adni az esélyt, hogy hihessen a dolgok jobbra fordulásában, s hogy a drámákban, még ha kezdetlegesek is, de legyen katarzis. Máskülönben a néző nem szabadul fel a konfliktus okozta feszültség alól, hanem hazaviszi, és az ott továbbhatva árt neki és a környezetének. Ezért tartom inetikusnak, ha egy szerző nem vállalja a felelősséget olvasóiért, nézőiért, hanem rájuk hagyja, mihez kezdenek az általa felvetett témával. Az említett hódoló utóbb szerencsétlen sorsra jutott. Egy darabig futott, majd kiment a divatból, talán destruktív életmódja miatt is. Végül teljesen

tönkretette magát, elitta az eszét, és tavaly meghalt. Előtte sokat kocsmázott. Ebben a darabban még főiskolásként szerepelt a színlap szerint. Az emberi sorsok sokféleségét mintázza az ő életútja is. Valamikor, valamiért mindig történt egy határozott vágás, ha olyanok közeledtek hozzám, akik nem lettek volna rám jó hatással. Emberileg, művészi érésem szempontjából, vagy másért. A zaklatott, és gyakran züllött színházi közeg nem lett volna ideális, hogy épp azzá érjek, mint ami most vagyok. A külföldre rekedtség se lett volna az, mármint ha nem tudok hazatérni, hanem valami átlagos pályát futok be, igaz, sokkal jobban fizetett polgárként bárhol a világban. Nekem épp ez a kis haza kellett, a szívem ide húzott vissza pár éves peregrináció után, de a túlságosan nyugalmas élet se tett volna jót nekem egy kis iparvárosban, ahová lánykéréskor invitált egy másik udvarló, mérnökfeleségnek. Egert a szüleim választották ki a család számára új hazának. Talán épp azzal segíték az enyéimnek, hogy végképp megnyugodhassanak, megtelepedhessenek a család évszázados hányódása után, hogy minden bántás, fúrás, piszkálódás ellenére erre a helyre mondok igent. A város a Vénusz áldásos hatását és a Szűzanya oltalmát élvezi, a kettő pedig szorosan kötődik egymáshoz. Már régóta nem töprengek a miérteken, csak érzem, teljes lélekkel és tiszta szívemből, hogy így kellett döntenem, valahányszor csak válaszút elé érkeztem. A többi részletkérdés.

Elgondolkodtató, miért van annyi szegényellős, exkuzáló hangnemű falu- és vidékébrázolás a 60-as évek filmtermésében. Talán mert többen is vidékről származtak, egészen egyszerű közegekből, és mint első generációs értelmiségiek, akkor még nem dolgozták fel a különbségek okozta sokkot, ami városra kerülésük idején és azt követően érte őket. Szinte refrénként ismétlődő elem volt ezekben a filmekben, hogy a hazatérő, karriert csinált fiú tüntetőleg szereti parasztasszony édesanyját, kérkedik vele barátai előtt (de városi barátnőt, menyasszonyt nem visz haza, mert azt a helyzetet talán már nem tudná kezelni). Ezek a látogatások azonban megmaradnak esetinek, rendkívülinek, a fiú már kiszakadt eredeti közegekből, és a várost választotta véglegesen otthonául. Megint más kérdés, hogy képes lesz-e oda teljesen és hiánytalanul beilleszkedni, vagy továbbhurcolja magával a vidékies esetlenséget, amit tagad, de mégis szenved tőle?

Saját gyermekkoromra emlékezem, és önkéntelenül összehasonlítom saját fővárosi kiruccanásainkat ezekkel a művészien ábrázolt, mégis valahogy visszás képi ábrázolásokkal. Igaz, nem teljesen fair az összevetés, mert az én szüleim tanult emberek voltak, s bár falun éltünk, nem tartoztak a földműves társadalomhoz, hanem a falusi értelmiség fogadta őket barátságába, bennünket, lányokat pedig csodáltak értelmi képességeinkért, engem művészi adottságaimért is. A Papa mindegyik közösen szerzett házat átalakította, komfortosabbá tette, lakásunkban szép tárgyak voltak, festmények is, zongora, jobb bútorok, szóval a környezetünk is tükrözte hovatartozásunkat. De visszatérni azokhoz a rokonokhoz, akik viszont földet műveltek, állatokat tartottak, nem okozott semmiféle konfliktust, traumát pláne nem, mert arra neveltek bennünket, hogy fogadjunk el másokat úgy, ahogy vannak. Mindenkinek más a foglalkozása, de nem ez minősít, hanem a helytállás a maga területén. Arról meg aztán végképp nem lehetett volna szó, hogy bárkivel is ne lettünk volna szívesen együtt, vagy hogy ne mutatkoztunk volna velük nyilvánosan, ha látogatóba jöttek. A fővároshoz is hamar hozzászoktattak bennünket, amikor már velünk együtt jártak vásárolni a szüleim. Ilyenkor rokonokat is látogattunk, elvittek állatkertbe, vidámparkba, kvázi mindenhová. Szüleimmel utazni élvezetes dolog volt. Máig őrzöm ezeket az emlékképeket, akár jól sikerült mozifelvételeket.

Természetesen nem baj, hogy ezek a 60-as évekbeli filmek akkor és úgy elkészültek, mert egyúttal rögzítik a néző számára, hogy az első generációs értelmiség szenvedett akkori helyzetétől, feloldozás pedig azért nem volt, mert már akkor létezett a fővárosi gőg, a lekezelés a vidékkel és a vidékiekkel

szemben. Az *Oldás és kötés* pl. megörökíti az orvossá lett fiú krízisét, de egyúttal a falusi ökrös gazda tudományát is, ahogyan a két hatalmas jószágot pár vezényszóval irányítja, s egészen távolról is. Mikor a városi ember marhának nevezi azt, akit végtelenül butának tart, nem is tudja, milyen okos tud lenni az általa lenézett szarvasmarha, vagy egy másik négylábú, a szamár, mely valósággal főnökként irányítja a juhokat. Itt most szándékosan nem birkát írtam, mert ennek az állatnak a nevét is használják szidásra, leminősítésre. Igaz, mindig csak azok, akik semmit nem tudnak ezekről a család közelében valósággal családtagként élő, vagy legalább is akként ragaszkodó jószágokról. Éppen ezért soha nem értettem, hogyan tudnak csak úgy túladni rajtuk, és erőszakosan kiszakítani eredeti környezetükből az alapvetően jó szándékú, kedves állatokat, amelyek ugyanúgy figyelnek és tanulnak az ember közelében, akár a gyermekek. Gyermeki tisztasággal ragaszkodnak is gazdáikhoz, ameddig megtehetik. Az *Oldás és kötés*ben valahogy túl egyszerűen teszik túl magukat az emberek azon, hogy a téveszbe bekényszerített állatokat ugyan gondozhatja addigi gazdájuk, de egyik napról a másikra elviszik őket levágni. Azokat az ökröket, amelyek hatalmas munkabírásúak voltak, és okosan hallgattak az emberi szóra. Ez is egy kommunista mementó. A saját magát modernnek, haladónak, miegymásnak tartó, és éjjel-nappal arról harsogó elvtársi közösségnek ugyan nem kell a két ökör, mert mindenütt a traktorral való szántást terjeszti és propagálja (majd folyamatos alkatrészhianyától és műszaki hibáktól szenved), de azért mégis elveszi az eredeti gazdájuktól őket. Talán ez is analóg a mostani helyzetünkkel, a lelketlen fairtasok árán terjeszkedő emberi közeg teljes tudatlanságával vagy durva nemtörődömségével. A filmen az új tulajdonosok csupán pár mázsa színhúst látnak a két állatban, és ugyanúgy a kemping új tulajdonosa csupán pár mázsa faanyagot lát a hatalmasra nőtt fákban, melyek nekünk ugyanúgy barátaink voltak, ahogyan a két jámbor ökör a gazdájának. A filmet ugyan nem a szocializmus kritikájának szánták, mégis megörökítettek valamit, ami azt a korszakot jellemezte, s így önkéntelenül is kritizálta.

Ugyanez elmondható több filmalkotásról is, mint a *Fotográfia* vagy a *Vízkereszt*. Ezek ugyan bírálják egy-egy emberi magatartásformát, de mégis sok más dolog kisül belőle. Érezhetően kivehető egy tendencia, mely vagy szolgai módon melléállt a kommunisták már akkor is nyomon követhető falurombolási kísérleteinek, ennek levét isszuk ma, amikor több évszázados paraszti kultúra veszett el a semmibe, és kell újból megtanulnia annak, esetleg agrárakadémiákon, aki gazdálkodásba fog. A mai társadalmak sokat szenvednek még ma is ettől az akkori értelmetlen agressziótól. Ám azok, akik erről a durva beavatkozásról tehettek (akkor is, most is), semmit nem tanultak tévedéseikből. Ugyanúgy erőltetik tovább azokat a rég elvetélt dolgokat, abban a tévhitben ringatva magukat, hogy csupán az akkori kísérletezgetők tévedtek, de maga az eszme hibátlan. Mi, akik élünk kommunista rendszerben is, meg a túlparton, annak az ellenkezőjében, sokat tudnánk beszélni róla, mennyire hibátlan minden rendszer, ami nincsen tekintettel az emberek óhajaira. Rabszolgának, alárendelt állampolgárnak tekintenek mindenki mást, aki nem tartozik az ő kasztjukhoz, közönyösen néznek mások sorsára, ugyanakkor hipokrita módon ennek épp az ellenkezőjét hirdetik magukról, másokat pedig érzéketlen durvasággal eltaposnak, ha az útjukban van. Ennyiben lehet tömören összefoglalni a kétféle társadalmi rendet. Tervezni, előrelátóan megálmodni egy jobb, emberibb társadalmat képtelenek, mégse tanulnak soha semmiből. Akárhány tévedés után mindig ugyanúgy reagálnak: öntelten, gögősen, durván és érzéketlenül. Katona fájdalmas felkiáltása ismeretlen előttük: „Tartományok hát csak machinák...?” Nekik biztosan. A két oldal szembenállása pedig csupán annyi, mint két kesztyűs báb egymással szembe fordítása játékból. Az előadás lemegy, a kesztyűket lehúzzák, elteszik valami dobozba vagy fiókba, tovább még csak nem is gondolnak rájuk. Egymáson fekszenek, békés egyetértésben, a gazdi hívására várva, amikor majd megint előszedik őket és fenekedhetnek egy

kicsit heccből egymás ellen. Látszólag egymás ellen. Aztán odahaza a fiók mélyén magukban jókat mulatnak a sikeresen megvezetett közönségen. Hát ennyire lehet őket komolyan venni. A legjobb lenne jó mélyre elsüllyeszteni őket az úgyis megszokott fiókjukba, hadd tartsák meg maguknak a hecceiket, s inkább szórakozzanak egymással a jövőben. Mennyivel könnyebb és vidámabb lenne az emberiség élete nélkülük!

Az első generációs értelmiségi lét – a filmek tanúsága szerint – **magával hozott egy viselkedésbeli meghasonlottságot.** Hazalátogatáskor, a régi barátokkal, barátnőkkel találkozáskor, ahogyan nem találták a közös hangot. Az *Oldás és kötés* orvos hőséneke beszélgetése volt iskolatársnőjével, barátnőjével, például. Igaz, hogy a faluról elszármazott férfit a városi Latinovits játszotta, és ez bizonyára máshogyan hangzott volna Szirtes Ádám szájából, de magán a helyzeten mit sem változtat. A nő, aki időközben férjhez ment és megint falujában él, kétszeresen is elutasítottnak érezte magát: nőként és az egyetemről kizárt, a vágyott karriertől megfosztott kollégaként. Fájlalja, hogy barátja, a falujabeli fiú nem állt ki mellette, hogy senki nem állt mellé, mikor ártatlanul megvádolták és tönkretették a jövőjét. Válasz, értelmes válasz továbbra sincs, hacsak ezt nem vehetjük annak: „Mi akkor így láttuk helyesnek”. Tehát a következmények nélküliség már akkor elkezdődött. Aki kicsinálja a másik embert, az nem visel felelősséget durvaságáért, s hogy orvos létére semmiféle empátiát nem érez embertársa iránt, sőt még egyfajta kollektív akaratra hivatkozik. Ez már csak azért is fals, mert minden tettünkért egyénileg vagyunk felelősek. A körülmények és a következmények alól senki nem menthet fel, semmiféle hivatkozás.

A kommunikációbeli meghasonlottság két irányból kapott impulzus okán alakul így: egyrészt a városban lekezelhették, kinevethették egyszerű származásuk miatt a falusiakat, másrészt az ő lelkükben keletkezett egy impresszió, és ez arról szólt, hogy szégyenkeztek gyakran együgyű megnyilvánulásaik miatt, ami városon komikusan hatott, vagy egyenesen gúny tárgyát képezte. A várost viszont elkezdték misztifikálni, olyan tulajdonságokkal felruházni, amelyekkel az nem rendelkezett. Tehát a metakommunikáció egy képzelt, soha nem létezett síkon zajlott, s ami belőle eredményként kikerült, annak megint csak nem sok köze volt a valósághoz. Ergo a konfliktus is egy mondvascsinált valami volt, magyarul: ragozták a semmit.

Azért nem sajnálom le teljes egészében azokat a társadalmi változásokat, amelyek 1945 után lezajlottak, feljegyzem a következőket is. Megszűnt a csendőrtegezés, és azóta se jött divatba. Összehasonlítva a mai (és tegnapi) olasz valósággal, ott viszont egyre jobban elburjánzik ez a fajta kommunikációs szint. Mindig döbbenet hallgattam őket, amikor ezt a jelenséget tanultam, ám soha át nem vettem tőlük. Ők először kitudakolják, hogy az, akivel beszélnek, alattuk áll vagy fölöttük társadalmi rangban, korban, foglalkozásban, stb. Ha alattuk állónak vélik, letegeznek, ám az illető nem tegezheti vissza őket. Az idősebb, rangosabb letegezi az alacsonyabb rangút, fiatalabbat, de nem is bonyolodom bele, mert ez sérti az emberi méltóságot. Én mindig megmaradtam a semleges „Lei” megszólításnál, és nem fogadtam el az utóbbi divatba jött „Voi”-t. Erről korábban úgy tanultam, hogy falusias, olyasmi, mint a „kend” megszólítás. Verista művekben találkoztam vele, tudomásul vettem, jelenkori újraéledését pedig betudtam annak, hogy az olaszok üzleteltek és barátkoztak az oroszokkal, akiknél ez a megszólítás dukál (orosz megfelelője: 'Vü'). Mivel az olaszban folyamatosan egyeztetni kell, főnevet melléknévvvel, névelőt főnévvel, egyes számot, többes számot is ennek függvényében használunk. Éppen ezért zavarbaejtő, amikor egy formailag többes számú névmás mellett esetleg egyes számú alakokat kellene használnom.

Az alá-fölérendeltség nálunk is létezett, a csendőrtegezés is, de mi ezt már nem ismertük, és nem bánjuk, hogy nincsen többé. Ferrari Violetta döbbenetét tudom megint idézni, aki felháborodott rajta, mert az édesanyja kezét csókolta egy grófnőnek. Az ő kedves, jókedélyű, jellemes édesanyja, akinek ugyanolyan tisztelet járt volna ki, mint a rangban fölötte álló hölgynek. Szóval ez a mi időnkben már nem volt, s ha rajtunk múlik, nem is lesz többé. Igaz, utána meg következett az elvtársi bratyizás, mely alapján mindenki mindenkit tegez, és senki senkit nem tisztel. Másrészt az elvtelen hasraesés a főelvtársak előtt, akik onnantól fogva vitték az arisztokráciától elorzott rangot, vagy sokkal inkább rangkórságot. Mert azt ne higgye senki, hogy nem kenyéririgységről volt szó azok esetében, akik ezt a romlott rendszert meghonosították nálunk, és világszerte, ahol csak lehetett. Elég emlékeztetni, mekkora helyezkedés és mennyi sértődés, fennhéjzás született abból, amikor úgymond „egymást kóstolgatták” a kommunista vezérek. Ceaucescu gőgjére, amellyel szembefordult a nagyhatalmú, és hatalmukkal kérkedő oroszokkal is, a havasalföldi gáz- és olajkészletet pedig nem engedte át nekik, azzal maga üzletelt. Tito sértődésére, mert kedvenc szeretőjét, egy orosz színésznőt Sztálin nem engedte Jugoszláviába utazni, sőt véglegesen elválasztotta őket egymástól. Castro dühére, mert Hruscsov visszakozott a kubai rakétaválságból, őt pedig hagyta magában pattogni saját privát szigetén, a teljes nemzetközi elszigeteltsége közepett. Ugyancsak Castro méltatlankodó háborgására, amellyel kifakadt a széthullóban levő szocialista szövetség tagállamai ellen: a Szovjetunió nem küld, Magyarország nem küld, stb. Mármint hogy onnantól fogva nem küldtünk neki segélyeket, mert magunknak is alig futotta valamire, akkora volt a baj.

A mostani migránsokat is ezzel kellene szembesíteni, mármint hogy a besokallt EU-s tagállamok nem bírják eltartani azokat a szegény tömegeket, amelyeket ellenünk irányítanak nagyon aljas erők, miközben tudjuk jól, hogy a bajokat ők okozták, a világgal folyton csendőrtegezésben lenni akarók, a nagyhatalmak. Mi nem gyarmatosítottunk, senkinek nem írtuk a közlekedési tábláira angolul, hogy szétrúgjuk a hátsó felületet, mint az amerikaiak, Afganisztánba bevonulásuk után. Ezeket az országokat nem mi szegényítettük el, hanem a kapzsi, és senkire tekintettel nem levő alakok (a sajátjaik is). A következményeket nekik kell elvinniük, nekünk pedig nem kell eltérni, hogy ellenünk hangolják és irányítsák őket. Azt viszont elmagyarázhatná nekik valaki, hogy Európában azért nagyobb a jólét, mert nem szaporodunk ész nélkül, hanem kevesebb utódra több vagyont jut, nagyobb arányban az elosztott társadalmi javak, mint ott, ahol mindezt nem kontrollálja senki, sőt még erénynek is tekintik. S ha meg is valósulna, amiről ők álmodnak, a mi leigázásunk, és az ő felülkerekedésük szaporodási alapon, az általuk vágyott társadalmak is összeomlanának az elszaporodott paraziták basáskodása alatt. Ha ők északabbra tennék át lakóhelyeiket, akkor a jóval nagyobb népességnek sokkal több energiára volna szüksége, s nemcsak a fűtési számlákra gondolok. Az élelmiszerek és ruházat, használati cikkek előállításához is rengeteg plusz energiára lenne szüksége, azt meg honnét veszik? De ne is menjünk el idáig, az egész egy agyrém. Elmebeteg volt, aki kitalálta.

A zenéről és a művészetről, amelyet a társadalmi érintkezéshez hasonlóan degradáltak a XX. század derekától fogva. A beavatkozás igen durva volt, az eredmény pedig lesújtó. A művészet célja és rendeltetése egyfajta teremtéstörténet. A művészek, munkálkodjanak bármelyik művészeti ágban, teremtő szavaik, hangjaik, mozdulataik révén megidézik egy jóval magasabb rendű világot, amelyet szeretnének megvalósítani az emberiség felemelése érdekében. Tehát a szavak, amelyeket kimondunk, elzenélünk, fehér mágiaként érvényesülnek. Általuk terem meg a harmónia, a béke, a szebb-jobb világ. Aki folyton csak alantas alakokat ábrázol műveiben, a dallamok nyakát pedig kitekeri valami helyesnek és divatosnak vélt trend jegyében, ennek ellenkezőjét teszi, azaz fekete mágusként sátáni világot hoz létre. Az ő szavai, disszonáns zenéje által egy csúfabb és rosszabb világ

születik meg, amelyre nagy valószínűség szerint senki nem vágyik. Na, jó, mondjuk az emberiségnek csak elenyésző része. Azzal, hogy negatív tendenciákat érvényesítve, erőszakkal letapossa a mások szándékait és érdekeit, vágyait, agressziót követ el az egész emberiség ellen, tehát bűnös irányba halad, és másokat is afelé kényszerít haladni. Haladása tehát hátramenés, nem pedig fejlődés. Emiatt érzem én úgy, hogy a szándékosan eltorzított művek nem modernnek, hanem egy titkolt vágyat rejtenek: a másoknak ártani akarás szándékát. Van úgy, hogy ez nem is tudatos, hanem a tudatalatti szintjén működik, de mindenképpen hat, és csúnyán árt.

A napokban elhangzott egy körkérdés a Bartók Rádióban, ki melyik zenétől szabadulna meg szívesen. Sokféle reakció támadt erre, volt, aki még a műsorvezető Bősze Ádámot is letámadta miatta. Én nem írtam be, hogy engem mennyire idegesítenek a túldíszített, ornamentals elemekben túltengő keleti zenék, és a balkáni, sok törökös elemet tartalmazó zenék, táncok is. Ezek olyanok nekem, mint a forgószerű. Egy idő után felturbózzák az idegeimet, mert önmaguk körül forognak kerge birka gyanánt, a túl sok ornamentals elem pedig úgy hat, mint a túl édes ételek, az ember megcsömörlik tőlük. Az asszociáció most önként adódott: a másokra erőszakosan rátelepedő rendszerek is efféle forgószerű vagy örvény gyanánt hatnak. A gyanútlan embert elkapják, és már viszik is. Valahová, ahol nem szeretne lenni. Nos, ebből kaptam ismét egy ízelítőt a déli népzenei műsorban. Valami muzulmán zenét adtak, amiből azért is elegendem lett, mert a hírek is folyton ezekkel vannak tele, a keletről beözönlő, tanulatlan embertömegekkel, de hogy még a magyar népzenei műsor is őket népszerűsítse, szoktassa a fülünket a betolakodók jelenlétéhez, az már sok volt nekem. Kikapcsoltam a rádiót, és csak a délutáni műsor idején jutott eszembe újból csatlakozni. Közben lemaradtam sok mindenről, de ezen már nem lehet segíteni.

A zenét egyébként a legjobban a madarakon lehet letesztelni. Ha klasszikus zenét hallgatok, idegyűlnék az ablakom közelébe, és ők is csatlakoznak egy időre. Még csak azt se lehet mondani, hogy rivális hímek énekének vélik, azért reagálnak rá, mert hiszen a fészkelési, költési szezonnak rég vége. Korábban megfigyeltem, hogy a szokott időben megjelentek, és várták a koncertet. Ha mégse hallgattam zenét, csalódottan távoztak, de előtte egy darabig itt csiviteltek, hátha mégis részük lehet a koncertből. Tehát az ő szépérzékük is rendben van, ahogy a sajátomról is úgy tudom. A disszonáns zene, mely nem követi a normális emberi beszéd hullámzásait, azért zavaró, mert ellentétes irányban halad azzal, amit normálisnak tekintünk. Ha azt mondom, „Jó napot kívánok!”, nem ugráltatom le- és fel a hangomat, hanem folyamatosan lefelé engedem. Ha valaki nagyon kedveskedni akar ugyanezzel a mondattal, esetleg énekelve mondja, de a dallam és szöveg lejtése akkor is ugyanazt a tendenciát mutatja. Ha viszont a modernkedő zene mintájára összevissza váltogatnám a hangmagasságot ugyanezen a mondaton belül, önkényesen, csak hogy feltűnjek valamivel, akkor sokan felkapnák a fejüket, de egyúttal idegesítené is őket. Nem természetes, gondolnák, vagy éreznék, és igazuk is lenne. Egy házat se lehet úgy felépíteni, hogy előbb a kéménnyel kezdjük, majd a pincével folytatnánk, és előbb akarnánk beilleszteni az ablakokat, ajtókat, minthogy a falakat megépítettük volna. Már az is egy képtelenség, ahogyan a modern építészet megfosztotta a házakat a hagyományos nyeregtetőtől. Lett ugyan más kinézet, de lettek is belőle nagy beázások, mikor már kezdett tönkremenni az erős napsugárzástól és a heves záporoktól, hó súlyától megereszkedett szigetelés! De van, aki máig ennek a híve, és tovább erőlteti ezt a fazont. Igaz, a lakók közül sokan megelégtettek, és egyre több ház tetejét fedik be hagyományosan.

Fentiekkal természetesen nem akarom azt mondani, hogy minden modern zenét ki kellene iktatni abból a körből, amit művészetnek nevezünk, de sokkal inkább azt, hogy ezek egyeduralkodó nem

jogos. Igaz ugyan, hogy a XX. század tele volt sok negatív tendenciával, háborúkkal, ellenséges érzelmekkel, de nincsen-e része benne a művészetnek és a sajtónak is? Mindegyik a maga területén megtette érte, amit csak lehetett. Ennyit nem is kellett volna! Úgy értem, hogy a művészet egyrészt ábrázolja és leképezi a körülötte levő világot, de a fent említettek alapján állítom, hogy teremti is. MERT EZ A FELADATA. Magasrendű rezgései által javítani, javulásra ösztönözni másokat. Emelni az embertársakat, ha már ekkora értékes eszköz van a kezében. A jót nem elég hirdetni, meg is kell cselekedni. *Csak a cselekvő szeretetnek van értéke. Az elmulasztott lehetőségek nem térnek vissza.* Az embereket és a többi érző lényt ott és akkor lehet kimenteni bajaiból, ahol és amikor tapasztaljuk, hogy szenvednek és szükségük van valakire, aki megéri őket és hajlandó időt szánni rájuk a sajátjából. A többi mellébeszélés.

Ma reggel súlyos gondolatok fogalmazódtak meg bennem. Néhai barátom, Görög Rezső életével sok a párhuzam biográfiánkban. Ő öregén hazatért, de várakozásával ellentétben nem várta diadalkapu, csupán néhány barát figyelme, szeretete és időnkénti társasága. Aztán a sokadik kifosztatás életében, az utcára tétel, a teljes elszegényedés, majd az ismeretlenség homályába való visszahullás. Ennek megakadályozását én vállaltam magamra, és ezen munkálkodom. Én fiatalon jöttem vissza, mindössze öt évi peregrináció után, és onnantól fogva kizárólagosan a kis haza kultúrájának szenteltem az életemet. Viszonzásként a teljes elhanyagoltságot kaptam (ahogy Rudi is) a „hivatalos haza” részéről. A fővárosi nyugdíjhivatal legerőszakosabb nyomulását, nehogy véletlenül is el tudjak intézni magamnak egy elfogadható nyugellátást (még csak tisztességes viszonzásról se beszélek a több évtizedes gürcöléseimért), az ötvenes évekbeli stílusú (el)bánásmódot, amitől – szerintük – féregnek kellett volna éreznem magamat. Ők mindent elkövettek, hogy sikeresen kicsináljanak, én pedig feladtam és a Jóistenre bízam további sorsukat és a viszonzást ezért az aljasságért. Mikor az egyik barátnőm tudakolta, hogy most akkor hogyan tovább, csak annyit tudtam válaszolni neki, hogy majd Isten helyre teszi őket. Én, akár innen, akár onnan, de inkább onnan, kivárom, milyen büntetést kapnak egy művész végleges tönkretételéért. Kikönyökölok egy felhő szélén, és végignézem, hogy gebednek meg ezért. Persze, ahogy ismerem magamat, egyáltalán nem fogok foglalkozni velük, mert tisztában vagyok azzal, hogy az a pillanat a lényeg, amikor a megoldást a Mindenható kezébe helyeztem. Onnantól kezdve nem tartozik rám a folytatás, és nagyon komolyan mondom, hogy már nem is érdekel. Kaptam sokkal érdekesebb és izgalmasabb feladatot, ami, mint egy a kezembe adott stafétát, további lendületet adott ezen a ponton megrekedt életemnek.

A nyugdíjjal kapcsolatosan, mely nem éri el még a létminimumot sem, hivatkozhatnak arra, hogy igényelhetek kanadai öregségi nyugdíjat is, de bennem felötlik mégis a gondolat: vajon melyik hazámért tettem többet? Az édesért, amelyért a legnagyobb nehézségek árán is visszavergődtem, hogy eltűnjem minden botozását, a benne uralkodó „rend” durvaságát és azok nagyképű kinyilatkoztatásait, akik „bezzeg itthon maradtak”, nem csángáltak el innen, mint én, tehát – szerintük – ők méltán érdemeltek ki sokkal többet, nagyobb kényelmet, biztonságot, miegymást. Más kérdés, hogy ezt többen is gyávaságból tették, a vállalkozó kedv hiánya miatt, vagy csak mert úgy gondolták, hogy a nagyobb fejek eltávozása után nekik már több tér jut ott, ahol a mi árnyékunkban, normális körülmények között, kevesebb babér termett volna. Az ember természetesen nem azért szolgálja a hazáját, hogy ezért úgymond lefizessék, de azt is durvaságnak érezzük, hogy mindig a csendben meglapulók, a csinovnyikok érdemesüljenek ki mindenre, akik nagy gondot fordítanak arra, hogy a náluk különbeket letapossák és megfosszák mindenfajta érvényesülési lehetőségtől. A nyugdíj pedig nem helyezkedési érdemek kérdése kellene, hogy legyen, hanem mindez számokkal is kifejezhető, gondosan leadminisztrálandó feladatok után, azok következtében. Esetemben úgy tűnik,

mintha két évtizedet csak úgy ellógtam volna, holott szabadúszóként napi szinten ki voltam szolgáltatva a megrendelők szeszélyeinek, mikor jutok lehetőséghez, mikor kapok munkát, máskor pedig hogyan jöjjenek ki a tartalékolt összegekből, s hogy a gyerekeim ne szenvedjék meg ezeket a bizonytalan időket. Ennek ellenére a felszínen tudtam maradni, csak másokkal ellentétben vagyont gyűjteni nem tudtam, mert a negatív időszakok rendre lenullázták a jövedelmezőbb időszakok eredményeit. A két agresszív férfi, gyerekeim apjai, úgy cibáltak, ráncigáltak vissza, ahogy csak tőlük tellett. Nem kíméltek, s most ennek nyomait viselem az arcomon. Az évtizedek terhe mind oda van írva. Már nem is csodálkozom rajta, amikor mások döbbenetét látom, régi fotóimat kézbe véve, mivé is lettem. Az egykori szép vonásokat mind letörölték onnan a korszak és a kortársak durvaságai, akik közül egy se akadt, aki megregulázta volna a mindenkori lelkes támadókat. Ennyi a feltár, kedves hazám, és minden szeretetem ellenére, amelyet irántad érzek, ezt is fel kellett jegyeznem. Mint ahogy meg kell rendezni azt a kiállítást is Rudinak, hogy felnyissuk azok szemét, akik még képesek és hajlandóak együtt gondolkodni velünk, mennyi egy művész élete. Amit mindenkinek megmutatok, akivel elbeszélgetek közös barátunk életéről, annak utolsó, méltatlan fejezetéről, és aminek hagyatéka belefér egyetlen „bugyiba”, azaz nylon tasakba. Nem kellene diadalkapuk, fárasztóak az ömlengések, de a tömény durvaság semmiképpen nem járna ki azoknak, akik egész életüket éppen rád tették fel, te gyönyörű és hálátlan, aki mindig elhordod a hátadon a sok hülyét és értelem híján tengődőt, sőt jobban is, mint bennünket, tőlünk pedig elvárod, hogy mindebbe belenyugodjunk, és szó nélkül eltűnjük életfogytig. A haza felemelkedése pedig épp ezen múlik: azoknak az észbe kapásán, akik helyreállíthatják a rendet. A fenti mintájára, ha annak tökéletlen másaként is, de legalább megpróbálva lemintázni azt, ahol valódi rend az úr.

Nem várok már el se tőled, se mástól semmit, csak el akarom végezni a feladataimat, és rendezni eddigi életművem sorsát. Úgy, hogy abba ne tudjanak belemagyarázni utólag semmit. Azok a filozofok, akik úgymond nem látták meg az írásaimban rejlő értékeket, ne túlekedjenek később felfedezni mindazt, amit láttak, csak túlságosan elkápráztatta őket. Visszatérésem a szakmai alapokhoz és a klasszikus értékekhez nem dilettáns elmaradottság, hanem törvényszerű folyamat eredménye. Nem lehet tovább túrni az előbb avantgárd, majd posztmodern címekkel dicsekvő blablákat, hanem értelmesen kell szólni az emberekhez, hogy nekik is lehetőségük legyen értelmes beszédet tanulni, azt utánozni. Ahhoz igazodva megteremteni a rendet kaotikussá vált életünkben.

Még egyszer a teremtő képzeletről. A művészet szerepe sokkal nagyobb, mint a hozzá nem értők vélik. Ha a művész fantáziájában szépség terem, akkor azt is sugározza környezete felé, amelyben él, sőt a távoli utókor felé is, hiszen a vérbeli művész az alkotói folyamat során meg is teremti azokat a világokat, amelyekről előbb eltöprengett, majd ábrázolta őket. A csúfság kultusza anarchiát, felfordulást okoz, arra pedig mi szükség? Úgy a családoknak, mint a társadalmaknak rend és szervezettség kell. Harmónia, amelyben újabb szépségek és újabb rendteremtő elvek születnek meg. Ennek nyomán teremnek azok a hatalmas horderejű műalkotások, amelyek évszázadok, sőt évezredek múltán is fennmaradnak. Ki ne szeretne a piramisépítők nyomdokain haladni? Ki ne szeretné megütni azt a mércét, amit a reneszánsz mesterek könnyedén adtak kézről-kézre? A valódi műalkotás gyönyörködtet. Ami elborzaszt, az ennek csupán a negatív tükörképe lehet. Nehéz elhinni, hogy van olyan művész, aki arra törekszik, hogy másokból undort keltsen. Ha mégis eléri, magára vessen.

Talán a szülők, a felmenők negatív tapasztalatai teszik, hogy az ifjabb nemzedékben nincs meg az az ambíció, ami megmenthetné, sőt talán meg is válthatná a szellemileg egyre jobban sínylődő

emberiséget. Az élet mindennapi dolgaiban is tapasztalható, milyen könnyen feladják. Ha nem kaphatnak meg valamit azonnal, inkább lemondanak róla. Pedig mennyi kitartásra van szükség, ha kitűzött célunkat el akarjuk érni! A dolgok rendje márpedig az, hogy a szellemileg értékes alkotások először szellemi síkon szülessenek meg. Ha ez megvan, utána már gyerekjáték maga az alkotás, azaz lejegyzési folyamat. *Nagyon fontos, hogy törekedjünk a jóra, szépre, mert a műalkotás ezt fogja sugallni, s általa alakul ki egy szebb, értékesebb korszak, aminek eljövételére már rég szükség volna.* Nem tobzódhat örökké az emberiség a durvaságban és erőszakban, mert ez egy önbedaráló folyamatot indít be, az meg kinek kell?

Gyönyörű-szép álmom egy szépséges madárról. Piros, fekete és halványabb színű tollai voltak, rigó vagy galamb nagyságú volt. Leszállt a házunkkal szemközti füves terület szélén, közel ahhoz a helyhez, ahol egy kedves háromgyermekes szomszéd fiatalasszony szokott parkolni. Én lehasaltam a fűbe, és gyönyörködtem a madárban, ő pedig táncolt nekem. Jobbra-balra billegette magát, igen kecsesen és kedvesen. Én figyeltem, és ő kellett magát ezzel a különleges, kecses tánccal, néha fel is rebbent, majd visszaszállt a földre. Ám akkor megjelent az egyik szomszéd, aki engem szokott bámulni a szemközti házból. Ő is lehasalt, mintha csak a madarat figyelné, de közelebb húzódott, és a könyökével hozzám ért, azt tettetve, mintha véletlenül történne. Én elhúzódtam, intettem a szépséges madárnak, mire az felrebbent, elbúcsúzott, majd tovaszállt, én pedig felkeltem és bejöttem a házunkba. A környék és a lépcső olyan volt, mint építéskori állapotában. Még tiszta színű beton mindenfelé, és a környéken se lehetett rendesen közlekedni.

Ezek után elutaztam valahová álombeli házastársammal. A házban, az emeleten, ahová meg kellett érkezni, több lakás ajtaja is nyílt, de a saját nevemet nem találtam egyikén se. Az ajtók előtt függöny volt, régiesen. Benéztem mindegyik mögé, és csak nagy sokára találtam meg a névtáblámat. Mikor a párom megérkezett, bementünk, és azt láttuk, hogy a holmink szanaszét hever, a kipakolás előtti rendetlenségben. A férjem ekkor magához vont, és azt mondta, hogy most már ráérünk csak egymással foglalkozni. Ezzel arra utalt, hogy a gyerekeink felnőttek, mi pedig élhetjük a külön életünket. Más kérdés, hogy mindez ismét az eltávozásomról szólt, az álom szimbolikája ennek tűnik számomra. Talán a szépséges madár az, aki elszállt, majd átváltozott egykori (más inkarnációbeli) férjemmé, és némi keresgélés után leltem rá, hogy odaát saját különvaló életünket élhessük. A fiúknak egyelőre nem mondom el, mert mindig tiltakoznak, ha efféle témát vetek fel. Nem is szívesen terhelek másokat ezzel, de azt se tehetem meg, hogy figyelmen kívül hagyom a földöntúli üzenetet. Grafikus barátom anyagának kutatása még rengeteg feladatot ad, és szívesen is teszem, mikor foglalkozom vele. Ugyanakkor magamban konstátálom, hogy az időmet jól be kell osztanom a jövőben. Emiatt adtam fel a nyáron a nyugdíjaimért való viaskodást. Rögeszmés megszállottakkal csak rögeszmeccserét lehetne folytatni, s ahhoz én nem vagyok partner senkinek. Semmi szükségem arra, hogy az ötvenes évek hangulatát idéző bírósági tárgyalásokon vegyek részt, gyűlölködő, acsargó hivatalnokokkal folytassam a süketek párbeszédét, miközben ők semmit nem fognak fel a helyzetemből. Úgy védelmezik valakinek az álláspontját (prekonceptióit), mintha a sajátjukból kellene áldozni az én eltartásomra. Pedig nem eltartást kérek, csak némi viszonzást abból, amit aktív koromban az asztalra letettem, honfitársaim ifjabb nemzedékének fejlődéséért a maga részéről teljesítettem. Nagy kérdés? Nehéz teljesíteni? Szíveskedik ezzel valaki? Micsoda eltorzult felfogás! Hagyjuk is, hogy inkább szép gondolatoknak adjunk teret, amelyek segítségével haladhat az emberiségnek még törekvésre képes maradéka.

A társadalom milyenségének legkiválóbb fokmérője az, ahogyan a bátor és gerinces emberekhez, vagyis az emberi kvalitásokhoz viszonyul. Mikor a gyávaságot és sunyiságot hagyja hatni, dominálni és felülkerekedni, az lesüllyedtségre utal. Ennek mértéke is értékjelző. Amikor már csak ennek az egynek van szava, onnantól fogva nincs értelme értékfokozatokról beszélni. Az már maga az emberi inferno. Mindez különös értelmet és jelentést nyert a XX. század óta, amikor az emberiség hirtelen fejlődésen ment végbe – civilizáció tekintetében. A XXI. század már valósággal tobzódik az amerikai filmipar mintájára és annak divatját követve az erőszak kultuszban. A régi krimi a mai közönségnek már olyasmis, mint nekünk volt a görög dráma, amelyben tilos volt nyíltszíni erőszakot ábrázolni. Aki nap mint nap, százsámra lát olyan „alkotásokat”, amelyek szinte reklámozzák a bűncselekmények know-how-ját, az egyszerűen immunissá válik a durva jelenetekkel szemben, s valójában fel se fogja, mi zajlik a szeme előtt. Ebben a relációban fel se merül, hogy az egykori lovagiasság íratlan szabályain alapuló európai viselkedésformák továbbéljenek, vagy hogy valaki azokat gyakorolhassa. A züllésnek és lumpenizálódásnak, régi szóval pauperizációnak is megvannak a maguk íratlan szabályai, illemkódexe. Már ha ezt a világot és annak képviselőit lehet efféle emelkedett kifejezésekkel illetni. A bunkó és az irigykedésre, gyűlölködésre nevelt proli (ez nem foglalkozást, hanem viselkedésbeli milyenséget takar) ész nélkül esik neki a nálánál különbnek vélt embernek, s látja el a baját, ha kell, ha nem. Nem is ok kell hozzá, hanem alkalom, lehetőség. Tapasztalhatjuk ugyanezt a nagyon eltérő kultúrák találkozása okozta kultúrások hatása alatt bevadult migránsok számunkra érthetetlen kitérőseiben is. Idejönnek, bebocsátást kérnek (mit kérnek! követelnek!), majd váratlanul megerőszkolnak egy-egy nőt vagy szabad prédának tekintett gyermeket. Márpedig erre semmilyen liberális magyarázat nem adhat elfogadható okokat. A nemi erőszak minden kultúrában tilos. Ahol ezt megengedik, az nem kultúra. A pedofília meg a bűnözői társadalmak által is mélységesen elítélt rossz hajlam, annak erőszakos megnyilvánulását, azaz bűncselekménybe torkollását a börtöntöltelékek is teljes kiközösítéssel, sőt napi szintű agresszív bántalmazásokkal büntetik. Nem így a sajtó, amelynek elvetemült tagjai valóságos reklámot csinálnak az eltévelyedéseknek! Nos, akkor kinek van joga leszólni, elítélni másokat?...

Reggeli gondolatok a szavakról, játékos-kegyetlen variációk a nemzetiség- és országnevekre. Valaha volt pár kirívó szóhasználat, melyet gúnyosan emlegettek régi korokban. Legismertebb ige a *panamázik*, a hírhedt Panama-csatorna építése kapcsán többszörösen felvett és elsikkasztott pénzek eltüntetéséről. Ez olyan sikeresen épült be a magyar nyelvbe, hogy sokakban ma már talán fel se merül maga a közép-amerikai csatorna- és vasútépítés története, mert hiszen lehet panamázni a magyar pusztán, igazi magyar környezetben is. Gondoljunk csak Móricz: Rokonok c. regényének hírhedt ügyleteire, a magyar dzsentri gúnyrajzára! Ugyanúgy a tulajdonnév köznevesülése is természetes, és senki sem hördül fel, ha a „*panama*” szót kisbetűsen írva látja. Régi szavunk még a Jókai-korabeli „*lengyelkedik*” ige, mely műfajt magyar földesurak meghívására téli vendégeskedésre ide invitált lengyel urak műveltek. A szíves magyar vendéglátás terméke volt ez is. Gyakran elszegényedett lengyel nemes urak fogadták el, hogy aztán a teljes koszt- és kvártélyt tartalmazó ingyenélés lehetőségével élve megszabaduljanak otthoni kínzó szegénységük terhéértől. Cserébe vidám társaságként lebzseltek vendéglátójuk várakában, némi színnel és vidámsággal megtöltve azok otthonát. Együtt ittak, kártyáztak, mulattak, nőszték némi vígságra vágyó vendéglátójukkal, aki nélkülük unatkozott volna a hosszú téli estéken, amikor is vidéken mindenki „be volt havazva”, de nem mai értelemben, hanem szó szerint.

A „*franciázik*” szexuális utalás a gallok furcsa szokásaira, mellyel szeretnek mindent másképpen csinálni, fordítva, mint mások. Az „*elfranciáz*” viszont banki kifejezés, az előbbire tett enyhe utalással, ám ezúttal szó sincsen orális szexről. Egyszerűen annyit jelent, hogy két számot fordítva üt le a számlológépen, aki a számlákat összesíti, emiatt bonyodalmakat okozva az esti összesítéskor, amikor ez a tévedés kétségbeesett keresgélésbe torkollik. Mindenki azt az egy hibát keresi, ami miatt nem stimmelnek az összegek. Általában meg kell cserélni a szerepeket, vagyis másnak kell ugyanazokat az összeadásokat elvégezni, mint aki eredetileg tette, az „*elkövető*” ugyanis hajlamos másodszorra és harmadszorra is ugyanazt a hibát véteni, mint először. Nem tudom, létezik-e még effajta esti ellenőrzés a mai bankokban. Az én időmben, mikor érettségi után banktisztviselőként dolgoztam, mindennapos volt. Ma már talán kiküszöbölhető mindez egy-egy számítógépes program használatával.

Csak nem régóta ismerem a '*dubajozik*' kifejezést, amit egyik unokaöcsém említett tréfás-gunyorosan egy magyar lánnyal kapcsolatosan. Dubai arról híresült el pár évtizede, hogy az olajból meggazdagodott milliárdosok valósággal felvásárolják a világ minden kulturális értékét, vagy ha másra lehetőségük nincsen, másolatokat készíttetnek azokról, s ehhez külföldről hozatnak szakembereket. Máskor a szórakoztatóiparukat dobják fel efféle „*egzotikumokkal*”: európai szökekből álló női zenekar vagy különleges szaktudással rendelkező szakemberek leszerződésével a know-how elsajátítása érdekében. Igen, a világnak azon a felén az európai nők számítanak egzotikus szépségeknak. Nos, a „*dubajozik*” kifejezés az előbbihez kötődik: külföldi fiatal nő arab országban kurváskodik, vagyis árulja magát valamilyen fedőtevékenység címszava alatt. Valaha egy arabnak ezért feleségül kellett venni a kiszemelteket, ma viszont elég leszerződteni a ledér hajlamú nőket (akik fogalmaim szerint természetesen nem tartoznak a hölgy kategóriába, ahogy mások tévesen nevezik a prostituáltakat is), majd szerződésük lejártával váltanak újabb és fiatalabb „*felhozatalra*”. A sikeresebb nők meg időközben férjhez mennek valami pénzes öregúrhoz, vagy egyre mélyebbre süllyedve ismétlik Charles Aznavour: Olga-történetét, egészen a csatornatöltelék státuszig...

Szokás manapság liberális körökben maró gúnnyal, epésen emlegetni a '*magyarkodik*' szót. Ez a nemzetiségünk túlzott hangoztatását jelentette valamikor, de ma már a globalizáció megszállottjai semmilyen magyar jellemvonást nem tolerálnak. A modern építészet unalmasan egysíkú fráziskincsének mintájára uniformizálni akarják magát az emberiséget is. Egyen-arc, egyen-öltözködés, egyen-autók és egyen-bankszámlák, egy kaptafára gyártott filmek, műalkotások, ezekből mind kizárva az egyéni stílust, fantáziát és egyedi elképzelést. Falanszter-igények, jobban mondva falanszter-igénytelenség. Ezek a megszállottak rögeszmésen csapnak le mindenféle magyar jelleget magán viselő alkotásra, szellemi termékre vagy külső megnyilvánulásra, és azonnal mindenféle diszkriminatív jelzőt aggatnak a csoportosan és nyilvánosan letámadott ellenfélre, akit vad gyűlölettel automatikusan ellenségnek tekintenek. Komoly viselkedéskultúrabeli hiányokra vall mindez, de mit lehet tenni, mikor az általuk uralt sajtó papagájkommandója fújja éjjel és nappal egyen-frázisaikat, egyetlen hangnemben, uniszónó, unalmasan, a legteljesebb kakofóniában?! Valaha a fasizmushoz kötötték ezt a jelenséget, mármint az eltúlzott nacionalizmust, ami eredetileg csupán egy-egy nemzet öntudatra ébredésével járó jelenség volt a XIX. században. A nagy birodalmak elnyomása alatt élő nemzetek annak ellensúlyozására és kivédésére kezdték el kiemelni nemzeti sajátosságukat, hogy a gyarmatosítók ne tudják sikeresen beolvasztani őket, az egyen-integráció agresszív és minden mást elnyomó igényével. A fasizmus idején ez túlzott méreteket öltött, majd sovinizmusba torkollott, de utóbb ismét feléledt. Ennek oka megint csak az volt, hogy a nagy világegések után újabb nagy

birodalmak támadtak, és ezek igénye ugyanaz a beolvasztás volt, mint az osztrák vagy az orosz birodalomé, a franciáké, németeké és angoloké. Az ember egyik alapvető adottsága és elemi igénye, hogy különböznie lehessen embertársaitól, s ebben különbnek, jobbnak, fejlettebbnek, magasabb rendűnek akarja tudni magát az egyen-szürkeség világánál. Az egyéni stílus, s vele együtt a saját nemzetiség megbecsülése nemhogy nem baj, hanem szükséges is. Egyébiránt hogyan lehetne megkülönböztetni bennünket másoktól? A mai sovének, a nemzeti és etnikai különbségek elnyomói voltaképpen önmagukkal sincsenek tisztában. Míg az egyik etnikumnak megtiltják a csador, a burka és arab kendő (számunkra egyébként csúnya, és minden nőt egyformán elcsúfító) viseletét, addig önmagukat nem hagyják korlátozni semmiben. Még a gyűlöletben sem, mely utóbb vad támadókedvbe csap át, és korlátozatlanul irtja mások egyéni vonásait, szokásait, majd utóbb magukat a tőlük eltérő felfogású társakat is. Féltékeny acsargás ez, semmi más, mert az ilyen nyomorult állandó félelemben él, attól tartva, hogy mások sokkal különbek lehetnek a fair play hagyományos szokásrendje szerint. Ahogy a művészetben nem engedi a nemes versengést, azaz a tehetség szerinti érvényesülést, ugyanúgy az élet más területén sem, sehol. Perverz felfogás ez, mert meg akarja hazudolni még az evolúció törvényét is, mely – vele ellentétben – az erősebb, szebb, jobb, különb egyedek kiválasztódásán alapulva juttatta el az emberiséget, s vele együtt más fajokat is arra a szintre, amit mára elértek. A XX. és XXI. század viszont mintha a kontraszelekcióra tett volna ezeknek a szerencsétleneknek az uralma alatt. Emiatt tombolhattak azok a diktatúrák, amelyek szégyent hoztak az emberiségre, és amelyeknek átkos tradícióitól még ma sem akarnak szabadulni az általuk megfertőzött nemzetek, csak az elpusztítottak nyomdokaiba lépve újra- és újratermelnék a gyűlöletet, haragot és féltékenységet. Teremtő képzelet, most légy velünk!

Folytassuk a „*cigánykodik*” szóval! Ez hízelgést, érdekből való kedveskedést jelentett régen. Azért emlegetjük így, múlt időben, mert a fordított szemlélet jegyében szinte tilos egymás etnikumát, nemzetiségét említeni. Pedig régi filmekben még látni erről szóló jeleneteket. Most ezen rögeszmék jegyében tiltsuk le ezeket a műalkotásokat, annak ellenére, hogy ezekből megismerhetjük régi korok világát?! Én gyakran a tanulmányozás igényével nézem meg őket, mert szüleim, nagyszüleim fiatalkoráról szinte semmit nem tudok. A régi filmekben, máskor festményeken megelevenednek az akkori tájak és emberek, s úgy láthatjuk őket, ahogyan ők éltek és gondolkodtak. Bűn ez? Magyarkodás? Történelmünk és szüleink, felmenőink világának nem-ismerete nem tesz különbé bennünket, legfeljebb tudatlanabbá. Micsoda erőszakos, agresszív szándék az, amely meg akarja szakítani a nemzedéki, sőt az evolúciós láncot?! Történelmi ismereteink figyelmeztetnek a generációk számára még nem is annyira távoli múltból: Sztálin erőszakosan kiirtott egész mérnökgenerációkat. Az eredmény? Építészeti tákolmányok, összeomlott hidak, gátak, emeletes házak. Nos, akkor ki tudja rosszul? Azok, akik a fejlődés természetes folyóvízláncolatának folytatásaként akarnak továbbhaladni az élet fejlődési trendjén, vagy azok, akik mindent fenekestül ki akarnak forgatni? A mai tendencia, mely magyar jellegünk hangsúlyozását jelenti, s mindazt, ami nemzeti büszkeségre okot ad, megint csak egy erőszakos, lehengerlő irányzattal szembeni önvédelmet takar. A másoknak mindent megtiltó, magának viszont semmiféle korlátozást nem tűrő agresszivitás ugyanannak az eszmei hordaléknak a felkavarodását jelenti a globalisták vagy falanszterhívők részéről, mint annak idején a sovén irányzatok, birodalmi politikák. *Magyarán szólva: az a fasiszta vagy fasisztoid, aki folyton büntetni és korlátozni, majd eliminálni akar másokat.* Önmagát ugyan toleránsnak tünteti fel ócska frázisok hangoztatásával, de azok mondandójával nem törődik, csak mások elkábitására használja, önvédelmi taktika gyanánt.

Sztálin borzalmas emléke kavarodik fel az „*eloroszosodik*” kifejezésben. A civilizátlanná válást, társadalmi lesüllyedést fejezi ki ez a tömörítő nyelvtani forma, melyet a már saját birodalmukon belül is perifériára szorult emberi roncsok alkoholizáló, deviáns életformája fejezett ki a múlt évezredben, majd azt követően. Nálunk az elvtársak közös dorbézolását, a kommunistákkal való összebútorozást is jelentette, ami közmegvetésnek örvendett az előző rendszerben, s utána is. Ez egy olyan életforma, amely civilizált ember számára elfogadhatatlan. Lelki, szellemi értelemben lumpenné válást jelent, ami, ugye, nem valami nemes életcél összegez ebben a formában. Ehhez hasonló értelemmel bír a „*balkanizálódik*” szó, mely természetesen nem a balkáni népek kultúrájának átvételét jelenti, hanem elsősorban azt, hogy a kommunizmus hatására egyre mélyebbre süllyed társadalmilag és anyagiilag egyaránt. Ez is civilizátlanságot, barbárságot, bűnözést, egyfajta bűnözői életformát jelent, mely önmagát zárja ki a kulturált lények világából.

A „*cigányozik*” kétféle jelentéstartalommal bír. Régebben az urak, majd az elvtársak mulatozását, dorbézolásait, amikor is cigányzene mellett (no és jó sok alkohol elfogyasztása közben) való féktelenkedéseit jelentette. Az előbbinek még volt valami charme-ja, amit régi magyar filmekből ismerhettünk meg, *Jávor Pál, Fedák Sári, Tolnai Klári, Szelezky Zita* filmjeiből. Ezekben a filmekben a cigányozás elegáns dolog volt, még akkor is, ha az urak már jócskán felöntöttek a garatra. Szerenádok adni cigányzenével egy úrilánynak rendkívül hízelgő dolognak számított. Ugyanennek elvtársi változata már inkább jelentett undorító részegséget, berúgott alakok gajdolását, mint emelkedett mulatságot. A hatvanas évektől kezdve egyébként is fokozatosan kimentek a divatból a régi híres magyar nóták, ezek helyére törekedtek be a mozgalmi dalok, mint a Bunkócska, melyet ki lelkesedéssel, ki parodizálva adott elő, és a népdalok helyét is átvette a „*Lovamat kötöttem...*” kezdetű dal búsongása, melyet Kozák András hozott divatba. Abban az időben ő is jó kádernek számított, feleségével, Drahota Andreával együtt. Máskülönben nem is szerepelhettek volna rendszeresen filmekben, színházban, s mindig csak az első helyen. A szerenádok is visszaszorult eredeti elegáns helyéről a diákok érettségi előtti tanárköszöntésének státuszába. Erről szintén tudjuk, hogy a fiatalság italozási szokásainak elvadulásával egyre undokabb formákat öltenek, egyenesen elriasztva ezzel másokat, a nem részeg külső szemlélőt. A mai cigányozás viszont azt jelenti, hogy valaki szidalomként emlegeti honfitársa cigány származását. Ugyanezt fejezik ki a „*zsidózik*”, „*zsidózás*” szavak, melyek megint csak uniformizálnak, azaz egy kalap alá vesznek minden azonos nemzetiségű, vallású egyedet. Mondhatnánk persze ezt a magyarok szidalmazására, mely a külföldi és honi balos sajtó nemtelen szonorizálásával valóságos világtrenddé vált: „*magyarozik*”, de ehelyett gyakoribb az „*orbánózik*” szóhasználat, mely a magyar miniszterelnök primitív szidalmazását fedi, és semmivel nem különb az egykori fasiszta, sovén szövegek világánál és azok kultiválóinál.

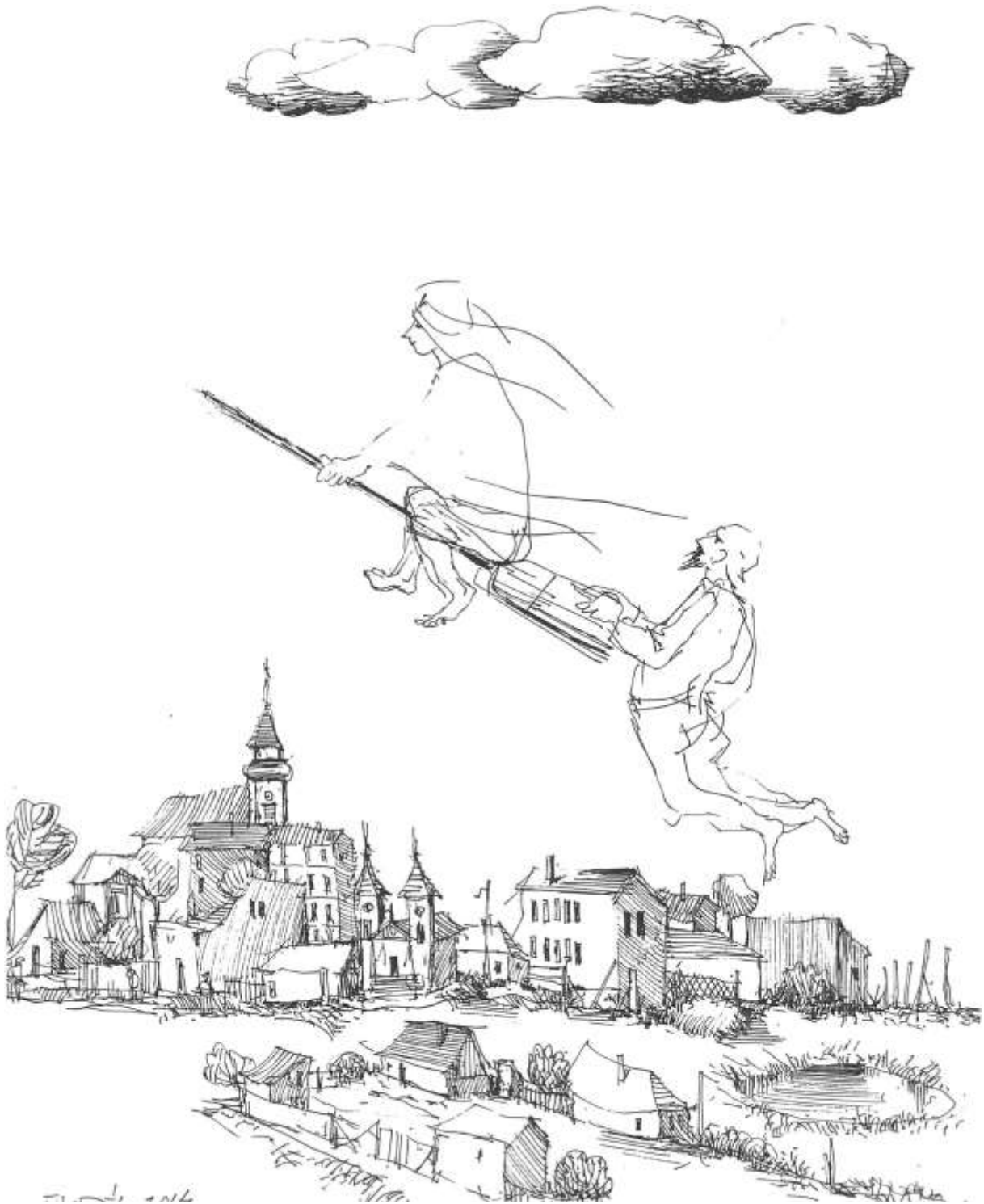
A fasiszmus előretörésével felerősödtek az *elnémetesítő* tendenciák. Már korábban, az Osztrák-Magyar Monarchia idején is alkalmazta ezt az osztrák uralkodóház a nemzetiségi mozgalmak letörése ellenében, de a múlt század 30-as, 40-es éveiben elég gusztustalan formát öltött. Ma a németek már a ló túlsó felén igyekeznek valósággal szabadkozva bizonygatni, hogy nekik ehhez semmi közük, s nem is volt, de más a szóhasználat odahaza, baráti társaságban, egyszóval a kötelező társadalmi hipokrizis levetkőzésével. És mindjárt ott vagyunk egy igen modern kifejezésnél, ami még nem köznevesült, csak *Stockholm-szindróma* néven közismert. Ez az emberrablások kora, a XX. század második feléből, amikor is az elrabolt milliomos-csemete, hosszas fogva tartása idején megszokta az emberrablók társaságát, és mert azok jól bántak vele, nem bántalmazták, hát megszerette őket s utóbb is csak pozitív jelzőkkel emlegette a bűnözőket. Ma már persze ez a kifejezés is tágabb értelmet nyert, és nemcsak bűnöző – áldozat viszonylatban alkalmazható, hanem az elnyomói

társadalmak agresszív rétegei és a hozzájuk adaptálódott alattvalók viszonyára is. Hazai jelenségként emlegethetjük, mert a kommunizmus puhának nevezett végkifejlete idején már egyre többen „rohadtak bele” úgymond a környezetükbe, azaz vették át az elvtársak szokásait, gazsuláltak nekik, kiszolgálták őket, nyaltak és tapostak, mikor melyik volt soron. Azokat, akik ebben a nemtelen játékban nem voltak hajlandók részt venni, kiközösítették, és most, miután ennek a korszaknak is lejárt az ideje, döghullám gyanánt egyre tovább mozogva adják tovább a letűnt korszak rezgéseit, azaz hogy ugyanazoknak az elvtársaknak nyálnak, akik időközben meggazdagodtak, s most modern kori rabszolgatartókként várják el a kötelező kézcsókot. A Stockholm-szindrómában szenvedők erre hajlandók is, miért ne? Elvégre hozzászoktak évtizedeken át, jól fizető stallumokért, kitüntetésekért, kivételezett helyzetük megőrzésének reményében, vagy tudja a fene, hogy mi miatt.

Újabb szó ötlík fel emlékezetemben: „*digózik*” Erre akkor bukkanok, amikor más nemzetiségnevekből igésített szavak után kutatok az emlékezetemben. Az olaszra nem találok hirtelenjében, de ekkor ugrik be a fenti szó. Ez is egy szégyenteljes időszakot idéz Magyarország történetéből. A 60-as, 70-es években, amikor a fiatalság már enyhén szólva is besokallt a kommunista frazeológiából és bunkóságból, a mutatósabb fiatal lányok az itt üdülő olasz fiatalemberekkel ismerkedtek, akik odahaza, náluk olcsó ajándéknak számító pulóverrel, cipővel vették le a lábukról a kikapós természetű lányokat. Olaszország akkoriban szintén teljesen más volt. A II. világháború után bekövetkezett mélyszegénységet még nem heverték ki, iparuk főként a járműiparban, dohányiparban, no és a textiliparban, ruhaiparban és cipőiparban merült ki. A lányokat még szigorú mamák, nagymamák, nagynénik, s főleg heves vérmérsékletű férfirokonok őrizték, az ún. szexuális forradalom odáig még nem ért el, mert a pápaság hevesen ellenezte „a tablettát” és a fogamzásgátlásnak minden módját. A korán virgonckodni kezdő fiatal emberek pedig mit tehettek? Vagy odahaza ellátogattak havonta párszor a kupiba, ami drága volt, vagy igyekeztek külföldön nyaralni, illetve rájuk vadászó, idősebb, s persze pénzes külföldi nőekkel összeismerkedni a hazai tengerpartokon. Előbb a közismerten szabados természetű skandináv lányok jöhettek számításba, majd a németek, s a fiúk csak később merészkedtek otthonról északabbra, a Balaton környékére, ahol valóságos paradicsom várt az otthon kiéhezettett, forróvérű fiatalemberekre, még az egészen tanulatlanokra is. Hát ezért jegyeztem fel, hogy ez eléggé szégyenletes időszak volt a magyar lányokra nézve. S ugyanebben az időszakban jött divatba a digóbajusz és a jellegzetesen olaszos, délszaki nyári öltözet, nagy trapéz nadrágokkal, mélyen kigombolt virágos vagy pálmafás ingekkel, bronzsínűre barnult testtel. Ennyit a magyar fiúk is tudtak, s igyekeztek alkalmazkodni a váratlanul beállt helyzethez. Az autós palikra vadászó lányoknak ez persze nem volt elég. Hazai autóipar nem lévén, a divatos nyugati autókkal a magyar fiúk még nem tudtak konkurálni. A nőhódításnak ez a nemtelen divatja azonban túlélte több évtizedet, ezért lehet az, hogy a digózás után meghonosodhatott a dubajozás műfaja is... Igaz, a digózás is eredetileg mezőgazdasági kifejezés volt, talajjavítást jelentett.

Beszélhetünk még a „*latinizál*” fogalomköréről, de ez szöges ellentétben áll a fentiekben inkább negatív és leminősítő kifejezésekkel. Az a tény, hogy az európai kultúrát elemien meghatározó latin műveltség megismertetésére és népszerűsítésére koncentrált valaki, az önmagában még nemhogy nem baj, hanem minden kultúrára termékenyítően hat. Lehet persze az ókori gyűlölet gyökereit kiásni és mai változatra klónozni, de mi értelme? A harag kultuszát terjesztők nem építenek, hanem épp ellenkezőleg: rombolnak és nekitámadnak minden más kultúrának. Bárkinek, aki, ami különbözik tőlük. Azok, akik négy évszázad alatt se voltak képesek megismerni és megérteni a Rómeó és Júlia történet lényegét, a gyűlölet és az értelmetlen harcok elvetését, az csak rontja a levegőt maga körül.

Lesüllyedtségét nem terjesztenie kellene, hanem szégyellnie. A csodálatos műalkotások önmagukért beszélnek. Aki nem érti őket, annak hiányos a műveltsége, az valóban rászorul a latinizálásra.

A szerelem nagy tévedéseiről. Nem szabad azt elvárni egy kiválasztott személytől, hogy olyan legyen, mint valaki más. Az így indult kapcsolatok törvényszerűen torkollanak kudarcba. Van úgy, hogy emlékeztet valaki másra, egy régi szerelemre vagy egy képzelt ideálra, de ez csupán a képzelet játéka. Mindenki önmagával azonos, mással nem. Egy csinos pofikáról könnyen el lehet képzelni, hogy csakis ő az igazi, senki más, de aztán jön egy hasonló csinos pofika, a férfiak pedig gondolkodás nélkül vetik utána magukat, csak mert a szerelem lényege a nagy illúzió. Azok a fantáziák, amelyeket felébresztenek a másik félben. Azok az érzelmek, amelyeket jó esetben kölcsönösen gerjesztenek egymásban, míg nem jó esetben csak egyoldalú a monoton elképzelés.

Vannak csekély képzelőerejű férfiak, akik azért csereberélik a partnereiket, mert nem túl sokat tudnak mondani a másik félnek. Aki teljes értékű ember, az azonos partnerrel is tud változatosan kommunikálni, urambocsá', az ágyban is. Aki erre nem képes, az menekül, és meg is érdemli a sorsát, hogy egy idő után ráunnak, menekülései pedig csupán ennek a megelőzését szolgálják.

Az elvárás, hogy az új szerelem legyen azonos egy régivel, sértő a másik félre nézve is. Eleve azt feltételezni, hogy a saját szerepében, a saját egyéniségét adva már nem is felelne meg, nagyon durva kritika. A nőknek is vannak olyan elképzelései, hogy ők majd mást faragnak a kiszemelt férfiból, megnevelik, felemelik, stb. Ez már azért is kudarcos elképzelés, mert a férfiak zöme alapvetően lusta mindennemű változásra. Sokan azért nem válnak el, mert egyszerűen nem mernek a feleségük szemébe nézni és közölni vele a megváltozott helyzetet. Inkább bonyolódnak bele több kapcsolatba is, és a végén már maguk se tudják, mit akarnak. Vannak nők, akik kívárlják a kalandok lecsengését, majd nagylelkűen visszafogadják a szeretett férfit, akit ebben a formában voltaképpen birtokolnak (újra birtokba vesznek). Ezt azért tehetik, mert a férfi hagyja magát belekényszeríteni ebbe a helyzetbe. Az ugyan gyakoribb, hogy a férfi akarja birtokolni a nőt, valami antik vagy feudális hagyomány jegyében, de ezt minden független természetű nő elutasítja. A birtoklás véletlenül se a szeretet vagy a nagy szerelem jele. Az színtiszta önzés. Leláncolni a szeretett személyt egy illúzió kedvéért elég nagy butaság. Nem vezet sehová, mert keletkezése pillanatától értelmetlen és lealázó mindkét fél számára. „De hol van az az ember, ki abban elhitetné magát, hogy...”, mondhatjuk Katona Józseffel, vagyis melyik ember hiszi el magáról, hogy ő az adott pillanatban és a pillanat illúziójában nem kivétel?... Hát persze. Mindez szöges ellentétben áll a mai divatideállal, a naponta százszor is megtett nagyarcú kinyilatkoztatásokkal, és az azokkal élő egyen-fejjel.

Mást keresni a partnerben annyit tesz, mint azt a mást meg nem találni; viszont a másik fél különbözőségét fellelni, s nem értékelni, olyan, mint a saját farkába harapó kígyó. Akár a művirág: olyan, mintha... S végül kiderül, hogy teljesen más. Micsoda bonyodalom! Mennyi fölöslegesen elfecsérelt idő és érzelm! A szerencsétlen alak mindig a saját csapdájába pottyan bele, mégse tanul belőle soha. De nem szükséges ezt tovább elemezni, mert még mi magunk is egyre jobban belebonyolódnunk.

Nemzeti ünnepeink mindig heves ellenállást váltanak ki az önmagukat csak ellenzékinek aposztrofáló, örökös bajkeverőkből. Nem tudni, kihez, mihez tartozónak vélik magukat, csak azt, hogy ami nekünk büszkeség, az őket irritálja. Tudhatják, hogy ők vannak kevesebben, mégis mindig ők akarnak többségnek tűnni – a fene tudja, kinek a szemében. A nemzeti ünnep nekik azt jelenti, hogy másokból gúnyt űzni. De akkor mit keresnek itt? Feltehetőleg továbbra is a lopkodási lehetőséget, mások kiszipolyozására alkalmat. Olyanok, mint a hűvös idő beálltával minden lakásba

benyomakodni akaró mezei poloska: keresik a réseket, a beszemtelenkedési alkalmat, hátha bejutnak a vágyott területre. De hát miért vágnak ott lenni, ahonnan a pokolba kívánják őket? Érthetetlen logika. A magukat kozmopolitának tartó személyek akárhol is jól érezhetnék magukat a nagyvilágban. Ehelyett mindenhová be akarnak kerülni, ahol nem találnak szíves fogadtatásra. Ez ugyanúgy nem érthető, mint ahogyan az sem, miért akarták a kommunizmus idején erőszakkal bent tartani azokat, akik nem bírták elviselni őket és pokoli, agresszív rendszerüket. Ez még csak nem is fordított logika, hanem maga a színtiszta örület gondolkodásmódja.

Ennek a könyvnek is a végéhez közeledem. Nem mintha nem lenne mondanivalóm, csak tudom, hogy a mai olvasó túrésszintje igen behatárolt. A 200 oldalasnál hosszabb könyveket már eleve kezébe se veszi. Úgy gondolja, hogy az író köteles volna korlátozni magát a közlésben. Mindezt úgy, hogy a mai ember már egy olyan közegben nő fel, ahol a kölcsönös tisztelet helyett az általános tiszteletlenség légköre veszi körül. Sokszor eltöprengtem rajta, miért nem hozzák el a magyar szakos kollégák a diákjaikat egy-egy irodalmi rendezvényre? Valószínűleg azért, mert még az ún. elit gimnáziumok diákjai se képesek befogni a szájukat másfél órán keresztül, esetleg azon túl. Az órák alatt hangosan beszélgetnek, ügyet se vetnek a tanárra. Egyetlen módszer a velük szembeni agresszív fellépés, én így tapasztaltam. Az olyan kollégák, akik elég hangosan tudnak ráordítani a diákokra, hogy az megfélemlíti őket, zupás őrmesterként „állnak helyt” úgymond az óráikon. De hogy lehet így tanítani? Aki fél, az nem a tananyagra koncentrálna, hanem arra, hogy elkerülje a büntetést. Az én óráimon az első számú feladat mindig az volt, hogy a diákok egyfajta oldott állapotba kerüljenek, azaz ne görcsöljenek, hanem rendesen összpontosítsanak a tanár mondandójára. Ezt még a szorongó diákoknál is el lehet érni pár szóval, ami semleges témára vonatkozik, nem pedig a tananyagra vagy a számonkérésre. De hát nem lehet már a mai viszonyokra alkalmazni ugyanazt, amit korábban. Ahhoz kellő viselkedéskultúrával kellene rendelkezniük a tanulóknak. Ahol ez otthon nem adott eleve, nehéz a helyzet. Nem tudom, mi mindent vált ki lelkiileg a gyerekekből az, ha a szüleik világával szembeállítják őket, még ha ezt pozitív értelemben teszik is. Kamaszkorom világát idézi, amikor az iskolában folyton azt tanították, hogy akinek a szülei vallásosak, azok buták, primitívek, elmaradottak. Ezért volt aztán annyi nemzedéki ellentét és fölösleges konfliktus. Pedig egyszerűen csak meg kellene tanítani a Tízparancsolatot mindenkinek, hogy tudja mihez tartani magát az életben. Ez még csak nem is pusztán keresztény erkölcsiség és vallási parancs, hanem több világvallás is magáénak tudja a lényegét. Csupán azokkal nem lehet mit kezdeni, akik minden tagadnak, a saját vallásukat és a másokét is beleértve. Isten helyét, ahová törekszenek, nem vehetik át, de ezt nem látják be. Rögeszmésen ragaszkodnak a hatalomátvitel lehetőségéhez, egészen addig, amíg ki nem akolbólítják őket mindenünnen. Konklúzió: nulla? Hányas IQ-val csinálják mindezt? Az intelligencia lényege az alkalmazkodás és a profi problémamegoldás. Ők ezt nem tudják?

„Palackpostáimat” azelőtt szinte mindennap útjára indítottam. Ma már legfeljebb elektronikus levelek formájában. Nemzedékemet nem tudta lebutítani az internetes világ. Többségünk ma is ugyanolyan formában írja leveleit, mintha hagyományos levelet írna. Mások örökös rohanása csak egy kérdést vet fel bennünk: hová rohannak? Mi az a cél, amit olyan gyorsan akarnak elérni? Ők maguk se tudják, akik ebben a felfogásban élnek. Csupán ész nélkül, értelmetlenül követnek egy trendet, amit „nem illik” megkérdőjelezni. Aki ezt mégis megteszi, az ünneprontó lesz. S hogy ki írja a játékszabályokat? Ezt válaszolja meg az, aki nem képes ellentmondani neki!

Nos, szóval a reggeli, délelőtti palackposták azért mennek most ritkábban, mert Görög Rezső néhai barátom életrajzi könyvén dolgozom. Ezzel a könyvvel párhuzamosan írom, és eddig is elég sok anyag

gyűlt össze hozzá. A művészet és a kutatómunka Hubble-teleszkópja most rá irányul, és a még életben levő kortársakra, művésztársakra. Amit csak lehet, kideríték róla, mert ennek az időszaknak a kihagyása halálos véték volna. Kit kérdezzek meg róla, ha nem azokat, akik ismerték? Barátokat, évfolyamtársakat, majd ezek fogytával archivált anyagokat. Már most is hozzájuttottam párhoz, de sokkal többet remélek azoknak a jelentéseknek alapján, amelyek róla készültek. Természetesen kritikával olvasva, kizárólag a tényanyagra hagyatkozva, ami esetlegesen hozzáférhető. Véletlenül sem indiszkrécióból, hanem mert fiatal éveiről eddig szinte semmit nem találtam, és a kortársak se emlékeznek rá. Nekem marad a vele való napi foglalkozás mókuskereke, amit természetesen nem bánok, mert izgalmas foglalatosság. Teljesen más, mint amit az eddigiekben irodalom címszó alatt műveltem. A magyar nyelv változatos szépsége ebben is felcsillantható, nemcsak a mívesen csiszolt versekben. Most másfajta alkotói korszakomat élem. Miután annyiféle műfajt kipróbáltam már, miért ne gyakorolhatnám magam a monográfiaírásban és az oknyomozó újságírói tevékenységben? Ez azért is izgalmas, mert teljesen más formában művelem, mint a sok lefizetett kolléga, akik pénzért bármit, és másnap ugyanannak az ellenkezőjét is... Csakhogy ezt most mindenféle háttér nélkül teszem, afféle száguldó riporterként, betartva az újságíró kódexek minden paragrafusát, mert első a rend és a becsület, s hozzá képest az érvényesülés csak afféle díszítő sor a lap alján.

A nők és férfiak rivalizálásáról. Az egyik kollégám azt mondta nekem egyszer, hogy legyőztem őket, vagyis a férfiakat. Azt válaszoltam neki, hogy én soha nem akartam legyőzni senkit, mert a latin abszolút felsőfok jegyében akarok kiváló lenni. Nem másokhoz viszonyítva, hanem önmagamban véve. Most, pár évvel később rá kellett jönnöm, hogy a megjegyzés voltaképpen arról szólt, hogy ők akartak folyton legyőzni engem, mármint a férfiak. A féltékeny kollégák, akik még mindig csak férfijogú társadalmakban képesek gondolkodni. A kiválóság csak őket illeti, a nők meg érzék be a főzőkanállal, és azzal, hogy kiszolgálhatják a férfiakat. Önös felfogás, mit mondjak. A Papa valaha arra biztatott, tanuljak, hogy ne kelljen függenem egyetlen hülye férfitől se. Szó se volt róla, hogy minden férfitársát bolondnak tartotta volna, csak mivel az apám volt és szeretett, féltett attól, hogy valaha is kiszolgáltató helyzetbe kerüljek, kitéve annak, hogy bárki is úgymond kegyeskedni akarjon velem. Pedig épp ez történt a későbbiekben. Milyen érzékeny hangszer a szülői szív! A Papa nem nagyon mutatta ki az érzelmeit, talán mert őket szemérmesnek nevelték, vagy annak születtek. Ettől függetlenül azok fontosak voltak a számára. Talán elvárta, hogy mások érezzenek rá és ismerjék fel ezeket a fontos érzéseket, amelyek alapján véve vezérlik az embert élete során. Még akkor is, ha egyébiránt racionális lénynek tartják embertársai. Párkapcsolataimban azért nem lettem boldog, mert nem hagytam legyőzni, azaz hagyományos értelemben leigázni magamat. Csak az egyenlőségben hiszek, abban, hogy férfi és nő egyformán érdemesek a figyelemre és tiszteletre. Ha ez nem működik, akkor semmi nem működik normálisan.

Érzelmei, sőt gondolatai márpedig az állatoknak is vannak. Egyszer láttam egy videót egy majomról, amelyik két tigrissel szemtelenkedett. A pontos okát nem tudom, mert nem tudok majomfejjel gondolkodni. Talán túlságosan bízott magában, talán utálta a ragadozókat, amelyek gyakorta megdézsmálták társai sorát. Vagy csak túltengett benne a tesztoszteron, és fiatalos hévvel úgy gondolta, hogy ő most legyőzi akár a tigriseket is. Valójában azonban inkább csak megszívatta őket. Nagyon sokféle variációt mutatott be tudományából, ami főleg abból állt, hogy le- s fel rohangált a fákon, majd földközébe érve megbökdöste valamelyik tigrist, belerúgott, vagy egy lehajlított ággal megcsapta. A tigrisek ezenközben egy fa árnyékában heverésztek, lustálkodtak, nemigen reagáltak a majom szemtelenkedéseire. Sokkal inkább afféle uralkodói fölényrel nézték, miket művel az elszabadult főemlős. A hasuk is tele lehetett, attól, meg a nagy déli melegtől lehettek olyan tunyák. A

majom viszont vérszemet kapott, és egyre több variációt talált ki, hogyan bosszantsa saját és fajtársai ellenségeit. Veszett tempóval rohangált föl és le a fák ágain, szaggatta az ágakat, lehajlította őket, hogy azok segítségével piszkálhassa a tigriseket, olykor a szemük közé csapva velük. Néha már majdnem elkapták, de az utolsó pillanatban mindig sikerült felmenekülnie a fára. Máskülönben úgy számította ki a távolságot, hogy azért biztonságban legyen, s ne tudják elcsípni. Egyszer azonban leszakadt alatta az egyik ág. Elszámította magát, és a tigrisek közelében esett le. Amazok már kellőképpen felbosszankodtak a folyamatos pofátlankodáson, és el akarták fogni, de a majomnak az utolsó pillanatban sikerült felrohannia megint a fára. Az egész nagyon szellemes volt, de engem ismét csak a férfiak folytonos bosszantásaira emlékeztetett, amivel ki akartak kezdeni, szakmailag alábecsülni, de mindezt biztos fedezékből, amit a patriarchális hagyományú társadalmak rendületlenül biztosítanak a teremtés koronájának. A dolog máig nincs helyretéve, és engem nem is annyira érdekel, hogy én rendezkedjem efelől. Úgy vélem, hogy az ultrakonzervatív férfiaknak kell odáig fejlődniük, hogy észrevegyék, mekkorát tévednek a nők alábecsülésével. A saját fejlődésén mindenki maga dolgozik. A követendő példa előttük áll, de a félresikerült társadalmak mégis rossz példákkel szolgálnak polgáraik számára. Hová is jutnánk, ha mindenki csak vissza akarná cibálni nála értelmesebb, fejlettebb társait, hogy hozzá képest ne tűnjenek különbnek?! Márpedig a korábbi, rossz hagyományú társadalmak ezt a tanulságot hagyományozták a „csekély értelű medvebocsokra”. S helyettük nem nekünk kell levonnunk a konzekvenciákat, mert attól még jobban sértve éreznék magukat. Végül mindig arra a következtetésre jutok, hogy előbb ki kell halnom, hogy egykor helyesen értelmezzenek. Engem és munkámat. Addig: „Qui vides, quod ago, tace opera mea!”

A férfiak velem kapcsolatos tévedéséhez újabb megjegyzés. Nekik is az abszolút felsőfokra kellett volna törekedniük. Már ha tudtak volna latinul, azaz ebben a latinos felfogásban gondolkodni. Nekem annyival könnyebb volt, ha ironizálni akarok kissé magamon, mert én folyton a diszkriminálandók listáján szerepeltem, és eleve hozzászóltam, hogy nekem mindig sokkal többet kellett teljesítenem, ha haladni akartam az életben. Szóval semmi nem pottyant az ölembe, mint a szerencsésnek vélt másoknak. Egyébként ezt nem is tartom szerencsének, hiszen ellustítja, sőt kifejezetten tunyává teszi azokat, akiket úgymond kegyeibe fogad a sors. Mire jó az, ha semmi után nem kell törekedni? Ha nincs ambíció, csak kegyes leereszkedés másokhoz... Milyen jogon? Választ soha nem kaptam még erre a kérdésre, csak unott vállvonogatást, ami az eltunyult gondolkodású embert jellemzi. Kinek-kinek érdeme és igénye szerint, mondhatnánk tömör lezárás gyanánt, de akinek leginkább kellene, az sose figyel a bölcs intelmekre. Ő úgyis mindig jobban tudja. Egészen addig, amíg ismét pofára nem esik. Újabb kaján gondolat: vajon csupán a nagy kudarcok indították értelmes gondolkodásra az akkor még őseberi körülmények között élő embert? A paradicsomi jólét után jöttek a jégkorszakok, a nélkülözés és a gondolkodási kényszer? Egyszóval mindig valami kellemetlen, ami kimozdítja az ellustult, kiszolgált alakot a kuckójából. Mert a strapa akkor kezdődik, amikor eljön a NINCS korszaka a túl hosszú nyúlt VAN időszak után. Amikor keresgélni kell még a betevő falat után is. Talán a jelenkor is ezt példázza. A ránk törő, elvadultan erőszakoskodó migráns hadak ébresztenek rá a gondolatra, nekünk eddig mennyi jólétben volt részünk, még akkor is, ha ezt csak relatívnak éreztük. Mindig valaki máshoz viszonyítva. Mert nyugaton sokkal nagyobb jólétben éltek, élnek az emberek, és még csak tudatában sincsenek, hogy ez nincs jól. Ezzel együtt mindnyájan úgy érezzük, az se helyes, hogy ide milliók akarnak benyomulni, ahogyan az erkély irányából a kellemetlenkedő mezei poloskák. Őket is a könnyű jólét lehetősége vonzza. Döbbenetes számok: másfél millió bevándorlóból mindössze 25-30 keresett és talált magának munkát Németországban. És a többi? Mind beiskolázásra vár? Otthon egy vagyont kell fizetni azért, hogy a gyerekeik iskolába járhassanak, itt mindez ingyen

megadatik nekik, a szerencséseknek. S vajon szerencsések? A fenti példázat alapján: NEM. Az értelmesebb időszak a NINCS megjelenésével kezdődik. Persze felmerül a kérdés: ők igazán értelmesen akarnak élni? Vagy csak tenyészni akarnak ész nélkül, amíg fel nem élnek maguk körül mindent? Válaszoljon, aki tudja a feleletet, én nyitva hagyom a kérdést. Mint ahogy azt is, hogy a sikeresen továbbtanulókra mennyiben fog hatni az európai kultúra? Vagy a megszerzett technikai tudást csak későbbi hatalomátvételre próbálják majd használni?

Történelemórát nézek a tévében, nem is akármilyet, hanem az érettségire felkészítő adást. A népességfogyást és az ország demográfiai alakulását tárgyalja a fiatal kolléga. Megdöbbsent az a hiányosság, amivel felépíti a teóriáját. Szerinte azért kellett betelepíteni idegen lakosokat hozzánk, mert a törökök kipusztították a magyarságot, és egyes vidékek elnéptelenedtek. Ezen kívül a pestis is pusztította a lakosságot, így az előadás. Nos, egyértelmű, hogy nem olvasta Ferdinandy Mihály egyetlen művét sem, mert a honi cenzúra be se engedte Magyarországra őket, így már azok a tanárok se jutottak hozzá, akik ezt a fiatalembert tanították az egyetemen. Ferdinandy tanulmánya szerint az osztrákok sokkal nagyobb pusztítást vittek véghez, mint a másfél évszázados török hódoltság, mikor úgymond bejöttek, hogy segítsenek kiverni a törököt. Utána ugyanis itt maradtak, és alaposan lesöpörték a padlást. Ennek nyomán olyan éhínség keletkezett, amire a török időkben nem volt példa, így még tovább pusztult a magyarság. De ez még mind nem volt elég.

A Habsburgok a maguk módján akartak rendet csinálni az agyonéheztetett országban. Ellenreformáció címén üldözték a protestáns vallásukat, akik nem mellesleg megvédték, amíg és ahogyan tudták, a hazát a törökök és tatárok folyamatos pusztításaitól. Sokan azért tértek át az új vallásra, mert a katolikus papság nagy része északra menekült, tehát az itt maradtaknak nem volt, aki a szentségeket szolgáltassa. Esketni, keresztelni, temetni, istentiszteletet celebrálni, az emberekben a lelket tartani márpedig háborús időkben is kell. Így lett a református katonavallás, a haza védelmezői pedig jól megkapták a magukét a sógoroktól. A prédikátorokat gályarabságra ítélték, ahol nagy részük meghalt a nyomorúságos körülmények között. Másokat „csak” bebörtönöztek, a híveket pedig erőszakosan térítették vissza a birodalmi vallásra. Egerből kitiltották a reformátusokat, akik sok véráldozat árán védték a várost, majd az ide való letelepedést hivatalos engedélyhez kötötték. Ugyanúgy, ahogyan a külföldiek bevándorlását más országokba, még akkor, amikor a hivatalok normálisan működtek, s nem kóborolhatott mindenki összevissza a nagyvilágban.

A rendhagyó történelemórán (vagy mégse volt az?) azt tanítják az ifjú nemzedékeknek, hogy Magyarország népessége, más európai népekhez viszonyítva folyamatosan csökkent. Ez így is volt. Azt viszont nem fűzik hozzá magyarázatként, hogy na persze, Magyarország védelmezte a nyugatot, míg ők nyugodtabban élhettek, szaporodhattak, a sokat szidott magyarság megküzdött helyettük. „Et tu, felix Austria, nube...” kacsintottak össze a hátunk mögött. Pestis viszont máshol is pusztított, mivel nem tudták, hogy ezt a kórságot a patkányok terjesztik mindenfelé. Elég Boccaccio: Dekameron c. remekére gondolni, amelynek története éppen egy pestisjárvány idején indul, az adja a keretjátékot hozzá. Remélem, hogy más, jobban képzett történelem szakos kollégák is felfigyelnek ezekre a hiányosságokra, és rászólnak vagy a szerkesztőre, vagy az előadóra, hogy korrigálja a mondókáját legközelebb. Tőlem biztosan nem fogadnák szívesen ugyanezt a kiegészítést, mert a kívülálló a szakmai sovinizmus szerint mindig csak alulképzett lehet, műveletlen vagy elfogult.

Nekem még egy hátsó gondolatom támadt a fentiekkel kapcsolatban. A migrációs és demográfiai téma nem véletlenül került elő épen most. A fiataloknak könnyen beadhatja a liberális oktatási trend

a bevándoroltatás szükségszerűségét. Elég pár utalás ebben a formában, és a diák bebiflázza a tananyagot – csont nélkül, ahogy a pestiek mondják. És még egy ismereti anyagot hiányoltam. A törökök által elfoglalt területeken azért néptelenedtek el a falvak, mert nemcsak a papság menekült el onnan, hanem a lakosság egy része is, a Felvidékre, sőt Lengyelországba. Másokat a törökök fogdostak össze és hajtottak el rabszolgának, ingyen munkaerőnek vagy a fiatal fiúkat, lányokat szex-rabszolgának, degenerált basáik kiszolgálására. A gazdagokat azért, hogy családjuktól hatalmas sarcokat zsaroljanak ki. Miután a török eltávozott, az önként északra távozottak nyugodtan visszatelepülhettek volna, ha ugyan egybeesett volna a Habsburgok szándéka az övékével. Sokakat nyilván megfélemlített az ellenreformáció kegyetlensége, mellyel überelték még a törökök szadizmusát is mindazok ellen, akik szembeszegültek velük. Nos, ha régi korokról magyarázunk a fiataloknak, legalább legyen valami műveltségünk...

Élet és halál mezsgyéjén járok. Néha már úgy érzem, átbillenek és el tudnám engedni az egészséget, de számos érzelmi szálon keresztül csimpaszkodik még rám a korszak és annak egyes szereplői; családi, baráti kapcsolatok, nem teljesített kötelességek, napi rutin feladatnak tűnő teendők, amik valakinek, valamiért mégis fontosak. Bár én abban hiszek, hogy egyikünk se pótolhatatlan, mindannyiunk helyére oda fog lépni valaki, ha elmegyünk, a távozásunk mégis fog hagyni némi űrt, feltételezem. Legalább egy darabig. Mert mások helyünkbe lépnek, de amit tesznek, azt már rendre másként teszik, mint mi tettük és tennénk. Szóval egyelőre még hiszek az egyéniségben. Ahogyan a mezei poloska nem helyettesítheti a szépséges és kecses nemes kócsagot vagy a kedves, bájos cinegét, s nemcsak azért, mert más fajhoz tartoznak, ugyanúgy a művészt se pótolja a filosz vagy a kalmár. A minőségi különbség számít, és ezt senki nem tagadhatja el. A mai korszak ugyan tobzódik a kisszerűség túl magasra emelésében, de ez nem jelenti azt, hogy ez hosszú távon is sikeresnek vagy értelmesnek bizonyul.

Író és műve „közösségi termék”. A család generációkon át neveli tagjait, míg végül elérkezik a pillanat, hogy olyan egyedet adhat a társadalomnak, aki méltóképpen tudja tükrözni annak gondolatait és érzéseit. Az író által teremtett világ, vagyis a műalkotás megint csak közösségi termék, mivel a legfinomabban szublimált változatban is azt a világot tükrözi, amelyben szerzője él. S végül közösségi abban a tekintetben is, hogy fogyasztója, azaz kortárs műélvezője is ugyanaz a társadalom, amelyben keletkezett, amely ihletője, és ebben a formában alkotótársa a művésznek. Igen bonyolult összefüggések ezek, de tagadhatatlanul ott lappanganak minden mű keletkezésének hátterében. Láthatatlanul kisugároznak valamit, ami csak az adott korra jellemző, s ez lesz a meghatározó stílusában, amit a laikus is felismer. A mű által sugárzott hangulat, milió és aktuális mondanivaló lehet oly erős, hogy azonnal felfigyel rá a külföldi közönség is, de ezt elősegítheti vagy gátolhatja az adott kor művészetpolitikája és művészetpolitikusi is. Ebben komoly felelősséget viselnek ezek a minden korban jelen lévő funkcionáriusok. A végső elszámoláskor, Isten előtt ugyanis nekik is számot kell adniuk róla, hogyan viszonyultak másokhoz, s hogy segítették-e a rájuk bízott lelkek érvényesülését vagy megakadályozták azok érvényesülését. Ez az egyik legnehezebb feladat is egyben, mert a teljes tisztánlátás csak keveseknek adatik meg. A magas pozícióban levő tisztviselőket elvakíthatják a mindenkori hízelgők, törtető, akik valóságos szigetelőrétteget képeznek a tehetséges ember és a hatalom között. Nyomul a közepszer, mert tehetségével máskülönben nem tudna kiemelkedni a legjobbak közül. Egyúttal arról is gondoskodik, hogy a hozzá nem törleszkedők ne jussanak szerephez, sem anyagi javakhoz, mert őt nem a gondoskodás igénye hajtja, hanem az önös csoportérdek, melyet a másoké fölé helyez. Ám ez az általa irányított kiemelés nem érdemeken alapul, hanem irigységen, intrikán, mások manipulálásán. Visszatérve a család szerepéhez, ott is ugyanúgy érvényesülhetnek ezek a tendenciák. A jó család gondosan fejleszti, segíti az általa „kitermelt” egyedet, a tőle telhető legjobb tudása szerint gondoskodik annak fejlődéséről, s hozzásegíti közösségi érvényesülését, míg a megosztottságban, egymás meg nem értésében élő családok hátráltathatják is a gondjaikra bízott gyermeket, ifjút, hogy az általuk nem helyeselt célokat el ne érhesse. Mindez komoly küzdelemmel jár, és negatív hatásaival akár elő is segítheti az egyéni művészi pálya alakulását, bár nem saját érdemei révén. A kezdő művész ugyanis akkora lendületet vehet ezáltal, hogy szándékosan és erősen távolodni kezd az őt meg nem értő és nem támogató családtól, saját művészi céljait már korán megfogalmazva, hogy pályája ettől vesz hatalmas lendületet. Ha a család nem érti meg és nem segíti művészi törekvéseiben, kereshet magának más, őt inspiráló közösséget, ahol ezt a tevékenységét kifejtheti. Nos, ha azok is ekkorát tévedhetnek, akik a

művészpálánta közvetlen közelében élnek, tehát kívül-belül kiválóan megismerhetik, hogyan tévedhetnének azok, akiket nagyobb távolságok választanak el tőlük?! Mindez nem menti fel őket az általuk viselt felelősség alól, mert nekik meg épp a távolság kellene, hogy jobb rálátást biztosítson a megítélendő műalkotásra és annak szerzőjére. Igen, ahogy az imént említettem, igen összetett a kérdés, de a rosszindulatú, féltékeny, irigykedő, intrikáló kortársat akkor se menti fel azon vád alól, hogy jó szándékú, megértő, segítőkész embertárs helyett pitiáner, gáncsoskodó és a háttérben úgymond láthatatlanul folyton ártani akaró, s a nála különb, kvalitásos emberek ellen gonoszul fellépő alak maradt. Mások csak gyávaságból, megalkuvásból követik az adott trendet, amelyet a hivatalos művészetpolitika diktál a számukra. Ha ugyan valóban diktátumnak nevezhetjük ezt, mert hiszen a közösség által kiemelt művészt egy idő után a korszak nagypolitikája se fumigálhatja. Valahol kézen-közön mégis elvész a csúnya terv kikoholója, a velük egy követ fújók meg jól ismerik a saját egérútjaikat, s megszerzik a jelenkor felmentését, ha az utókorét nem is nyerhetik el. Attól ők még persze horgerantalok maradnak, legalább mi ne segítsük őket ebben a kaméleonhoz illő folytonos színváltoztatásban...

Olyanok vagyunk, mint egy nagy fényes egység elemeiben létező darabjai, Földre küldött emberek. Mint a kristályok vagy törött üvegcserepek, egyenként tükrözzük vissza a világ egészét, még akkor is, ha annak csak egy részét látjuk. A gyermek szeme, akár egy pár hatalmas kamera, „begyűjti az infót”, azaz befogadja a világot. Mikor felgyülemlik a tapasztalat, a szem is kisebbedik, „befelé dolgozik”, azaz feldolgozza azt, amit begyűjtött, funkciója megváltozik. Jó esetben befelé már jobban lát. Oda, ahol az egész elemi egysége rejlik, a lélek mélyére, ahol az isteni egységből kiszakadt parány rejtőzik.

Beethoven mesterien használta a rézfúvós effektusokat, de az üstdobot és a tekintélyes vonósokat is. Az előbbiek a német zenének szinte kötelező elemei, s ennek vulgárisabb alkalmazásai a németekre korábban jellemző militáns szemléletet tükrözték, ld. utcai felvonulások, nagy katonai szemléket illusztráló grandiózus effektusok. Igen, valaha katonás nemzet volt a német. Mára úgy átnevelődtek a szélsőséges liberális eszmék és azok képviselőinek hatására, hogy rájuk se lehet ismerni. Beléjük neveltek egyfajta kötelező lelkifurdalást, azonnali meghátrálást, mikor számon kérik rajtuk II. világháborús szerepüket. Most a ló túlsó oldalára csúsztak át, és túlságosan megengedővé váltak, már ha hinni lehet a sajtó által terjesztett, róluk szóló híreknek. A köznapi megnyilvánulások árulkodnak legbeszédesebben arról, ami a néplélekben lakik: magánbeszélgetések, munkahelyi, nem-hivatalos megjegyzések, az utca emberének megszólalásai. De visszatérve Beethovenhez, nála mindez nélkülözi a hétköznapi vulgaritást, az utcabálok tolongásait, mert annyira magasrendűvé nemesedett benne az érzés és a hagyomány, hogy abból a legkifinomultabb művészetet teremtette meg. Nos, az ő családi háttere éppen a túl szigorú, és vele gyakran durváskodó apja volt, aki ezekben a magasságokba emelkedésre ösztönözte vele engedetlen fiát. A rézfúvós effektusok Beethoven zenéjében olyan mértékben szervültek, s bár egyúttal tükrözik a néplelket, ugyanakkor tükrözik a hatalmas érzéseket, melyek a zeneszerző lelkében olykor tomboltak, s ugyanakkor a magasztosat és fenségeset, mely az alapvető esztétikai fogalmak közé tartoznak. Herr Beethoven Senior zenemester nádpálcás idomítása tehát valami egészen mássá lett, mint amit ő szeretett volna kihozni fiából, aki talán reménysége volt tehetsége révén, de meglehet, hogy egyúttal féltékenysége tárgya is volt, s ezen a nagy mennyiségű, bevedelt alkohol se segített.

A mai világban elharapódzott utilitárius szemlélet adja az alapot a nemzedéki ellentétekhez. Generációm, mely neveltetése folytán még kapott kellő alapokat a nemesebb eszmékhez való vonzódáshoz, értetlenül szemléli a pénzvilág tombolását, mely valósággal megmérgezi a fiatalok

lelkét. *Felfogásunk szerint ugyanis az ember nem azért vesz részt a társadalom életében, hogy abból haszna legyen, hanem azért, mert funkciója van benne.* A funkció vagy élethivatás határozza meg, mit hozunk ki magunkból, míg a haszonelvűek épp ellenkezőleg, nem saját magukból akarnak kihozni valamit, hanem másokból kipréselni mindazt, amire szükségük van. Ha sarkosan akarnánk fogalmazni, akkor azt mondhatnánk, hogy míg az egyik fél teremteni, alkotni született, addig a másik haszonélvezőnek, durvábban mondva parazitának. Nem maga teremti meg, amire szüksége van, hanem másoktól veszi el. Ennek tükröződése a hatalmas tömegek megmozdulása, útra kelése az általa elérni és megszerezni vágyott kincses földek, azaz gazdagabb országok felé, amit közönségesen csak migrációnak, míg mások modern kori népvándorlásnak neveznek. Mindkét fél elmondhatja magáról: *így élek, másként nem tehetek*, ám ez a tohonya és értelmetlenül tenyészni, azaz túltenyészni kívánó alakokra nézve nem mondható el. Miért is ne élhetnének másként? Ha muszáj lenne, bizonyára megmozdulnának ők is. Ennek destruktív mivoltát mi sem jellemzi jobban, mint hogy amit maguk mögött hagytak, az egy romhalmaz. A saját hazájukban se tudtak békességben élni másokkal, és mindenhová magukkal hurcolják a békétlenségnek, értelmetlen harciaskodásnak, agresszióknak azt a magvát, amiből mindenhol és minden korban csak az újabb háborúk fognak kisarjadzani. Senki nem tanította meg nekik, hogy a kegyetlenkedés és a vérbosszú azért értelmetlen, mert folyton csak reprodukálja önmagát, szóval maradjanak csak otthon és előbb teremtsenek rendet maguk körül, utána akarjanak csak máshová menni – elvárásaink szerint legfeljebb turistaként, nem mások nyakára telepedni kívánó követelőzőkként. Gyermekei, családja jólétét, értelmes életét ugyan ki áldozza fel a kedvükért önként, értelmetlenül? Azért, hogy cserébe durvaságot kapjon, erőszakos bűncselekményeket, vallásháborúkat és a fajelmélet újra- és újratemelését? Mármost hogy velünk, a kultúra képviselőivel szemben durván az arcunkba ordibált, fanatikus jelszavakat kapjunk, hazánkat pedig olyanok árásszák el, akik a halálunkat kívánják. A liberális agyamosoda a németekből már szinte kiirtotta a természetes önvédelemnek ezen megnyilvánulásait, melyekkel még tehetne valami saját és népe jövője érdekében, de ezeket a reflexeket sehol nem látjuk érvényesülni, sőt megszólalni sem.

Abban semmi különös nincsen, ha egy ember öregségére megcsúnyul, legfeljebb az a feltűnő, ha ez egy szép nővel történik meg, akire mindenki korábbi formája alapján emlékszik. A viszontlátás akár döbbenetes is lehet. Igaz, ugyanez a látvány ugyanígy sokkolja magát a nagy természeti átváltozást elszenvedő embert is. Mikor nálam látványosabban elkezdődött ez a folyamat, visszavonultam a világtól. Soha életemben nem voltam hiú, de sokkolt a különbség, de nem hiúsági okokból, hanem mert inesztétikusnak találtam azt, amivel szembesülnöm kellett. Korrigálni nem áll szándékomban, de még szoknom kell a megváltoztathatatlant. Látni a mások arcán ugyanezt a megdöbbenést, amit magam is átélek, kellemetlen, és nem könnyű feldolgozni. Természetesen lehet választani: órákig tekerni a pedált valamelyik konditeremben írás helyett, kozmetikával elkendőzni mindazt, amit a természet a maga törvényszerű módján véghezvisz, vagy pedig élni feladatunk és rendeltetésünk szerint? Számomra ez nem vitás. Ha az emberek feltennék maguknak ugyanezt a kérdést, könnyebben szembesülhetnének feladataikkal, s talán azt is megértenék, hogy Isten nem tenyészni küldött ide bennünket, s nem azért, hogy a romlandó test, vagyis az anyag kultuszát hirdessük. Mindaz, ami romlatlan bennünk, a lélek, tökéletesíthető és Isten dicsőségére felmagasztalható. Ráadásul továbbvihető, mikor földi feladatainkat bevégeztük. Nos, hát akkor...?

Boldogság. Furcsa elemzést hallgatok a tévén, melynek alapjául egy statisztikai körkérdés szolgál. Az előadás egy tudományos sorozat keretében hangzik el, és a látottak alapján a közönség is elfogadja mindazt, amit hallott. Ugyanez engem megdöbrent és kétkedésre ösztönöz. Miért? Saját

élettapasztalataim miatt. A statisztika és a belőle levont következtetések ugyanis tévútra vezették a felmérést levezető tudós embert, és nyomán a hallgatóságot is. Az ő „eredményei” és konklúziói így szólnak. Magyarországon regionális eloszlásban a nyugati területeken élők a legboldogabbak, míg a keleti régió lakossága egyáltalán nem az. Az okokkal keveset foglalkozik, pedig itt van a kutya elásva. Az ország kettéosztásában és egymás ellen fordításában oroszánrészre van a nagypolitikának, amely szándékosan tolt el a két véglet felé a politikailag megosztott lakosságot. Engedelmeskedve egy külső akaratnak, amely mindig mindenhol háborúban érdekelt, azaz szítja, ahol csak tudja, az ellentéteket, akár észak – dél, akár, kelet – nyugat szellemében. Ez ma már evidencia, mögötte pedig azok a nagyiparosok és bankárok állnak, akik egyre nagyobb extraprofitra akarnak szert tenni, a legextrémebb szélsőségekig fokozva az ellentéteket, és maximumig feszítve a húrt. Már mindenhol elviselhetetlenné váltak rendszereik, de még mindig azon vannak, hogy ezen is túltegyenek. Ennek érdekeit szolgálja a szolgasajtó, amely mindenhol sulykolja az embereknek a polgárháború rémét, vagyis előrevetít valamit, amit ő szeretne. Önös érdekből, azért, hogy ő és körei minél többet keressenek a fegyvereladásokon. Hazánkban még a jobboldali sajtó is bedőlt ezeknek a praktikáknak, és engedelmesen szajkózta ugyanazokat a prejudikált kijelentéseket, miszerint itt hamarosan polgárháború lesz. Elfeledkezve arról, hogy a magyar nép már okult történelmi hibáiból, és háborúra semmiképpen nem hajtható, akárhogy is provokálják.

De félretéve a külső manipulatív szándékokat, nézzük a kitöltött úrlapok mögött rejlő igazságot! Egy alapvető hiba azonnal kiderül, ha feltesszük a kérdést, ki mit tekint boldogságnak, boldog állapotnak. Más az elégedettség és megint más a boldogság. Ennek megítélésében pedig vagy normálisak vagyunk, vagy nem. A kommunizmus torzító hatására ugyanis még mindig szép számmal vannak, akik nem attól boldogok, ha önerőből, saját érdemeik alapján elérnek valamit, hanem ha másokat megakadályoznak ugyanebben. Vagyis egyfajta rosszindulatú, kárörvendő életérzésre van szükségük ahhoz, hogy a saját elveik szerint elértek valamit, mármint a mások hangulatának, egzisztenciájának, életérzésének tönkretételével. Ez a „Dögöljön meg a más tehene” életelve, amit, ugye, filozófiának azért nem lehetne nevezni. Amit normálisnak kell tekintenünk, az a boldog és gyakran eufórikus érzés, egy sikerélmény, amely amiatt tölt el bennünket, hogy elértünk, megszereztünk vagy megtartottunk valamit, amit megoszthatunk másokkal is. A boldogság ugyanis nem önös, hanem másokra is kisugárzó valami, ami minőségileg felemel, alaphangja pedig mindig pozitív.

A statisztika szerint Magyarországon azok a legboldogabbak, akik anyagilag a legtöbbszörre vitték, azaz a leggazdagabb régiók és a legmódosabb emberek. Nos, ez az, ami engem kétkedésre bír, hiszen tudvalevő, hogy a gazdag emberek nem szoktak boldogok lenni. Hajtja őket a Mammon varázsa, és bármennyit szereznek, mindig túl akarnak tenni korábbi szerzeményeiken, azaz rekordot rekordra akarnak halmozni. Családjuk ennek következtében elhanyagolt, gyermekeik szomorúak, fásultak, elvadultak, anyagilag mindent és bármit megkapnak, érzelmileg pedig végletesen elhanyagoltak, s eközben valamilyen szenvedélybetegség rabjai lesznek. S mindezt azért, mert a család nem nyújt nekik kellő védelmet a külvilág ártalmas hatásaival szemben, mert ők maguk is a munka és a pénz megszállottjai. Nekik mindig egyre több kell, és mindig a másé. Visszazuhantunk – társadalmilag – a kapitalizmusnak egy olyan torz világába, amely az őskapitalizmus, mai szóval sakákapitalizmus nevet viseli. A szakszervezetek előtti állapotba, amikor még senki és semmi nem védte meg a dolgozók érdekeit. S nemcsak a munkásokét, hanem a többi alkalmazottét sem. Mikor a honi kommunisták segédletével, azaz asszisztenciájával visszaállították ezt a helyzetet a posztkommunista országokban, a „befektető” multi cégek legelső kikötése az volt, hogy az ő vállalataikon belül nem lehetnek szakszervezetek. Mindezt nem véletlenül tették, hanem nagyon is szándékosan, mert akkor, amikor

úgymond „jótékonykodni” kezdtek a „szegény, lesüllyedt kommunista országokkal”, akkor voltaképpen menekültek a saját kötelezettségeik elől. Meg akartak szabadulni attól a külső igénytől, a saját hazájukban már régen kivívott szakszervezeti jogoktól, hogy kötelesek osztozni a vállalat dolgozóival a megszerzett hasznokon. A legtöbb gyáros és nagyvállalkozó ugyanis abban a tévhitben él, hogy egyedül neki, az ő ambícióinak és eszességének köszönhető cége felemelkedése. Természetesen nem akarunk visszazuhanni mi sem abba az ős-kommunista tévhitvilágba, amely a munkásosztályt teszi meg kizárólagosan érdekesebbnek a javak megtermelésének folyamatában, hanem egyensúlyi helyzetet szeretnénk teremteni valamiben, ami túlságosan eltorzult. Tehát egyik véglet sem lehet hiteles, az igazság mindig valahol középuton van. A jótékonykodás már eleve nem jótékony indíttatású, mert igazság szerint a multik által lefizetett, azaz korrumpált állami vezetők hatalmas állami támogatásokat adtak ezeknek a cégeknek, hogy idecsalogassák őket. Ugyanezt a támogatást magyar cégek nem kaphatták meg, pedig ettől indult volna virágzásnak a korábban lepusztított gazdaság. Az összefonódások logikusak voltak: ugyanazok osztogatták az állami dotációt, akik együttműködtek a cégek tönkretételében azokkal a külföldi erővel, amelyek így akartak olcsón, s gyakran ingyen egész gyárakhoz, korábban prosperáló cégekhez hozzájutni. Kihasnálták az emberek egzisztenciális válságát, amelybe az általuk mesterségesen kiváltott krízis taszította őket. Nem fordítottunk kellő figyelmet ezeknek a machinációknak az észrevételére és jó időben történő leleplezésére, amikor még visszafordítható lett volna ez a kártékony folyamat. Ezenközben egy egész ország vált nincstelenné, mert egyszerűen kifosztották a közvagyon, magánosítva, azaz elzabrálv mindent, ami csak mozdítható és eltulajdonítható volt. Ettől kollektíve lettünk boldogtalanok, mert a kifosztottság érzése egészen más, mint a születéstől fogva meglévő nincstelenségé. Gyakran látunk harmadik világbeli, a gazdagok által csak elmaradottnak tartott népeket, azok gyermekeit, akik mégis valami paradicsomi boldog állapotban élnek. Szinte semmijük sincsen, mégis vígan hancúroznak, és a felnőttek stresszmentesen nevelik őket, mert az életük ebben a lelkiileg egészséges mederben folyik. Mindez pontosan az ellenkezője annak, amiben a gazdagok élnek, s nemcsak anyagiak tekintetében. A minőségi különbség a szegények javára dől el. Ők azt a keveset is megosztják az odalátogatóval, amijük van. Szállást és ételmezt nyújtanak az idegeneknek is, míg a gazdagok világa hermetikusan elzárkózik mindenkitől, aki nem tartozik közéjük. Magas falak, vasrácsok, őrkutyák és fizetett őrség vigyázzák mindazt, amit másoktól elraboltak, összeharácsoltak, és amiből mindörökre ki akarnak rekeszteni mindenkit, aki nem hasonlít velük.

Nos, ez az, amiben a fent említett felmérés hamissága rejlik. A primitívnek mondott népek boldogságérzete mástól és másképpen alakul úgy, ahogyan kívülállóként megtapasztaljuk. A mi keleti régióink depresszív életérzésű lakossága pedig nem véletlenül olyan, amilyen. Mindenéből kiforgatták (kollektíven), és a kirabolt ember életérzése, ugye, nem lehet a legboldogabb? Aki elveszítette a munkáját, tehát egzisztenciáját, az mitől lenne a csúcson? Az egyik oldalról sújtja a gazdagok megvetése, mert ügyetlennek, képzetlennek, primitívnek tartják, lenézik élete kudarcáért, míg a bűnözői elemek is ugyanúgy semmibe veszik, hiszen rendszeresen betörnek hozzá, kifosztják, alapvető élelmiszereit is elszedik tőle, csak mert lehet. A jómódúak világa nem törődik a nincstelenség elesettségével, sőt. Ettől sikerélménye lesz, mondván, hogy amazok ügyetlenek, ő viszont mennyivel ügyesebb náluk, mert boldogul. Pedig ehhez szükség van az ő megalkuvására, magánkorruptiójára, ami nélkül ez az össznépi kifosztó játék nem mehetne soha végbe.

A statisztikák készítői ma már tudják, hogy a munkanélküliség olyan tényező, ami komolyan közrejátszik az emberek lelki életének tönkretételében. A nyugatról idetelepedett cégek elsősorban a Dunántúlt vették célba, s ott már a rendszerváltozás óta végbement egy erőteljes fejlődési folyamat.

Persze, akinek mindig van munkája, az könnyebben halad, mint akinek ellenkezőleg nincs, vagy csak szakaszosan van. Természetes, hogy azokban a régiókban minden erőteljesebben fejlődik, a lakosság gyorsabban polgárosodik, s ezzel az általános közérzet is pozitívabb. Ám azt a következtetést levonni, hogy a gazdagok a legboldogabbak Magyarországon, az egyszerűen hamis. A kérdőívek kitöltői nem mondtak igazat. Vagy szégyellték volna bevallani életük nagy kudarcát, inkább arra a téves konklúzióra vezették a felmérést végző kutatót, hogy ők mennyire boldogok és sikeresek. De vajon lehet-e sikernek nevezni azt, amikor mások rovására boldogulnak, mások érdekeit folyamatosan megsértve, azokat lenullázva, akik szellemileg, mentálisan sokkal többet tehetnének hozzá a társadalmi „közös szerzeményhez”, mint az örök harácsolók, az vagy nagyon naiv feltételezés, vagy szándékos torzítás, hazugság, és mások félrevezetése. Nos, én a hallgatóság helyében nem hallgattam volna erről, hanem felhívtam volna az előadó figyelmét, hogy tévutakra és hamis konklúziókra jutott. S habár a harmadik világbeli népek helyzete egyáltalán nem irigylésre méltó, legalább a boldog mosolyt illene észrevenni az arcukon és el nem irigyelni tőlük, hogy helyesebb megállapításokat tegyünk. Annyit mindenképpen ki kell mondani, hogy a fogyasztói társadalom érzelmileg tönkreteszi, lehangolja a benne élőket, és a gazdagok életérzését, a folyamatos szerzést és bevásárlási kényszert akarja belénk plántálni, ahelyett, hogy hagyna boldogan, vagy legalább megelégedetten élni. A dzsungelket nemcsak azért irtja, hogy ott minél több ültetvényt vagy marhatelepet hozzon létre, hanem hogy a dzsungellakók kezébe is odaadja a modern élet kutyüjeit, amelyeknek hatását a saját közvetlen környezetünkben is láthatjuk. A fővárosban szinte természetes látvány, hogy mindenki belemélyed a tulajdonában levő tablet, okos telefon böngészésébe, s közben tudomást se vesz a körötte élő, nyüzsgő, és valószínűleg sokkal izgalmasabb életről, amiben neki is élnie kellene. Barátok, családtagok kapják elő váratlanul okos gépeiket, ahelyett, hogy normálisan elbeszélgetnének egymással. S közben gyűlik bennük és körülöttük a csend, amitől szenvednek, mégis tovább rohannak és élnek egy virtuális világ képzelte életét – a sajátjuk helyett.

Még egy évszázadnak se kellett eltelnie ahhoz, hogy ekkora változások menjenek végbe körülöttünk. Egyetemista koromban, amikor sokat utaztam egyedül, a hosszú, kényelmetlen útról, a fűtetlen, bűdös vasúti fülkék nyomoráról úgy igyekeztem megfeledkezni, hogy vittem magammal elegendő olvasnivalót. Olaszul is így gyakoroltam magamat. Mire hazaértem Szegedről, többszöri átszállással, kiolvastam egy olasz regényt. Ezzel is mélyítettem a tudásomat, amit annyian irigyeltek tőlem. A „technika” mindenkinek rendelkezésére állt, még kényelmesebb körülmények között is, az egyetemi könyvtárban, jól fűtött, világított olvasótermekben, de a vele járó fáradságot már nem irigyelte tőlem senki. Ott is sok időt töltöttem el, és ez nyilván más volt, mint amikor a felsőbb évfolyamra járó srácok együtt ittak az olasz tanszék részeges tanáraival az egyetem melletti kocsmában. Ők a trágár szókinccset sajátították el először, amivel viszont én nem kívántam vetekedni.

Sértődéseink és haragjaink nem befolyásolhatják, se nem irányíthatják életünk fontos lépéseit. Nemcsak az egyes ember, hanem a népek is különböző jelképes életszakaszait élik földi küldetésük során. A dac, harag, ellenállás a kisgyermekkor jellemzi. A dackorszakban élők most jelképesen verik magukat a földhöz, ha a dolgok nem úgy mennek, mint ahogy ők elképzelik. Az eredmény: háborúk, összecsapások, kisebb-nagyobb konfliktusok, pedig a megoldás mindig kézenfekvő, evidens, és soha nem olyan rettenetes, mint amilyen képekben és tettekben az emberiség kifejezi magát ezek során. A gond „csupán az, hogy az emberek nem a megoldásokra törekszenek, hanem az önkifejezésre ebben a rettenetes fejlődéstörténeti zsákutcában. Ők MOST akarnak őrjöngeni, kiabálni, hangoskodni, egymás torkának esni, s ezt a semmire se jó kifejezési formát fontosabbnak hiszik, minthogy valamiben megegyezzenek. Ahogy a dackorszak őrjöngő kisgyermeké nem tudja, csak érzi, hogy a dolgok nincsenek rendjén, ugyanúgy talán az emberiség is. S minél jobban érzik önnön butaságukat, annál jobban ragaszkodnak hozzá. Leragadnak egy megoldások nélküli helyzetben, valahol félúton önmaguk és embertársaik között. Ez a kétségbeesítő érzés valósággal lebéklyózza őket. Önnön csapdájukban vergődve, tehetetlen dühvel ölik-gyilkolják, kínozzák egymást, ahelyett, hogy meglátnák: harcaik és dühöngéseik ugyanolyan értelmetlenek, mintha testünk sejtjei lázongának az egész szervezet ellen. Az élő szervezet minden egyes elemének harmóniában kell lennie a többivel, mert közös érdekük a hatékony működés, mai szóval: funkcionalitás. De hogyan magyarázza ezt meg nekik az, aki mindezt már kívülállóként látja? A távolodóban levő élet nem azonos a lét sűrűjében létezők vergődéseivel. Aki, ami megszűnőben van, minden egyes idegsejtjével összegez, ellentétben a harciaskodókkal, akik még meg akarják nyerni azt a csatát, amiről úgy hiszik, mindennél és mindenkinél fontosabb.

Az életnek ezek a csatározásai nem egyebek, mint vakondhalmok birtokán vívott, kétségbeesett törekvések valami felé, ami egyelőre még homályos a résztvevők számára. Aki így él, nem közösségben él, akárhány ember vegye is körül. Eltompult látása, akár a rövidlátók vagy hályogos szeműek vaksi hunyorgása, tökéletlen. Műtét vagy szemüveg? Melyik fog segíteni a fogyatékos látású, tökéletlen értelmű emberen és milliárdnyi embertársán, akik vele őrjöngenek, támadnak, ütnek, ölnek ész nélkül, megfontolás nélkül, naponta megszegve a bibliai „Ne ölj!” parancsát. A legkevesebb az, hogy nem veszünk részt nyomorú akcióikban. Ám a fejlett értelműeknek kötelessége valahogyan rávezetni az alulfejletteket valami megoldásra, ami lehet kompromisszum, ésszerű egyezség a túlélés érdekében. A fölöttes én, mely nem más, mint egy-egy anyagi sugallat felfogása, a morális én uralma az ösztönlény fölött, aki viszont olyan, mint a földmélyi tömlöcbe zárt titánok: soha nem szabadítható ki onnan, mert különben katasztrófát okozhat. Ennyi a megtanulnivaló. Kimondva egyszerű, s könnyen végrehajtható. Csupán az odáig vezető lépéseket kell megtanulni. Minél előbbre jár valaki a tanulási folyamatban, annál könnyebben állja ki a próbákat, annál könnyebben lép a lába. Amíg a bosszú vezérel népeket és embereket, addig nem lesznek képesek tisztán látni, mert a pillanatnyi felindultság hevében előnti a vér az agyukat, szemeik vérben forognak, és ez a karnális cselekvési kényszer irányítja minden léptüket. *Megbecsülni a léleklángot, ezt az isteni ajándékot, s másokkal is tiszteletben tartatni, ez a feladat. Ez létünk filozófiája, s talán végső tanulsága.*

Távolodni, vagy még a közelben maradni és cselekvő szemlélője lenni annak a titáni harcnak, ami idelent, ebben a földi vulkán-katlanban folyik, egyelőre ez a kérdés. A választ csak az tudja, aki lépteinket gondosan előre tervezi. Ettől érezzük gyakran, hogy a sorsunk előre meghatározott, régiesen szólva predesztinált. Egyezségünk Istennel köt bennünket. A külső és belső akció-szintér,

ahogyan ezt határozottan elkülönülten látjuk, mégis csak egyesül magában a sorsban, életünk történetében, és később már nem lesz külön-külön értelmezhető. Minden lépésünk ODA vezet, magához a megvalósuláshoz. A fejletlen lélek számára ez a megsemmisülés, mert még nem látja a most zárt ajtóként mindent eltakaró jelképes ködfüggöny mögötti, folytatódó létet. Valamiért így kell ennek lennie. Okát nem vitathatjuk, irányát nem változtathatjuk, értelmét talán fel se foghatjuk. A bennünket gondosan irányító kezek által mutatott „helyeket”, célokat és irányokat viszont érdemes engedelmesen követni, ha nem akarjuk erőnek erejével kisiklatni életünk rövidre szabott, mégis széppé és tartalmassá tehető idejét és terét. Fejlődni és érni vagy dühöngeni és dacolni, ellenszegülni egy nálunk jóval fejlettebb és magasabb rendű erőnek? Ki-ki maga választ, melyik utat követi.

Még egyszer az irányított migrációról. Az egyik hírhedten magyarellenes külföldi magyar nyelvű lap irományai között találok egyet, amitől felkapom a fejemet. A műfaj meghatározásánál megtorpanok, mert nem hagyományos értelemben véve értelmezhető, inkább afféle blogok, amikre az olvasók reagálhatnak. Az egyikben a liberális sajtó örökös vesszőparipája, az emancipációs harc, illetve arra való buzdítás ismerszik fel. Szerzője arra buzdít másokat (etnikumokat? migránsokat?), hogy követelőzéssel érik el egyenjogúsításukat (ami persze Erdélyre és az erdélyiekre soha nem vonatkozik ezeknek a minden valóságtól elrugaskodott alakoknak a világában). Egyetlen értelmes okát látom, hogy elolvastam ezeket a végtelenül egysíkú bejegyzéseket, hogy megfogalmazódjék bennem, miért is jöttek létre annak idején a nemzetállamok. A biztatás, amit régen uszításnak neveztek volna, úgy véli, hogy valamiféle egyenlősít kellene játszaniuk az általuk agymosott és agymosandó országok lakosainak. Én viszont felteszem a kérdést, hogy ők is szembesüljenek saját kijelentéseik értelmetlenségével. Azok, akik tömegesen benyomulnak egy másik ország területére, azonosító iratok nélkül, lepusztítva maguk körül mindent, amit csak érnek, ugyanúgy jogosultak kivenni a részüket (részesedésüket) a mások által megtermelt javakból, mint azok, akik egyrészt megdolgoztak érte, másrészt őseikkel együtt megharcoltak az adott terület birtoklási jogáért? *A munkával és honvédő harccal szerzett jogok semmiképpen nem azonosak a követelőzés, agresszió és kíméletlenség vagy vallási fanatizmus révén megszerzendő privilégiumokkal, illetve az előbbiektől hiányával.* Az újságközleményekből **a tervezett és mesterségesen irányított népvándoroltatás** lólába lóg ki. Valami irritálja őket abban, hogy vannak mások, akik mindig is becsületes munkából akartak megélni, békében hagyva másokat, míg ők, a háborúcsinálók által fizetett, sőt lekenyerezett alakok a biztos fedezékből próbálják manipulálni azokat, akiknek az elméje még mindig nem képes visszautasítani az ő mesterkedéseiket. A valódi írástudók felelőssége az is, hogy felhívja mások figyelmét ezekre a manipulációkra, s hogy segítsen másokkal közösen megtalálni annak módját, hogy kivédhessük ezt az önmegsemmisítésre buzdító, mesterségesen, rosszindulatúan gerjesztett emberellenes mentális harcot.

A média „parasztkiváltása”, a fiatalok nyelvi fordulata szerint. Összeállítást nézek a tévén, ami egy luxusszigetről szól. Már az elején közlik, hogy egy apartman vagy külön ház bérlete egy napra 10 ezer euróba kerül, megvárom, mit kínálnak ezért az összegért, ami ott minimálisnak számít. Az egész szigetet kibérelni egy napra 50 ezerbe kerül, úgyhogy megy a rongyrázás a gazdagok között, konstátálom magamban. A világ legdrágább fodrásza áll rendelkezésre, aki még csak nem is olyan frizurát készít az elragadtatott kis hölgynek, mint amelyet akar, de az odavan, hogy most tízezer eurós hajvágást kapott. Miközben a hajával foglalatostkodnak, két énekes (no name) is szórakoztatja valami nem túl magasröptű produkcióval. Népes személyzet sorakozik fel, mikor érkezik (szerencsétlen harmadik világbeliek, akik hozzá hasonlóan el vannak ragadtatva, hogy ilyen helyen szolgálhatnak), hajlonganak előtte, amit értelmes ember el nem vár, sőt el sem tűr senkitől. Egy darabig nézem,

aztán felfordul a gyomrom. Élelmes üzletemberek használják ki mások sznob hajlamait és nyújtanak nekik olyan szolgáltatást, ami a töredékét nem éri, de utóbb elhencegphetnek vele, hogy micsoda drága helyen jártak, s miféle szolgáltatásokat kaptak. A végén humorizálva jegyzem meg magamban: no, ma is megspóroltam 10 ezer eurót, mert a reklámhölgygel ellentétben én nem mentem el oda, ahová egyébiránt nem is vágyom☺)) Nesze neked, magyar nyugdíjas, miket nem döngölnek az orrod alá! Mindaz, amit a világ zsebéből kilopnak, valami pénzmániás tolvaj zsebében landol, aki még a gazdagságot is fokozni tudja, miközben a világ háromnegyede éhezik, nélkülöz, tiszta ivóvíze sincsen, de az arcátlan média még az orra alá is fricskáz. Azt az érzetet kelti másokban, hogy az általa bemutatott képek nagyszerűek, elvárja, hogy mindenki ez után sóvárogjon (jóllehet a mezei kisember soha nem fog ilyen állapotba kerülni), ahelyett, hogy igyekezne megrendszabályozni a profi tolvajokat. A szervezett lopkodást művelők így pofátlanodnak el még jobban. Ez a világ megváltásra vár, de a megváltástörténetet nem lehet még egyszer megismételni...

A közönség „trónfosztása”. Gyermekkorom idején kezdődött egy folyamat, amely máig nem ért véget. Az oka részletesebb elemzést igényelne, én csak a jelenséget mint kártékony dolgot jegyzem fel, aztán mindenki végiggondolja tetszése szerint. A szolgáltatóipar megszűnt szolgáltatásnak tekinteni a saját tevékenységét, s megjelent „a saját szemétdombján kakas” mentalitás. A népboltos szíveskedett a sorban álló néppel, az emberek elé le lehetett vágni a pultra a hatodosztályú, silány terméket, ők pedig nem reklamálhattak emiatt. Örültek, ha kaptak valamit a pénzükért, úgymint hiába mentek máshová, ott is ugyanolyan elbánásban volt részük. Mindig felülről kezdődnek a negatív jelenségek, így ez is. A politikusok kifejezheték megvetésüket mások iránt, megfélemlítve arról, hogy őket a nép tartja el, s nekik viszonzásképpen igyekezniük kellene ezért valamit adniuk. Benne volt ebben a falu-város ellentét is, mely korábban kezdődött, talán a Millennium táján, amikor a fővárosba koncentráldott – rendkívül egészségtelen módon – minden lényeges dolog. Volt irodalomprofesszorom, aki nemzetközi szaktekintély volt, Vajda György Mihály, kiáltott fel lelkesen egyre szebben fejlődő lapomat látva, mennyire örül, hogy végre vidéken is alakul az irodalmi élet, s nem marad tovább fővárosi ügy a színvonalas lapszerkesztés. Tehát a jelenséget ő is érzékelte, akinek sokkal jobb rálátása volt a hazai szellemi életre – a legjobb külföldi egyetemek katedráiról nézve is. Ő, aki fővárosi volt, egyébiránt pedig a szó legszebb értelmében vett kozmopolita, vagyis mindenhol elfogadták, mindenhol nagy elismerésben volt része, vízfejnek találta a fővárost ezen minőségében. Természetesen nem kívánom tovább fokozni az ellenérzéseket egyik oldalról se, én csupán kései krónikásként jegyzem, amit tapasztalok. Valami megszűnt a kommunizmus idején, majd valami egészségtelenül és visszataszító módon terjeszkedett tovább utána, és ma is jelen van, bár ezt soha nem fogja beismerni senki, aki érintett benne. Ezt foglaltam össze tömören a fenti alcímben, és ebből nem engedek, amíg pozitív fordulatot nem vesz.

Mikor nyugdíjam miatt kénytelen voltam beperelni a fővárosi nyugdíjhivatalt, ahová ügyemet utalták, ugyanezt a döbbenetet voltam kénytelen megélni. Az ügyintézők flegmán leráztak, évekig tologatták az ügyemet, és amikor bírósági szakaszba került mindez, a bírónő ugyanilyen lekezeléssel és közönyösen állt hozzá helyzetem megítéléséhez, egyfajta fővárosi göggel. Odáig vetemedett, hogy ordított és bírsággal fenyegetett, csak mert ragaszkodtam a magam igazához, és ez semmiféle igazságtalan ítélet ellenére sem változott. Nekem soha nem voltak vidéki komplexusaim, amiket az effajta fellépés ki szokott váltani. Ostoba ötvenes-hatvanas évekbeli kabarék jutnak eszembe, amikor szokás volt leparasztolni azokat, akik vidékről látogattak Pestre. Ócska számokat tákolnak össze gyengécske szerzők, s adhatták el a hivatalos bíráló bizottságoknak, amelyek engedélyezték az effajta baromságokat. Parasztviccek tömkelege keringett országszerte, s ellene senki nem emelt szót.

Akkoriban nem lehetett, nem voltak emberjogvédő szervezetek, amelyek manapság felfújnak minden piti ügyet, hogy annak segítségével pécézhessenek ki ártatlan embereket és intézményeket, hogy ebből saját anyagi hasznot húzhasanak. Mint mondtam, rám ez soha nem hatott, egyszerűen lepergett rólam. Kisgyermekkoromban rendes nevelést kaptam, korán bontakozó tehetségem miatt csodagyereknek tartottak, értékelték, senki nem próbált lekezelni, mert művelt emberek között mozogtam. Úgy tanultam, hogy a lekezelés és mások iránti megvetés a műveletlenség jegye, tehát kerülendő. Később, felnőttként éltem Budapesten, majd nála sokkal nagyobb világvárosokban is, ahol nemhogy lenéztek volna, hanem nagyon is értékelték a tudásomat, aminél jobb belépőm nem is lehetett volna. Éppen ezért megdöbbenett, sőt mellbe vágott, amikor ezzel az ötvenes évekbeli jelenséggel találkoztam a XXI. századi Budapesten. Ekkora primitívség láttán feladtam az ügyet, mert be kellett látnom, hogy az az én pöröm hatására semmi nem változik. Amíg ki nem halnak azok a hivatalnokok, akik ebben az egészségtelen szellemben nőttek fel, hogy a puszták lakóhelyük alapján képzelik magukat magasabb rendűnek, addig a változásoknak még érlelődniük kell. Én a hátralevő életemet értelmes dolgoknak kívánom szentelni, akármilyen szerény életkörülményekre ítélt is annak a bíróságnak a hivatalnoka, amelynek az volna a dolga, hogy a munkavállalók érdekeit képviselje, mivel a mai világban általában a munkaadók szoktak gyakrabban visszaélni a helyzetükkel, nem pedig a dolgozók, akik örülnek, ha van munkájuk. Ez is egy egészségtelen folyamat eredménye, amikor elfelejtődött az a tény, hogy a dolgozók nélkül, azok sikeres munkája nélkül azok a munkaadók se élneek meg, akik időközben „dolgoztatókká” sülyyedtek. Mint minden társadalmi ügyben, ebben a relációban is két fél köt szerződést egymással, jó esetben szövetséget, annak érdekében, hogy kellő profit keletkezzen, amin aztán ilyen-olyan elosztási viszonyok alapján megosztozhatnak. A szellemi munka értékét és későn érlelődő hasznát csak az ostobák nem foghatják fel. A magamét nem is hangsúlyozom, megítéli az utókor, és továbbviszik azok a fiatal nemzedékek, amelyek a tanításom hatására váltak érett és művelt emberekké. Nem mellesleg, határozott fellépésű, komplexusok nélküli felnőttekké, mert ezt is sikerült továbbhagyományoznom. Szívből remélem, hogy nekik már nem kell effajta fennhéjázó emberekkel találkozniuk, mint nekem, s hogy az ő ügyük, ha egyáltalán ügy lesz belőle, majd jobb kezekbe kerül, mint az én múlt században gyökerező történetem – néhány itt felejtett, ostoba bürokrata „jóvoltából”. A szolgáltatásokat végzők ismét szolgáltatásnak tekintik a munkájukat, nem pedig egy letaposási lehetőségnek, melyek révén a saját komplexusaikat próbálják levetkőzni – mindhiába. A kiművelt emberfők emberi tartását nem vehetik el, mert az a félresikerült emberek nélkül, sőt ellenükre is megvan. Nekem pedig, bár csupán a békés visszavonulás lehetőségét kerestem, nem extraprofitot, amit másoktól vehetek el, tovább kell küzdenem a puszták túlélésért. Közben azért megtalálom a lehetőséget, hogy értelmes tevékenységgel töltsöm ki ezt az időt, ami még hátra van. Ebben senki pöffeszkedése és lekezelése nem akadályozhat meg. Értékrendünket otthonról hozzuk. Abban senki nem ingathat meg. Jó esetben nem is illene próbálkozni vele. A faluváros ellentét szítása idegenből hozott jelenség. Valahogy ráerőltették a közgondolkodásra, a fent említett, nem túl magasröptű formában. A tiszta gondolatnak ettől függetlenül szárnyalnia kell. Az egészségtelen gondolkodásnak meg kivesznie. Jóraivaló terveket csak ép ésszel lehet kigondolni. A mások megvetése erre nem alkalmas „közeg”.

Még egyszer a földi értékekről és az elosztási viszonyokról. Az az önző, telhetetlen és harácsoló réteg, amely a Föld kincseinek nagy részét birtokolja, mintha örvénybe került volna, egyre vesztettebbül követeli magának a fennmaradó részt, holott képtelen volna felélni a vagyonát, ha tízszer ilyen tempóban elkezdene elkölteni is. Már a saját önös felfogása szerint, hogy ne maradjon másnak... Az óriási vagyonokkal lehet valami baj, túl azon, hogy abnormális elosztási viszonyok

alapján szerezték őket. Rájuk mindenképpen illik a felvilágosodás korabeli ítélet: csakis lopással juthattak hozzá mértéktelenül felhalmozott kincseikhez. A mai világban pedig, ahol a tőzsde és az értékpapírpiac sokkal többet számít, mint a megtermelt javak, nagyon kilóg a lóláb. Akik tőzsdéznek, sokkal több pénzzel játszanak, mint amennyi valójában a rendelkezésükre áll. Éppen ezért az így keletkezett haszon jelentős része is virtuális kell legyen. A nagy harácsolók viszont fifikásan csinálják. Amit virtuálisan megtermeltek, azt széleseben konvertálják valós értékke: arannyá, gyémánttá, értékes holmivá, ami kurrens marad. Pár évvel ezelőtt, amikorra betervezték a következő világválságot, hirtelen hatalmas kereslet keletkezett aranyra. Mindenki (mármint akinek tartaléka volt) ebbe igyekezett befektetni a pénzvagyont, attól tartva, hogy annak értéke elvész. Naiv lelkek! Nem mintha az arany árát nem tudnák manipulálni azok a minden valóságtól elrugaskodott alakok, akik ezeket a finansziális mozgásokat jól betanult marionett-mozgatói tehetségükkel irányítani szokták!

Nos, a fenti eszmefuttatás csak arról szólt, hogy nem mind arany, ami fénylik. A világ gazdasága attól is stagnál vagy hanyatlik, hogy a korábban forgatott tőkét most rendre kivonják belőle azok az alakok, akik féltik a saját vagyonukat, és most ők játsszák a jövőtől féltő öregasszonyokat: ha nem is a matracba vagy az alá dugdossák el féltett kincseiket, hanem földalatti trezorokba, akkor is ugyanazt cselekszik, mint a tudatlan öregasszonyok. A gazdaságot normál körülmények között mozgó tőkepénz most aranyba fektetve kuszol a föld alatt, így gyakorlatilag haszna nincs, csak virtuális értéke van azok számára, akik a jövőtől és embertársaik dühétől félve ezt teszik. Ezen felül pedig egyre többet vonnak el a dolgozóktól is, akik lassan arra kényszerülnek, hogy létminimum alatti összegekért törjék magukat azért, hogy a gazdagok még gazdagabbak legyenek. A világ tehát két végéről égeti a gyertyát. A dolgozók nem tudják újratermelni munkaerejüket minimálisra leszorított jövedelmükből, míg a belőlük kicsikart javakat is föld alá rejtik azok, akik minden tekintetben méltatlanok erre. Ez egyrészt humanitárius katasztrófa-hoz vezethet, másrészt gazdasági szempontból is teljességgel egészségtelen. Nos, hát akkor mitől menne előre a világ?! A mérhetetlen emberi önzéstől?

A művészet és a művészek. Isten elküldte az Ő adeptusait, hogy tanítsák az embereket, a felkent művészek pedig egyre csak tanítanak és tanítanak. Rend mégse lett belőle, mert körülöttünk a világ csupa „igen, de én”-ből áll. Az ember, legyen bármilyen kicsiny jelentőségű, a Törvényt nem akarja önmagára nézve érvényesnek elfogadni. A fejtetőre állt világban épp azok hiszik magukat a legértékesebbnek, akik nem tudnak semmit. Ezt fejezik ki névválasztásaik. A legközönségesebbek viselik a különlegesebbnél különlegesebb neveket, míg a valódi nagyok meghúzódnak szokványos, átlagos nevek mögött, s nem véletlenül. Jobb rejtőzködni a vadak elől, akik dühösen lesnek, orvul és megátalkodottan a náluk különbekre, valamit is tudókra. Ma már nemcsak az egzisztenciáját, különleges státuszát irigylik az érdemeseknek, hanem a pusztán életét is képesek kioltani, csak azért, hogy ami nekik nincs, az másnak se legyen. Az intellektus, a lelki szépség pedig nem vész el, még akkor se, ha a kiválasztott életét ki is oltják a nekivadult embertársak. Amit a lélek „tartalmaz”, azt magával viheti odaátra. A törlés, eltörlés joga egyedül Istené.

Az emelkedettebb társadalmakban a művész különleges státuszt élvez. Sokan nem értik, miért és mitől más, de tudják, zsigereikből gyökerezően tudják, hogy amit az hordoz, az becses és értékes, tehát tiszteletben tartandó. Máshol ideges gyanakvással figyelik, mit művel földi pályafutása során, de ellene nem tesznek, mert tudják, hogy az bűn. Szent örültnek vélik, kerülnek, túl nagyra nem engedik jutni, de nem is ártanak neki. És vannak a lesüllyedt társadalmak, ahol a nagy többség a fent

leírtak szerint ott árt, ahol csak tud, a különleges küldetésű égi lénynek, aki földi küldetése során is szárnyakat visel, láthatatlan szárnyakat. Talán ettől nem fér be a szerény adottságúak közé. Ihletett pillanataiban viszont lehetősége van elrugaszkodni a számára gyakran pokolinak tűnő földi közegtől, magasra szállva teljesen más régiókba emelkedik, ahonnan elhozza embertársai számára az Üzenetet.

S hogy miért nem értik mégse? Mert a művészet csakis szimbólumokban fejezheti ki magát. Enigmatikus, különös nyelvezete van, amihez érni és tanulni kell a címzetteknek. Igaz, többnyire nem úgy tűnnek, mint aki nagyon töri magát emiatt, de utóbb, s gyakran hirtelen változással felfognak valamit az égi ajándékból. Többnyire a művész halála után. Magyarázat nincs rá, hacsak az nem, hogy az eltávozott utolsó ajándék gyanánt rájuk hagyományozza a „kódot”, melynek segítségével onnantól fogva már kétség se férhet hozzá, miről és miért énekelt földi pályafutása során. A jelképek lehetnek szavakkal kifejezhető üzenetek, máskor képekben és formákban. Legkülönlegesebb a zene nyelve, mely számokkal és rezgésekkel üzen. Szinte matematikailag is kifejezhető, átírható, ám a lényeg mégse tudományos, sőt tudományosan, földi, egzakt formában nem is lehet kifejezni a szimbolikus voltukban egyedi és értékes tanokat, azaz műalkotásokat. A zene, a festészet és a tánc a maga mivoltában közérthetőbbnek tűnik, jóllehet ezeknek a nyelvét is tanulni kell. A költészet már nehezebb és gyanúsabb az erre süketnek tűnő ember számára. Ugyanakkor a szavak különös mágija olyan szókapcsolatokat és gondolattársításokat von össze, melyek csakis az adott művészre érvényesek. Általuk megváltozik a világ, vagy legalább is úgy tűnik. A művészet mindenképpen minőségileg javít azon a helyen, ahol ajándék gyanánt otthagyták.

Költészet és zene valaha elválaszthatatlanok voltak egymástól. A dalnokok, mert így nevezték őket, maguk adták elő műveiket a közönségnek, mely szájtátva hallgatta őket, és teljesen átadta magát a műélvezetnek. A kelták bárdoknak nevezték őket, a déli népek trubadúroknak, a gótok leszármazottjai Minnesängereknek. Még gyermek- és ifjúkorom orosz költői is kiálltak a térre és gitárkísérettel, énekelve adták elő műveiket. Ez ugyanaz a költő – közönség viszony volt, ami Homérosz korát is jellemzi, amikor pengetős hangszeren, kitarán, lírán kísérték önmagukat a híres dalnokok, ahogyan később Balassi mester és kortársai lanton. S ki gondol ma már arra, hogy a kitarra még hangzásában is őriz valamit mai rokona, a gitár számára, a líra pedig mára már nem hangszer képzetét kelti az olvasóban, hallgatóban, hanem egy műfajét, melynek akár színtiszta zeneinek se kell lennie, mert körülöttünk zajonganak a költészet botfűlői, akik csak zörejeket képesek kelteni a rájuk senki által nem bízott, csupán bitorolt hangszereken?! S ami még fájdalmasabb: nemcsak a botcsinálta költők nem tudnak szépen hangzó élményt nyújtani közönségüknek, hanem teljesen abszurd módon a zeneietlenné tett zene műfajának művelői is. Van egy jelenet az *„Eszkimó asszony fázik”* c. filmben: a süketnéma hős, aki meg szeretné érteni hűtlen barátnője zenész barátját, és amit azok együtt művelnek. Leül hát a dobfelszereléshez, és ahogy a hallóktól látta, ő is ütemesen verdesni kezdi a hangszereket, majd vonít és gajdol hozzá valamit, amitől egyszerűen falra lehet mászni. Nem az ő kínlódásától, hanem a diszharmóniától és a lényeg meg nem értésétől. Nos, ezt érzem én a zeneileg és lelkileg botfűlű szerzők „muzsikája” hallatán, akik ugyanúgy modernkednek, ahogyan a divatos irányzatok majmolói. Lehet egy életérzést ebben a formában is kifejezni, de nem állandóan. Igaz, a Lukács Andor által zseniálisan alakított figura nagyon erősen törekszik arra, hogy megértse a számára felfoghatatlant. Ezt az igyekezetet hiányolom azokból a művészeknek látszó, s gyakran kitüntetett státuszt elfoglaló „trónbitorlókból”, akik elfoglalják a náluk érdemesebbek helyét, és az így szerzett helyükhöz, kiváltságaikhoz foggal-körömmel ragaszkodnak.

A valódi művészet mindig katartikus élményt nyújt a műélvezőnek. Ahol ezt kispórolják az előadásból, ott valami svindli van. Kell a feloldás a drámai feszültség után, és kell a felszabadult öröm a jól sikerült koncert vagy költői est után. A művészetnek ez az extatikus volta érteti meg az értetlen közönséggel is, hol bolyongott az ő köreikben többnyire csak boldogtalan dalnok, az Isten által felkent. A mai szerepcserés világban, ahol „mindenki mindent jobban tud mindenki másnál”, ez a kavarodás észlelhető úgy a köznapi kommunikációban, mint a műértésben és a művészet kvázi jogfosztottságában. Mindenkit elvakít a rivalda fénye, s ettől nem érzékeli, hogy a köznapi ember helye nem ott van. A tudatlanságot nem illik mutogatni. A tökéletlenséget etalonná megtenni: perverzió. Az estélyi ruhát nem helyettesítheti a porrongy, jóllehet mindkettő textíliából van. A műkedvelő barbárok még Lukács Andor süketnémájának szintjén sincsenek. Az csak szeretett volna megérteni valamit, ami előle addig el volt zárva, míg a valódi hallók nem zárhatják be füleiket és nem hirdethetnék magukról azt, hogy ők mindenkinél jobban értik azt, amiről egyébként fogalmuk sincsen. Ennyi értetlenség már-már önmaga ellentétébe fordul át. Egy idő után automatikusan fog felnyílni az addig vakként élt közönség szeme, és el fogja kergetni a mások pozícióit bitorlókat. Vagy legalább nem tapsol többé nekik.

Minden érték relatív? A földi ember, ahogyan korábban már feljegyeztem, folytonosan hasonlítgatja magát és másokat, mikor tisztában akar lenni egy bizonyos érték valódi értékével. (No, ezt jól megfogalmaztam! Olyan ez, mint az angolban a 'kérdést tesz fel' kifejezés: 'ask a question', azaz kérdést kérdez☺)). Igaz, az én szándékom ezzel a kimódolt nyelvtani ferdeséggel az volt, hogy a valós értéket szembeállítsam a viszonylagossal, azaz a firtattal, mely után érdeklődnek, de nem tudják). Az egyik barátnőm képösszeállítását küld át nekem Putyin házáról. Megnézem. Tipikus orosz arisztokrata palotabelső, feltételezem valamelyik orosz nagyúrtól konfiskálta el az akkor még ifjú szovjet állam nagyjából egy évszázaddal ezelőtt. A mai lakásvizonyokhoz és a köznép lehetőségeihez viszonyítva persze fényűző, de hát hol lakjon egy államfő? Putriban? Lakótelepi lakásban? A protokoll megkívánja a megfelelő környezetet, ahol fogadásokat lehet adni, fontos tárgyalásokat tartani, jelentős vendégeket fogadni. Túl ezen, egy folyamatosan közszereplővé lett személynek valahol pihennie is kell, kikapcsolódnia a napi huszonnégy órás foglalkoztatottságból. Ha ez nincs meg, hamar „elkopna” az illető, akár úr, akár elvtárs. Feltételezem, hogy a most állandó sajtócélpontként szereplő orosz elnök ellen akar hangulatot kelteni a média legalantasabb birodalma, mely ritka kivétellel bulvársajtóvá vedlett.

A mindent relativizálás jegyében feltehetjük a kérdést: miért éppen a Putyin rezidenciája olyan kirívó? Amikor eredeti tulajdonosa megépíttette, akkor is szidták volna érte? Gyanítom, hogy nem. Úgy a korabeli pletykafészek, mint a mostaniak bizonyára hasra estek volna előtte. Ó, igen, micsoda ízlés, arisztokratikus kifinomultság! Mennyi szép műtárgy! (Mellesleg nem is olyan sok). De ha Putyin, akkor ugyanez pfúj. Az író számára kötelező igazmondás jegyében viszont nem szabad elhallgatni, hogy mindez elfogultság, jó előre megfontolt szándékkal gyakorolt karaktergyilkossági szándék, prekoncepciók. Keringenek hasonló anyagok, de mindig attól függően hangolva, hogy kinek a házáról van szó. Bill Gates házának belsejével nem sokan foglalkoznak, igaz, azt mondják, nem sokat ad rá, sőt kifejezetten igénytelen és ízléstelen. Láttunk már ilyet is: sok pénz, nagy szerencse, kevés ész, még kevesebb ízlés. De ez is csak egy kiragadott példa. Ha valamit általánosítani lehet mindebben, akkor visszajutunk a kedves felvilágosodás kori szerzőkhöz, meg a lopáson alapuló magántulajdon ügyéhez. Helyesen csak akkor járunk el, ha alaposan körbejárjuk a kérdést. Minden kornak megvannak a maga sztárjai, futtatottjai, és a kárvallottjai is. Az arisztokrácia ugyan gyakran elveti a sulykot, de bizonyos kultúrát megkövetel és megvásárol a maga számára. Az általa értékesnek vélt kultúra-szeletet kultiválja, ápolja, terjeszti, védelmezi. Igaz, ugyanakkor vak a másik irányban. Azt nem élteti, nem pénzeli, sőt igyekszik eltorvasztani. A mértéktelen vagyonfelhalmozás eredménye: az egyre növekvő számú nincstelenek hada, ezek elégedetlensége, időszakos lázongásai. Koronkénti vérengzések, amikor már az uralkodó osztály nem ismer mértéket a dőzsölésben.

A kommunizmus című fejezet megmutatta, mi történik, ha homlokegyenest az ellenkezőjét teszi a társadalom, mert erre kényszerítik. A proletárdiktatúra már nevében is rémisztő, nemhogy politikai gyakorlatában! Nem elég a tanulatlanoknak benyomulniuk a kastélyokba, palotákba, múzeumokba, múkinckraktárakba, banktrezorokba. Az ingyen kapott gazdagsággal tudni kell értelmesen is élni. Nos, ez az, ami rendre hiányzott az „új urak” tudományából. A felbőszült tömeg először tört-zúzott az új rend nevében. Irdatlan mennyiségű műkinck semmisült meg a tudatlanok dúlásai nyomán. Nem mentségükre jegyezzük meg, csak történelmi tényként, hogy minden nagy korszakváltás ezzel járt. A még fejletlenebb nép, népcsoport, etnikum fellázadt az idegen betolakodók kíméletlensége ellen, és magának követelte a vezérpálcát. Jó esetben újabb kultúrát alkotott, máskor csak egyre mélyebbre

süllyedt. A hatalomátvétel és az ellenféllel való leszámolás után nagy szünet áll be: és akkor most hogyan tovább? Az értelmes vezető él az elődei tudásával, míg a kőbunkó mindent szétzúz, „mindent jobban tud”. Létrejönnek a dafke-rendszerek, dafke-kultúra-pótlékok, a dafke-arisztokrácia (mint a mi komcsi vezéreink, akik máig azt terjesztik, hogy a műveletlen beszéd és viselkedés a trendi). Ezek az önbedaráló rendszerek emberi vonatkozásukban ugyanolyanok, mint a világűr feketelyukai. Mindent benyelnek, mindent és mindenkit elemésztenek, de okulni akkor se akarnak belőle. Ők akkor is „jobban tudják”, amikor már egyértelmű, hogy semmit se tudnak, csak gyűlölködni, de azt féktelenül. Ahogy a dackorszak és a kamaszkor lázongásai se tartanak örökké, ugyanúgy ezek a félresikerült rendszerek sem. Önmaguk fölött mondják ki az ítéletet, amikor senkihez soha nem akarnak alkalmazkodni. Az evolúció lényege márpedig az okos alkalmazkodás és a kapott lehetőségekkel való élni tudás. Nos, az életellenes tendenciákkal elbánik a történelem és a törzsfajlás, aztán jön helyettük más. Igaz, a kisember szenvedéseinek percei, órái eónokkal érnek fel a belső tükör reflexiójában, mert a megkínzás élettana már csak ilyen. Csak az övé fontos, mindenki másé lényegtelen. Ez ugye önzés, csótlás, érzékszalódás, de mégis rendre így van.

És ezzel vissza is értünk a kezdő képhez, Putyin elnök rezidenciájához. Valamit sikeresen kitermelt és fenntartott az egy évszázad óta dúló szovjetrendszer: a proli gyűlölködést és a tudatlanságot, amelyből ez a szörnyű érzés fakad. Az ostobaságnak is azt a módját, amely a földi élet törvényével szembeszegülve nem tanulni és fejlődni akar, hanem rombolni, pusztítani, másokat kiirtani, s egyúttal kifosztani, féktelenül gyűlölködni, az elimináltak helyett semmi lényegeset és értékeset nem teremteni. A modern kori vadember téveszméinek, illetve eszmehiányának következménye mindez. Képletesen kifejezve így néz ki: **aki egyhelyben toporzékol és áll, vagy veri magát a földhöz, az természetszerűleg nem halad semerre.** A statikus rendszerek már csak ilyenek. Hiányzik belőlük a mozgás. Ez pedig már magával az Univerzum törvényével opponál. A Világmindenségben ugyanis minden folytonos mozgásban van. Minden változik, fejlődik, érik, ahogy Isten eltervezte. Erről nem tudni, ezzel szembeszegülni több mint butaság. Mintha valaki le akarná állítani a Világegyetem keringő mozgását. Mintha elegendő volna beülni egy helyre, melyről azt képzeli, hogy az Isten helye! Miközben tudjuk, hogy Isten nem egy „helyen” van, hanem mindenütt jelenvaló. Jelenlétében már csak ezért is illene tisztességesebben viselkedni.

A relativizált értékekre egyszerű a szembefordított tükör. Ceaucescu palotái égbekiáltó gázsággént maradtak fenn a felháborodott utókor tudatában. Mikor Mihály király használta ugyanezt, természetes egyszerűséggel fogadta el mindenki (na, jó, majdnem mindenki), hogy egy királynak ez kijár. Igaz, hogy a Kárpátok géniuszának mondott ex-suszter kegyetlen dühvel és kíméletlenséggel rabolta el másoktól, amit csak lehetett, végül az emberi szabadság után a napi betevő falatot is, de ez nem jelenti azt, hogy a királyság kíméletes lett volna az istenadta néppel. Bizony, azt is ki kell mondani, hogy úgy a lakóvárak, szépséges kastélyok, de még a fenséges katedrálisok is úgy épülhettek fel, hogy azt valakinek meg kellett koplalnia. Az a „valaki” pedig mindig csak a nép lehetett. Azok, akik mindent a két kezük munkájával és homlokuk verejtékével termeltek meg. A gyönyörű kőcsipkéket nézve ezeket a verejtékcspepeket látjuk kővé dermedt állapotukban.

A viszont-relativizálás nagy kérdése megint csak adott: ha nem építettek volna semmit, hanem mindenki csak felélte és felzabálta volna a saját vagyonát, no meg a közös vagyont, akkor többre jutott volna az emberiség? Biztosan nem, mert ha közös kultúrát nem hoz létre, akkor a tömeges egyedpusztulás, mely minden természeti katasztrófát és háborút követett, eltüntethette volna a föld színéről az „uralkodó fajt”, mely úgy odavan magától, hogy gőgjétől senki mást meglátni nem akar.

Igaz, szép építményei akkor is maradhattak volna fenn, ha önmagával szemben is vannak követelményei és gyakorolja azt a mértéktartást, amely távol tarthatta volna egyedenként és rangos osztályként is az arisztokráciát: a játékszenvedélytől és egyéb szenvedélybetegségektől. Amit így megtakarít, azon is bőségesen építhetett volna gyönyörű házakat és katedrálisokat, mégse így tett. Könnyebb és egyszerűbb volt másoktól elszedni akár az utolsó falatot is, ahogyan az önző verébcapat tette a szegény, csapzott kis árvával. S ha az egyszerű városi veréb megengedhet magának effajta durvaságot társaival szemben, hogyné tenné meg az ember, aki a teremtés koronájának hiszi magát, még akkor is, ha tetteinek következményei, rettenetes dafke-építményei már itt omladoznak a szemünk láttára?!

Bűnök és szenvedélyek, ezek tömkelege, a szeretet és jószág helyett. Ennyiben összegezhető az emberiség fatális tévedéseinek sorozata. S hogy meddig halmozza még? Ameddig megteheti. Amíg rá nem omlik az egész romlott építmény. Természetesen vannak, mindig is voltak tisztánlátók, akik igyekeznek észre téríteni a többieket, de az övéké Cassandra-sors. A szájtáti közönség meg a süket sógor tragikomikus szerepe. Nos, hát akkor ki irigyeljen kit? S miért éppen az irigység legyen az a tengely, amelyen a világnak forognia kellene? Hiszen tudjuk jól, hogy amit Isten működtet, az csakis a szeretet és jószág szerkezetén belül élhet és keringhet. Aki folyton a küllők közé erőlteti a botot, annak előbb-utóbb eltörik a kezdetleges eszköze, és a csuklója is megrándul. Summa summarum, aki mások ellen folyamatosan vét és gyűlölködik, az önmaga ellen is nagyot vétkezik. Önmaga a törött bot és az elgörbült küllő. A kör bezárul, A kígyó önnön farkába harap. Kedves Embertársak! Még mindig nem érthető?

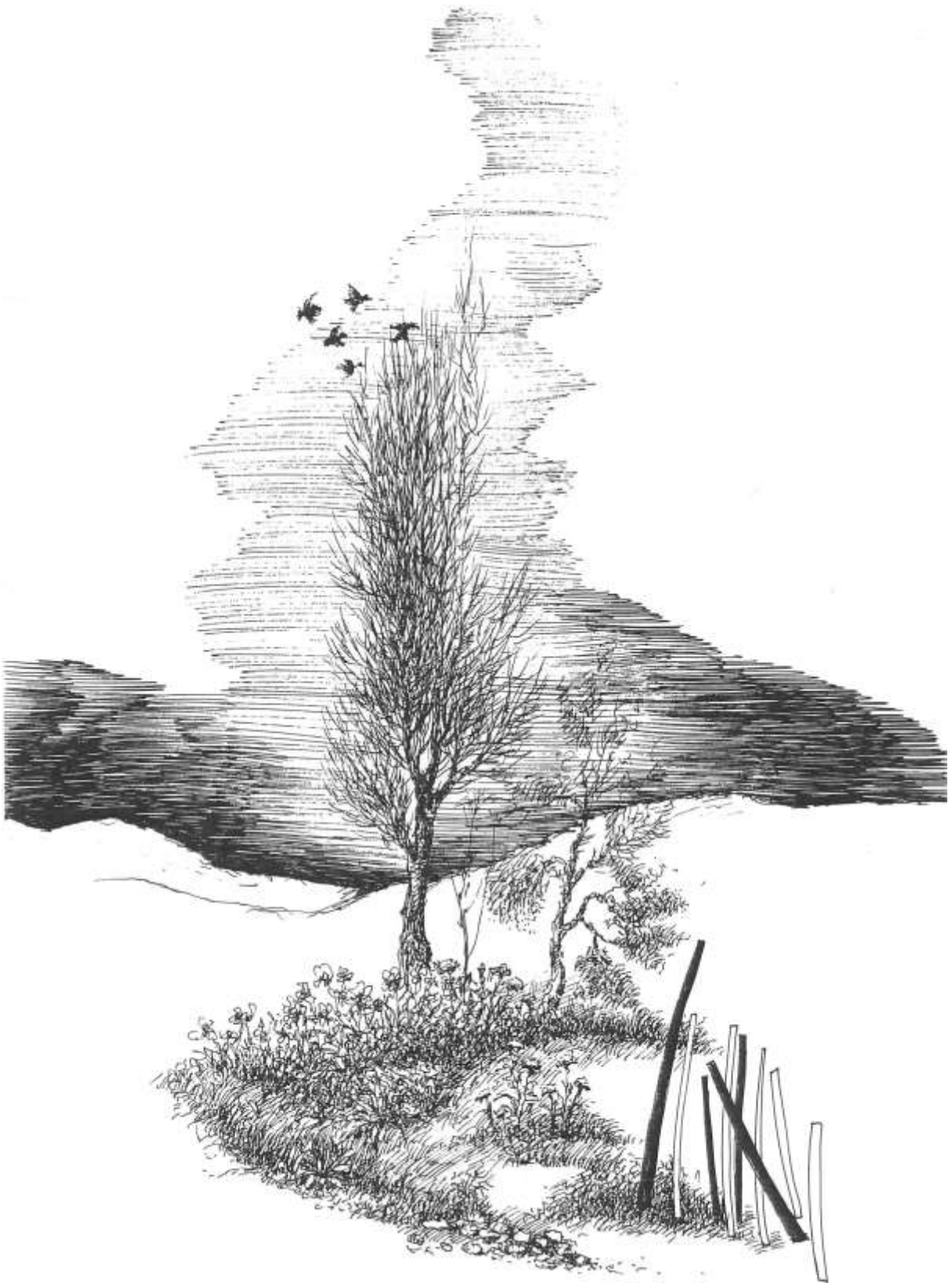
A legfőbb gond a kommunikáció teljes hiánya: a felek elbeszélnek egymás mellett, soha nem figyelnek a másokra, csak mondják a magukét, s mivel nem alakul ki köztük párbeszéd, így stagnálnak, és sehová nem jutnak. Mindkét oldal tévedhetetlennek hiszi magát, pedig nagyon is szemellenzősen látják önmagukat és a világot. Maga a világ mintha nem is számítana, csak az ideiglenesen birtokolt vakondhalmok. Részletkérdések kinagyítva, eltúlozva, a lényeg eközben elsikkad, a valós problémák a szőnyeg alá söpörve. Mi is sülné ki mindebből, mint a káosz? Történetünk jelenleg efelé halad. Közösség helyett elzárkózás, elkülönülés, összefogás helyett acsargás, egymás bokájába marás. Mintha ennek az egésznek volna valami értelme! A megoldás mégis csak egy új kezdet. Újrakezdés, hogy magunk mögött hagyhassuk az értelmetlenségek bűnös szigetét. Ám ehhez először szembe kell tudni nézni önmagunkkal és fatális tévedéseinkkel. Elég érettek vagyunk hozzá? Hamarosan elválík.

Visszatekintve életpályámra, el kell mondanom, hogy ***én soha nem igazán a sikert akartam, hanem mindig és legfőképp a lehetőséget a tökéletesedésre.*** Annak teljes tudatában természetesen, hogy az egyedüli tökéletes lény Isten, földi leszületéseink és megpróbáltatásaink pedig egy-egy próba, hogy felé tendálhassunk, neki élhessünk, és alkotásaink révén fokozatosan közelíthessünk felé. Ahogy a református zsoltár mondja: „Hadd menjek, Istenem, mindig feléd,/ Fájdalmak útjain mindig feléd...” Édesanyám, utolsó útjára készülve mindig ezt kérte nővérétől, hogy énekelje neki. Ezzel szoktuk utolsó útjára kísélni az eltávozottakat, de nekem ez nem temetést idéz elsősorban, hanem amiről a fentiekben írtam: a fejlődés útját, mely fájdalmas és rögzös, mégis csak ezt éri meg követni. A csendes lébolás csak azoknak felel meg, akik megfeledkeznek Istennek tett fogadalmukról, amelyet az újabb lehetőség elnyerése előtt tettek, vagyis hogy ezúttal nem szúrják el, hanem szebbre és jobbra fognak törekedni.

Mi az, ami taszít a sikerben? A mai világ talmi csillogása, az aprópénzre váltott tehetségek éljenzése, miközben minden a hanyatlásról szól. Hatvany Lajos figyelmeztet erre művészetpolitikáról szóló esszéjében. S ki vágyik hanyatlani? Természetesen senki. De ha azt a kérdést tesszük fel, ki vágyik arra, hogy a maga póre valóságában láthassa önmagát, a legtöbben visszarettennek a lehetőségtől. A talmi csillogások világa a mindennapi kenyér gyanánt fogyasztott önámítás, önáltatás, s hozzá köretnek a mások hízelgéseinek hallgatása, szinte kéjelegve, csak mert lehet. A félájult tömjénezés, mely józanul gondolkodó ember számára nem lehet egyéb, mint visszataszító, tehát elvetendő lehetőség, mégis kortársaink mákonya, kábszere lett. S mint tudjuk, a függőbetegek ahhoz ragaszkodnak a legjobban, ami a leginkább tönkreteszi őket. Az úgynevezett siker, a pseudo- és álvalóságok létvalója csak annak lehet vonzó, aki még igen alulfejlett lélekben. Tehetség híján egyebet el nem érhet, így hát felkapaszkodik a nagyon is valós és lehetséges vakondhalmokra, majd azt hazudja, hogy már mindent elért, embertársai pedig mind alatta valók, ezért a saját alattvalóinak tekinti őket. Használja őket, jobban mondva használják egymást. Megy a környalás, mely csak akkor viselhető el, képzelem én, ha valamely kábító hatású álvalóság elnyomja bennük a normális gondolatot és valaha talán tiszta érzéseket. A kábult állapot egyfajta eszmei részegség, melynek se vége, se hossza manapság. Ez nyomja el a szép lehetőségeket. Józan kívülálló számára ez kocsmai látvány, tehát az, aki őrizkedik a tudatkábító anyagoktól és eszmepótlékoktól, az menekülőre fogja a dolgot.

Fentiekből már nyilvánvaló, hogy mindezekkel szemben én mindig a tiszta tudat és szép, letisztult gondolatok híve voltam. Az ellenkezője még arra se méltó, hogy összehasonlítsák velem, mert méltatlan az olyan gondolat, amely egybeveti a nemeset a szemetessel. A csúfra nem lehet azt mondani, hogy szebb a szépnél, de még azt se, hogy kevésbé szép a szépségesnél, mert a szép az szép, a csúf meg csúf, teljesen külön kategória. A szép önmagában véve is szép, abszolút felsőfokon, s ha néha mégis versenyre kel egy másik széppel, hát kialakul egy rangsor közöttük. De a csúf csak egy másik csúfmal versenyezhet: melyikük a csúnyább? Valamelyik azok közül is győz, de negatív értelemben, és valószínű, hogy nem lesz büszke erre a győzelemre.

A XX. század fatális tévedése volt, amikor eltúrte, hogy a csúfság elkendőzze valódi kilétét, majd versenyre hívja azokat, akiknek a közelébe se férközhetett volna azelőtt. Amint lehetőséghez jutott, irtani kezdte a nála különbeket, elfoglalta helyüket és elkezdte kitérni onnan őket. A lealjasodott médiumok, művészeti folyóiratok, a műkritikusok meghátráltak ettől az agressziótól, és előbb vagy

utóbb mellészegődtek, mert csak így láttak lehetőséget arra, hogy foglalkozásukat folytathassák. Már majdnem hivatást írtam, de ezennel gyorsan visszavonom, hogy ne degradáljunk egy olyan tevékenységet, amely minden értelemben véve nemes, hasznos és követésre méltó. Nos, századunk negatív „alkotói” tevékenysége létrehozta az általa megálmodott alvilági teremtményeket, és ezzel modellt adott a pusztításhoz. A mára már levitézlett alakok ebben látják legfőbb értéküket és életcéljukat, hogy minél változatosabb formában ártani tudjanak az általuk kipécézetteknek, akik – természetesen – sokkal különbek náluk. A félresikerült rendszerek hívei rendszerint abban látják érdemeiket, hogy megtámadnak és kiirtanak másokat, legyenek azok tárgyak vagy lények, vagy az általuk létrehozott rendszerek, alkotások. Ezméik lényege a pusztítás, soha nem a szeretet, mely a világot működteti. Az általa kínált siker se más, mint Hófehérke mostohájának mérgezett almája.

Természetesen van másfajta siker is, olyan, ami felemel és segít kiteljesíteni a magunkkal hozott tehetséget. Mivel egy süllyedőben levő világ határmezsgyéjén állunk, ahol több az ingadozás, mint a biztos lábbal történő haladás és kilábalás, ezért kellett feljegyezni a fentieket, a talmi csillogások kancsal délibábját, az általuk felkapott távoli, eltárgyiasult világot, mely csalogatja és elkábítja azokat, akik bedőlnek neki. Hát ezt a fajta sikert nem akarom én, soha nem is akartam. A Harmóniát viszont igen. Oda kívánok visszatérni.

A Csend trilógia befejező darabját veheti virtuálisan kézbe a Kedves Olvasó. Egy élet lezárásának története, jobban mondva a felkészülés-történet epizódokból álló, töredékes üzenetei ennek a blogregénynek az egységei. Palackposta, mint ahogy az előző két rész blogjai is.

A szerző egy kissé bizonytalan mozdulattal válik meg ettől a kedves gyermekétől, mivel erről a jelképes palackról még nem tudja, hová és mikor fog megérkezni. De ahogyan az Ezredvégi fotográfiát, ezt is meg kellett írnia, mert írástudó embernek nem írni bűn. Ki örökíthetné meg jelenkorát, ha nem az író? Gyakran még „forró” volt a téma, de akkor se zárkózott el tőle. Az

okok? Aki érzi, hogy fogy az ideje, az igyekszik takarékosan bánni vele, és menti, ami még menthető.

Murawski búcsújában nincsen semmi tragikus, sem szentimentális. Tárgyilagosan látja önmagát és a világot. Nem kovácsol belőle kapcsolati tőkét, nem vár semmi effélét kortársaitól. Aki a függetlenség útját választotta, az nem másokra támaszkodva valósítja meg életprogramját. Az üzenetben ez is benne van: *a függetlenség szabadság, míg a függés rabszolgaság*. Ezért nem választotta a könnyű érvényesülés útját, nem hódolt be semmilyen divatos irányzatnak és képviselőinek; szekértáboroknak nem volt tagja, senkit nem dicsért érdekből, de nem is ócsárolta a mások értékeit ugyanezért. Mások, kevésbé érdemesek megtették helyette. A költő ebbe se avatkozott bele. A vén filozófus búcsújához méltóan már nem akarja megváltoztatni a világot, s megváltani sem, csak dokumentálni. Hű tükörként, reálisan. Méltóan ahhoz az életműhöz, amelynek még csak pár kötetét ismerheti a közönség.

A költőnő ezzel a regényciklussal felmutatta prózai tudását. Vallomásai szerint mindig a klasszikus értékekhez vonzódott, s ezek mentén tájékozódik a világban. Vallja, hogy amit a divat a felszínre vet, azt hamarosan le is szippantja annak mindig ingadozó örvénye. A valódi érték nem más, mint az értékálló dolgok tárháza, de legalább annak egy szelete. Olvasóit azok közül várja, akik nem rohannak el az élet dolgai és embertársaik, a teremtett világ mellett, hanem legalább időnként megpihennek és észreveszik az út mellett hagyottak reflexióit is.

A blogregény speciális, a modern naplónak egy variánsa. Egy, már beteljesedni készülő élet érett filozófiája. Mégis klasszikus, mert az évekkel ezelőtti jegyzeteknek is megvan a mai emberhez szóló üzenete. Ezek a feljegyzések 2015-2017 között készültek, és ezt csak azért fontos megjegyezni, mert a látszólag aktuálpolitikával foglalkozó részletei azóta se évültek el. Ennek oka a klasszikus igény. Egy nagy világotató készül a megérkezésre. Ne borzadjon meg ettől a Kedves Olvasó. Aki tudatosan élte meg az életét, az annak minden mozzanatát így éli át. S nem jobb ez, mint öntudatlanul, netán tudatlanul vergődni, fogolyként élni és halni? Murawskitól megtudhatjuk, hogy a jól megélt élet nem a sötétségbe és teljes megsemmisülésbe vezet, hanem a Fény Birodalmába. Harmóniára vágyik, hát oda is tart. A Csend-trilógia befejezésével nem zárul le az életmű, sem a prózai művek sora. Vannak még kiadatlan művek, és a fikció Murawski Magdolna igazi világa. A teremtő erő abban mutatkozik meg igazán.